

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 80

Toivo Sainio

MUUKALAISEN OIKEUSASEMASTA

**Erityisesti Suomen oikeutta
silmillä pitäen**

II

**SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN
JULKAISUJA**

A-sarja N:o 80

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA
A-sarja N:o 80

TOIVO SAINIO

MUUKALAISEN OIKEUSASEMASTA

erityisesti Suomen oikeutta silmällä pitäen

II

Legal Status of Aliens with especial reference to Finnish law
S U M M A R Y

AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
JAKAJA

MUUKALAISEN OIKEUSASEMASTA

erityisesti Suomen oikeutta
silmillä pitääen

II

KIRJOITTANUT

TOIVO SAINIO

LAINSÄÄDÄNTÖNEUVOS
DOSENTTI

SUOMALAINEN LAKIMIESYHDISTYS

Vammala 1968, Vammalan Kirjapaino Oy
ISBN 978-951-855-842-5 (PDF)

A L K U L A U S E

Tämä tutkimus on jatkoa aikaisemmin julkaisemalleni saman nimiselle väitöskirjalle, jossa käsiteltiin muukalaisen julkisoikeudellista asemaa vieraassa valtiossa. Tällä kertaa on tutkimuksen kohteena muukalaisen yksityisoikeudellinen asema.

Toisen osan ilmestymiseen nyt vasta ovat vaikuttaneet useat tekijät. Aihepiiri on varsin laaja ja heterogeeninen käsittäen muukalaisen toiminnat »kehdestä hautaan». Keskeisiä osia koskeva lainsäädäntö on muuttunut viime vuosina ja lukuisia uusia ihmisoikeussopimuksia on solmittu. Viimeksi kulunutta vuotta lukuunottamatta olen joutunut suorittamaan tutkimukseni varsinaisen, ei-yliopistollisen päätoimeni ohella.

Vertailevan oikeustieteen instituutin tp. amanuenssi oikeustieteen kandidaatti *Anja Auranen* on lukenut käsikirjoituksen ja tehnyt eräitä varteenotettavia huomautuksia, josta lausun parhaat kiitokseni.

Velvollisuuteni on myös kiittää *Valtion humanistista toimikuntaa* ja *Oikeustieteen säätiötä* saamistani apurahoista sekä *Suomalaista Lakimiesyhdistystä*, joka on avustanut tutkimukseni julkaisemista.

Helsingissä, kesäkuussa 1968.

T e k i j ä.

SISÄLLYSLUETTELO

Alkulause	V
Sisällysluettelo	VII
Kirjallisuusluettelo	XXIV
Lyhenteitä	XXVIII

I LUKU

Johdanto	1
1. Muukalaisen yksityisoikeudellinen asema yleensä s. 1. — 2. Ihmis- oikeuksia koskevat yleissopimukset s. 2.	

II LUKU

Oikeuskelpoisuus ja oikeudellinen toimintakyky	4
1. Oikeuskelpoisuus	4
1. Oikeussubjekteista s. 4. — 2. Oikeuskelpoisuus s. 5.	
2. Oikeudellinen toimintakyky	6
1. Oikeustoimikelpoisuus s. 6. — 2. Rajoitettu oikeustoimikelpoisuus s. 6.	
3. Henkilöstatuutti	8
1. Kansalaisuusperiaate-asuinmaaperiaate s. 8. — 2. Kansalaisuuden vaihutumisen vaikutus s. 10. — 3. Kaksoiskansalaiset s. 11. — 4. Joka- päiväinen vaihdanta s. 11.	
4. Deliktikelpoisuus	12
1. Rikoskelpoisuus s. 12. — 2. Siviilioikeudellinen vastuunalaisuus. s. 12.	
5. Oikeushenkilöt	13
1. Kansainvälinen kanssakäyminen edellyttää oikeushenkilöiden tun- nustamista s. 13. — 2. Oikeushenkilön toimikelpoisuus s. 14.	

Suomen oikeus

1. Yksilön oikeustoimikelpoisuus Suomen lain mukaan s. 16. — 2. Muu-
kalaisen oikeustoimikelpoisuus s. 17. — 3. Ulkomaalaisen oikeushenkilön
»tunnustaminen» s. 18.

III LUKU

Persoonallisuusoikeudet	20
1. Persoonallisuusoikeuksien käsite ja jako	20
Persoonallisuusoikeudet voidaan johtaa ihmisen persoonallisuudesta s. 20.	
2. Yleisesti säännötetyt persoonallisuusoikeudet	21
1. »Klassilliset» persoonallisuusoikeudet s. 21. — 2. Oikeussuojan tarve on kasvanut s. 22.	
3. Nimioikeus	24
1. Nimioikeus erotettava aineettomiin esineisiin kohdistuvista oikeuksista s. 24. — 2. Nimioikeuden merkitys s. 24.	

Suomen oikeus

1. Yleisesti säännötetyt persoonallisuusoikeudet s. 25. — 2. Nimioikeus s. 26.

IV LUKU

Perheoikeus	28
1. Yleistä	28
1. Perheoikeus laajassa merkityksessä s. 28. — 2. Varsinaiset perheoikeudet s. 28.	
2. Avioliitto-oikeus	29

Yleisiä näkökohtia

1. Avioliitto on yhteiskuntajärjestyksen perustus s. 29. — 2. Ihmisoikeussopimukset s. 30. — 3. Erilaiset käsitykset avioliitosta s. 31.

Avioliiton edellytykset

1. Statuutin määräytyminen s. 32. — 2. Avioliiton yleiset edellytykset s. 33. — 3. Avioesteet s. 33.

Kihlaus

Kihlauksen merkitys s. 34.

Avioliiton päättämismuoto

1. Avioliiton päättäminen on määrämuotoinen s. 35. — 2. Määräävänä yleensä päättämipaikan laki s. 35. — 3. Muita sääntöjä s. 35.

Avioliiton henkilökohtaiset vaikutukset

1. Yleisiä näkökohtia s. 37. — 2. Vaimon sukunimi s. 38. — 3. Vaimon asuinpaikka s. 38. — 4. Vaimon oikeudellinen toimikelpoisuus s. 38. — 5. Elatusvelvollisuus s. 39. — 6. Vaimon kansalaisuus s. 40. — 7. Vaimon kansalaisuutta koskevat sopimukset s. 42.

Avioliiton varallisuus oikeudelliset vaikutukset

1. Määräävä on miehen laki avioliittoa päätettäessä s. 46. — 2. Avioehtosopimus s. 47.

Avioliiton purkaminen

1. Pätemättömyys ja peruutuminen s. 48. — 2. Avioliiton purkautumisesta yleensä s. 49. — 3. Asumusero s. 50. — 4. Avioero s. 50.

Suomen oikeus

Yleisiä näkökohtia

1. Suomi ei ole liittynyt Haagin sopimukseen s. 52. — 2. Suomen voimassa olevat sopimukset s. 52.

Avioliiton edellytykset

1. Kansalaisuusperiaate on ensisijainen s. 53. — 2. Kuulutuksen saaminen s. 53. — 3. Viittausperiaate s. 54.

Avioliiton päättäminen

1. Pääperiaate: *lex loci celebrationis* s. 54. — 2. Poikkeukset säännöstä s. 55.

Avioliiton henkilökohtaiset vaikutukset

1. Yleisiä näkökohtia s. 56. — 2. Henkilökohtaiset vaikutukset eriteltyinä s. 56.

Vaimon kansalaisuus

1. Ennen vuoden 1927 kansalaisuuslakia s. 57. — 2. V. 1927 kansalaisuuslain mukaan s. 58. — 3. Vuoden 1941 kansalaisuuslaki s. 59. — 4. Vuoden 1967 lainmuutos s. 60.

Avioliiton varallisuus oikeudelliset vaikutukset

1. Määräävänä on miehen laki avioliittoa päätettäessä s. 61. — 2. Avioehtosopimus s. 61.

Avioliiton purkaminen

1. Pääsääntöisesti sovelletaan *lex fori* s. 62. — 2. Vieraan avioeropäätöksen tunnustaminen s. 63. — 3. Anglo-amerikkalaisen oikeuden nojalla annettu avioeropäätös s. 63. — 4. Avioeropäätös jota ei tunnusteta Suomessa s. 64.

Asumusero

- Asumuserokanteeseen sovelletaan Suomen lakia s. 64.

Avioliiton peruuttaminen

1. Peruuttamiskanteeseen sovelletaan yleensä Suomen lakia s. 65. —
2. Vieraassa valtiossa annetun peruuttamispäätöksen tunnustaminen s. 65.

Laillinen tuomioistuin avioliiton purkamista ja asumuseroa koskevissa asioissa

Suomen tuomioistuimen toimivalta on laaja s. 66.

Suomen lain suhde vieraaseen oikeuteen

1. Oikeudenkäynnissä sovelletaan yleensä Suomen lakia s. 67. — 2. Selvityksen hankkiminen vieraasta oikeudesta s. 67.

Avioliittoa ja sen oikeusvaikutuksia koskevat pohjoismaiset säännökset

Yleisiä näkökohtia

Pohjoismainen sopimus rakentuu asuinmaaperiaatteelle s. 67.

Avioliiton päättäminen

1. Oikeus mennä avioliittoon määräytyy asuinmaan lain mukaan s. 68. — 2. Vihkimisen muotoon sovelletaan *lex loci celebrationis* -sääntöä s. 68.

Avioliiton oikeusvaikutukset

1. Varallisuus oikeudelliset vaikutukset s. 68. — 2. Avioehtosopimuksen muoto s. 69. — 3. Varallisuus oikeudellisten riitojen oikeuspaikka s. 69.

Asumusero ja avioero

1. Tuomioistuimen toimivalta asumusero- ja avioeroasioissa s. 70. —
2. Liitännäisiin kysymyksiin sovellettava laki s. 71. — 3. Toisessa sopimusvaltiossa annetun tuomion tunnustaminen s. 71.

3. Vanhempainoikeus 72

Lapsen oikeusasemasta yleensä

1. Vanhempainoikeus sääntelee vanhempien ja lasten väliset suhteet s. 72. — 2. Syntyperän merkitys lapsen oikeusasemalle s. 72. — 3. Avioliiton pätevyuden toteaminen s. 75.

Vanhempain ja lasten suhteet

1. Vanhempainvalta on lasten edun vuoksi s. 76. — 2. Suhteet vanhempien ja lasten ollessa saman valtion kansalaisia s. 77. — Van-

hempien ja lasten ollessa eri statuutin alaisia s. 77. — 4. Perheen statuutin vaihdos s. 79.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen äidin oikeussuhde

1. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeusasemasta yleensä s. 79. — 2. Äidin ja lapsen suhteiden määräytyminen s. 80.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen isän oikeussuhde

1. Lapsella ja isällä on sama kansalaisuus s. 81. — 2. Lapsella ja isällä on eri kansalaisuus s. 82. — 3. Lapsen tai isän kansalaisuuden vaihtuminen s. 85.

Elatusavun periminen

Perimisen helpottamiseksi tehdyt kansainväliset sopimukset s. 87.

Suomen oikeus

Aviolapset

1. Aviollisen syntyperän toteaminen s. 89. — 2. Legitimaatio s. 90. — 3. Lasten ja vanhempien väliset oikeussuhteet s. 90.

Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi ja sen äiti

Sovellettava laki s. 91.

Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi ja sen isä

Suomessa »etsitään» ensi sijassa makaajaa s. 91.

Elatusvelvollisuuden turvaaminen

1. Suomen sisäisen oikeuden säännökset s. 93. — 2. Kansainväliset sopimukset s. 95.

4. Lapseksiottaminen 96

Yleisiä näkökohtia

1. Mitä lapseksiottaminen on s. 96. — 2. Lapseksiottamisen eri tyypit s. 97. — 3. Ala on järjestämättä yleissopimuksin s. 97.

Lapseksiottamisen edellytykset

1. Tarkoitus on edistää lapsen etua s. 98. — 2. Lapseksiottaminen on määrämuotoinen oikeustoimi s. 98. — 3. Lapseksiottamisen edellytykset s. 98.

Oikeuspaikka ja sovellettava laki

1. Oikeuspaikka s. 100. — 2. Sovellettava laki s. 102.

Lapseksiottamisen oikeusvaikutukset

1. Lapseksiottajan kotivaltion laki määrää yleensä oikeusvaikutukset s. 101. — 2. Ottolapsen sukunimi s. 101. — 3. Kansalaisuus s. 101. — 4. Kotipaikka s. 102. — 5. Ottolapsen suhde lapseksiottajan sukuun s. 102.

Ottolapsisuhteen purkaminen

Purkaminen on arvosteltava lähinnä lapseksiottajan kotivaltion lain mukaan s. 103.

Suomen oikeus

1. Suomen sisäinen lainsäädäntö s. 104. — 2. Lapseksiottamisen edellytykset s. 104. — 3. Laillinen tuomioistuin s. 105. — 4. Vieraassa valtiossa tapahtunut lapseksiottaminen s. 106. — 5. Lapseksiottamisen oikeusvaikutukset s. 106. — 6. Ottolapsisuhteen purkaminen s. 107.

Pohjoismainen sopimus

1. Lapseksiottajan kotivaltion laki on määräävä s. 108. — 2. Oikeusvaikutusten määräytyminen s. 109. — 3. Toisessa sopimusvaltiossa annetun päätöksen tunnustaminen s. 109.

5. Holhousoikeus 109

1. Holhouksen tarkoitus s. 109. — 2. Muukalaisen holhousstatuutti s. 110. — 3. Vajavaltaisuuden vaikutukset s. 111. — 4. Holhouksen lakkaaminen s. 111.

Suomen oikeus

1. Voimassa oleva laki s. 112. — 2. Alaikäisen muukalaisen holhous s. 112. — 3. Muukalaisen julistaminen holhottavaksi s. 112. — 4. Suomen—Neuvostoliiton konsulisopimuksen säännös s. 113. — 5. Holhouksen peruuttaminen s. 113. — 6. Holhoustoimenpiteestä kuuluttaminen s. 113. — 7. Velvollisuus ryhtyä holhoojaksi s. 114. — 8. Liike-elämän oikeusturvallisuuden vaatimusten huomioon ottaminen s. 114. — 9. Holhoustuomioistuin s. 115.

Pohjoismainen sopimus

Pohjoismaisissa suhteissa noudatetaan asuinmaaperiaatetta s. 115.

V LUKU

Perintöoikeus 117

Yleisiä näkökohtia

1. Perintöoikeuden käsite ja jako s. 117. — 2. Muukalaisten perintöoikeudesta yleensä s. 118. — 3. Jäämistöstatuutti s. 118. — 4. Perimyskelpoisuus s. 119.

Perintöoikeus varsinaisessa merkityksessä

1. Perimysjärjestys s. 120. — 2. Kruununperintö s. 120.

Testamenttioikeus

1. Oikeudesta testamentin tekemiseen s. 121. — 2. Yleinen seuraantostatuutti on ensisijainen s. 121. — 3. Testamentintekijän kelpoisuus s. 122. — 4. Testamentin muoto s. 123.

Pesänselvitys ja perinnönjako

1. Pesän yhtenäisen käsittelyn periaate ja alueperiaate s. 124. — 2. Pesänsituksen ja perinnönjaon muoto sekä voimassaolo toisessa valtiassa s. 125.

Suomen oikeus

Perintöoikeus

1. Muukalaisella on Suomessa yleensä perintöoikeus s. 125. — 2. Kauppa- ja merenkulkusopimusten määräykset s. 126. — 3. Lain-säädäntö s. 127. — 4. Muukalainen perijänä s. 128. — 5. Muukalainen perittävänä s. 129. — 6. Kruununperintö s. 129.

Testamenttioikeus

1. Perintöä koskevat periaatteet soveltuvat testamenttiin s. 130. — 2. Testamentin muoto s. 130. — 3. Muukalaisen oikeus vastaanottaa testamentti s. 131.

Pesänselvitys ja perinnönjako

1. Voimassa kuolinpesän yhtenäisen käsittelyn periaate s. 132. — 2. Menettely perillisen edun turvaamiseksi s. 133. — 3. Suomen—Neuvostoliiton konsulisopimus s. 134. — 4. Suomen tuomioistuimen kompetenssi s. 135.

Perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva pohjoismainen sopimus

1. Kansalaisuusperiaate apuperiaatteena s. 135. — 2. Prosessioikeudelliset säännökset s. 137.

VI LUKU

Varallisuusoukeudet	139
---------------------------	-----

Yleisiä näkökohtia

1. Varallisuusoukeuksilla on runsaasti kansainvälisiä liittymäkohtia s. 139. — 2. Varallisuusoukeuksien jako s. 139.

Esineoikeudet

1. Kiinteä omaisuus s. 139. — 2. Irtain omaisuus s. 140. — 3. Les rei sitaen sovellutusala s. 140. — 4. Irtainten esineiden siirto maasta toiseen s. 142. — 5. Kauttakulussa olevat esineet s. 143. — 6. Liikennevälineet s. 143.

Suomen oikeus

Esineoikeudet

Suomessa noudatetaan yleisiä sääntöjä s. 144.

Velvoiteoikeudet

A. Sopimuksiin ja muihin oikeustoimiin perustuvat oikeussuhteet 145

Yleisiä näkökohtia

1. Velvoitestatuutin määräytyminen s. 145. — 2. Mitkä oikeussuhteet arvostellaan velvoitestatuutin mukaan s. 146. — 3. Tahdon autonomia s. 147. — 4. Yksilöimismenetelmä s. 150.

Aksiomaattiset toissijaiset liittymäperusteet

1. Lex fori s. 151. — 2. Lex loci contractus s. 152. — 3. Lex loci solutionis s. 152. — 4. Lex loci debitoris s. 153. — 5. Kansainvälisessä kaupassa myyjän statuutti on ensisijainen s. 153.

Muita in dubio -sääntöjä

1. Joukkosopimuksia tekevät laitokset s. 154. — 2. Yksipuolinen rahasuoritus s. 154. — 3. Yksipuolinen esinesuoritus s. 154. — 4. Työsopimus s. 155. — 5. Kiinteä omaisuus s. 155. — 6. Merioikeuden ala s. 155.
B. Rikkomusvelvoitteet 156
1. Tekopaikan laki yleensä määräävä s. 156. — 2. Vastuu liikennevälineiden käyttämisestä s. 156. — 3. Laivanisännän vastuun rajoittaminen s. 157. — 4. Ilma-alukset ja moottoriajoneuvot s. 158.

Suomen oikeus

1. Suomen oikeus hyväksyy tahdon autonomian s. 158. — 2. Vekseli- ja shekkioikeus s. 159. — 3. Lex loci debitoris s. 160. — 4. Rikkomusvelvoitteet s. 160.

VII LUKU

Immateriaaliset oikeudet 162

Yleistä

Immateriaalisten oikeuksien ryhmitys s. 162.

Tekijänoikeus

1. Tekijänoikeuden oikeudellista luonnetta koskevat teoriat s. 162. —
2. Kansainvälinen oikeussuoja s. 164.

Oikeus valokuvaan

Bernin sopimus koskee myös oikeutta valokuvaan s. 165.

Keksijänoikeus

1. Keksintö merkitsee objektiivisesti uutta s. 165. — 2. Keksinnön oikeussuoja yleensä s. 166. — 3. Patentin oikeussuoja Pariisin sopimuksen mukaan s. 166. — 4. Kansainvälinen yhteistoiminta Pariisin sopimuksen ulkopuolella s. 167. — 5. WIPO-OMPI s. 168.

Mallisuojaoikeus

Suoja kohdistuu tuotteen ulkonaiseen muotoon s. 168.

Tavaramerkkioikeus

1. Tavaramerkki ja sen oikeussuoja s. 169. — 2. Kansainvälisen konsernin alayhteisön tavaramerkki s. 170.

Toiminimioikeus

Toiminimi suojaa elinkeinonharjoittajan liikkeensä hyväksi uhraamaa työtä s. 171.

Kilpailuvapaus

1. Vilpillisen kilpailun ehkäiseminen s. 172. — 2. Terveen kilpailun säilyttäminen s. 173.

Suomen oikeus

Tekijänoikeus

1. Tekijänoikeuden kotimainen suoja s. 173. — 2. Sopimus Yhdysvaltojen kanssa s. 175. — 3. Muut sopimukset s. 175. — 4. Tekijänoikeuden kaltaiset oikeudet s. 176.

Oikeus valokuvaan

Oikeus valokuvaan on järjestetty erityislilla s. 176.

Keksijänoikeus

A. Kotimainen patentti	177
1. Suomen patenttilailla on kansainvälinen leima s. 177. — 2. Patenttilain mukainen oikeussuoja s. 177. — 3. Ulkomaisen patentin etuoikeus Suomessa s. 179. — 4. Muukalaisen patenttihakemuksen kieli s. 180. — 5. Muukalaisella tulee patenttiasiassa olla täällä asiamies s. 180.	

- 6. Kansainvälisen yhdysliikenteen tarpeiden huomioon ottaminen s. 181. — 7. Patenttiviranomainen ja laillinen tuomioistuin s. 181.
- B. Pohjoismainen patentti 181
1. Pohjoismainen yhteistyö patenttiasioissa s. 181. — 2. Pohjoismainen patenttihakemus s. 181. — 3. Pohjoismaiden patenttineuvosto s. 184.

Mallisuoja-oikeus

Suomessa on valmisteilla asiaa koskeva lainsäädäntö s. 186.

Tavaramerkkioikeus

1. Tavaramerkin suoja voimassaolevan oikeuden mukaan s. 186. — 2. Erityisesti ulkomaisen tavaramerkin suojasta s. 188. — 3. Yhteismerkki s. 190. — 4. Kielto käyttää eräitä tunnusmerkkejä s. 190.

Toiminimi

1. Rekisteröimisvelvollisuus s. 191. — 2. Toiminimen kielellinen rakenne s. 192. — 3. Kielto käyttämästä eräitä tunnusmerkkejä s. 192. — 4. Ilmoitus muukalaisesta yhtiömiehestä s. 193. — 5. Toiminimen oikeus-suoja s. 193.

Kilpailuvapaus

1. Vilpillisen kilpailun ehkäiseminen s. 194. — 2. Muut kilpailuvapautta rajoittavat säännökset s. 195. — 3. Taloudellisen kilpailun edistäminen s. 195.

VIII LUKU

- Elinkeino-oikeudet 197

Yleistä

1. Muukalaisten syrjintä sallittu elinkeino-oikeuden alalla s. 197. — 2. Alaa koskevat kansainvälisen oikeuden säännökset s. 198. — 3. Muukalaisille asetettavista rajoituksista yleensä s. 199. — 4. Elinkeinon käsitteestä s. 201. — 5. Elinkeino-oikeuden asemasta s. 202. — 6. Tutkimus käsittää taloudellisen toiminnan kaikki muodot s. 203.

Ansiotyö

1. Ansiotyön käsite s. 203. — 2. Suhtautuminen muukalaisten oikeuteen päästä ansiotyöhön on vaihdellut s. 203. — 3. Kysynnän ja tarjonnan laki s. 204. — 4. Pakolaisten ja valtiottomien henkilöiden asema s. 205.

Suomen oikeus

1. Muukalaisen työluupa s. 205. — 2. Ansiotyötä koskevat säädökset s. 207. — 3. Tapaukset joissa työilupaa ei tarvita s. 208. — 4. Poliittiset

pakolaiset s. 209. — 5. Suomen—Puolan kaupp- ja merenkulkusopimus s. 210. — 6. Pohjoismaiden yhteiset työmarkkinat s. 210. — 7. Harjoittelijain vaihtoa koskevat sopimukset s. 212.

Vapaat ammatit

1. Vapaan ammatin käsite s. 213. — 2. Vapaiden ammattien harjoittamisen rajoittamisperusteet s. 213. — 3. Toimenpiteet rajoitusten toteuttamiseksi s. 214.

Suomen oikeus

Yleisiä näkökohtia

Muukalaisen on yleensä haettava työlupa s. 216.

Tieteellinen ja taiteellinen toiminta

Itsenäiseen esiintymiseen ei tarvita työlupaa s. 217.

Terveyden- ja sairaanhoito

1. Terveyden- ja sairaanhoitohenkilöstö s. 217. — 2. Lääkärintoimi s. 218. — 3. Skandinavian maiden lääkärit s. 219. — 4. Hammaslääkärintoimi s. 220. — 5. Skandinavian maiden hammaslääkärit s. 221. — 6. Sairaanhoitajatoimi s. 221. — 7. Yksityinen sairaanhoitolaitos s. 223. — 8. Hammasteknikontoimi s. 223. — 9. Eläinlääkärintoimi s. 223.

Lakimiehenammatti

Muukalainen saa harjoittaa lakimiehen ammattia s. 224.

Kielenkääntäjät

Muukalainen saa toimia kielenkääntäjänä s. 225.

Alkutuotanto

A. Maatalous ja sen sivuelinkeinot	226
1. Syyt muukalaisten maanhallintaoikeuden rajoittamiseen s. 226. — 2. Kysymyksen järjestely sopimuksin ja sisäisin säädöksin s. 226. — 3. Maatalouden sivuelinkeinot s. 228.	
B. Kaivos- ja louhostoiminta	229
1. Toiminnan määritelmä s. 229. — 2. Kaivos- ja louhostoiminta pidetään yleensä kotimaan kansalaisille s. 230. — 3. Kysymyksen järjestely valtiosopimuksin s. 231.	

Suomen oikeus

Yleistä

1. Maanomistus oli alunperin kytketty perintöoikeuteen s. 231. — 2. Muukalaisen maanomistusoikeutta rajoittava myöhempi lainsäädäntö

s. 232. — 3. Tapaukset joita rajoitukset eivät koske s. 233. — 4. Ahvenanmaan erityisasema s. 234.

Maatalous ja karjanhoito

1. Maatalous s. 234. — 2. Karjanhoito s. 235. — 3. Poronhoito s. 235.

Metsätalous

Metsätalouden harjoittaminen edellyttää kiinteän omaisuuden hallintaa s. 237.

Metsästys

1. Metsästysoikeus liittyy periaatteellisesti maa-alueen omistusoikeuteen s. 237. — 2. Metsästys kylänrajan ulkopuolella s. 238. — 3. Eräiden peto- ja vahinkoeläinten metsästys s. 239. — 4. Riistanhoitomaksu s. 240.

Kalastus

1. Kalastuselinkeinosta yleensä s. 240. — 2. Muukalaisten oikeus harjoittaa kalastusta s. 240.

Kotiteollisuus

Muukalaisilla on oikeus harjoittaa kotiteollisuutta s. 243.

Kaivos- ja louhostoiminta

1. Vuoritoimi kuuluu luonteeltaan alkutuotantoon s. 243. — 2. Maa-lajien ottaminen käyttöön s. 244. — 3. Kaivostoiminta s. 244.

Varsinaiset elinkeinot

1. Elinkeinon käsite. Elinkeinojen ryhmittely s. 247. — 2. Elinkeinojen oikeudellinen jako s. 248. — 3. Muukalaisten elinkeinonharjoittamis-oikeuden kansainvälinen säännöstäminen s. 248. — 4. Valtionsisäiset säännökset s. 249. — 5. Tiettyjä muukalaisryhmiä koskevat kansainväliset määräykset s. 250.

Suomen oikeus

Yleisiä säännöksiä

1. Elinkeinojen jako Suomen oikeuden mukaan s. 250. — 2. Ahvenanmaan erityisasema s. 251.

Suomen sopimukset

Kauppa- ja merenkulkusopimuksissa muukalaisille myönnetty oikeudet elinkeinon harjoittamiseen s. 252.

Elinkeino itsensä elättämiseksi

1. Muukalaisella tulee yleensä olla lupa harjoittaa elinkeinoa itsensä elättämiseksi s. 255. — 2. Kauppatoimet joihin muukalainen saa ryhtyä ilman lupaa s. 256.

Ilmoitusvelvolliset elinkeinot

1. Yksityiseltä muukalaiselta elinkeinonharjoittajalta vaadittava pätevyys s. 257. — 2. Ulkomaalaisen »liikkeen» harjoittama elinkeino s. 258.

Ohjesääntöiset elinkeinot

Yleisiä näkökohtia

1. Elinkeinoluvan hakeminen s. 259. — 2. Ohjesääntöiset elinkeinot Suomen lain mukaan s. 261.

A. Liikkeet jotka tarkoittavat hyödykkeiden valmistamista ja saattamista kuljetuksen sekä kaupan esineeksi 262

Liikkuva kauppa

1. Perusteet liikkuvan kaupan alistamiseksi ohjesääntöiseksi s. 262. — 2. Muukalainen ei saa lupaa harjoittaa liikkuvaa kauppaa s. 263.

Kioski- ja automaattikauppa

Voi olla ilmoitusvelvollinen tai ohjesääntöinen elinkeino s. 264.

Kirjakauppa, kirjapaino ja aikakautisten painokirjoitusten julkaiseminen ym.

1. Elinkeinolain 3 §:n 2 momentissa tarkoitetut elinkeinot ovat etupäässä ilmoitusvelvollisia s. 265. — 2. Kirjakauppa ja kirjojen kauppitteleminen s. 265. — 3. Lukusalin ja lainakirjaston pitäminen s. 265. — 4. Kirja- ja kivipainoliike s. 266. — 5. Aikakautisten painotuotteiden julkaiseminen s. 266.

Apteekki- ja rohdosliike sekä myrkkysten valmistus ja myynti ym.

1. Apteekkiliikkeen harjoittaminen s. 267. — 2. Rohdoskauppaliike s. 268. — 3. Apteekkitavaran valmistus ja myynti s. 268. — 4. Myrkkysten valmistus ja myynti s. 269.

Optikon toimi

Optikon toimi on ohjesääntöinen elinkeino s. 270.

*Alkoholipitoisten aineiden valmistus, maahantuonti
ja myynti ym.*

1. Väkijuomien valmistus, maahantuonti ja myynti s. 271. — 2. Denaturoitujen alkoholipitoisten aineiden valmistus ja myynti s. 272. — 3. Bensiini- ja moottorialkoholin valmistus ja myynti s. 272. — 4. Miedon mallasjuoman valmistus ja myynti s. 273.

Alkoholittomien juomien valmistus ja myynti

Muukalainen voi saada luvan valmistukseen ja myyntiin s. 273.

Ravintolan ja kahvilan pito sekä muut senkaltaiset liikkeet

Lupa liikkeen harjoittamiseen voidaan myöntää vain Suomen kansalaiselle ja kotimaiselle yhteisölle s. 274.

*Margariinin sekä muun sentapaisen ihmisravinnoksi aiotun
tuotteen valmistus ja myynti*

Suomen kansalaisuus ei ole ehtona liikkeen harjoittamiselle s. 275.

*Keinotekoisten lannoitusaineiden ja valmistettujen rehutavarain
sekä siementavarain kauppa*

1. Rehujen ja lannoitteiden valmistus, maahantuonti ja kauppa s. 276. — 2. Siementavarain maahantuonti ja kauppa s. 277.

*Räjähtävien sekä tulenarkojen aineiden valmistus, kuljetus,
varastossapito ja myynti*

1. Tarkat määräykset tarpeen s. 277. — 2. Räjähdysaineiden valmistus ja myynti s. 278. — 3. Palavat nesteet s. 279. — 4. Tulitikkujen valmistus s. 279. — 5. Ampuma-aseiden valmistus ja kauppa s. 280.

*Leimattavien jalojen metalliteosten sekä virallisten kunniamerkkien
yms. valmistus, maahantuonti ja kauppa*

1. Leimattavien metalliteosten valmistus ja myynti s. 280. — 2. Kunniamerkkien valmistus ja myynti s. 281.

Käytettyjen tavarain sekä romujen ja lumppujen kauppa

Muukalainenkin voi täyttää asetetut erikoisvaatimukset s. 281.

Sähkölaitokset

Suomen kansalaisuutta ei vaadita liikkeen harjoittajalta s. 282.

Vesilaitokset

1. Vesilaitoksen perustaminen s. 283. — 2. Uitto s. 283.

Ydinvoimalaitokset

Ydinvoimalaitoksen perustamisluvan voi saada Suomen kansalainen tai kotimainen yhteisö s. 284.

B. Vaihdannan välityksen alalla toimivat liikkeet 285

Kaupanvälittäjän, laivansuorijan ja huutokaupantoimittajan ammatti

1. Kaupanvälittäjän ammatti s. 285. — 2. Laivansuorijan ammatti s. 286.
— 3. Huutokaupantoimittajan ammatti s. 286.

Työnvälitys, siirtolaisvälitys ja asunnonvälitys

1. Työnvälitys s. 287. — 2. Siirtolaisvälitys s. 287. — 3. Asunnonvälitys s. 288.

Yksityisetsivän ammatti

Suomen kansalainen tai kotimainen yhteisö voi saada luvan ammatin harjoittamiseen s. 289.

Omaisouden tai hengen vartioimisliikkeet

Suomen kansalainen tai kotimainen yhteisö voi saada luvan ammatin harjoittamiseen s. 289.

C. Luotto- ja vakuutuslaitokset 290

Pankkiliike

1. Liikepankit s. 290. — 2. Kiinnitysluottopankit s. 291. — 3. Hypoteekkiyhdistykset s. 291.

Säästöpankit

1. »Yksityinen» säästöpankki s. 292. — 2. Postisäästöpankki s. 292.

Osuuskassat

Suomen kansalaisuus ei ole ehtona osuuskassan perustamiselle s. 292.

Valuuttakauppa

Muukalainen voi poikkeustapauksissa saada luvan valuuttakaupan harjoittamiseen s. 293.

Panttilainausliike

Kotimainen osakeyhtiö saa harjoittaa panttilainausliikettä s. 294.

Lainajyvästöt ja siemenrahastot

Muukalainen voi päästä osakkaaksi s. 294.

Yleiset talletusvarastot

Muukalainen voi saada luvan talletusvaraston perustamiseen s. 295.

Vakuutusliikkeet

1. Vakuutusliikkeen perustaminen on kielletty muukalaisilta s. 296. —
2. Ulkomainen vakuutusyhtiö voi saada erikoisluvan s. 296. — 3. Jälleenvakuutusliike s. 297.

Avustuskassat

Muukalaiset eivät voi perustaa avustuskassaa s. 297.

D. Yleiset liikenne- ja tiedotusvälineet 298

Rautatieliikenne

Muukalainen ei voi perustaa yksityistä rautatietä s. 298.

Raitiotiet

Kysymyksellä ei ole Suomessa käytännöllistä merkitystä s. 298.

Autoliikenne

1. Yleistä s. 299. — 2. Linjaliikenne s. 299. — 3. Tilausliikennelupa s. 299. — 4. Kansainväliset liikennesopimukset s. 300.

Autokoulun pitäminen

Suomen kansalaisuus ei kuulu pätevyysvaatimuksiin s. 300.

Laivaliikenne

1. Rannikkoliikenne s. 300. — 2. Suomalaisen kauppa-aluksen päällikkönä saa toimia vain Suomen kansalainen s. 301. — 3. Mitä ulkomaalaisen kauppa-aluksen on noudatettava liikkeessaan Suomen aluevesillä s. 302. — 4. Toimenpiteet syrjinnän ehkäisemiseksi kansainvälisessä merenkulussa s. 303.

Ilmailu

1. Oikeus ilmailla Suomen alueella v. 1923 ilmailulain mukaan s. 303. — 2. Suomen kansalaisuus ei ole ilmailulupakirjan saamisen ehtona s. 304. — 3. Mitä ulkomaalaisen ilma-aluksen tulee noudattaa liikkueksaan Suomen ilma-tilassa s. 305. — 4. Vuoden 1964 ilmailulaki s. 305. — 5. Kansainväliset sopimukset s. 306.

Puhelinliikenne

Muukalainen voi olla osakkaana puhelinyhtiössä s. 307.

Lennätinlaitos

Lennätinliikenne kuuluu valtion yksinoikeuden piiriin s. 308.

Radiolaitteet

1. Radiolaitteiden rakentaminen kuuluu käytännössä valtion yksinoikeuden piiriin s. 308. — 2. Merenkulun ja ilmailun turvallisuuden huomioon ottaminen s. 309.

E. Julkiset näytännöt	309
-----------------------------	-----

Julkiset huvit

Myös muukalainen voi järjestää julkiset huvit s. 309.

Sirkus- ja tivoliesitykset

Muukalainen voi järjestää sirkus- tai tivoliesityksen tms. s. 310.

Elokuvanäytännöt

Elokuvanäytännöistä on voimassa, mitä julkisista huveista on säädetty s. 311.

Summary	312
Asiahakemisto	326

KIRJALLISUUSLUETTELO

Ensimmäisessä osassa mainitun kirjallisuuden lisäksi on käytetty seuraavia lähteitä:

- Aaltonen, A.*: Vilpillisen kilpailun ehkäisemisestä. Lm 1968 s. 192 ss.
Aarnio, A.: Perillisen oikeusasema. Väitöskirja. Helsinki 1967.
Alanen, A.: Yleinen oikeustiede ja kansainvälinen yksityisoikeus. 2. uusittu p. Porvoo—Helsinki 1965. (Yleinen oikeustiede).
 — » — Näkökohtia tekijänoikeudesta. Lm 1966 s. 407 ss.
Andersen, P.: Naeringsretten i hovedtraek. 3. udg. København 1944.
Anttila, I.: Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena Vammala 1946.
Ant-Wuorinen, P.: Toiminimi Suomen oikeuden mukaan. Väitöskirja. Helsinki 1935.
Arnholm, C. J.: Laerebok i Familierett. 3. utg. Oslo 1958.
Atkinson, Th. E.: Succession. NYLR 1957 s. 490 ss.
Autere, T.: Oikeus ilmatilan käyttöön siviili-ilmailutarkoituksessa rauhan aikana. Väitöskirja. Vammala 1965.
Berglund, H.: Svensk medborgares näringsfrihet. FSHF 1944 s. 103 ss.
Borum, O. A.: Familieretten I. København 1948.
 — » — Personretten. 3. udg. København 1953.
Broms, B.: The doctrine of equality of states as applied in international organizations. Vammala 1959.
Bouvé, C. L.: The National Boycott as an International Delinquency. AJ 1934 s. 19 ss.
Caselius, I.—Heikonen, A. R.: Osakeyhtiö I. Porvoo—Helsinki 1949.
Castrén, E.: Suomen kansainvälinen oikeus. Porvoo—Helsinki 1959.
 — » — Diplomaattinen suojelu-oikeus. Vammala 1961.
Chafee, Z. Jr.: Reflections on the Law of Copyright. CLR 1945 s. 503 ss.
Chydenius, J. W.: Arfs- och testamentsrätt. Helsingfors 1920.
 — » — Lärobok i finsk kontraktsrätt I—II. Helsingfors 1923—25. (Kontraktsrätt).
 — » — Lärobok i finsk äktenskapsrätt. Helsingfors 1922. (Äktenskapsrätt).
Comparative Analysis of Adoption Laws. UN Publications. New York 1956. (Comparative Analysis).
Corbett, G.—King, S.: The Family Court of Hawaii. FLQ 1968 s. 32 ss.
Derenberg, W. J.: Copyright Law. NYLR 1957 s. 302 ss.

- » — International Trademark Law. NYU 1960 s. 34 ss.
- Drockila, L.*: Ulkomaisia pääomansijoituksia koskevien lainsäännösten pääpiirteet. LA 1961 s. 192 ss.
- Eberstein, G.*: Firmas och varumärkes inbördes förhållande. JFT 1952 s. 57 ss.
- Ehrenzweig, A. A.*: Private International Law. Leyden 1967.
- Engzell, G.*: Utlännings rätt att i Sverige utöva advokatverksamhet. Sv. JT 1934 s. 69 ss.
- Falk, H.*: Utlännings rättsförvärv. SvJT 1916 s. 250 ss.
- Finnilä, E.*: Bidrag till läran om fritt eller allmänt märke enligt finsk varumärkesrätt. Väitöskirja. Tammerfors 1935.
- Frankenstein, E.*: Internationales Privatrecht II Band. Berlin—Grünwald 1929.
- Godenhielm, B.*: Om uppfinningshöjd. NIR 1966 s. 1 ss.
- » — Pariskonventionen. NIR 1966 s. 290 ss.
- » — Patentskyddets omfång. Väitöskirja. Helsingfors 1950.
- Grönfors, K.*: Personlighetsskyddet och massmedia. Alustus 21. pohjoismaisessa lakimieskokouksessa. Stockholm 1966.
- Grönnvall, F.*: Suomen uudet vekseli- ja shekkilait. 3. korjattu ja lisätty p. Porvoo—Helsinki 1962. (Vekseli-laki).
- Haataja, K.*: Suomen maanvuokraoikeus. Porvoo—Helsinki 1934.
- Hakulinen, Y. J.*: Ehdotus tavaramerkkilainsäädännön uudistamiseksi. Komi-teamietintö N:o 2/1945. Helsinki 1945.
- » — Familjerätt. Helsingfors 1964.
- » — Kansalaisuusperiaatteen soveltamisesta avioeroasioissa. Lm 1960 s. 187 ss.
- » — Velvoiteoikeus I. Yleiset opit. Helsinki 1965. (Velvoiteoikeus).
- Hambro, E.*: Noen synpunkter i den internasjonale kontraktsrett. Norges Handelshøyskoles saertrykk-serie N:o 30. København 1959 s. 11 ss.
- Hedenius, I.*: Om rätt och moral. 2. utg. Stockholm 1963.
- Hemmer, R.*: Suomen oikeushistorian oppikirja II. 3. p. Vammala 1967.
- Herlitz, N.*: Grunddragen av det svenska statsskickets historia. 3. uppl. Stockholm 1946.
- Hult, Ph.*: Näringsrätt efter föreläsningar av. Moniste. Stockholm 1934.
- Huttunen, A.*: Kaupparekisteri ja toiminimi. Porvoo—Helsinki 1965.
- Huttunen, O.*: Avioliittolaki 2. p. Porvoo—Helsinki 1945. (Avioliittolaki).
- Johnston, G.*: Family Law. NYRL 1957 s. 335 ss.
- Jokela, H.*: Irtaimen kaupasta kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta. Väitöskirja. Helsinki 1960.
- » — Perintökaareen liittyviä kansainvälisyksityisoikeudellisia kysymyksiä. XVI lakimiespäivien pöytäkirja 1965 s. 47 ss.
- Kellberg, L.*: Världsorganisation för immateriella rättsfrågor. NIR 1968 s. 56 ss.
- Kivimäki, T.*: Tekijänoikeus. Porvoo—Helsinki 1948.
- » — Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait. Porvoo—Helsinki 1966. (Tekijänoikeus ja valokuva).

- Kivimäki, T.—Ylöstalo, M.*: Siviilioikeuden oppikirja, yleinen osa. 2 p. Porvoo—Helsinki 1964.
- Kleppe, P.*: Main aspects of economic policy in Norway since the war. Oslo—Bergen 1960.
- Knoph, R.*: Åndsretten. Oslo 1936.
- Kytömaa, E.*: Uusi metsästyslainsäädäntömme selityksineen. 2. p. Keuruu 1964.
- Lahtinen, O.*: Jäämistösäännöistä. Lm 1961 s. 333 ss.
- Lindström, H.*: Tillkomsten av 1864 års stadganden om utlänningars rätt att idka borgerlig näring i Sverige. Statsv. 1931 s. 363 ss.
- Lipstein, K.—Blom—Cooper, L. J.*: Custody of Infants in Private International Law. ILA Report of 47. Conf. 1956 s. 409 ss.
- Malmström, A.*: Äktenskapsrätt. 2. uppl. Uppsala 1960.
- Melander, I.*: Asumusero. Porvoo—Helsinki 1949.
- » — Avioeron ja puolisoitten välisten rikkoutumisesta johtuvan erillään asu-
misen vaikutuksesta lapsen huoltoon. Vammala 1940. (Lapsen huolto).
- » — Om utomäktenskapliga barns rättsliga ställning. Helsingfors 1948.
(Utomäktenskapliga barn).
- Michaeli, W.*: Utlänningars näringsrättsliga ställning i Sverige. FSHF 1944,
s. 159 ss.
- Moren, J.*: Staten og næringslivet I. Bergen 1962.
- Nationality of Married Women*, UN Commission on the Status of Women,
New York 1954.
- Nørregaard Rasmussen, P.*: Danmarks erhverv. København 1956.
- Nyström, A.*: Utlännings handelstillstånd. FT 1943 s. 318 ss.
- Ollinen, I.*: Ulkomaalaisten oikeudesta omistaa kiinteätä omaisuutta Suo-
messä. DF 1963 s. 261 ss.
- Olsson, C.*: Osuuskuntaoikeus. Vammala 1964.
- Persson, F.*: Föräldrabalken, Finland och den nordiska familjerättskonven-
tionen. JFT 1949 s. 282 ss.
- Philip, A.*: Studier i den internationale selskabsrets teori. Väitöskirja.
København 1961.
- Radin, M.*: The Law and You. 2. print. New York 1955.
- Rapola, M.*: Uusi lakiosasäännöstö. Porvoo—Helsinki 1951.
- Rautiala, M.*: Avioliitto-oikeus. 3. p. Vammala 1965.
- » — Holhousoikeus. Porvoo—Helsinki 1952.
- Reinikainen, V.*: Näkökohtia muukalaisen oikeudesta liiketoiminnan perus-
tamiseen Suomessa. Kansallis-Osake-Pankin taloudellinen katsaus
3/1964, s. 183 ss.
- Sainio, T.*: Aviovaimon kansalaisuuden määräytymisestä erityisesti Suomen
oikeutta silmällä pitäen. Lm 1962 s. 135 ss.
- » — Maastakarkoituksesta erityisesti Walter-McCarran Actia silmällä pitäen.
Lm 1957 s. 169 ss.
- » — Muukalaisen oikeudesta hoitaa julkista virkaa Suomessa. Lm 1967
s. 363 ss.

- Sainio, T.*: Muukalaisen oikeusasemasta erityisesti Suomen oikeutta silmällä pitäen I. Väitöskirja. Vammala 1959. (Sainio I).
- Sargoy, E. A.*: UCC protection in the United States. The coming into effect of Universal Copyright Convention. NYLR 1958 s. 811 ss.
- Saxén, H.*: Personlighetsskyddet i förslagen till lag om upphovsmannarätt. JFT 1957 s. 211 ss.
- Schnitzer, A. F.*: Vergleichende Rechtslehre I—II. 2. Aufl. Basel 1961.
- Sipilä, A.*: Suomen työoikeuden käsite ja järjestelmä. Helsinki 1938. (Työ-oikeuden käsite).
- » — Suomen työoikeuden pääasiat. Porvoo—Helsinki 1968.
- » — Suomen työoikeus I. Porvoo—Helsinki 1947.
- Ståhlberg, K. J.*: Suomen hallinto-oikeus II (Sisäasiain hallinto). 2. p. Helsinki 1931. (Ståhlberg II).
- Sundberg, H. G.*: Statens ersättningsskyldighet vid ingrepp i näringsrättighet. FSHF 1944 s. 197 ss.
- Sundström, G. O. Z.*: Normkollision vid fartygs sammanstötning. Borgå 1965.
- Suviranta, A.*: Suomen työsopimusoikeuden kansainvälisiä ongelmia. Lm 1964 s. 807 ss.
- Undén, Ö.*: Internationell äktenskapsrätt enligt gällande svensk lag. Lund 1922.
- United Nations and the Status of Women, The.* New York 1961.
- Uotila, J.*: Elinkeinolupa. Helsinki 1967.
- Westermarck, E.*: Moraalin synty ja kehitys I. Siveelliset yleiskäsitteet. Suomennos. Porvoo 1933.
- Wrede, R. A.*: Föreläsningar över giftermålsbalken. Helsingfors 1913. (Giftermålsbalken).
- » — Grunddragen av sakrätten enligt Finlands lag I—II. Helsingfors 1913. (Sakrätten).
- » — Perintökaaren selityksiä. Suomennos. Porvoo 1925.
- Zitting, S.—Rautiala, M.*: Esineoikeuden oppikirja. 2. p. Vammala 1966.
- Ylöstalo, M.*: Testamentin moitteesta. Väitöskirja. Porvoo—Helsinki 1953.
- Suomen asetuskokoelman sopimussarja vuodesta 1918.

LYHENTEITÄ

Kirjallisuusluettelossa mainittujen lyhenteiden lisäksi on käytetty seuraavia lyhenteitä:

- AJ = American Journal of International Law
- CLR = Columbia Law Review
- DL = Defensor Legis
- FLQ = The Family Law Quarterly
- FSHF = Festskrift för svenska handelsagenters förening 1944
- FT = Förvaltningsrättslig Tidskrift
- JFT = Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
- KPSL = Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 5. 12. 1929/379.
- LA = Liiketaloudellinen Aikakauskirja
- Lm = Lakimies
- NIR = Nordiskt Immateriellt Rättsskydd
- NYLR = New York University Law Review
- NYU = New York University
- SvJT = Svensk Juristtidning
- UN = The United Nations (Yhdistyneet Kansakunnat)

I l u k u

J O H D A N T O

1. Yleisen kansainvälisen oikeuden vaatiessa, että valtioiden on myönnettävä maassa oleskeleville muukalaisille tietyt vähimmäis-oikeudet, on julkisten oikeuksien ollessa kysymyksessä todettu, että ne silti usein on varmistettu vielä kansainvälisin, yleensä kaksipuolisin, sopimuksin.¹ Samaa menetelmää sovelletaan myös yksityisoikeuksien kohdalta. Siten valtioiden välisissä sopimuksissa määrätään usein myös sopimuspuolten kansalaisten yksityisoikeudellisista suhteista,² jotka silloin ovat kansainvälisen sopimusoikeuden säännöstmää. Muutoin muukalaisten kohtelu perustuu osaksi kansainväliseen tavanomaiseen osaksi sisäiseen muukalaisoikeuteen.

Kuitenkin ilmenee julkisoikeudellisten ja yksityisoikeudellisten suhteiden kesken huomattava eroavuus. Milloin jokin valtio myöntää muukalaisille eräitä julkisia oikeuksia, se edellyttää, että ne arvostellaan puheena olevan valtion eli oleskeluvaltion lain mukaan. Sitävastoin eivät valtiot yksityisoikeuksien alalla ehdottomasti vaadi, että tiettyyn oikeussuhteeseen, jossa muukalainen on osapuolena, sovelletaan oleskeluvaltion lakia. Päinvastoin on varsin tavallista, että yksityisoikeudellisiin oikeussuhteisiin, joilla on jokin liittymäkohta vieraaseen valtioon, sovelletaan tuon valtion lakia. Usein joudutaan täten soveltamaan muukalaisen kotivaltion lakia.

¹ Ks. *Sainio* I, s. 199 ja s. 239.

² Ks. esim. seuraavia sopimuksia: Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan välinen avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisiä yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä sopimus 6.2.1931 (SopS 20/31); Suomen ja Puolan välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 10.11.1923 (SopS 26/24) 21 art.; Suomen ja Italian välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 22.10.1924 (SopS 1/25) 2 art.; Suomen ja Romanian välinen kauppasopimus 28.8.1930 (SopS 6/31) 1 art. 1 mom.

Aikaisemmin on jo selvitetty valtionsisäisen muukalaisoikeuden ja kansainvälisen yksityisoikeuden ero,³ mutta todettakoon vielä, että kun liittymäkohta vieraaseen valtioon on muukalaisoikeuden kannalta merkityksellinen ratkaistaessa, onko jotakin sisäistä oikeussääntöä sovellettava tietyssä tapauksessa, niin sillä kansainvälisen yksityisoikeuden kannalta on merkitystä suoritettaessa valintaa useiden eri valtioiden oikeusjärjestysten kesken.⁴ Edellisessä tapauksessa on yleensä ratkaisevana, onko kysymyksessä olevalla oikeussubjektilla tietyn valtion kansalaisuus vai ei. Jälkimmäisessä tapauksessa taas yleensä se, minkä valtion lakiin oikeussuhteella on voimakkain liittymäkohta.

Edellä lausutusta säännöstä on kuitenkin eräitä poikkeuksia. Ensiksikin, kun kiinteään omaisuuteen kohdistuvat oikeussuhteet läheisesti koskevat valtion alueherrsua, valtiot ovat pidättäneet itselleen vallan määrätä niistä omien oikeussääntöjensä mukaan (*lex rei sitae*).⁵

Toiseksi valtiot pitävät lähinnä turvallisuussyistä ja oikeusjärjestyksen yleisten perusteiden (*ordre public*) vuoksi tärkeänä sitä, että kelpoisuus eräisiin toimiin ja ammatteihin arvostellaan sisäisen oikeuden mukaan, josta saattaa seurata, että pääsy niihin kokonaan evätäänkin muukalaisilta.⁶

Muuten on huomattava, että tasa-arvoisuus omien kansalaisten ja muukalaisten kesken on yksityisoikeuksien alalla yleensä toteutettu laajempaan kuin julkisten oikeuksien osalta. Tämä asiointila tunnustetaan sekä tietoisopissa että oikeuskäytännössä.⁷

2. Yhdistyneiden Kansakuntien piirissä on laadittu lukuisia ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta täydentäviä yleissopimuksia, jotka ovat olleet omiaan edistämään omien kansalaisten ja muukalaisten oikeusaseman yhtäläistämistä. Tällaisia sopimuksia ovat heinäkuun 28 päivänä 1951 tehty pakolaisten oikeusasemaa kos-

³ Ks. *Sainio*, m.t., s. 10.

⁴ *Philip*, s. 2.

⁵ *Ehrenzweig*, s. 106, huomauttaa, että *lex situs* perustuu ikivanhaan maatabuun.

⁶ Ks. s. 213. Aikaisemmin on ollut puhe julkisista viroista, joihin pääsy on evätty muukalaisilta sen vuoksi, että niihin sisältyy julkisen vallan käyttöä. Ks. *Sainio*, m.t. s. 170 ss.

⁷ Ks. *Roth*, s. 62 ja s. 116.

keva yleissopimus, joka on tullut voimaan huhtikuun 22 päivänä 1954, syyskuun 28 päivänä 1954 tehty valtiottomien henkilöiden asemaa koskeva yleissopimus, joka on tullut voimaan kesäkuun 6 päivänä 1960, joulukuun 14 päivänä 1960 tehty yleissopimus syrjinnän vastustamisesta opetuksen alalla, joka on tullut voimaan touku-kuun 22 päivänä 1962, maaliskuun 7 päivänä 1966 tehty kaikenlai-sen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus, sekä joulukuun 16 päivänä 1966 tehdyt taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus ynnä kansalaisoikeuk-sia ja valtiollisia oikeuksia koskeva yleissopimus.

On selvää, että kun yleissopimuksia on tehty verraten runsaasti, niissä on osaksi jouduttu antamaan määräyksiä samoista asioista. Huomattavaa on myös, että jokaisessa edellä mainituista sopimuk-sista kielletään syrjintä rodun tai alkuperämaan perusteella. Tämä johtuu kehitysmaiden, erityisesti Afrikan valtioiden, vaatimuksesta. Nämä ovat olleet havaitsevinaan rotusyrjintää melkein joka kään-teessä ja niiden suosiota tavoitellessaan Euroopan ja Amerikan val-tiot ovat usein olleet valmiit sisällyttämään sopimuksiin sellaisiakin määräyksiä, joita tähän asti on pidetty itsestään selvinä.

Edellä mainitut ihmisoikeussopimukset on laadittu yleiseen muo-toon, joten niissä ei yleensä erotella muukalaisia ja omia kansa-laisia. Poikkeuksia on tehty vain puhtaasti valtiollisten oikeuksien osalta, niin kuin edellä on huomautettu. Sopimuksin määritelty yhtäläistäminen tietää ainakin ns. kehitysvaltioissa omienkin kansa-laisten oikeudellisen aseman paranemista. Samalla yleissopimuk-set, jotka säännöstävät myös puhtaasti yksityisoikeudellisia aloja, vetävät sopimusvaltioiden kansalaisten jokapäiväisen elämän yleis-maailmallisten järjestelyjen piiriin, mihin asiointilaan valtion sisäi-sen oikeuden tulee mukautua.

II luku

OIKEUSKELPOISUUS JA OIKEUDELLINEN TOIMINTAKYKY

1. Oikeuskelpoisuus

1. Nykyajan sivistysvaltioissa pidetään itsestään selvänä asiana, että jokainen ihminen on oikeussubjekti, oikeuksien ja velvollisuuksien haltija.¹ Näin ei kuitenkaan ole ollut laita kaikkina aikoina, niin kuin historiallisessa katsauksessa on todettu.²

Kaikki ihmiset ovat siis periaatteellisesti oikeussubjekteja. Kuitenkin esiintyy käytännössä vielä orjuutta eräillä Afrikan ja Aasian seuduilla orjuuden poistamiseksi tehdyistä kansainvälisistä yleissopimuksista huolimatta. Tuorein tällainen sopimus on Geneve'ssä syyskuun 7 päivänä 1956 tehty lisäsopimus orjuuden, orjakaupan ja orjuuteen verrattavien järjestelmien ja käytännön tukahduttamisesta, johon Suomikin on liittynyt (SopS 17/1959). Puheena olevassa sopimuksessa todetaan, ettei orjuutta vielä ole lopetettu kaikkialta, mutta sopimusvaltiot sitoutuvat poistamaan sen asteittain mahdollisimman pian. Selvää on, että jos orja tulee valtioon, jossa orjuus on poistettu, häntä kohdellaan ilman muuta oikeussubjektina eikä esineenä. Kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 16 artiklan mukaan yksilö on kaikkialla tunnustettava henkilöksi lain edessä.

Luonnollisten henkilöiden ohella on toinen tärkeä oikeussubjektien ryhmä: juridiset henkilöt eli oikeushenkilöt. Näiden kehitykseen on kirkolla ollut osuutensa, sillä keskiajalta lähtien se tunsi

¹ Ks. Sainio I, s. 126.

² Oikeussubjektikäsitteen kehityksestä ks. myös Schnitzer, s. 472 ss.

mielenkiintoa hengellisten säätiöiden ja järjestöjen perustamiseen. Täten kehittyivät luonnollisten henkilöiden rinnalle oikeushenkilöt, jotka nykyajan yhteiskunnassa esittävät merkittävää osaa erityisesti taloudellisella alalla. Niinpä voidaankin nyt todeta, että oikeussubjekti on jokainen muodostelma, joka oikeusjärjestyksen nojalla saa esiintyä oikeuksien ja velvollisuuksien kantajana.³

2. Henkilöiden, sekä luonnollisten että juridisten, ominaisuutta esiintyä oikeuksien ja velvollisuuksien subjekteina nimitetään tavallisesti oikeuskelpoisuudeksi.⁴ Itse asiassa molemmat sanonnat tarkoittavat samaa, mutta sanonta oikeuskelpoisuus ilmaisee selvemmin sen, mistä tässä on kysymys.

Oikeuskelpoisuus yleensä alkaa luonnollisella henkilöllä synnytyksen päätyttyä, jos lapsi on sen jälkeen jonkin aikaa elänyt. Eräiden valtioiden lain mukaan vaaditaan lapselta lisäksi elinkelpoisuutta. Perimmältään riippuu alkamishetki kuitenkin asianomaisesta oikeusjärjestyksestä.⁵ Sikiöllä ei ole oikeuksia, mutta se ei silti ole kokonaan vailla oikeussuojaa.⁶

Oikeuskelpoisuus päättyy, kun ihminen kuolee.⁷ Kuitenkin saatetaan esiintyä epävarmoja tilanteita, jolloin ei tiedetä, elääkö henkilö vielä vai onko hän kuollut. Tällaista saattavat aiheuttaa esim. sodat ja merimatkat. Tällainen epävarmuuden tila saattaa olla haitallinen toisten henkilöiden oikeuksien kannalta, ajateltakoon esim. perillisiä tai yhtiösuhteessa olevia. Epävarmuuden tilan lopettamiseksi on keksitty keinotekoinen kuolema, kuolleeksi julistaminen.⁸ Tavallisesti vaaditaan, että henkilö on ollut tietymättömissä määrätyn ajan tai että hän olisi saavuttanut tietyn korkean iän. Jos kysymyksessä on sodassa tai merionnettomuudessa kadonnut, on määräaika yleensä lyhyempi.

³ Schnitzer, s. 475.

⁴ Ks. Kivimäki—Ylöstalo, s. 108.

⁵ Kivimäki—Ylöstalo, s. 110, Schnitzer, s. 484.

⁶ Kivimäki—Ylöstalo, ib., Schnitzer, ib. Siten esim. luvaton sikiön lähettäminen on rangaistava teko. Äitinsä kohdussa olevalla sikiöllä on potentiaalinen perintöoikeus; esim. Suomen lain mukaan isänsä kuoleman jälkeen elävänä syntynyt hänen siittämänsä lapsi perii hänet ikään kuin hän olisi syntynyt isänsä kuolinhetkellä (Perintökaaren 1 luvun 1 §).

⁷ Kivimäki—Ylöstalo, s. 111; Schnitzer, s. 485.

⁸ Kivimäki—Ylöstalo, s. 114; Schnitzer, s. 485 s.

Romaanisissa maissa tunnetaan myös poissaolevaksi julistaminen.⁹ Tietyn ajan jälkeen viimeisestä tiedosta osoitetaan perilliset vakuutta vastaan ottamaan jäämistö hallintaansa. Jos poissaolo jatkuu pitkään¹⁰ tai jos henkilö saavuttaisi korkean iän,¹¹ julistetaan osoitus lopulliseksi.

2. Oikeudellinen toimintakyky

1. Oikeudellisella toimintakyvyllä tarkoitetaan henkilön kelpoisuutta ryhtyä oikeudellisesti päteviin toimiin, s.o. perustamaan, muuttamaan tai kumoamaan oikeuksia ja velvollisuuksia.¹² Sen mukaan toimiiko henkilö voimassaolevan oikeusjärjestyksen mukaisesti vai tekeekö hän oikeudenvastaisen teon eli deliktin, erotetaan kahta lajia oikeudellista toimintakykyä. Toisaalta puhutaan siten oikeuskelpoisuudesta eli toimikelpoisuudesta, toisaalta deliktikelpoisuudesta.¹³

Oikeustoimikelpoisuus merkitsee kykyä antaa ja ottaa vastaan tahdonilmaisuja, joilla oikeuksia ja velvollisuuksia perustetaan, muutetaan tai kumotaan. Tällaisia tahdonilmaisuja sanotaan oikeustoimiksi.¹⁴

2. Vaikka kaikki ihmiset ovat oikeuskelpoisia, ei oikeustoimikelpoisuus silti kaikilla ole samanlainen. Eroavuuksia saattaa olla sukupuolten, täysikasvuisten ja lapsien, omien kansalaisten ja muukalaisten, henkisesti normaalien ja vajavaisten välillä.

Naisen oikeustoimikelpoisuus on käynyt läpi pitkän kehityksen.¹⁵ Avioliitossa olevat naiset ovat yleensä kauemmin olleet rajoitusten alaisina kuin naimattomat. Eräissä valtioissa on naisten oikeustoimikelpoisuus vieläkin rajoitettu. Näin on laita erityisesti itämailla, mutta myös esim. Espanjan vuoden 1889 siviililain mukaan ei nainen saa olla testamentin todistajana eikä yleensä holhoojana. Myös hänen oikeuttaan omaisuuden hallintaan on rajoitettu.

⁹ Ks. *Schnitzer*, s. 486.

¹⁰ Esim. 30 v.

¹¹ Esim. 100 v.

¹² *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 117.

¹³ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 121 s. Deliktikelpoisuus voidaan käsittää rikos-oikeudellisessa merkityksessä tai siviilioikeudellisen vastuunalaisuuden lajana.

¹⁴ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 118.

¹⁵ Ks. *Schnitzer*, s. 480.

Sukupuolten tasa-arvoisuus on nyttemmin vahvistettu eräissä yleismaailmallisissa sopimuksissa, kuten Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjassa,¹⁶ ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (Ihmisoikeuksien selityskirjassa)¹⁷ sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa.^{17a}

Oikeudellisen toimikelpoisuuden ikäraja on nykyään yleensä vahvistettu 21 vuodeksi. Argentiinassa raja on kuitenkin 22 vuotta. Itä-Euroopan valtioissa ikäraja on 18 vuotta, samoin esim. Turkissa, Libanonissa ja Israelissa.¹⁸

Eräissä tapauksissa saavutetaan täysivaltaisuus ennen säädettyä ikää.¹⁹ Tämä tapahtuu täysi-ikäiseksi julistamisella. Toisinaan seuraa »ennenaikainen» täysivaltaisuus avioliiton päättämisestä.

Rajoitettu oikeustoimikelpoisuus on sellaisilla henkilöillä, jotka eivät vielä ole saavuttaneet täysi-ikäisyyttä, mutta jotka kuitenkin ovat kypsiä arvostelemaan oikein eräitä jokapäiväisiä, yksinkertaisia oikeustoimia.²⁰ Siten on yleisesti tunnustettu, että alaikäiset saavat ostaa itselleen ravintoaineita, vaatteita, urheiluvälineitä yms. On selvää, että nykyajan yhteiskunnassa, missä sanomalehtien lukeminen on yleistä, radio ja näköradio mainostavat tavaroita, nuoretkin ovat kypsempiä kuin ennen tekemään erilaisia oikeustoimia. Toisaalta vaatii kuitenkin esim. kiinteistökaupan päättäminen siinä määrin kypsää harkintaa, että on varottava alentamasta täysi-ikäisyysrajaa liian matalaksi. Monissa niistä valtioista, jotka ovat alentaneet vaaditun ikärajan 18 vuoteen, ei ole varsinaisesti olemassa yksityistä omistusoikeutta kiinteään omaisuuteen, joten niissä ei siinä suhteessa ole mitään vahingonvaaraa.

Rajoitettu oikeustoimikelpoisuus on myös sellaisilla henkilöillä, joita katsotaan tarpeelliseksi jatkuvasti pitää holhouksen alaisina tietyn ikärajan saavuttamisesta huolimatta, tai jotka täysi-ikäisyyden jo saavutettuaan on asetettu holhouksen alaisiksi muusta syystä

¹⁶ Ks. Johdanto sekä 1 art. 3 k., 13 art. 1 b k. ja 76 art. c k.

¹⁷ Ks. Johdanto ja 2 art.

^{17a} Ks. 3 art.

¹⁸ Ks. *Schnitzer* s. 479.

¹⁹ Ks. *Schnitzer*, s. 483 s.

²⁰ Ks. *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 119.

kuin mielisairauden vuoksi.²¹ Syynä jälkimmäiseen toimenpiteeseen saattaa olla esim. tuhlaavaisuus tai juoppous.

Täysi-ikäinen henkilö saattaa myös olla täysin oikeustoimikelpoisuutta vailla. Näin on laita siinä tapauksessa, että normaalit henkiset edellytykset puuttuvat. Tällöin on tutkittava, onko henkilö ratkaisevana ajankohtana ollut riittävän arvostelukykyinen vai onko hän henkisesti rakenteeltaan niin suuresti vajavainen, ettei hän pysty päättämään oikeustoimia tai ei ainakaan arvostelemaan niiden seuraamuksia. Viimeksi mainitussa tapauksessa tulee yleensä kysymykseen holhouksenalaiseksi asettaminen.²²

Muukalaisten oikeustoimikelpoisuus on kehittynyt täydellisestä toimikelvottomuudesta monipuoliseen toimikelpoisuuteen. Erityisesti testamentinteko-oikeus ja perintöoikeus olivat pitkään evätyinä muukalaisilta.

3. Henkilöstatuutti

1. Oikeuskelpoisuus ja oikeustoimikelpoisuus samoin kuin eräät muutkin henkilöön läheisesti liittyvät oikeuskysymykset ratkaistaan henkilöstatuutin mukaan.²³ Henkilöstatuutin määräytymisestä ei kuitenkaan olla yksimielisiä, vaan tässä kohden esiintyy kaksi erilaista käsityskantaa. Kansalaisuusperiaatteen mukaan pidetään henkilöstatuuttina sen valtion lainsäädäntöä, jonka kansalainen henkilö on. Asuinmaa- eli domisiiliperiaatteen mukaan henkilöstatuutiksi katsotaan sen valtion oikeusjärjestys, jossa hänellä on asuinpaikkansa.

Kumpaakin periaatetta voidaan puolustaa useilla näkökohdilla. Kansalaisuusperiaatteen tueksi voidaan ensiksikin viitata siihen, että kansallisuus on helpommin todettavissa kuin kotipaikka.²⁴ Henkilö on yleensä lujemmin sitein liittynyt siihen valtioon, jonka kansalaisuus hänellä on, kuin siihen, missä hänellä on asuinpaikkansa.²⁵ Ja lopuksi on valtioilla poliittisista näkökohdista johtuen taipumus arvostella kansalaistensa toimet, joilla on oikeudellista merkitystä,

²¹ Ks. Kivimäki—Ylöstalo, s. ib.

²² Ks. Schnitzer, s. 484.

²³ Alanen, Yleinen oikeustiede, s. 217; Jokela, s. 4 s.

²⁴ Alanen, ib; Karlgren, s. 76.

²⁵ Alanen, ib.; Karlgren, ib.

oman lakinsa mukaan,²⁶ joskaan tämä ei niin kiistattomasti pidä paikkaansa yksityisoikeuksien kuin julkisten oikeuksien alalla.

Asuinmaaperiaatteen eduksi voidaan esittää se, että tätä periaatetta soveltavassa valtiossa on toisaalta kotimaan kansalaisten ja muukalaisten sekä toisaalta maassa asuvien muukalaisten keskenään varsin turvallista tehdä sopimuksia, kun sovellettavan lain sisällöstä on helposti saatavissa selko.²⁷ Kolmas mies tulee tällöin myös riittävästi suojatuksi²⁸. Asianomaisen valtion tuomioistuimien joutuu yleensä käyttämään kotimaansa lakia.²⁹ Lopuksi asuinmaaperiaatteen soveltaminen on omansa yhdenmukaistamaan muukalaisten oikeudellista ja tosiasiallista asemaa kotimaan kansalaisten kanssa, koska heidän oikeustoimensa arvostellaan saman mittapuun mukaan.

Edellä esitetyn perusteella voidaan siis todeta, että jos tarkastellaan asiaa vieraassa valtiossa oleskelevan yksilön kannalta, kansalaisuusperiaate on yleensä hänelle edullisempi milloin oleskelu on lyhytaikainen. Oleskeluvaltion kansalaisten ja viranomaisien kannalta on taas edullisempi noudattaa asuinmaaperiaatetta.

Kansalaisuusperiaate on vallitsevana paitsi Euroopan mannermaalla monissa muissakin valtioissa, kuten Japanissa, Egyptissä, Chilessä ja Venezuelassa. Asuinmaaperiaate taas on omaksuttu anglosaksiseen oikeuteen. Yleensä sellaiset valtiot, joihin on suuri siirtolaisuus, antavat etusijan tälle periaatteelle samoin kuin valtiot, joiden alueella vallitsee useita oikeusjärjestelmiä. Esimerkin tästä tarjoavat Yhdysvallat sekä useat Etelä-Amerikan valtiot. Kuitenkin myös Tanska ja Norja, toisin kuin muut pohjoismaat, ovat omaksuneet asuinmaaperiaatteen.

Kansallisuusperiaatteen ja asuinmaaperiaatteen välistä ristiriitaa on kuitenkin omansa lieventämään ensiksikin se seikka, että esim. Englannin ja Tanskan oikeudessa asuinpaikka on pikemminkin oikeudellinen kuin tosiasiallinen käsite.³⁰ Toiseksi eräissä kansallisuusperiaatetta soveltavissa valtioissa käytetään asuinmaaperiaatetta apuperiaatteena. Näin menetellään kansalaisuudettomiin henkilöihin

²⁶ Ks. *Karlgren*, ib.

²⁷ *Karlgren*, s. 76 s.

²⁸ *Karlgren*, s. 77.

²⁹ *Alanen*, Yleinen oikeustiede, s. 217; *Karlgren*, s. 76.

³⁰ Ks. *Borum*, Lovkonflikter, s. 96; *Cheshire*, s. 193.

nähdessä yleensä, syntyperäisiin kansalaisuudettomiin aina.³¹ Kuitenkin, jos henkilöllä on aikaisemmin ollut jonkin valtion kansalaisuus, on eräiden valtioiden oikeuden mukaan henkilöstatuuttina käytettävä sen valtion oikeusjärjestystä, jonka kansalainen hän viimeksi on ollut.³²

2. Käytännössä esiintyy usein sellaisia tapauksia, että henkilön kansalaisuus vaihtuu, jolloin eteen tulee kysymys, miten hänen oikeuskelpoisuuttaan ja toimikelpoisuuttaan on silloin arvosteltava. Selvä on, että ihminen kaikkialla säilyttää oikeuskelpoisuutensa, pysyy siis oikeussubjektina. Mutta jos henkilö on tietyissä valtioissa tullut oikeustoimikelpoiseksi esim. saavutettuaan määrätyn iän ja tulee toisen valtion kansalaiseksi, missä täysi-ikäisyyden raja on korkeampi, voidaan esittää kysymys, menettääkö hän silloin toimikelpoisuutensa, ellei hän ole saavuttanut tuota korkeampaa ikärajaa? Selvä on ensiksikin, että ne oikeustoimet, mitkä henkilö on tehnyt täysi-ikäisenä aikaisemman henkilöstatuuttinsa mukaan, jäävät päteviksi. Olisi kuitenkin asianomaisen henkilön kannalta kohtuutonta ja nöyryyttävää, että hän, vaikka olisikin harjaantunut päättämään tärkeitä ja laajakantoisia oikeustoimia, menettäisi sanotun kykynsä (eo ipso) kansalaisuusvaihdoksen yhteydessä.³³ Jos uuden kotivaltion lain mukaan henkilö esim. avioliiton päättämisen kautta tulee alaikäisenä täysivaltaiseksi, ei liene mitään vaaraa siinä, että on muitakin »alaikäisiä», jotka omaavat täydellisen oikeustoimikelpoisuuden. Harjaantuminen liiketoimiin antanee enemmän pätevyyttä ja arvostelukykä kuin avioliiton solmiminen. Sanotun tulisi koskea myös kiinteistökaupan päättämistä. Jos henkilö tunnustetaan täysi-ikäiseksi, tulee hänellä olla valta päättää kaikenlaisia oikeustoimia, joihin vaaditaan täysi-ikäisyys. Eri asia on, jos uuden kansalaisuuden saamisen jälkeen sattuu jokin oikeustapahtuma, jonka perusteella oikeustoimikelpoisuutta on rajoitettava.

Jos asianomainen henkilö on oleskellut domisiiliperiaatetta noudattavassa valtiossa ja kansalaisuuden vaihtumisesta huolimatta edel-

³¹ *Karlgren*, s. 78 s.

³² *Ks. Alanen*, m.t., s. 219.

³³ *Alanen*, ib.

³⁴ *Alanen*, ib.

leen jää sinne, ei edellä kerrotunlaista pulmaa syntyne sanotussa valtiossa.

Jos taas toimikelpoisuutta vailla oleva henkilö tulee sellaisen valtion kansalaiseksi, jonka oikeusjärjestyksen mukaan hänelle kuuluu toimikelpoisuus, esim. sen vuoksi, että täysi-ikäisyysraja on alempi, on uusi henkilöstatuutti ratkaiseva.³⁴ Tämä on välttämätöntäkin toisten kansalaisten oikeusturvallisuuden kannalta.

3. Vaikeita pulmakysymyksiä saattaa syntyä, jos henkilö on kaksoiskansalainen. Kummanko valtion lain mukaan on silloin oikeustoimikelpoisuus ratkaistava? Julkisten oikeuksien ollessa kysymyksessä on yleensä ratkaisevana tehokas kansalaisuus eli sen valtion laki, missä henkilö pysyvästi oleskelee.³⁵ Samaa arvostelu-perustetta lieene sovellettava yksityisoikeuksienkin osalta. Jos henkilön asuinpaikka on jommassakummassa valtiossa, jonka kansalaisuus hänellä on, tuntuu luonnolliselta, että henkilöstatuuttina pidetään asuinmaan oikeusjärjestystä, koska siihen on kaksinkertainen liittymä.³⁶ Kuitenkin ollaan eräissä valtioissa taipuvaisia aina soveltamaan kansallista lakia oman kansalaisen ollessa asianosaisena hänen asuinpaikastaan riippumatta.³⁷ Jos taas kaksoiskansalainen asuu kummankin »kotivaltionsa» ulkopuolella, lieene henkilöstatuuttina pidettävä sen valtion lakia, jota valtiota hän lähinnä pitää kotimaanaan.³⁸

4. Jokapäiväisessä vaihdannassa ei yleensä ryhdytä ottamaan selvää sopimuspuolen kansalaisuudesta ja/tai toimikelpoisuudesta. Eräissä valtioissa riittää tällöin, että muukalainen on asuinpaikan lain mukaan toimikelpoinen.³⁹ Usein tämän seikan voi päätellä henkilön koosta tai käyttäytymisestä. Toisissa valtioissa vaaditaan, että muukalaisen sopimuspuoli toimii hyvässä uskossa ja noudattaa asiaankuuluvaa huolellisuutta.⁴⁰ Jälkimmäinen kanta on katsottava

³⁵ Julkisten oikeuksien, kuten äänioikeuden, käyttö edellyttää näet, että henkilö on useampana vuotena peräkkäin merkitty julkiseen henkilöluetteloon, mikä taas edellyttää asianomaisessa valtiossa oleskelua. Ks. *Sainio* I, s. 169.

³⁶ *Karlgren*, s. 79.

³⁷ *Karlgren*, ib.

³⁸ Vrt. *Karlgren*, ib., joka katsoo, että »aktiivisesti» ilmaistu kansalaisuus aina on ratkaiseva.

³⁹ *Schnitzer*, s. 483.

⁴⁰ *Schnitzer*, ib.

teoreettisesti oikeammaksi, mutta sitä lienee käytännössä vaikea toteuttaa, koska se saattaa johtaa syrjintään muukalaisten kesken. On myös huomattava, että esim. elintarvikeostoksissa käytetään yleisesti lapsia lähetteinä eikä muukalaisten lapsia ole syytä tässä kohden asettaa eri asemaan.

4. Deliktikelpoisuus

1. Deliktikelpoisuudella tarkoitetaan lähinnä syyntakeisuutta eli sellaista tilaa, joka henkilöllä tulee olla, jotta hänet voitaisiin tuomita rangaistukseen tekemästään rikoksesta.⁴¹ On selvää, mitä tulee nimenomaan rikoskelpoisuuteen, että kansallisen lain soveltaminen ei tule kysymykseen. Jos henkilö, joka kotivaltionsa lain mukaan ei ole rikoskelpoinen, tekee rikoksen sellaisessa valtiossa, jonka lain mukaan hän on syyntakeinen, ei hän voi vedota kotivaltionsa lakiin, vaan hänet saadaan tuomita rangaistukseen siinä valtiossa, missä rikos on tapahtunut. Sitä vaatii sanotun valtion ja sen kansalaisten oikeusturvallisuus.

Rikos saattaa synnyttää rangaistuksen ohella siviilioikeudellisen vastuunalaisuuden, vahingonkorvausvelvollisuuden.⁴² Esim. ruumiinvamman tuottanut henkilö voidaan velvoittaa suorittamaan loukatulle korvausta lääkärinkuluista, tulojen vähentymisestä sekä kivusta ja särystä. Vahingonkorvausvelvollisuus voidaan määrätä sellaisellekin henkilölle, joka ei-ole rikoskelpoinen.

2. Deliktikelpoisuus siviilioikeudellisena vastuunalaisuutena ulottuu kuitenkin pitemmälle kuin rikoskelpoisuus.⁴³ Rikosten ohella on paljon oikeudenvastaisia tekoja, joita laki ei hyväksy, vaikka se ei niitä rankaisekaan, vaan liittää niihin tekijän kannalta haitallisia siviilioikeudellisia seuraamuksia. Ja jopa luvalliseenkin tekoon saat-
taa liittyä vastuuvellisuus. Tällöin puhutaan rikkomusvelvoitteista^{43a} (*actes illicites*). Tämä johtuu siitä, että nykyajan yhteiskunnassa esiintyy paljon sinänsä luvallista yhteiskuntaa hyödyttävää

⁴¹ Kivimäki—Ylöstalo, s. 121.

⁴² Kivimäki—Ylöstalo, ib; Forsman, s. 416 s.

⁴³ Kivimäki—Ylöstalo, s. 121.

^{43a} Hakulinen, Velvoiteoikeus, s. 230 s.

toimintaa, kuten auto-, rautatie- ja lentoliikenne, joka silti saattaa aiheuttaa toisille vaaraa (liikennevastuu, vaarantamismvastuu, valmistajanvastuu). Kaikki sellaiset teot, olivatpa ne deliktejä tai ei, jotka saattavat aiheuttaa vahingonkorvausvelvollisuuden, on yleensä arvoستava tapahtumapaikan lain mukaan. Myös tässä kohden voidaan vedota sanotun valtion ja sen kansalaisten oikeusturvallisuuden vaatimukseen.

Mikäli tapahtumapaikkana olleen valtion kansalaiselle ei ole aiheutettu vahinkoa, voitaneen eräissä tapauksissa vedota muuhunkin kuin sanotun valtion lakiin. Jos esim. maksuttoman kuljetuksen ollessa kysymyksessä kuljettajalla ja matkustajalla on yhteinen vakina- nainen asuinpaikka ja heidän välillään on läheinen suhde (lapsi-van- hempi, ammatti), tuntuu kohtuulliselta, että vahingonkorvaus mää- rätään heidän yhteisen kotivaltionsa lain mukaan. Samoin jos vas- tikkeellisessä joukkokuljetuksessa matkustajilla ja kuljettajalla on yhteinen asuinpaikka ja matkan järjestely sekä ajoneuvon rekiste- röinti on toimitettu yhteisen asuinpaikan valtiossa, ratkaistaneen korvauskysymys sopivimmin sanotun valtion lain mukaan.^{43b}

5. Oikeushenkilöt

1. Oikeushenkilöiden osalta ei voida niin kuin luonnollisiin hen- kilöihin nähden esittää eetillistä vaatimusta, että jokaiselle on annet- tava oikeuskelpoisuus. Siten esiintyy yleensä kaikkialla lukuisia oikeushenkilön kaltaisia »yhteisöjä», joilta oikeuskelpoisuus puuttuu. Jotta tällaisella muodostelmalla, »korporatiolla», olisi oikeuskelpoi- suus, sen tulee perustua asianomaisen oikeusjärjestyksen säännök- siin.⁴⁴ Oikeushenkilö myös menettää oikeuskelpoisuutensa, kun asianomainen oikeusjärjestys niin määrää.⁴⁵

Se, että kunkin valtion sisäisessä oikeudessa on nähty hyväksi tunnustaa oikeushenkilöt oikeussubjekteiksi, ei vielä merkitse sitä, että myös vieraat valtiot olisivat velvolliset tunnustamaan ne oikeus- kelpoisiksi. Kansainvälinen kanssakäyminen on kuitenkin tehnyt

^{43b} Conférence de la Haye. Conclusions de la commission spéciale en matiere d' actes illicites, 25.10.1967.

⁴⁴ Schnitzer, s. 489.

⁴⁵ Schnitzer, s. 490.

välttämättömäksi oikeuskelpoisuuden myöntämisen laajassa mitassa vieraan kansallisuuden omaaville oikeushenkilöille. Tämä on tunnustettu sekä valtioiden sisäisessä⁴⁶ että kansainvälisessä niin tavanomaisessa kuin sopimusoikeudessa.⁴⁷ Täten voivat esim. eri kansallisuutta olevat yhtiöt olla luottamuksellisissa liikesuhteissa keskenään.⁴⁸ Sitäpaitsi kansainvälinen kauppa on nykyään yleensäkin yhtiöiden ja muiden yhteisöjen käsissä.

2. Oikeuskelpoiset oikeushenkilöt omaavat periaatteellisesti myös oikeustoimikelpoisuuden.⁴⁹ Mannermaalla on toimikelpoisuus jäykkä käsite, se on kaikilla oikeustoimikelpoisilla sama. Englannin oikeudessa yhteisön toimikelpoisuus ei ole yleinen, kaikkia tapauksia koskeva, vaan se riippuu oikeushenkilön tarkoituksesta. Tästä on se haitta, että liian ahdas tarkoituksen vahvistaminen voi myöhemmin osoittautua riittämättömäksi. Sen vuoksi englantilaiset oikeushenkilöt sisällyttävät sääntöihinsä monia toiminnan muotoja, joita ne mahdollisesti tulevat vastaisuudessa harjoittamaan.

Aikaisemmin kiistettiin oikeushenkilöiltä deliktikelpoisuus. Nytemmin on oikeushenkilön deliktikelpoisuus siviilioikeudellisena vastuunalaisuutena riidaton.⁵⁰ Yleinen on myös käsitys, että oikeushenkilö on rikoskelpoinen.⁵¹ Siten oikeushenkilö voidaan tuomita sakkoon, sen omaisuus julistaa valtiolle menetetyksi jne.

⁴⁶ Esim. Suomessa voi ulkomainen yhtiö, osuuskunta tai muu yhteisö asianomaisella luvalla hankkia omakseen tai hallita viittä vuotta kauemmin kiinteätä omaisuutta. (L ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita 28.7.1939/219 1 § 1 mom.).

⁴⁷ Asiaa koskevia määräyksiä sisältyy mm. seuraaviin Suomen sopimuksiin: Suomen ja Puolan välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 10.11.1923 (SopS n:o 26/24) 3 art. 1 mom., Suomen ja Italian välinen kauppa- ja merenkulkusopimus 22.10.1924 (SopS n:o 1/25) 5 art., Suomen ja Amerikan Yhdysvaltain välinen ystävyys-, kauppa- ja konsulisopimus 13.2.1934 (SopS n:o 25/34) XVI art. 1 mom., Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välinen kauppasopimus 1.12.1947 (SopS n:o 12/48) 10 art. 1 ja 2 mom.

⁴⁸ Diplomaattista suojeluoikeutta voidaan käyttää myös oikeushenkilöiden hyväksi. *Castrén*, Diplomaattinen suojeluoikeus, s. 81 s.

⁴⁹ Ks. *Schnitzer*, s. 490 s.

⁵⁰ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 156.

⁵¹ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 155.

Oikeushenkilöiden toimikelpoisuus määräytyy niiden kansallisuuden mukaan.⁵² Tämä onkin luonnollista. Ei voida ajatella, että oikeushenkilö, jolla on tietyn valtion kansallisuus, siirtyisi »oleskelemaan» toisen valtion alueelle, niin kuin luonnollinen henkilö voi tehdä ja että sen oikeustoimikelpoisuus sitten arvosteltaisiin »oleskeluvaltion» lain mukaan, milloin asianomainen valtio noudattaa asuinmaaperiaatetta. Eri asia on, että oikeushenkilö voi toiseen valtioon perustaa tytäryhtiön, jolloin tietenkin on sovellettava tuon valtion lakia, jonka kansallisuuden tytäryhtiö myös saa. Sääntöä ei myöskään kumoa se, että rekisteröimisteorian mukaan oikeushenkilö voi olla kaksois- tai moni »kansalainen», milloin se perustaa haaraliikkeitä muihin valtioihin kuin siihen, missä pääliike sijaitsee. Siten tietyn valtion kansallisuuden omaava oikeushenkilö, jonka kaltaista ei tunneta toisessa valtiossa, voidaan jälkimmäisessä tunnustaa oikeustoimikelpoiseksi, jos se kotivaltionsa lain mukaan on toimikelpoinen.⁵³ Tämä sääntö sisältyy kansainväliseen tavanomaiseen oikeuteen eikä mitään nimenomaista tunnustamista yleensä vaadita.⁵⁴ Kun valtioiden välisissä kaupp- ja merenkulkusopimuksissa toisen sopimuspuolen alueella kotipaikan omaavat oikeushenkilöt tunnustetaan vastavuoroisesti laillisiksi, merkitsee se sitä, että tällaisille oikeushenkilöille taataan toisen sopimuspuolen alueella tietty oikeudellinen asema. »Tunnustaminen» merkitsee siis lähinnä sitä, että oikeushenkilöille myönnetään minimisuoja, joka niille ei kuulu suorastaan yleisen kansainvälisen oikeuden nojalla niin kuin luonnollisille henkilöille.⁵⁵ Huomattava on myös, että kukin valtio, missä ulkomaalainen oikeushenkilö harjoittaa toimintaansa, saa alueheruutensa nojalla vaatia, että sen oikeussäännöksiä noudatetaan sanotussa toiminnassa.⁵⁶ Tällaisia säännöksiä ovat esimerkiksi työoloja ja työaikaa sekä vilpillisen kilpailun ehkäisemistä koskevat määräykset.

⁵² Oikeushenkilön kansallisuuden määräytymisestä ks. *Sainio I*, s. 52 s. Ks. myös *Castrén*, *Diplomaattinen suojeluoikeus*, s. 81 s.

⁵³ *Alanen*, s. 220.

⁵⁴ Ks. *Karlgren*, s. 82.

⁵⁵ *Philip*, s. 70 s.

⁵⁶ *Philip*, s. 161.

Suomen oikeus

1. Suomessa ei orjuutta ole esiintynyt satoihin vuosiin.⁵⁷ Maa-orjuus on täällä ollut tuntematon käsite.⁵⁸ Kaikille omille kansalaisille on siis vanhastaan tunnustettu oikeuskelpoisuus. Muukalaisien oikeuskelpoisuus ja oikeustoimikelpoisuus on käynyt läpi suurin piirtein samat kehitysvaiheet kuin muuallakin. Selvä on, että jos Suomeen saapuisi henkilö, jota vieraassa valtiossa on pidetty orjana, hän tulisi täällä ilman muuta vapaaksi ihmiseksi ja saavuttaisi täyden oikeuskelpoisuuden sekä ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavan oikeustoimikelpoisuuden.

Täydellinen oikeustoimikelpoisuus eli täysivaltaisuus alkaa Suomen oikeuden mukaan 21 vuoden iässä, jolloin ihminen tulee täysi-ikäiseksi.⁵⁹ Avioliiton päättäminen tekee henkilön täysi-ikäiseksi ennen sanottua ikärajaa.⁶⁰ Rajoitettu oikeustoimikelpoisuus alkaa eräissä tapauksissa jo 15 vuoden iässä.⁶¹ Toisaalta voidaan jo täysivaltaisuuden saavuttaneen henkilön toimikelpoisuutta rajoittaa julistamalla hänet holhouksen alaiseksi.⁶² Joissakin tapauksissa vaaditaan henkilöltä normaalia täysi-ikäisyysrajaa korkeampi ikä.⁶³ Rajoitettu rikoskelpoisuus alkaa 15 vuoden ja täydellinen 18 vuoden iässä.^{63a}

Niin kuin edellä on huomautettu, henkilön oikeuskelpoisuus päättyy hänen kuolemaansa.⁶⁴ Suomen oikeus tuntee myös kuolleeksi

⁵⁷ Orjuus poistettiin Ruotsi—Suomessa muodollisesti vuonna 1335. Ks. *Herlitz*, s. 17.

⁵⁸ Ruotsalais-Suomalaisen talonpojan asema oli tosin vaarassa keskiajan lopulla, mutta hän säilytti kuitenkin täyden vapautensa. Ks. *Willgren*, s. 83 s.

⁵⁹ Holhouslaki 19. 8. 1898/34 16 §.

⁶⁰ Holhouslaki 18 §.

⁶¹ Holhouslaki 16 §; työsopimuslaki 1. 6. 1922/141 9 §.

⁶² Holhouslaki 19 §.

⁶³ Yksityisoikeuden alalla tämä tulee kysymykseen ottolapsen ottamisessa ja holhoojan määräyksen saamisessa, joihin vaaditaan 25 vuoden ikä (L ottolapsista 5. 6. 1925/28 1 §, Holhouslaki 19. 8. 1898/34 28 §:n 2 mom.).

^{63a} Rikoslain 3 luvun 1 ja 2 §.

⁶⁴ Ks. s. 5 s.

julistamisen.⁶⁵ Lain nimenomaisten säännösten mukaan voidaan täällä julistaa kuolleeksi vain Suomen kansalainen.⁶⁶

2. Muukalaisen oikeustoimikelpoisuuteen nähden on periaatteellisesti määrävänä hänen kotivaltionsa laki. Suomen oikeuden mukaan henkilöstatuutti siis perustuu kansalaisuusperiaatteeseen.⁶⁷ Tästä on kuitenkin olemassa eräitä poikkeuksia, jotka perustuvat Suomen tekemiin kansainvälisiin sopimuksiin.⁶⁸ Lisäksi käytetään Suomessa asuinmaaperiaatetta tietyissä tapauksissa apuperiaatteena.⁶⁹ Tämä koskee erityisesti kansalaisuudettomia henkilöitä.

Sitävastoin määräytyy muukalaisen deliktikelpoisuus Suomen lain mukaan. Rikskelpoisuutena ja rikosperusteisena siviilioikeudellisenä vastuunalaisuutena se perustuu suorastaan lain säännöksiin.⁷⁰ Mutta myös muukalaisen siviilioikeudelliseen deliktiin tai luvalliseen tekoon perustuva vastuuvollisuus on arvosteltava Suomen oikeuden mukaan.⁷¹ Tämä onkin luonnollista. Kun vahingonkorvaus-

⁶⁵ Laki kadonneen henkilön julistamisesta kuolleeksi 23.4.1901/15 ja laki kadonneen henkilön julistamisesta kuolleeksi eräissä tapauksissa 30.12.1952/463. Jälkimmäisen lain tarkoituksena on helpottaa lähinnä Suomen puolustusvoimissa palvellessaan tai niiden hyväksi työtä suorittaessaan 30.9.1939 jälkeen sodassa tai siihen liittyvien sotilaallisten toimenpiteiden yhteydessä kadonneiden henkilöiden kuolleeksi julistamista (1 §:n 1 mom.).

⁶⁶ Laki kadonneen henkilön julistamisesta kuolleeksi 1 §; laki kadonneen henkilön julistamisesta kuolleeksi eräissä tapauksissa 1 §:n 2 mom.

⁶⁷ *Alanen*, Yleinen oikeustiede s. 219; *Grönvall*, s. 121. Ks. 14.7.1932 annetun vekselilain (242/32) 79 §:n 1 ja 2 mom. sekä samana päivänä annetun shekkilain (244/32) 58 §:n 1 ja 2 mom. Ks. myös laki kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 5.12.1929/379 1 ja 2 §.

⁶⁸ Ks. Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Tukholmassa 6.2.1931 tehtyä avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevaa kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävää sopimusta, jonka säännöksiä tarkastellaan jäljempänä asianomaisessa yhteydessä.

⁶⁹ *Sainio I*, s. 54. Ks. myös vekselilain 79 §:n 3 mom. ja shekkilain 58 §:n 3 mom.

⁷⁰ Rikoslain 1 luvun 1—3 § sellaisina kuin ne ovat 20.6.1963 annetussa laissa (320/63) sekä 9 luvun 1 §

⁷¹ Eräissä tapauksissa tämä käy ilmi lain säännöksistä. Esim. 11.12.1964 annetun ilmailulain (595/64) 5 §:ssä säädetään, että ilmailuun Suomen alueella saadaan käyttää ainoastaan sellaista ilma-alusta, jolla on Suomen kansallisuus tai sellaisen vieraan valtion kansalaisuus, minkä kanssa on tehty sopimus oikeudesta ilmailuun Suomen alueella, tai jolla on erityinen ministeriön antama lupa. Ilma-aluksen omistaja tai se, jolla on oikeus käyttää

säännösten oikeuspoliittisena tarkoituksena lähinnä on katsottava olevan vahingonkärsineen hyvittäminen,⁷² on yhdentekevää, onko vahingon aiheuttanut kotimaan kansalainen vai muukalainen. Myöskään kansainvälinen vähimmäismittapuuei vaadi, että muukalaista olisi tässä suhteessa kohdeltava suopeammin.

3. Ulkomaalaisen oikeushenkilön »synty» ja »kuolema» sekä oikeustoimikelpoisuus on tietenkin Suomessakin arvosteltava asianomaisen yhteisön kotivaltion lain mukaan.⁷³ Tämän tunnustaa sekä tavanomainen oikeus että lukuisat vieraiden valtioiden kanssa tehdyt sopimukset.

Useimmissa Suomen sopimuksissa tunnustetaan »laillisiksi» sellaiset oikeushenkilöt, joiden kotipaikka on toisen sopimuspuolen alueella ja jotka on perustettu tämän valtion lakien mukaisesti.⁷⁴ Toisinaan esitetään pelkästään vaatimus, että kotipaikka on sopimuspuolen alueella,⁷⁵ toisinaan taas, että oikeushenkilö on perustettu asianomaisen valtion lakien mukaan.⁷⁶ Erään sopimuksen mukaan on oikeushenkilö, joka on perustettu tai perustetaan sopimuspuolen

toisen ilma-alusta, vastaa vahingosta, joka aluksen käyttämisestä sattuu henkilölle tai omaisuudelle, jota ei kuljeteta samassa ilma-aluksessa. Ks. *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 428.

⁷² *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 410 s.

⁷³ Ks. s. 13. .

⁷⁴ Tällaisia määräyksiä sisältävät mm. seuraavat Suomen sopimukset: Kauppa- ja merenkulkusopimus Puolan kanssa 10/11 1923 (SopS 26/24) 3 art., kauppa- ja merenkulkusopimus Italian kanssa 22/10 1924 (SopS 1/25) 5 art., kauppa- ja merenkulkusopimus Turkin kanssa 2/6 1926 (SopS 3/28) 8 art., kauppa- ja merenkulkusopimus Itävallan kanssa 2/6 1926 (SopS 2/28) 2 art. 3 mom., kauppasopimus Norjan kanssa 11/11 1930 (SopS 5/32) 2 art., väliaikainen kauppasopimus Saksan kanssa 24/3 1934 (SopS 13/34) 3 art., Yhdysvaltain kanssa 13/2 1934 tehdyssä ystävyys-, kauppa- ja konsulisopimuksessa (25/34) vaaditaan pääkonttorin sijaitsevan toisen sopimuspuolen alueella (XVI art.).

⁷⁵ Suomen-Kreikan kauppa- ja merenkulkusopimukseen 18/12 1926 (SopS 1/28) sisältyy tällainen määräys (4 art.).

⁷⁶ Suomen-Ranskan kauppasopimus 13/7 1921 (SopS 3/21) 20 art. Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton kesken 1/12 1947 tehdyn kauppasopimuksen (SopS 13/48) 10 art. 2 mom. mukaan tunnustetaan Suomessa »neuvostolaiset juridiset henkilöt». Tämä ilmeisesti tarkoittaa Neuvostoliiton lakien mukaan perustettuja oikeushenkilöitä, koska Neuvostoliitossa puolestaan tunnustetaan Suomen lakien mukaan muodostetut oikeushenkilöt (10 art. 1 mom.).

lakien mukaan ja joka on rekisteröity sen alueella, oikeutettu toisen sopimuspuolen alueella »käyttämään oikeuksiaan ja esiintymään tuomioistuimessa».⁷⁷ Itse asiassa eivät selostetut edellytykset käytännössä juuri eronne toisistaan.

⁷⁷ Suomen-Japanin kaupp- ja merenkulkusopimus 7/6 1924 (SopS 33/26) X art.

III luku

PERSOONALLISUUSOIKEUDET

1. Persoonallisuus oikeuksien käsite ja jako

Aikaisemmin on todettu, että muukalaiselle on oleskeluvaltiossa turvattava tietyt perusoikeudet, joiden ytimen muodostavat henki, ruumiillinen koskemattomuus, vapaus, uskonnonvapaus ja omaisuusuoja.¹ Tämä merkitsee ensiksikin sitä, että muukalainen on turvattu oleskeluvaltiota itseään vastaan näiden oikeushyvien loukkauksilta. Toiseksi oleskeluvaltion on suojattava muukalaista siten, etteivät yksityisetkään henkilöt, olivatpa he kotimaan kansalaisia tai muukalaisia, saa loukata häntä. Jos nämä sen tekevät, on heitä rangaistava ja yleensä riippumatta siitä, vaatiiko loukattu henkilö tai hänen oikeudenomistajansa rangaistusta vai ei, jopa vastoin heidän tahtoaan. Poikkeuksen muodostavat vain asianomistajarikokset.

Edellä mainitut oikeudet, omaisuuden suoja ehkä lukuunottamatta, ovat ihmisen henkilöllisyydestä johtuvia ja sen erilaisia ilmaisumuotoja, ja siksi niitä yleensä nimitetäänkin persoonallisuus-oikeuksiksi.² Eri käsityksiä on esitetty siitä, voidaanko tällaisia persoonallisuudesta johtuvia oikeuksia pitää subjektiivisina oikeuksina. Verrattain yleisesti on kysymykseen omaksuttu myönteinen kanta.³ Tätä on perusteltu muun ohella sillä, että puheena olevat oikeudet nauttivat yksilöllistä oikeussuojaa ja että niiden loukkaaminen syn-

¹ Sainio I, s. 124. Ks. myös kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskevan sopimuksen 6—9 art.

² Borum, Personrätten, s. 3; Kivimäki—Ylöstalo, s. 15.

³ Ks. Kivimäki—Ylöstalo, ib.; ks. myös Hakkila, s. 31, ja siinä mainittu kirjallisuus. Suomalaisista tutkijoista Ekström, s. 168 s., vastustaa tätä käsitystä.

nyttää loukatulle yksityisoikeudellisia vaateita.⁴ Viimeksi mainittua seikkaa onkin pidettävä ratkaisevana tekijänä.

Persoonallisuus oikeudet voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, onko niiden suoja säännöstetty lakiin sisältyvin yleisin säännöksiin vai niitä koskevin erityissäännöksiin.⁵ Aikaisemmin luettiin erityisesti suojattuihin persoonallisuus oikeuksiin myös ns. immateriaaliset oikeudet, joista tärkeimmät ovat tekijänoikeus ja keksijänoikeus.^{5a} Nykyään erotetaan immateriaaliset oikeudet yleensä omaksi ryhmäkseen. Tällainen jaotus onkin perusteltu, koska immateriaaliset oikeudet edustavat yleensä melkoisia taloudellisia arvoja toisin kuin ns. puhtaat persoonallisuus oikeudet.

2. Yleisesti säännöstetyt persoonallisuus oikeudet

1. Yleisesti säännöstettyjä persoonallisuus oikeuksia ovat lähinnä henki, ruumiillinen koskemattomuus, vapaus ja kunnia.⁶ Näille on ominaista, että ne useissa valtioissa nauttivat tehostettua oikeussuojaa siten, että niiden turvaamisesta on säädetty perustuslaissa ja että ne ovat verraten helposti todettavissa. Näiden oikeushyvien suojamiseksi on säädetty rangaistus seuraamuksia ja vahingonkorvausvelvollisuus, joita koskevat säännökset yleensä sisältyvät asianomaisen valtion rikoslakiin. Nykyajan kehittyneessä yhteiskunnassa on kuitenkin vaikea sisällyttää rikoslakiin kaikkia rangaistus määräyksiä, joten niitä on etsittävä muualtakin, esim. moottoriajoneuvoliikennettä koskevasta lainsäädännöstä. On merkille pantavaa, että edellä mainittujen oikeushyvien suojaksi laki myöntää laajalti hätävarjeluksen käytön.⁷ Yleisen kunniansuojan lisäksi nauttivat tekijänkunnia ja

⁴ Esim. pahoinpitelyn kohteeksi joutunut saa rangaistus vaatimuksen ohella esittää korvaus vaatimuksen vahingosta, mutta myös kivusta ja särystä.

⁵ Ks. Kivimäki—Ylöstalo, s. 15. Vrt. Borum, m.t., s. 4, joka erottaa persoonallisuus oikeudet, joihin hän sisällyttää tekstissä mainitut yleisesti säännellyt persoonallisuus oikeudet, ja persoonaoikeudet, jotka merkitsevät positiivisesta normista riippumatonta yleistä henkilöllisyyden suojaa.

^{5a} Ks. Alanen, Yleinen oikeustiede, s. 152 ss.

⁶ Ks. Kivimäki—Ylöstalo, s. 16.

⁷ Ks. Alanen, m.t., s. 153.

keksijänkunnia erityistä oikeussuojaa.⁸ Persoonallisuudesta johtuvia oikeuksia, jotka on yleisin säännöksin turvattu, ovat yleensä myös kirje-, lennätin- ja puhelinsalaisuus.⁹ Jopa ammattikin kuuluu näihin. Ammatinharjoittajan ammattikunniaa ei tietenkään saa loukata, koska kunnia yleensä nauttii oikeussuojaa, minkä ohella hän on suojattu myös vilpillistä kilpailua vastaan.¹⁰

2. Nykyajan kehittynyt yhteiskuntaelämä on synnyttänyt tarpeen yksilön oikeuspiirin suojaamiseen entistä suuremmassa laajuudessa. On alettu puhua henkilöllisyyden suojasta, joka käsittää edellä mainittujen lailla suojattujen oikeushyvien lisäksi muun ohella suojan henkilökohtaista boikottia vastaan, oikeuden yksityiselämään ja yhteiselämään sekä oikeuden omaan »elämäkuvaan».^{10a} Ihmisyksilön henkilöllisyyden tehokas suojaaminen koko laajuudessaan on monimutkainen kysymys, koska henkilöllisyys koostuu varsin erilaisista aineksista. Toisena äärimmäisyytenä ovat aistein havaittavat yksilön ruumiilliset ominaisuudet, toisena taas herkimvät tunne-elämän ilmiöt.

Yksilön oikeuspiiriin voidaan tunkeutua monella tavoin. Eräs asutuskeskuksissa varsin usein toistuva perheen ja kodin rauhan häiritsemisen muoto on ovikellonsoitto, jonka aiheuttajana on joku kaupustelija tai »asiamies» taikka puhelinsoitto, jolla tarjotaan tilattavaksi esim. jokin tilapäisjulkaisu. Tällaisia tekoja ei kuitenkaan ole kriminalisoitu ja vaikea lienee sitä tehdä. Suuressa maailmassa puhutaan tässä yhteydessä »suorasta myynnistä». Eri asia on, jos kaupustelija kieltäytyy poistumasta, jolloin kysymyksessä on kotirauhanrikos. Niin ei yleensä tapahdu, sillä asiamiehet ovat usein saaneet asianmukaisen myyntikoulutuksen.

Erityisesti ovat kuitenkin joukkotiedotusvälineiden käyttö ja uusien keksintöjen leviäminen aiheuttaneet yksilön oikeushyville uusia vaaroja.

Visuaaliset joukkotiedotusvälineet tunkeutuvat yksilön oikeuspiiriin siten, että ne voivat esittää hänet yleisölle sellaisessa yhteydessä

⁸ Kivimäki—Ylöstalo, s. 16 s. Tällöin puhutaan usein »moraalisista» oikeuksista.

⁹ Kivimäki—Ylöstalo, s. 17.

¹⁰ Kivimäki—Ylöstalo, ib.

^{10a} Ks. Grönfors, »Personlighetsskyddet och massmedia», alustus 21. pohjoismaisessa lakimieskokouksessa Tukholmassa 1966.

tai sellaisessa seurassa, missä henkilö ei mielellään haluaisi esiintyä. Tämä voi tapahtua näköradion ruudussa, erityisesti lähikuvissa, tai sanomalehtikuvassa. Sanomalehdessä voidaan myös julkaista yksilöä loukkaava kirjoitus. Tällöin on kuitenkin tehtävä ero julkisten henkilöiden ja yksityishenkilöiden kesken. Joka esiintyy julkisesti (elokuvatähti, poliitikko) voi tuskin välttää sitä, ettei hänen kuvansa tuolloin tällöin esiinny kuvaruudussa tai lehdessä. Hän on antanut hiljaisen suostumuksensa siihen, mutta yksityishenkilöllä tulisi olla oikeus itse nimenomaan päättää, milloin hänen kuvansa julkaistaan.

Tavallaan kiusallisempia kuin joukkotiedotusvälineet saattavat olla salakatselu- ja salakuuntelulaitteet. Kaukokameroilla pyritään ottamaan kuvia julkisuuden henkilöiden yksityiselämästä ja piilokameroilla tavallisten kansalaisten toimista. Salakuuntelulaitteilla, joita voidaan kätkeä savukkeensytyttimiin ja muihin »vaarattomiin» esineisiin, voidaan kuunnella salaisiksi tarkoitettuja keskusteluja kilometrien päässä. Nauhureilla voidaan tällaiset keskustelut tallentaa.

Kaikkialla ollaan selvillä siitä, että voimassa olevat lainsäädännökset eivät anna riittävää suojaa persoonallisuuden eri puolille.^{10b} Kysymykseen on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisissä elimissä. Niinpä Pohjoismaiden neuvoston piirissä on tehty jäsenaloite tehostetun henkilöllisyyden suojaamista tarkoittavan yhtenäisen pohjoismaisen lainsäädännön aikaansaamiseksi. Ilmeisesti olisi pyrittävä saamaan aikaan pohjoismainen sopimus, jonka nojalla jokaisessa valtiossa olisi annettava samansisältöinen laki.^{10c} Täten voitaisiin parhaiten ottaa huomioon kussakin sopimusvaltiossa esiintyvät olosuhteiden erilaisuudet, jotka tosin ovat melko vähäiset.

^{10b} Oikeussuojakeinoiksi on ehdotettu rangaistuksia, vahingonkorvausvelvollisuutta, tiettyjen välineiden valmistuksen ja myynnin asettamista lisenssipakon alaisiksi, vastinetta ja oikaisua, oikeuden ulkopuolista normisysteemiä sekä erityisiä kunniahuomioistumia. Ks. *Grönfors*, m.k.

^{10c} Erityisongelman muodostaa kysymys siitä, mikä oikeus viranomaisilla on harjoittaa salakuuntelua tai -katselua rikosten selvittämisessä. Viranomaisien joukossa on taas erikoisasemassa valtion turvallisuudesta vastaava suojelupoliisi.

3. Nimioikeus

1. Erityisin säännöksiin turvattuihin persoonallisuus oikeuksiin kuuluu ennen kaikkea nimioikeus.¹¹ Usein niihin luetaan myös aineettomiin esineisiin kohdistuvat oikeudet.¹² Kun Suomen oikeudessa vain nimioikeuden katsotaan kuuluvan tähän ryhmään, noudatetaan seuraavassa esityksessä samaa järjestelmää, joten aineettomiin esineisiin kohdistuvia oikeuksia käsitellään jäljempänä erikseen.¹³ Tätä järjestelmää voidaan perustella sillä, että nimioikeus eroaa muista »aineettomista oikeuksista» siinä, ettei sen tunnustaminen ole suojatoimenpide tehdyn työn saavutusten nauttimiseksi.¹⁴

2. Nimioikeudella on kaksinainen merkitys. Se on toisaalta yksilöimiskeino, jonka tarkoituksena on erottaa tietty yksilö muista yksilöistä. Toisaalta sen tarkoituksena on estää muita käyttämästä hänen nimeään.¹⁵ Tämän vuoksi yksilölle on säädetty velvollisuus erityisen nimen (sukunimen ja ristimänimen) käyttöön. Tätä vaatii julkinenkin etu, lähinnä verovelvollisuutta, asevelvollisuutta ja valtiollisia oikeuksia varten tarvittavan väestörekisterin pitäminen. Mainittakoon, että salanimi (pseudonyymi), esim. kirjailijan nimi, ei nauti samaa suojaa kuin varsinainen nimi. Kuitenkaan ei salanimikään ole kokonaan suojaa vailla. Sen suoja voidaan johtaa esim. tekijänoikeutta koskevista säädöksistä.¹⁶

Yksilön nimioikeus alkaa siitä, kun hän saa nimen. Sukunimen voi saada syntymän, avioliiton päättämisen,^{16a} lapsen laillistuttamisen ja tunnustamisen sekä lapseksi ottamisen kautta. Yleensä lapsi saa isänsä sukunimen. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi saa äitinsä sukunimen, joka siis voi muuttua, jos isä laillistuttaa lapsen menemällä avioliittoon äidin kanssa tai tunnustaa lapsen. Huomattava on, että sukunimen voi yleensä muuttaa, niin myös ristimänimen.

¹¹ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 15.

¹² Ks. *Alanen*, Yleinen oikeustiede, s. 153; *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 15 alav. 1.

¹³ Ks. s. 162.

¹⁴ *Knoph*, s. 16.

¹⁵ *Knoph*, s. 376.

¹⁶ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 64 ss.

^{16a} Ruotsissa nainen voi avioliitossa säilyttää aikaisemman nimensä, jos hän ilmoittaa siitä vihkipäälle ennen vihkimistä. Nimilaki 11.10.1963 6 §.

Oikeusturvallisuus luonnollisesti vaatii, että myös oikeushenkilön nimi on oikeudellisesti suojattu.¹⁷ On myös esitetty sellainen käsitys, että erityissäännöksiin suojatut persoonallisuus oikeudet liittyvät nimenomaan luonnollisen henkilön olemukseen, joten oikeushenkilöitä koskevat tämän tapaiset kysymykset on käsiteltävä muussa yhteydessä.¹⁸ Tämä koskee erityisesti oikeutta toiminimeen. Mutta on myös oikeushenkilöitä, joita toiminimilainsäädäntö ei koske. Niiden osalta voidaan noudattaa yleisiä nimioikeutta koskevia säännöksiä sekä mahdollisia erityissäännöksiä.¹⁹

Nimioikeussäännösten kunnioittamiselle antaa pontta se seikka, että toisen henkilön nimen tai tekaistun nimen käyttäminen viranomaisten kanssa asioitaessa on yleensä rangaistava teko.

Suomen oikeus

1. Ne persoonallisuus oikeudet, jotka luetaan kuuluviksi yksilön perusoikeuksiin, nauttivat Suomessa perustuslain suojaa, mutta niin kuin on todettu, ei hallitusmuoto turvaa muukalaisen perusoikeuksia. Kuitenkin muukalainen nauttii näiden osalta vähimmäismittapuun tarjoamaa suojaa.²⁰

Käytännössä muukalaisten perusoikeuksia suojataan samoin kuin kotimaan kansalaisten vastaavia oikeuksia. Ne nauttivat siis säädösten sekä poliisin ynnä eräiden muiden viranomaisten määräysten tarjoamaa ennakoestävää suojaa.²¹ Loukkauksen tapahduttua loukkajaa rangaistaan rikoslain ja muiden rangaistusmääräyksiä sisältävien säädösten nojalla.^{22, 23}

¹⁷ Kivimäki—Ylöstalo, s. 23.

¹⁸ Borum, Personrätten, s. 1.

¹⁹ Kivimäki—Ylöstalo, s. 23 s.

²⁰ Ks. Sainio I, s. 127. Perustuslain turvaamia perusoikeuksia ovat henki, ruumiillinen koskemattomuus, vapaus ja kunnia sekä kirje-, lennätin- ja puhe- linsalaisuus. Ks. m.t., s. 124 s.

²¹ Ks. esim. A palavista nesteistä 2.8.1954/335.

²² Ks. Sainio I, s. 129 ss., 143 ss. 148 ss.

²³ Rangaistusmääräyksiä sisältävät rikoslain ohella mm. seuraavat säädökset: A räjähdysaineista 7.3.1925/93, tieliikennelaki 29.3.1957/143 ja säteily suojauslaki 26.4.1957/174.

Suomen oikeudessa luetaan suojattuihin persoonallisuus oikeuksiin myös ammatti.²⁴ Ammatti ei sisälly kansalaisen perusoikeuksiin, mutta vilpillistä kilpailua koskevat säännökset turvaavat yksilön ammatin harjoittamisen.²⁵ Myös eräät kunnianloukkausta koskevat säännökset palvelevat samaa tarkoituspäätä. Mikäli muukalaiselle on myönnetty lupa elinkeinon harjoittamiseen täällä, koituvat puheena olevat säännökset hänenkin hyväkseen.

2. Suomen oikeuden mukaan tulee jokaisella Suomen kansalaisella olla sukunimi ja etunimi, jotka molemmat voidaan eräin edellytyksin vaihtaakin. Ainoastaan sukunimi voidaan luonnollisista syistä suojata.²⁶

Sukunimen suoja merkitsee sitä, että jos joku luulee toisen laittomasti saaneen hänen sukunimensä, tulee hänen vuoden kuluessa siitä tiedon saatuaan ja viimeistään viiden vuoden kuluessa sukunimen merkitsemisestä henkilörekisteriin ajaa tuomioistuimessa kannetta toimenpiteen kumoamiseksi.²⁷ Huomattava on, että kanteen perusteeksi riittää toisen henkilön nimioikeuden objektiivinen loukkaaminen; tuottamusta ei siis vaadita.²⁸ Myöskään ei vaadita, että oikealle nimen haltijalle on toisen toimenpiteestä koitunut vahinkoa, mutta mikäli omaisuusvahinkoa on syntynyt, on se korvattava, milloin tuottamus on kysymyksessä.²⁹ Jos kanne hyväksytään, on sukunimi poistettava rekisteristä. Tuomioistuin voi myös kieltää sen, joka oikeudettomasti käyttää toisen sukunimeä, sitä vastaisuudessa käyttämästä.³⁰

Sukunimi nauttii oikeussuojaa silläkin tavalla, ettei sitä saa ilman asianomaisen lupaa ottaa toiminimeen tai tavaramerkkiin.³¹

Muukalaisen käytettävästä suku- tai etunimestä ei Suomen laissa ole yleistä säännöstä. Muukalainen on tässä kohden kotivaltionsa lain alainen. Kansalaisuudettoman Suomessa turvapaikka-oikeutta

²⁴ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 17.

²⁵ L vilpillisen kilpailun ehkäisemiseksi 31. 1. 1930/34.

²⁶ Ks. L sukunimestä 23. 12. 1920/328 ja Etunimilaki 20. 12. 1945/1265.

²⁷ L sukunimestä 7 ja 12 §.

²⁸ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 23.

²⁹ *Kivimäki—Ylöstalo*, ib.

³⁰ L sukunimestä 16 § 2 mom.

³¹ A kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2. 5. 1895/22 11 § 1 mom. ja tavaramerkkilaki 10. 1. 1964/7 3 § 2 mom.

nauttivan henkilön osalta on säädetty sovellettavaksi asuinmaaperiaatetta sikäli, että tällainen henkilö voi täällä muuttaa sukunimensä.³² Laki siis edellyttää, että ainakin tällaisella muukalaisella on sukunimi.

Käytännössä vaaditaan tietenkin muiltakin muukalaisilta, että heillä on jonkinlainen nimi.³³ Nimeä tarvitaan passiin, viisumiin, oleskelulupaan, elinkeinolupaan jne.³⁴ Vaikka sukunimestä annettu laki velvoittaa vain Suomen kansalaisen käyttämään sukunimeä, on edellä esitetyn nojalla selvää, että Suomessa oleskelevalla muukalaisella tulee olla myös »sukunimi», jonka perusteella hänet voidaan erottaa muista henkilöistä. Häntä voidaan myös rangaista viranomaisen erehdyttämisestä, jollei hän esiinny omalla nimellään.

On myös katsottava, että sukunimen suojaamisesta annetut säännökset koskevat maassa oleskelevaa muukalaista. Sukunimilaki ei näet tässä kohden tee mitään eroa kotimaan kansalaisten ja muukalaisten kesken.³⁵ Myös käytännölliset näkökohdat, muukalaisten yksilöiminen ja valvonta, vaativat sitä.

³² A turvapaikkaoikeutta Suomessa nauttivan henkilön, joka ei ole minäkään valtion kansalainen, sukunimen muuttamisesta 29.1.1937/60.

³³ Eräiden kansojen keskuudessa ei eroteta etunimeä ja sukunimeä. Tästä tarjoaa esimerkin Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerin U Thant'in nimi, jossa U on lisäys, minkä mies saa liittää nimeensä tiettyssä iässä.

³⁴ Ks. esim. Ulkomaalaisasetuksen 25.4.1958/187 4, 7, 25 ja 28 §.

³⁵ Rikoslain 16:20 a.

³⁶ L sukunimestä 16 §.

IV luku

PERHEOIKEUS

1. Yleistä

1. Perheoikeus laajassa merkityksessä käsittää ne siviilioikeudelliset oikeussäännökset, jotka käsittelevät perhe- ja sukulaisuussuhteita sekä tiettyjä niihin käytännöllisesti läheisesti liittyviä suhteita.¹ Perheoikeus laajassa merkityksessä voidaan siten jakaa perheoikeuteen ahtaassa merkityksessä ja seuraanto-oikeuteen. Jälkimmäiseen kuuluvat perintöä, testamenttia, pesänselvitystä ja perinnönjakoa koskevat säännökset, joita käsitellään jäljempänä erikseen. Perheoikeuteen ahtaassa merkityksessä kuuluvat muut perhe- ja sukulaisuussuhteita koskevat säännökset:² 1. avioliitto-oikeus eli avioliiton solmimista, oikeusvaikutuksia ja purkamista koskevat säännökset, 2. vanhempainoikeus eli vanhempien ja lasten suhdetta, lapseksiottamista sekä lasten huoltoa ja kasvatusta koskevat säännökset, 3. holhousoikeus eli erityisnormit lasten, mutta myös eräiden muiden henkilöiden asioiden hoitamisesta holhoojan tai muun vastaavan henkilön toimesta.^{2a}

2. Perheoikeudelle ahtaassa merkityksessä eli varsinaisille perheoikeuksille on ominaista, että ne perustuvat yksilön asemaan perheen jäsenenä ja että ne sellaisina kohdistuvat muihin perheen jäseniin. Perhesuhteiden sääntelemisessä otetaan monella tavoin huomioon sekä perheen etu että julkinen intressi, joiden vaatimukset saattavat

¹ *Malmström*, s. 6 s.

² Ks. myös *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 54 s.

^{2a} Eräissä valtioissa on nähty hyväksi perustaa erityisiä »perhetuomioistumia», joiden toimintaan kuuluu varsinaisten perheoikeusjuttujen lisäksi sellaisten rikosasiain käsittely, joissa alaikäiset lapset ovat asianosaisina. Ks. *Corbett-King*, s. 35 s.

olla aivan vastakkaiset. Edellinen näkökohta on aiheuttanut sen, että velvollisuuksia määrättäessä otetaan huomioon tavan vaatimukset sekä yksittäistapauksessa myös velvoitetun suorituskyky. Jälkimmäinen näkökohta taas on vaatinut, että sopimusvapautta on perhepiirissä useissa kohdin ollut rajoitettava.³ Kolmannen miehen taloudellisten etujen turvaaminen sekä lasten suojele aiheuttavat tässä kohden tärkeimmät rajoitukset.

2. Avioliitto-oikeus

Yleisiä näkökohtia

1. Avioliitto on koko yhteiskuntajärjestyksen perustus.⁴ Valtioiden sisäisessä oikeudessa on sen vuoksi yleensä tarkkoja määräyksiä avioliiton solmimisen edellytyksistä, muodoista ja oikeusvaiikutuksista, usein myös peruutumis- ja purkamisedellytyksistä.

Kun eri sivistysvaltioidenkin avioliittolainsäädännössä on ollut huomattavia eroavuuksia, on kansainvälisten suhteiden vilkastuessa ollut ryhdyttävä yhtenäistämään perheoikeutta. Niinpä on jo vuosisadan alussa Haagissa tehty eräitä kansainvälisiä sopimuksia perheoikeuden alalla. Vuonna 1902 kesäkuun 12 päivänä hyväksyttiin muun ohella sopimus, joka tarkoitti eri lakien välisten avioliittoa koskevain ristiriitain sovittamista sekä sopimus, joka tarkoitti eri lakien ja eri valtioiden välisten avioeroa ja asumuseroa koskevain ristiriitain sovittamista. Puolisoiden henkilökohtaisia suhteita ja varallisuussuhteita koskeva sopimus avioliiton oikeudellisista vaikutuksista allekirjoitettiin heinäkuun 17 päivänä 1905. Näillä sopimuksilla ei kuitenkaan ole ollut yleismaailmallista merkitystä, koska niihin on liittynyt vain harvoja valtioita. Niistä voidaan kuitenkin saada

³ Kivimäki—Ylöstalo, s. 56 s.

⁴ Avioliittoa ei laki yleensä määrittele, vaan on jättänyt sen tieteisopin tehtäväksi. Suomen tieteisopissa avioliitto on yleensä määriteltä miehen ja naisen väliseksi sopimukseksi elinaikaiseen, täydelliseen elämänyhteisyyteen yhdistymisestä, *Chydenius*, *Äktenskapsrätt*, s. 1, *Rautiala*, *Avioliittolainsäädäntö*, s. 7. Elämänyhteisyydestä seuraa puolisoitten keskinäinen uskollisuuden velvollisuus, *Hakulinen*, *Äktenskapsrätt*, s. 52.

ohjetta epäselvissä tapauksissa muidenkin kuin sopimusvaltioiden välisissä suhteissa.

2. Erilaisissa ihmisoikeuksien julistuskirjoissa on yleisessä muodossa pyritty suojaamaan avioliittoa ja perhettä. Amerikkalaisen ihmisoikeuksien julistuksen 6 artiklan mukaan jokaisella henkilöllä on oikeus perustaa perhe ja saada sille suojelua. Perhe-elämän suojele mainitaan myös selityskirjan 5 artiklassa kunnian, maineen ja yksityiselämän ohella.

Myös ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen on sisällytetty avioliiton solmimista koskevia yleisiä määräyksiä. Julistuksen 16 artiklan mukaan on täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla rodusta, kansalaisuudesta ja uskonnosta johtuvista rajoituksista riippumatta oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkautuessa. Avioliitto saadaan päättää vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta. Samantapaisia määräyksiä sisältyy kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 23 artiklaan sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen 10 artiklan 1 kohtaan.

Ihmisoikeuksien julistuksen 16 artiklan pohjalta on Yhdistyneiden Kansakuntien päämajassa New Yorkissa joulukuun 10 päivänä 1962 tehty suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskeva sopimus. Tämän sopimuksen 1 artiklan 1 momentin mukaan avioliittoa ei voida laillisesti solmia ilman kummankin osapuolen täyttä ja vapaaehtoista suostumusta. Suostumus on todettava siten, että se ilmaistaan henkilökohtaisesti asianmukaisen julkisen ilmoituksen jälkeen ja vihkimään oikeutetun viranomaisen sekä todistajien läsnä ollessa, niin kuin siitä on laissa säädetty. Sano-tun artiklan 2 momentin mukaan on vihkimismenettely pätevä, vaikkei toinen osapuoli olekaan läsnä, jos vaan toimivaltainen viranomai-nen on vakuuttunut siitä, että olosuhteet ovat poikkeukselliset ja että poissa oleva osapuoli on toimivaltaisen viranomaisen edessä ja lain määräämällä tavalla ilmaissut suostumuksensa eikä ole sitä peruuttanut.

Jotta suostumuksella olisi oikeudellista merkitystä, sen antajan tulee olla saavuttanut tietyn kehitystason. Sen vuoksi sopimuksen 2 artiklassa vaaditaan, että sopimusvaltion on lainsäädännöllisesti määriteltävä vähimmäisavioikä. Tätä ikää nuorempi ei saa laillisesti

solmia avioliittoa, paitsi milloin toimivaltainen viranomainen on painavista syistä myöntänyt erivapauden iän osalta avioliittoon aikovien kihlakumppanien edun mukaisesti. Lisäksi sopimuksen 3 artiklassa edellytetään, että sopimusvaltiot perustavat virallisen siviilirekisterin tai muun rekisterin, johon kaikki avioliitot merkitään. Edellä mainitut seikat on yleensä jo vanhastaan otettu huomioon sivistysvaltioiden lainsäädännössä.

Sopimuksen nojalla annettujen sisäisten säädösten tehostamiseksi edellytetään sopimuksen johdannossa, että sopimusvaltiot säätävät tarvittaessa asianmukaiset rangaistukset näiden säännösten rikkomisesta.

Kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 23 artiklan mukaan perheen tulee nauttia yhteiskunnan ja valtion suojelua eikä avioliittoa saa päättää ilman avioliittoon aikovien vapaata, täyttä suostumusta.

Edellä mainitut julistuskirjat eivät sisällä määräyksiä esim. siitä, minkä valtion lain mukaan on arvostettava oikeutta mennä avioliittoon, avioliiton oikeusvaikutuksia ja sen purkamisen edellytyksiä. Näiden seikkojen järjestäminen on yleensä jäänyt valtioiden sisäisen oikeuden varaan. Kuitenkin on tehty myös eräitä alueellisia sopimuksia.

3. Vaikka siis kaikkialla tunnustetaan avioliiton merkitys yhteiskuntajärjestyksen perustana, esiintyy erilaisia käsityksiä avioliiton päättämisen muotomääräyksistä ja sen purkamismahdollisuuksista. Eräissä valtioissa muotomääräykset ovat hyvin tiukat, toisissa taas varsin väljät. Eroavuudet ovat suurimmat avioliiton purkamisen osalta.

Periaatteellisesti voidaan pääeroavuutena kuitenkin pitää jakoa monogaamiseen ja polygaamiseen avioliittoon. Kristinuskon on työntänyt polygaamisen avioliiton syrjään ja sivistysvaltioissa on monogaaminen avioliitto nykyään vallitsevana. Polygamiaa esiintyy vielä aasialaisissa oikeusjärjestelmissä, erityisesti islamin oikeudessa.⁵ Viimeksi mainitussa vallitsee vaimojen tasa-arvo, kun taas kiinalaisessa ja annamiittilaisessa oikeudessa päävaimo on paremmassa asemassa kuin sivuvaimot.

⁵ Ks. Schnitzer, s. 497.

Avioliiton edellytykset

1. Kun tulee kysymys avioliiton päättämisestä, on ensiksi ratkaistava, minkä valtion lain mukaan avioliiton edellytykset on tutkittava. Maassa asuvien omien kansalaisten kohdalta asianomaisen valtion laki ratkaisee, ketkä siellä saavat mennä keskenään avioliittoon, mutta kun on kysymyksessä sellaisen avioliiton päättäminen, jossa ainakin toinen osapuolista on muukalainen, ei ilman muuta olekaan selvää, että oleskeluvaltion tai toisen puolison kotivaltion laki on määräävä.

Kysymystä tutkittaessa on näet otettava huomioon, että eri valtioissa ratkaistaan kansainvälisyksityisoikeudelliset riitakysymykset eri arvosteluperusteiden mukaan, toisten soveltaessa kansalaisuusperiaatetta, toisten taas asuinmaaperiaatetta.

Kansalaisuusperiaate, jolle Haagin sopimus rakentuu, ei käytännössä suinkaan merkitse sitä, että muukalaisen oikeus mennä avioliittoon määräytyisi aina hänen kotivaltionsa lain mukaan. Tässä kohden saattavat näet oleskeluvaltion oikeusjärjestyksen yleiset perusteet (*ordre public*) vaikuttaa asiaan.⁶ Siten esim. muhamettilainen, jolla ennestään on ainakin yksi vaimo, ei voi solmia uutta avioliittoa sellaisessa valtiossa, missä monogamia on voimassa. Eri asia on, että polygaamisen avioliiton vaimoille on jälkimmäisessä valtiossa tunnustettava aviovaimon asema.

Asuinmaaperiaatetta noudatetaan yleensä vain silloin, kun muukalaisen oleskelu vieraassa valtiossa on kestänyt määrätyn ajan,⁸ joka vaihtelee muutamasta viikosta vuosiin. Tällöin muukalaisen oikeus mennä avioliittoon määräytyy yksinomaan oleskeluvaltion lain mukaan.⁹

Niissä valtioissa, missä nojaudutaan kansalaisuusperiaatteeseen, on eräissä tapauksissa turvauduttava asuinmaaperiaatteeseen apuperiaatteena. Tämä tulee kysymykseen henkilöihin nähden, joiden kotivaltio ei ole liittynyt Haagin vuoden 1902 yleissopimukseen.¹⁰ Tästä edusta pääsevät käytännössä erityisesti hyötymään valtiotto-

⁶ Ks. *Karlgren*, s. 109.

⁷ Numero käyttämättä.

⁸ Ks. *Karlgren*, ib.

⁹ Ks. *Grönvall*, s. 125.

¹⁰ *Karlgren*, s. 109.

mat henkilöt ja poliittiset pakolaiset, jotka ovat oleskelleet valtiossa tietyn ajan.

2. Julkisen edun vaatimuksesta on avioliiton päättämiseksi asetettu tiettyjä edellytyksiä. Nämä edellytykset voidaan jakaa kahteen ryhmään, yleisiin ja erityisiin edellytyksiin.¹¹ Yleisistä edellytyksistä on ensisijainen merkitys asianomaisen iällä. Avioliittoon meneminen lapsi-iässä on sallittu niissä oikeusjärjestelmissä, joissa avioliiton päättäminen on vielä perhesopimus.¹² Näin on laita esim. hinduoikeudessa, samoin Kiinassa ennen vallankumousta. Yleensä vaaditaan avioliittoon aikovilta kuitenkin kypsempää ikää, joka vaihtelee eri valtioissa. Ikävaatimusta on pyritty korostamaan aikaisemmin mainitulla suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskevalla vuoden 1962 sopimuksella.

Sielläkin, missä lapsi-ikäisten avioliitot on kielletty, sallitaan yleensä alaikäistenkin mennä avioliittoon, mutta vanhempien suostumus on silloin tarpeen.¹³ Juutalaisessa ja kreikkalaiskatolisessa oikeudessa on avioliittoon aikoville asetettu ylin ikäraja.

Yleisesti tunnettua on, että avioliitto valkoisen ja värillisen kesken on ollut kielletty Etelä-Afrikan Liittovaltiossa ja eräissä Yhdysvaltain osavaltioissa, mutta uudet ihmisoikeuksia koskevat sopimukset tulevat ilmeisesti saamaan tässä kohden aikaan muutoksen.

Usein on säädetty odotusaika edellisen avioliiton purkautumisen jälkeen. Naisten kohdalla tällä määräyksellä yleensä on tarkoituksena lapsen syntyperän selvittäminen. Odotusajalla saattaa myös olla rangaistuksen luonne.

Avioliiton solmiminen muukalaisen kanssa on eräissä valtioissa tehty valtion viranomaisen luvasta riippuvaksi.¹⁴

3. Avioeste merkitsee erityisen avioliiton edellytyksen puuttumista. Monogamiassa on voimassa oleva avioliitto avioeste. Bigamia

¹¹ Ks. *Rautiala*, m.t., s. 10.

¹² Ks. *Schnitzer*, s. 501.

¹³ Mainittakoon eräiden valtioiden ikäsäännöksiä, ensin miehen sitten naisen ikä: Argentiina 14/12, Brasilia 18/16, Chile 14/12, Egypti 18/16, Filipiinit 16/14, Intia 18/15, Japani 18/16, Kreikka 18/14, Ranska 18/15, Saksan Demokraattinen Tasavalta 18/18, Saksan Liittotasavalta 21/18, Uusi-Seelanti 16/16, Yhdysvallat 18—14/18—12.

¹⁴ Esim. Romaniassa ja Tshekkoslovakiassa sekä Iranissa naisten osalta.

on lisäksi rangaistava. Uuden avioliiton päättäminen ei siis ole mahdollista siellä, missä eroa ei voi saada.¹⁵

Tavallisin este on yleensä sukulaisuus tai lankous. Suppeimmat ovat esteet Neuvostoliitossa, missä avioliitto on kielletty sukulaisten kesken suoraan etenevässä polvessa sekä täysi- ja puolisisarusten kesken.

Tavallisia ovat myös eugeniset esteet: mielisairaus, tylsämielisyys, perinnöllinen sairaus tai sukupuolitauti.

Sukulaisuuden lisäksi voivat eräät muut läheiset suhteet muodostaa avioesteen. Siten avioliitto saattaa olla kielletty holhoojan ja hänen holhokkinsa, opettajan ja oppilaan sekä ottovanhemman ja ottolapsen kesken.

Kihlaus

Avioliittoa edeltää usein kihlaus. Roomalaisessa oikeudessa kihlauksen merkitys oli vähäinen, germaanisessa sitä vastoin tärkeämpi.¹⁶

Kihlaus ei yleensä ole pakollinen avioliittoa edeltävänä askeleena. Se ei myöskään merkitse sitä, että kihlakumppanin olisi vastoin tahtoa päätettävä avioliitto kihlattunsa kanssa.¹⁷ Kihlauksen oikeusvaikutukset liittyvät lähinnä sen purkautumiseen.¹⁸ Romaanisessa oikeudessa kihlaus ei ole sopimus ja oikeusvaikutuksia siihen liittyy vain deliktivastuun puitteissa. Germaanisen oikeuden vaikutuspiirissä kihlausta pidetään perheoikeudellisena sopimuksena ja eräissä valtioissa on sen purkautuessa maksettava korvausta immateriaalisesta vahingosta, skandinaavisessa oikeudessa kuitenkin yleensä vain raskauden sattuessa.¹⁹ Kihlauksella on merkitystä myös julkisen oikeuden alalla. Se muodostaa muun ohella tuomarinesteen.²⁰

¹⁵ Näin on laita eräissä katolisissa valtioissa, kuten Espanjassa ja Italiassa.

¹⁶ Ks. *Hakulinen*, *Familjerätt*, s. 7 ss.

¹⁷ Ks. *Malmström*, s. 22.

¹⁸ Ks. *Schnitzer*, s. 496. — Mainittakoon kuitenkin, että 1734 vuoden lain mukaan seurauksena siitä, että mies makasi kihlatun morsiamensa, oli, että nainen voitiin julistaa miehen aviopuolisoksi (NK 3:9). Kihloissa oltaessa siitetyillä lapsilla puolestaan oli aviolapsen asema (NK 5:1).

¹⁹ Ks. *Arnholm*, s. 146 s.

²⁰ Ks. *Arnholm*, s. 149.

Kun kihlauksen tarpeellisuudesta ja merkityksestä vallitsee erilaisia käsityksiä, ei kihlauksen edellytyksiä ja oikeusvaikutuksia koskevia kysymyksiä ole järjestetty kansainvälisin sopimuksin, vaan ne ovat yleensä kunkin valtion sisäisten oikeussääntöjen varassa.

Avioliiton päättämismuoto

1. Esteettömyyden toteamisen helpottamiseksi on useissa valtioissa tapana kuuluttaa avioliittoon. Täten tarjoutuu tilaisuus esteleistutuksen tekemiseen aiottua avioliittoa vastaan.²¹ Kuitenkin on kuulutuksen antamisen edellytyksenä, ettei avioestettä ole kuulutusviranomaisen tiedossa.²²

Avioliiton päättäminen on yleensä kaikkina aikoina ja kaikilla kansoilla ollut määrämuotoinen toimitus, joka useimmiten on ollut luonteeltaan uskonnollinen. Muodollisuuksilla on ollut kaksinainen tarkoitus. Toisaalta on tahdottu siten muistuttaa puolisoita avioliiton tarkoituksesta ja siitä aiheutuvista velvoituksista. Toisaalta avioliiton merkitys ja oikeusvarmuus vaativat, että juhlallisella toimituksella vahvistetaan, mistä ajankohdasta lähtien avioliiton oikeusvaikutukset alkavat.²³

2. Avioliiton päättämismuotoon nähden on sen valtion laki määrävä, missä avioliitto päätetään.²⁴ Jos siis kaksi muukalaista haluaa solmia avioliiton oleskeluvaltiossa, on sanotun valtion lakia noudatettava. Samoin, jos kaksi eri kansalaisuutta olevaa henkilöä päättää avioliiton jommankumman kotivaltiossa, on viimeksi mainitun valtion laki ratkaiseva avioliiton päättämismuotoon nähden (*lex loci celebrationis* -sääntö). Vaikka siis esim. toisen aviopuolison kotivaltion laki ei tunnustaisi siviilivihkimistä, on oleskeluvaltion lain mukaan päätetty siviiliavioliitto tunnustettava siinä päteväksi.²⁵ Eri asia on, tunnustetaanko se myös toisessa valtiossa.

3. On kuitenkin muitakin sääntöjä. Olisi nimittäin kohtuutonta aina katsoa sellainen avioliitto pätemättömäksi, jota ei jostakin syystä

²¹ Ks. *Malmström*, s. 31.

²² Ks. *Arnholm*, s. 164.

²³ *Wrede*, *Giftermålsbalken*, s. 115 s.

²⁴ *Alanen*, *Yleinen oikeustiede* s. 240; *Grönvall*, s. 126.

²⁵ Ks. *Undén*, s. 46.

ole päätetty oleskeluvaltion lain vaatimia muotoja noudattaen.²⁶ Ihmiset usein tuntevat oman kansallisen lakinsa paremmin kuin oleskeluvaltion lain. Jos avioliitto on päätetty noudattaen asianomaisen tai asianomaisten kotivaltion lakia, ei tällainen avioliitto yleensä loukkaa oleskeluvaltion oikeusjärjestyksen perusteita, vaikkei oleskeluvaltion lakia olisikaan muodon puolesta noudatettu. Siksi eräiden valtioiden lain mukaan tällainen avioliitto katsotaan näissä valtioissa päteväksi. Haagin sopimuksen mukaan on avioliiton pätevyyden ehtona, ettei se valtio, missä avioliitto on päätetty, pidä sitä pätemättömänä sekä ettei kumpikaan puolisoista ole tämän valtion kansalainen. Tällainen järjestely on tarpeen sen vuoksi, että eräät valtiot myöntävät diplomaatti- ja konsuliedustajilleen sekä ulkomailla virassa oleville papeilleen oikeuden toimipaikoissaan vihkiä avioliittoon henkilöitä, joista ainakin toinen on saman valtion kansalainen kuin asianomainen virkamies tai pappi.²⁷

Avioliiton oikeusluonne saattaa olla uskonnollinen tai maallinen. Tämä on vaikuttanut avioliiton päättämismuotoon. Jotkut valtiot tunnustavat yksinomaan kirkollisen vihkimisen,²⁸ toiset taas vain siviiliavioliiton.²⁹ Eräät valtiot ovat kuitenkin omaksuneet välittävän kannan ja hyväksyvät vaihtoehtoisesti molemmat muodot.³⁰

Vain kirkollisen vihkimisen hyväksyvien valtioiden on otettava huomioon, että pelkästään siviilivihkimisen hyväksyvissä valtioissa saattaa sisäisen oikeuden mukaan kirkollinen avioliitto olla pätemätön. Tästä saattaa asianomaisille aviopuolisoille koitua kaikenlaisia hankaluuksia.

Eräät valtiot sallivat avioliiton päättämisen vieraan valtion diplomaatti- tai konsuliedustajan luona.³¹ Toiset taas eivät salli sitä alueellaan.³² Joissakin tarvitaan tähän erityinen lupa.³³

²⁶ Grönvall, s. 126 ss.

²⁷ Ks. Alanen, m.t., s. 241.

²⁸ Näitä valtioita ovat Espanja (myös vaikka vain toinen vihittävä on katolinen), islamilaiset valtiot (paitsi Tunisia ja Turkki), Israel ja Kreikka.

²⁹ Esim. Belgia, Bolivia, Chile, Hollanti, Ranska, Sveitsi, Turkki ja kaikki Itä-Euroopan valtiot.

³⁰ Esim. Brasilia, Guatemala, Iso-Britannia, Italia, Skandinavian valtiot ja Yhdysvallat.

³¹ Esim. Espanja ja Ranska.

³² Esim. Argentiina, Itävalta ja Sveitsi.

³³ Kuten Ruotsissa ja Suomessa.

Useissa valtioissa ei vihittävien tarvitse olla henkilökohtaisesti saapuvilla vihkimistoimituksessa, vaan he saavat käyttää edustajaa.³⁴ Asianomaisten kannalta tämä saattaa olla käytännöllistä ja poikkeuksellisissa oloissa sellainen menettely voi olla tarpeen vaatimakin. Normaalioloissa vihkiminen menettää kuitenkin paljon juhlallisesta luonteestaan, jos vihkimisviranomaisen edessä esiintyy kaksi asia miestä edustamassa asianomaisia. Vihkimisviranomainen ei myöskään voi tällöin itse todeta, onko jommallakummalla vihittävällä esimerkiksi vaikea ruumiinvika. Petoksen ja vilpin käyttö helpottuu myös asiamiehiä käytettäessä.

Avioliiton henkilökohtaiset vaikutukset

1. Aviopuolisoiden henkilökohtaiset oikeussuhteet arvostellaan yleensä puolisoiden kotivaltion lain mukaan.³⁵ Tämä on myös Haagin sopimuksen kanta. Siinä tapauksessa, että avioliiton aikana tapahtuu kansalaisuuden vaihdos, katsotaan puolisoiden kotivaltion laiksi sen valtion laki, jonka kansalaisuuden he sittemmin ovat hankineet tai johon he viimeksi ovat yhdessä kuuluneet.³⁶

Edellä selostetut säännöt rakentuvat sille edellytykselle, että puolisot ovat jonkin aikaa olleet saman valtion kansalaisia. Jolleivät puolisot milloinkaan ole olleet saman valtion oikeusjärjestyksen alaisia, mikä ei nykyoloissa ole aivan harvinainen tapaus, lieenee oikeinta noudattaa sellaista periaatetta, ettei puoliso saa toista puolisoa kohtaan parempaa oikeutta kuin kummankin kotivaltion laki myöntää.³⁷

Edellä mainittuihin sääntöihin voi ordre public -periaate aiheuttaa poikkeuksia.³⁸ Sen mukaan ei puoliso saa toteuttaa toista puolisoa vastaan oikeutta, joka hänellä voi olla kotivaltion lain mukaan, sellaisin pakkokeinoin, joita oleskeluvaltion laki ei hyväksy. Toisaalta puoliso voidaan velvoittaa suorittamaan elatusta toiselle puolisolle,

³⁴ Näihin kuuluvat mm. seuraavat valtiot: Argentiina, Brasilia, Espanja, Iran, Jugoslavia, Meksikko, Portugal ja Puola. V. 1962 suostumusta avioliittoon koskeva sopimus hyväksyy tällaisen menettelyn (1 art. 2 mom.).

³⁵ Alanen, m.t. s. 246; Karlgren, s. 120.

³⁶ Karlgren, ib.

³⁷ Tämä on Suomen oikeuden kanta; ks. s. 56.

³⁸ Alanen, ib.

vaikkei hänellä olisi sellaista tai yhtä laajaa velvollisuutta kotivaltionsa lain mukaan.

Henkilökohtaisia ovat luonteeltaan avioliiton vaikutukset puolisoiden sukunimen,³⁹ asuinpaikan,⁴⁰ vaimon oikeudellisen toimikelpoisuuden,⁴¹ elatusvelvollisuuden⁴² ja kansalaisuuden⁴³ osalta. Lisäksi on eräitä niin puhtaasti henkilökohtaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, ettei niitä ole katsottu voitavan nimenomaisesti säännellä.^{43a}

2. Ulkonaisena merkinä elämänyhteisyydestä mies ja vaimo säännönmukaisesti kantavat yhteistä sukunimeä. Sveitsissä mies toisinaan liittää vaimon tyttönimen omaan nimeensä, mutta asia ei ole lainsäädännöllä järjestetty. Eräissä valtioissa voi vaimo käyttää miehen nimeä tai sitä nimeä, mikä hänellä oli naimattomana ollessaan taikka molempia yhdessä.^{43b} Muitakin järjestelmiä on olemassa.

3. Elämänyhteisyyden luonnollisena seuraamuksena on puolisoiden velvollisuus ja myös oikeus asua yhteisessä kodissa. Nykyajan yhteiskunnassa voi kuitenkin sattua, että mies ja vaimo toimensa vuoksi joutuvat asumaan eri paikkakunnilla. Toisissa valtioissa katsotaan tällöin vaimon omaavan miehensä asuinpaikan omasta tosiasiallisesta asuinpaikastaan riippumatta.⁴⁴ Toisissa valtioissa taas voi vaimolla olla itsenäinen oleskelupaikka.⁴⁵ Edellistä menettelyä voidaan puolustaa mm. perheen ykseyden periaatteella, jälkimmäistä sillä, että kuntien ja muiden yhdyskuntien henkilöluettelot tällöin vastaavat todellista asiantilaa.

4. Vaimon alistetusta asemasta johtuen on miehellä alunperin ollut edusmiehyys häneen nähden. Kehitys on kulkeutunut puolisoiden tasa-arvoa kohti, niin kuin edellä on todettu. Tästä johtuen on länsimaissa yleensä kummallakin puolisoilla oikeus edustaa toista

³⁹ Hakulinen, *Familjerätt*, s. 52; Schnitzer, s. 521 s.

⁴⁰ Hakulinen, *ib.*; Schnitzer, *ib.*

⁴¹ Karlgren, s. 120.

⁴² Arnholm, s. 184 s.; Hakulinen, s. 53 ss.

⁴³ Hakulinen, s. 52; Schnitzer, s. 521.

^{43a} Tällaisia ovat esim. uskollisuusvelvollisuus ja velvollisuus sukupuoliyhteyteen. Ks. Rautiala, s. 156 s.

^{43b} Näin on laita esim. Ruotsissa (Nimilaki 11.10.1963 6 §).

⁴⁴ Näin laita esim. Brittiläisessä kansojenyhteisössä, Egyptissä ja Libanonissa.

⁴⁵ Esim. Bulgariassa, Japanissa, Jugoslaviassa, Panamassa, Skandinavian valtioissa ja Neuvostoliitossa.

asioissa, jotka koskevat perheen yhteistä taloutta ja lasten kasvatusta. Tämä merkitsee sitä, että vaimollakin on oikeus velvoittautua kolmatta miestä vastaan toimintapiiriinsä kuuluvissa asioissa.⁴⁶ Skandinavian valtioissa puoliset vastaavat tällaisista velvoitteista yhteisvastuullisesti, jolloin perheen elintasoä käytetään mittapuuna. Eräissä romaanisissa maissa on tässä kohden annettu yksittäismääräyksiä. Romaanisen ja englantilaisen oikeuden mukaan mies voi kieltää vaimonsa sopimuksenteko-oikeuden.

Kun vaimo toisissa valtioissa on miehen kanssa tasa-arvoinen sopimuksenteko-oikeuteen nähden, toisissa hänen toimintakelpoisuutensa on enemmän tai vähemmän rajoitettu, saattaa se asettaa vaimon sopimuskumppanin hankalaan asemaan. Jos kotivaltion lain mukaan vaimon oikeudellinen toimintakyky on jotenkin rajoitettu, ei tällaiseen seikkaan kuitenkaan voitane oleskeluvaltiossa vedota kolmatta miestä vastaan, joka ei tietänyt tai ei voinutkaan tietää toimintakyvyn rajoituksesta.⁴⁷ Mainittakoon, että oikeudenkäynnit puolisoien kesken on sallittu eräissä valtioissa.⁴⁸

Edusmiehyiden kanssa läheisessä yhteydessä on vaimon oikeus ammatin harjoittamiseen. Niissä valtioissa, missä vaimo on oikeudellisesti tasa-arvoinen miehensä kanssa, ei hän tarvitse tämän lupaa elinkeinon harjoittamiseen. Eräissä valtioissa vaimo taas saa harjoittaa ammattia vain miehensä suostumuksella.⁴⁹ Joissakin valtioissa viranomaisen lupa voi korvata aviomiehen luvan.⁵⁰

5. Alkeellisissa oloissa oli sääntönä, että mies antoi vaimolleen ja koko perheelleen tarpeellisen elatuksen. Mies hankki käytännöllisesti katsoen kaikki tulot, kun taas vaimo suoritti työnsä kodissa ilman että siitä koitui yleensä mitään säästöä. Tällainen tilanne oli omiaan johtamaan siihen, että vaimo joutui alistettuun asemaan ja kokonaan riippuvaksi sitä, mitä mies suvaitsi hänelle antaa.

Nykyajan kehittyneissä länsimaisissa oloissa ei suinkaan ole harvinaista, että vaimolla on ansio- tai osinkotuloja, jotka saattavat jopa ylittää miehen tulot. Jos vaimo työskentelee miehensä liikkeessä,

⁴⁶ Ks. *Arnholm*, s. 191.

⁴⁷ *Undén*, s. 112.

⁴⁸ Esim. Belgiassa, Egyptissä, Meksikossa, Puolassa, Ranskassa ja Turkissa.

⁴⁹ Esim. Brasiliassa.

⁵⁰ Näin on laita esim. Perussa ja Turkissa.

on kohtuullista, että hän saa siitä oikeudenmukaisen palkan. Niissä oloissa, missä vaimo suorittaa työnsä kokonaan kodin piirissä, on toisinaan ehdotettu, että hänelle maksettaisiin erityistä »vaimon palkkaa». Tämä ilmeisesti tulisi jäämään varsinaisen taloudenhoitajan palkan alapuolelle. Epäselvää on, kuka palkan maksaisi. Joka tapauksessa on niissä oloissa, missä vaimolla ei ole ansiotuloja, miehelle nykyisenäkin aikana säädetty elatusvelvollisuus. Edellytyksenä on, että kysymyksessä on pätevä avioliitto.⁵¹

6. Edellä selostetuilla avioliiton henkilökohtaisilla vaikutuksilla ei yleensä ole kovin suurta merkitystä puolisoitten oleskelu- tai kotivaltion kannalta. Kuitenkin saattaa asuinpaikan vaihtumisella olla merkitystä esimerkiksi verotusoikeuden kannalta. Sitä vastoin kansalaisuuskysymykset koskevat niin läheisesti valtioiden elinotia, että on katsottu tarpeelliseksi nimenomaisin säädöksin määrätä, mikä vaikutus henkilön kansalaisuuteen on sillä seikalla, että hän solmii avioliiton muukalaisen kanssa. Asian järjestämiseksi on myös tehty kansainvälisiä sopimuksia.

Milloin puoliset avioliittoa päättäessään ovat eri kansalaisuutta, mies säännönmukaisesti säilyttää kansalaisuutensa. Vaimon kansalaisuus on vanhastaan yleensä vaihtunut. Paitsi avioliittoa päätettäessä saattaa vaimon kansalaisuus vaihtua myös avioliiton purkauksessa sekä aviomiehen kansalaisuuden vaihtuessa avioliiton aikana. Selvää on, että mies ja vaimo yhdessä tai vaimo erikseen voivat myös hakea vierasta kansalaisuutta, mutta tästä johtuva kansalaisuuden vaihdos ei kuulu avioliiton oikeusvaikutuksiin.

Valtiot noudattavat kansalaisuuskysymyksiä ratkaistessaan erilaisia järjestelmiä, mistä on seurauksena suuri kirjavuus kansalaisuutta koskevien säädösten alalla.⁵² Tämä erilaisuus ulottuu myös avioliitossa olevien naisten kansalaisuuden määräytymiseen. Tällä alalla on kehitetty kolme pääjärjestelmää, jotka kaikki esiintyvät nykyisessä valtiokäytännössä.⁵³

A. Ensimmäisen järjestelmän perusajatuksena on, että vaimon kansalaisuus ilman muuta seuraa miehen kansalaisuutta. Avioliiton päättäminen, aviomiehen kansalaisuuden vaihtuminen avioliiton

⁵¹ Arnholm, s. 185.

⁵² Ks. Sainio, Lm 1962, s. 136.

⁵³ Seuraava eri järjestelmien esittely pohjautuu Yhdistyneiden Kansakuntien julkaisuun *Nationality of Married Women*, New York 1954, s. 7 ss.

aikana ja avioliiton purkautuminen, jos vaimo on avioliittonsa kautta saanut miehensä kansalaisuuden, vaikuttavat suoranaisesti vaimon kansalaisuuteen. Tämän järjestelmän soveltaminen saattaa johtaa joko kansalaisuudettomuuteen tai kaksoiskansalaisuuteen niissä tapauksissa, joissa toinen kysymykseen tuleva valtio noudattaa erilaista järjestelmää. Sen vuoksi sitä ei sovelletakaan puhtaana. Poikkeukset ovat kolmenlaisia: a. Muukalainen vaimo saa miehensä kansalaisuuden ja säilyttää sen avioliiton purkautumisen jälkeen. Luonteenomaista tälle ryhmälle on siis perheen kansalaisuusyhteyden säilyminen avioliiton purkaututtuakin.⁵⁴ b. Jos mies on jonkin valtion kansalainen, hänen muukalainen vaimonsa saa ilman muuta miehensä kansalaisuuden, mutta jos vaimo on jonkin valtion kansalainen, avioliitto muukalaisen kanssa ei vaikuta hänen kansalaisuuteensa, toisin sanoen hän ei menetä kansalaisuuttaan.⁵⁵ c. Vaimo saa ilman muuta miehensä kansalaisuuden, ellei hän kieltäydy ottamasta sitä vastaan, ja menettää oman kansalaisuutensa, jollei hän anna päinvastaista selitystä. Tässä ryhmässä perheen kansalaisuusyhteyks on siis jossakin määrin riippuvainen vaimon valintaoikeudesta.⁵⁶

B. Toinen järjestelmä rakentuu myös sille periaatteelle, että miehen kansalaisuus ilman muuta vaikuttaa hänen vaimonsa kansalaisuuteen. Kansalaisuudettomuuden ja kaksoiskansalaisuuden välttämiseksi on perheen kansalaisuusyhteyks tehty riippuvaksi toisen kysymykseen tulevan valtion lain säännöksistä. a. Siten eräiden valtioiden lainsäädännön mukaan oman kansalaisen muukalainen vaimo saa ilman muuta miehensä kansalaisuuden ja asianomaisen valtion kansalaisuuden omaava nainen, joka solmii avioliiton muukalaisen kanssa, menettää kansalaisuutensa edellyttäen, että hän saa miehensä kansalaisuuden.⁵⁷ b. Eräiden valtioiden lain mukaan muukalainen vaimo saa ilman muuta miehensä kansalaisuuden, jos hän on menettänyt oman kansalaisuutensa avioliiton vuoksi, ja jonkin valtion kansalaisuuden omaava nainen, joka menee avioliittoon muukalaisen

⁵⁴ Tämän järjestelmän kannalla ovat mm. Espanja, Indonesia ja Afganistan.

⁵⁵ Tätä järjestelmää sovelletaan mm. Perussa ja Turkissa.

⁵⁶ Mm. Belgia ja Ranska ovat tämän järjestelmän kannalla.

⁵⁷ Tämän järjestelmän kannalla ovat mm. Italia, Kreikka, Unkari ja Iran.

kanssa, menettää kansalaisuutensa vain, jos hän saa miehensä kansalaisuuden ja luopuu omastaan.⁵⁸

C. Kolmannen järjestelmän mukaan vaimon kansalaisuus on riippumaton hänen miehensä kansalaisuudesta. Lukuisat valtiot ovat viime vuosikymmeninä ottaneet käytäntöön tällaisen järjestelmän. Tässäkin järjestelmässä on erotettavissa kaksi pääsuuntaa. a. »Puhutaan» suunnan mukaan ei avioliiton päättämisellä, aviomiehen kansalaisuuden vaihdoksella avioliiton aikana eikä avioliiton purkamisella ole mitään vaikutusta vaimon kansalaisuuteen.⁵⁹ Toisaalta tämä merkitsee, että jos vaimo on kansalaisuudeton, hän pysyy sellaisena. b. Toisen pääsuunnan mukaan avioliiton päättäminen ja aviomiehen kansalaisuuden vaihdos avioliiton aikana antavat vaimolle oikeuden saada miehensä kansalaisuuden joko omasta anomuksestaan tai helpotetulla kansalaistamismenettelyllä ja luopua omasta kansalaisuudestaan. Vaimo ei siis koskaan saa ilman muuta lain nojalla miehensä kansalaisuutta, vaan vaaditaan, että hän ryhtyy sitä tarkoittaviin toimenpiteisiin. Eräissä valtioissa riittää siten pelkkä anomus, rekisteröiminen tai selitys vaimon taholta.⁶⁰ Toisissa valtioissa taas on vaimon kansalaistamismenettelyä helpotettu esimerkiksi siten, että vaadittavaa maassaoleskeluaikaa on lyhennetty tai että vaimon ei tarvitse täyttää kaikkia kansalaistamisen ehtoja. Huomattava on, että anomus voidaan myös hylätä.⁶¹ Kolmanneksi on valtioita, joissa kotimaan miehen muukalainen vaimo voidaan kansalaistaa, vaikkei hän täytäkään mitään muukalaisilta yleensä vaadittavia kansalaistamisen edellytyksiä.⁶²

7. Järjestelmien kirjavuudesta johtuvien haittojen välttämiseksi valtiot ovat pyrkineet kansainvälisin sopimuksin saamaan aikaan yhdenmukaisuutta vaimon kansalaisuutta koskeviin säännöksiin.

Huomattava on, että valtiot eivät yleensä ole pyrkineet ratkaistaan kysymystä kahdenkeskisin sopimuksin, koska se merkitsisi omien kansalaisten kesken tapahtuvaa tietoista syrjimistä. Ainoa

⁵⁸ Tätä järjestelmää soveltavat mm. Dominikaaninen tasavalta, Costa Rica ja Kiina.

⁵⁹ Mm. Puola ja Honduras soveltavat tätä järjestelmää.

⁶⁰ Esim. Englanti ja eräät Brittiläisen kansainyhteisön valtiot ovat omaksuneet tällaisen järjestelmän.

⁶¹ Tällainen järjestelmä esiintyy mm. Tshekkoslovakiassa ja Japanissa.

⁶² Tällä kannalla ovat mm. Skandinavian valtiot ja Israel.

kahdenkeskinen sopimus lieene Ranskan ja Belgian välinen avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskeva sopimus, joka on tehty tammikuun 9 päivänä 1947.⁶³ Sopimus sisältää lyhyesti sanottuna sen, että ranskalaisen miehen kanssa avioliittoon menevän belgialaisen naisen samoin kuin belgialaisen miehen kanssa avioliittoon menevän ranskalaisen naisen kansalaisuus määräytyy avioliiton päättämisvaltion mukaan, milloin tämä valtio on Ranska tai Belgia. Sopimuksen mukaan vaimo voi määrääjässä antaa selityksen, että hän haluaa pitää alkuperäisen kansalaisuutensa. Sellaiseen tapaukseen, että ranskalais-belgialainen avioliitto päätetään sopimusvaltioiden ulkopuolella, ei sopimuksen määräyksiä voida soveltaa.

Tavallisesti kansalaisuusristiriidat selvitetään monenkeskin sopimuksin. Kuitenkin vain kolme kansainvälistä yleissopimusta säännöstää erityisesti myös avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta. Näistä on vanhin huhtikuun 12 päivänä 1930 tehty Haagin yleissopimus, joka koskee tiettyjä kansalaisuuslakien ristiriitaisuuksista johtuvia kysymyksiä. Yleissopimuksen päätarkoituksena oli kansalaisuudettomuuden ja sen syiden poistamisen, mutta eräissä tapauksissa myös kaksoiskansalaisuuden ehkäiseminen. Ne sopimuksen säännökset, jotka koskevat avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta, rakentuvat olennaisesti sille periaatteelle, ettei avioliiton päättämisen eikä aviomiehen kansalaisuuden vaihtumisen avioliiton aikana pitäisi riistää vaimolta hänen kansalaisuuttaan. Sopimuksen laatijoilla ei kuitenkaan ollut mielessään naisten oikeuksien tunnustaminen tai miesten ja naisten tasa-arvoisuuteen pyrkiminen kansalaisuuslain-säädännön alalla.⁶⁴

Yleissopimuksen avioliitossa olevia naisia koskevat säännökset sisältyvät sen 8—11 artiklaan. Ensiksi säädetään, että jos vaimon kansallisen lain mukaan avioliiton päättäminen ulkomaalaisen kanssa aiheuttaa vaimon aikaisemman kansalaisuuden menetyksen, tämän seuraamuksen ehtona on, että hän saa miehensä kansalaisuuden (8 art.). Jos vaimo kansallisen lakinsa mukaan menettää kansalaisuutensa hänen miehensä kansalaisuuden vaihtuessa avioliiton aikana, tämän seuraamuksen ehtona on, että hän saa miehensä uuden kan-

⁶³ Tämä sopimus on korvannut puheena olevien valtioiden kesken v. 1928 tehdyn sopimuksen.

⁶⁴ Ks. *Nationality of Married Women*, s. 18.

salaisuuden (9 art.). Täten sopimus ei siis kumonnut valtioiden sisäisessä lainsäädännössä noudatettua periaatetta, jonka mukaan aviomiehen kansalaisuuden vaihdos avioliiton aikana aiheutti myös vaimon kansalaisuuden vaihtumisen, vaan rajoitti sen soveltamisen tapauksiin, joissa vaimo voi saada miehensä uuden kansalaisuuden. Aviomiehen avioliiton aikana tapahtuvan kansalaistamisen ei ole aiheutettava vaimon kansalaisuuden vaihtumista paitsi hänen omalla suostumuksellaan (10 art.). Tämän säännöksen tarkoituksena on välttää vaimon kansalaisuudettomuutta tai kaksoiskansalaisuutta, joka aiheutuu kahden keskenään ristiriitaisen kansallisen lain soveltamisen seurauksena. Vaimo, joka kotivaltionsa lain mukaan menettää kansalaisuutensa avioliiton päättämisen nojalla, ei saa sitä uudelleen avioliiton purkautuessa paitsi omasta hakemuksestaan ja sanotun valtion lain mukaan. Jos hän saa takaisin entisen kotivaltionsa kansalaisuuden, hän menettää avioliiton perusteella saamansa kansalaisuuden (11 art.). Täten on pyritty välttämään avioliiton purkautumisen vuoksi syntyvää kaksoiskansalaisuutta.⁶⁵

Erityistä huomiota ansaitsee latinalais-amerikkalaisten valtioiden Montevideossa joulukuun 26 päivänä 1933 tekemä naisten kansalaisuutta koskeva yleissopimus. Tämä sopimus on ensimmäinen, joka rakentuu sukupuolten tasa-arvoisuuden periaatteelle kansalaisuuskysymyksissä. Sopimuspuolet selittivät 1 artiklassa, ettei niiden lainsäädännössä eikä oikeuskäytännössä tehty mitään erotusta sukupuolten kesken kansalaisuuden osalta. Samana päivänä tehtiin samassa paikassa toinen kansalaisuutta koskeva yleissopimus, johon eräät edellisen sopimuksen osapuolet yhtyivät. Tämän sopimuksen mukaan ei avioliiton päättäminen eikä purkaminen koskenut aviomiehen tai -vaimon kansalaisuutta eikä aviomiehen kansalaistaminen tai kansalaisuuden menetys avioliiton aikana koskenut ketään hänen perheensä jäsentä (5 ja 6 art.).

Kun edellä mainittuihin Haagin ja Montevideon yleissopimuksiin yhtyi vain eräitä harvoja valtioita, oli siitä seurauksena, että avioliit-

⁶⁵ Ks. *Nationality of Married Women*, s. 20. Mainittakoon, että eräät naisjärjestöt eivät olleet tyytyväisiä Haagin sopimuksen säännöksiin, koska ne rakentuivat miesten ja naisten erilaisen kohtelun periaatteelle. Järjestöt esittivätkin Kansainliiton pääsihteerille korjausvaatimuksia. Avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskeva kysymys oli sitten vireillä KL:n elimissä järjestön lakkauttamiseen saakka.

tossa olevien naisten kansalaisuutta koskevan lainsäädännön ja oikeuskäytännön alalle jäi vallitsemaan suuri kirjavuus.

Niin kuin edellä on mainittu, käsiteltiin kysymystä jo Kansainliiton elimissä. Yhdistyneiden Kansakuntien piirissä on asiaan kiinnitetty huomiota järjestön alkuvaiheista alkaen. Jo heinäkuussa 1946 talous- ja sosiaalineuvosto asetti naisten asemaa selvittävän toimikunnan (Commission on the Status of Women), jonka tehtäviin kuului muun ohella kansalaisuuskysymyksen selvittäminen.⁶⁶ Toimikunta katsoi, että avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskevan yleissopimuksen tuli rakentua kahdelle pääperiaatteelle: a. Kansalaisuuskysymyksiä koskevassa lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä ei saanut olla mitään asianomaisten sukupuolesta johtuvaa eroa. b. Avioliiton päättäminen ja sen purkaminen eivät saaneet vaikuttaa kummankaan puolison kansalaisuuteen.

Toimikunnan kannanotossa ei ollut mitään kummasteltavaa, sillä jo Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan johdannossa ja eräissä artikloissa oli lausuttu julki miehen ja naisen tasa-arvoisuuden periaate.⁶⁷ Samaa seikkaa oli korostettu ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa.⁶⁸

Avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskeva yleissopimus joutui Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen 11. istunnon hyväksyttäväksi. Sopimus oli valmis allekirjoitettavaksi ja ratifioitavaksi helmikuun 20 päivänä 1957.

Sopimuksen johdannossa viitataan ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 15 artiklaan, jonka mukaan jokaisella on oikeus kansalaisuuteen eikä keneltäkään saa mielivaltaisesti riistää kansalaisuutta eikä kieltää oikeutta kansalaisuuden vaihtamiseen. Yleissopimuksen 1 artiklan mukaan ei kotivaltion kansalaisen ja muukalaisen kesken avioliiton päättäminen eikä sen purkaminen eikä myöskään aviomiehen kansalaisuuden vaihtuminen avioliiton aikana saa ilman muuta vaikuttaa vaimon kansalaisuuteen. Sopimuksen 2 artiklan mukaan vaimo saa pitää tietyn valtion kansalaisuuden, vaikka hänen miehensä luopuu sanotusta kansalaisuudesta ja vapaaehtoisesti hankkii toisen valtion kansalaisuuden. Sopimuksen 3 artiklassa sääde-

⁶⁶ Ks. *United Nations and the Status of Women*, New York 1961, s. 23 s.

⁶⁷ Ks. esim. 1 art. 3 k. ja 76 art. c k.

⁶⁸ Ks. Johdanto ja 2 art.

tään, että aviovaimolle, joka haluaa saada miehensä kansalaisuuden, on myönnettävä eräitä helpotuksia kansalaistamisen edellytysten osalta. Jos mies joutuu avioliiton aikana pakollisesti vaihtamaan kansalaisuutta, vaimon kansalaisuus vaihtuu samalla. Tämä käy ilmi 2 artiklan sanamuodosta. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun aluesiirron yhteydessä väestölle ei myönnetä optio-oikeutta.

Toistaiseksi vain osa valtioita on yhtynyt vuoden 1957 avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskevaan yleissopimukseen, mutta valtaosa valtioista soveltaa aviovaimon itsenäisen kansalaisuuden periaatetta.⁶⁹ Tilanne jatkuu silti varsin sekavana. Korjaus asiantilaan saadaan vasta sitten, kun likimain kaikki valtiot ryhtyvät soveltamaan samaa järjestelmää.

Avioliiton varallisuus oikeudelliset vaikutukset

1. Varallisuus oikeudellisten suhteiden osalta on määräävänä sen valtion laki, johon mies kuului avioliittoa päätettäessä.⁷⁰ Puolisoiden tai toisen puolison kansalaisuuden vaihdos avioliiton aikana on siis merkityksetön. Tämä on selvä sääntö ja sen muovautumiseen on ilmeisesti vaikuttanut kolmannen miehen oikeuden huomioon ottaminen. Sääntö koskee sekä kiinteää että irtainta omaisuutta.

Kuitenkin on sääntö ilman muuta voimassa ainoastaan puolisoitten keskinäisten oikeussuhteiden osalta. Jotta siihen voitaisiin vedota kolmatta miestä vastaan, vaaditaan yleensä, että asiasta on tehty ilmoitus oleskeluvaltion tuomioistuimelle.⁷¹ Jollei julkisaattamismenettelyyn ole ryhdytty, on seurauksena, että kolmas mies voi

⁶⁹ Kansalaisuuskomitealta saatu tieto. — Mainittakoon, että kaikissa Skandinavian valtioissa on omaksuttu avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskevan yleissopimuksen mukainen säännöstö. Tanskassa annettiin uusi kansallisuuslaki 27. 5. 1950, Ruotsissa 22. 6. 1950 ja Norjassa 8. 12. 1950. Lait sisälsivät väliaikaisia määräyksiä, joiden nojalla ne kotivaltion kansalaisuuden omanneet naiset, jotka olivat menettäneet kansalaisuutensa avioliiton tai avio-miehensä ulkomailla tapahtuneen kansalaistamisen vuoksi, mutta olisivat uuden lainsäädännön mukaan säilyttäneet alkuperäisen kansalaisuutensa, saivat määräjän kuluessa hakea sitä takaisin.

⁷⁰ Grönvall, s. 143; Karlgrén, s. 120.

⁷¹ Grönvall, ib.; Karlgrén, s. 121.

joka tapauksessa vedota asianomaiseen vieraaseen oikeuteen. Kun ei voida edellyttää toisaalta, että kolmannella miehellä yleensä olisi tieto tästä laista, eikä toisaalta, että aviopuolisot aina osaisivat käyttää hyväkseen kuulusmenettelyä, on siitä seurauksena, että oleskeluvaltion lakia joudutaan suuressa laajuudessa soveltamaan puolisoiden keskiin varallisuusoikeudellisiin oikeussuhteisiin.⁷² Tätä ei voida pitää kohtuuttomana ketään osapuolta kohtaan, koska oleskeluvaltion lain sisällöstä voidaan verraten helposti saada selko.

Varallisuusoikeudellisessa suhteessa on huomattava, että puolisoiden »omaisuusoikeus» on yleensä kehittynyt omaisuusyhteydestä täydellistä omaisuserillisyyttä kohden.⁷³ Useissa valtioissa katsotaan kuitenkin nykyäänkin avioliiton aikana hankittu omaisuus yhteiseksi.⁷⁴

Oikeustoimet puolisojen kesken ovat periaatteellisesti yleensä sallittuja.⁷⁵ Mitä tulee puolisojen välisiin lahjoihin, ei tavanomaisia lahjoja ole kielletty, mutta muut lahjat ovat päteviä vain tietyin ehdoin tai sitten ne ovat peruutettavissa.

2. Se mitä edellä on sanottu, koskee myös avioehtosopimusta. Sen oikeusvaikutukset määräytyvät siis sen valtion lain mukaan, jonka kansalainen mies oli avioliittoa päätettäessä. Kuitenkin voidaan kihlautuneiden sallia määrätä avioehtosopimuksin, että heidän varallisuussuhteensa on arvosteltava sen valtion lain mukaan, jossa he asuvat tai johon he aikovat asettua asumaan, eikä heidän kotivaltionsa lain mukaan.⁷⁶ Tämän säännön tarkoituksenmukaisuus on käynyt selväksi erityisesti nykyisen vilkkaan kanssakäymisen aikakautena. Ajateltakoon esim. sellaista tapausta, että jostakin Afrikan valtiosta oleva mies asettuu vaimonsa kanssa asumaan eurooppalaiseen valtioon.

Oikeus tehdä avioehtosopimus määräytyy kihlautuneen tai puolison kotivaltion lain mukaan.⁷⁷ Eräissä valtioissa on avioehtosopimuk-

⁷² Ks. *Karlgren*, ib.

⁷³ Ks. *Schnitzer*, s. 524.

⁷⁴ Näihin kuuluvat useat Itä-Euroopan valtiot.

⁷⁵ Ks. *Schnitzer*, s. 524.

⁷⁶ Näin on laita esim. Suomen oikeuden mukaan. Ks. s. 61.

⁷⁷ *Grönvall*, s. 143; *Karlgren*, s. 121.

sen tekeminen sallittu vain ennen avioliiton päättämistä,⁷⁸ toisissa myös avioliiton aikana.⁷⁹

Myös avioehtosopimuksen muodon määrää asianomaisen kotivaltion laki, mutta vaihtoehtoisesti on voimassa locus regit actum-sääntö, mikä merkitsee sitä, että avioehtosopimus on siinäkin tapauksessa pätevä, että on noudatettu sen valtion lakia, missä se on laadittu.⁸⁰

Avioliiton purkaminen

1. Avioliiton purkamisella laajassa merkityksessä tarkoitetaan sekä avioeroon tuomitsemista avioliiton aikana esiin tulleen syyn takia että avioliiton peruutumista sitä päätettäessä esiintyneen edellytyksen puuttumisen tai muotovirheen takia. Milloin vihkimisen suorittaja ei ollut oikeutettu sitä toimittamaan, ei mitään avioliittoa ole syntynyt, vaan se on nulliteetti. Samoin saattaa olla laita, milloin vihkimistoimitus on suoritettu virheellisesti. Tavallisesti ei muotovirhe kuitenkaan vaikuta avioliiton pätevyYTEEN, mutta tiettyjä »vähimmäismuotoja» on joka tapauksessa noudatettava, jotta vihkimistoimitus yleensä olisi pätevä.⁸¹

Teoreettisesti pitäisi pätemättömyyteen voida yleensä ilman muuta vedota, mutta jos muotovirhe ei ole aivan selvä, saattaa vahvistuskanne olla tarpeen pätemättömyyden toteamiseksi.⁸² Mikä vaikutus muotovirheellä on, ratkaistaan sen valtion lain mukaan jonka muotomääräyksiä olisi ollut noudatettava.⁸³ Jos taas avioliitto on päätetty vastoin sen lain aineellisia määräyksiä, joka määrää oikeudesta mennä avioliittoon, esimerkiksi avioesteestä huolimatta, on tämä laki, mikä yleensä on puolisoitten kansallinen laki, määräävä siihen nähden, onko esteellä purkava vaikutus vai ei.⁸⁴ Aineellisen puutteellisuuden normaalina seurauksena on, että avioliitosta tulee moitte-

⁷⁸ Tällainen järjestelmä on voimassa Belgiassa, Espanjassa, Italiassa, Ranskassa, Boliviassa, Brasiliassa ja Japanissa.

⁷⁹ Tällä kannalla ovat Skandinavian maat sekä Saksan Liittotasavalta.

⁸⁰ Grönnvall, s. 143; Karlgren, s. 121.

⁸¹ Arnholm, s. 253.

⁸² Ks. Alanen, Yleinen oikeustiede, s. 244.

⁸³ Karlgren, s. 111.

⁸⁴ Karlgren, ib.

varainen, jos puute on merkityksellinen. Avioliittoa pidetään pätevänä siihen saakka, kunnes moitekanne hyväksytään.⁸⁵

Avioliiton julistamista mitättömäksi tai sen peruutumista koskevaa kannetta saadaan käsitellä sen valtion tuomioistuimessa, joka on toimivaltainen käsittelemään avioero- tai asumuserokannetta. Kuitenkin joudutaan toisinaan turvautumaan asuinmaaperiaatteeseen apuperiaatteena, mikä saattaa aiheuttaa tuomioistuimen toimivallan laajentumisen.⁸⁶

2. Avioliitto voi purkaantua paitsi toisen puolison kuoleman johdosta, yleensä myös asianomaisen viranomaisen päätöksen perusteella.⁸⁷

Islamilaisessa oikeudessa on sallittu vaimon yksipuolinen hylkääminen miehen taholta. Toimenpide voi olla määräaikainen tai lopullinen. Roomalaiskatolinen kirkko ei tunnusta avioeroa, mutta sallii asumuseron. Kuitenkin on Ranskan vallankumous aiheuttanut sen, että avioero tunnustetaan eräissä katolisissakin valtioissa. Kreikkalaiskatolisen, juutalaisen ja islamilaisen uskonnollisen oikeuden mukaan avioliitto on purettavissa. Vanhassa englantilaisessa oikeudessa vaadittiin jokaiseen eroon parlamentin säätämä erityislaki.

Avioerojen runsaus jossakin valtiossa ei riipu yksin lain sallimista eroperusteista, vaan lähinnä oikeuskäytännöstä ja kansantavasta.⁸⁸

Sen mukaan missä määrin avioero ja asumusero on sallittu, valtiot voidaan nykyään jakaa kolmeen ryhmään: 1. valtiot, missä vain asumusero on sallittu;⁸⁹ 2. valtiot, missä avioero, mutta ei asumusero on sallittu,⁹⁰ ja 3. valtiot, missä sekä asumusero että avioero on sallittu.⁹¹

⁸⁵ Ks. *Arnholm*, s. 255.

⁸⁶ Ks. *Grönvall*, s. 139; *Karlgren*, s. 112.

⁸⁷ Ks. *Schnitzer*, s. 507 ss.

⁸⁸ *Schnitzerin* mukaan avioerot ovat harvinaisia Belgiassa, Kanadassa ja Skotlannissa; runsaasti niitä esiintyy Ruotsissa, Saksassa ja Yhdysvalloissa; ks. s. 510.

⁸⁹ Nämä ovat yleensä roomalaiskatolisia maita, kuten Espanja, Irlanti, Italia, Portugal, Brasilia, Chile ja Filippiinit.

⁹⁰ Esim. Bulgaria, Itävalta, Kreikka, Neuvostoliitto, Puola, Tshekkoslovakia, Unkari, Iran ja Libanon.

⁹¹ Esim. Skandinavian maat, Belgia, Englanti, Ranska, Bolivia, Ecuador, Guatemala, Haiti ja Yhdysvallat.

Avioeron perusteeksi hyväksyttiin alunperin vain syyllisyys, esimerkiksi aviorikos tai omavaltainen hylkääminen. Tästä periaatteesta oli poikkeuksena parantumaton mielisairaus. Seuraavana tuli käyttöön »häiriöperiaate» (Zerrüttungsprinzip). Eron perusteina tulivat kysymykseen luonteenominaisuudet sekä psyykkiset ja fyysiset häiriöt. Syyllisyys vaikutti vain eron lisäseuraamuksiin. Kolmas askel oli ero yhteisestä sopimuksesta. Eräissä valtioissa on asetettu määräaika, jonka tulee kulua, ennen kuin eroa saadaan hakea.

3. Asumusero on eräissä valtioissa katsottu sopivaksi väliaskeleeksi, jossa yhteiselämä lopetetaan toistaiseksi, mutta avioliiton muut oikeusvaikutukset jatkuvat tietyin rajoituksin.⁹²

Asumuseroon tuomitaan joko epämääräiseksi ajaksi tai määräajaksi.⁹³ Toisinaan voidaan asumuseroa ilman muuta pitkittää avioeroksi,⁹⁴ mutta useimmiten vaaditaan avioeron saamiseen uusi oikeudenkäynti.

4. Haagin sopimuksen mukaan on yleisenä pyrkimyksenä myöntää muukalaisille aviopuolisolle avioero vain siinä tapauksessa, että eropäätös tunnustetaan päteväksi myös puolisoitten kotivaltiossa. Tämä merkitsee, että eron perusteen tulee olla olemassa kummankin lain mukaan, mutta perusteen ei tarvitse olla sama. Jos siis oleskeluvaltion tai kotivaltion laki ei tunnusta avioeroa, ei avioeroon voida tuomita. Samoin, ellei jompikumpi laki tunne asumuserosäännöstöä, ei asumuseroon voida tuomita. Tätä periaatetta noudatetaan yleensä myös Haagin sopimuksen ulkopuolelle jääneissä valtioissa.⁹⁵ Ellei näin meneteltäisi, saattaisi asianomaisille puolisoille koitua monenlaista haittaa. Jos esim. italialainen, joka Ranskassa on tuomittu avioeroon, solmisi uuden avioliiton, saattaisi hän kotimaassaan joutua syytteeseen kaksinnaimisesta.

Ulkomaisen avioerotuomion pätevyyttä arvosteltaessa on huomattava, että Haagin yleissopimukseen liittyneet valtiot ovat eräissä tapauksissa sitoutuneet tunnustamaan päteviksi ulkomaiset erotuomiot. Näin on laita ensiksikin, jos avioerotuomio on puolisoitten koti-

⁹² Ks. *Arnholm*, s. 270 s.; *Melander*, Asumusero, s. 73 ss. Eräissä Yhdysvaltain osavaltioissa asumusero on pakollinen ennen lopullisen eron myöntämistä, jos perheessä on alaikäisiä lapsia.

⁹³ Määräajaksi tuomitaan mm. Sveitsissä.

⁹⁴ Näin menetellään Ranskassa.

⁹⁵ Ks. *Karlgren*, s. 113.

valtion viranomaisen antama. Jos taas erotuomio on annettu muussa valtiossa, vaaditaan lisäksi, että tuomioistuin on ollut oikeutettu käsittelemään avioerokannetta ja että avioeron peruste on ollut olemassa puolisoiden kansallisen lain mukaan. Lausuttua periaatetta noudetaan yleisesti valtionkäytännössä.⁹⁶

Eräät asuinmaaperiaatetta noudattavat valtiot, jotka eivät ole liittyneet Haagin sopimukseen, myöntävät muukalaisille avioeron asuinpaikan perusteella sikäläisen lain mukaan katsomatta siihen, onko avioero puolisoiden kotivaltion lain mukaan sallittu ja tunnustetaanko eropäätös siellä päteväksi.⁹⁷ Tämä saattaa aiheuttaa ristiriitoja kansalaisuusperiaatetta noudattavissa valtioissa. Useissa tapauksissa voi kuitenkin olla asianmukaista tunnustaa tällainenkin eropäätös päteväksi. Siksi on kotivaltion lakiin ollut säädettävä poikkeussäännös, jonka mukaan ulkomainen erotuomio voidaan tunnustaa tällaisessa tapauksessa.⁹⁸

Tuomioistuimen toimivaltaan nähden on pääsääntönä, yhdenmukaisesti Haagin sopimusten kanssa, että oleskeluvaltio saa ottaa avioerokanteen käsiteltäväksi siinä tapauksessa, että vastaaja asuu siellä. Samoin, vaikkei vastaajalla olekaan valtiossa kotipaikkaa, mutta puolisoilla on viimeksi ollut yhteinen kotipaikka siellä, nimittäin siinä tapauksessa, että vastaaja on hylännyt kantajan tai muuttanut maasta avioeroperusteen ilmaantumisen jälkeen.⁹⁹

Poikkeuksen edellä selostetusta muodostaa se tapaus, että valtio, joka on puolisoiden tai toisen heistä kotimaa, on pidättänyt lainsäädännöllä tai oikeuskäytännön nojalla omille viranomaisilleen yksinomaisten ratkaisuvallan.¹⁰⁰ Tämä on syyttömän puolison kannalta kiu-sallinen periaate, erittäinkin siinä tapauksessa, ettei kysymyksessä olevan valtion laki hyväksy avioeroa, mutta onneksi siitä ollaan vähin erin luopumassa.

⁹⁶ Ks. *Grönvall*, s. 135; *Karlgren*, s. 115.

⁹⁷ Tällä kannalla on anglo-amerikkalainen oikeus; ks. *Grönvall*, s. 136.

⁹⁸ Ks. *Grönvall*, s. 137.

⁹⁹ Ks. *Grönvall*, s. 132 s.

¹⁰⁰ Ks. *Grönvall*, s. 137.

Suomen oikeus

Yleisiä näkökohtia

1. Suomi ei ole yhtynyt Haagissa tehtyihin avioliiton päättämistä, avioeroa ja asumuseroa sekä avioliiton oikeudellisia vaikutuksia koskeviin yleissopimuksiin. Meillä on sanotut kysymykset järjestetty joulukuun 5 päivänä 1929 annetulla lailla eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista (379/29). Sanottu laki ei sisällä niinkään paljon aineellisia säännöksiä kuin ristiriitaohjeita sellaisten tapausten varalta, joilla on liittymäkohtia vieraaseen valtioon.

2. Edellä mainitun lain antamisen jälkeen on kuitenkin Suomen ja muiden pohjoismaiden, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan, kesken helmikuun 6 päivänä 1931 tehty avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä sopimus (SopS 20/31). Tämän sopimuksen määräykset on Suomessa saatettu voimaan joulukuun 18 päivänä 1931 annetulla lailla (413/31). Sopimus tuli voimaan tammikuun 1 päivänä 1932. Sopimuksen 2, 7 ja 9 artikla on muutettu Tukholmassa maaliskuun 26 päivänä 1953 tehdyllä sopimuksella, joka on Suomessa saatettu voimaan heinäkuun 9 päivänä 1953 annetulla lailla (464/53).

Puheena oleva sopimus on kaikki pohjoismaat käsittävän lainsäädännöllisen yhteistyön varhaisimpia ilmauksia. Se rakentaa pohjoismaisen avioliitto-oikeuden asuinmaaperiaatteelle, johon tosin tehdään eräitä rajoituksia. Koska kysymys siten on poikkeamisesta Suomesta muuten voimassa olevasta kansalaisuusperiaatteesta, on pohjoismaisia sopimusmääräyksiä tulkittava ahtaasti siinä mielessä, ettei perusteettomasti päätellä henkilön omaavan asuinpaikkaa tietyssä pohjoismaassa.¹⁰¹

Pohjoismaisen sopimuksen ohella Suomi on liittynyt aikaisemmin mainittuun suostumusta avioliittoon, vähimmäisavioikää ja avioliittojen kirjaamista koskevaan vuoden 1962 sopimukseen (SopS 50/64).

¹⁰¹ Ks. *Karlgren*, s. 116.

Avioliiton edellytykset

1. Kun laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista, niin kuin Suomen kansainvälinen yksityisoikeus yleensäkin, rakentuu kansalaisuusperiaatteelle, määräytyy muukalaisen oikeus mennä avioliittoon Suomessa hänen kotivaltionsa lain mukaan (2 §:n 1 mom.). Ordre public on aiheuttanut tähän pääsääntöön sellaisen poikkeuksen, että Suomen lain mukaan sukulaisuuteen, lankouteen ja aikaisempaan voimassa olevaan avioliittoon perustuvat esteet koskevat myös muukalaista, joka haluaa päättää avioliiton Suomen viranomaisen edessä (2 §:n 2 mom.). Sama poikkeus on ymmärrettävistä syistä voimassa siinäkin tapauksessa, että muukalainen solmii Suomessa avioliiton ulkomaan viranomaisen edessä (6 §:n 3 mom.).

2. Kun muukalainen haluaa mennä avioliittoon Suomen viranomaisen edessä, tapahtukoonpa se kotimaassa tai vieraassa valtiossa, on avioliittoon kuulutettava Suomen lain mukaisesti (5 §:n 1 ja 2 mom.).¹⁰² Jos kuitenkin muukalaisen kotivaltion laissa on kuuluttamisesta erityisiä säännöksiä, jotka on tarkoitettu noudatettaviksi silloinkin, kun avioliitto päätetään toisen valtion viranomaisen edessä, on näitä säännöksiä sovellettava Suomen lain ohella, ellei niistä ole hankittu vapautusta (5 §:n 3 mom.). Jos kihlautunut nainen ei ole Suomessa merkitty kirkonkirjaan tai vastaavaan rekisteriin, on kuulutusta pyydetävä ja kuuluttaminen toimitettava siellä, missä hän oleskelee (27 §). Tästä säännöksestä johtuu, että avioliitto voidaan Suomessa päättää Suomen viranomaisen edessä vain, jos nainen on »kirjoissa» tai oleskelee täällä kuuluttamisen aikaan.

Edelleen on kihlautuneen kuulutusviranomaiselle annettavassa vakuutuksessa muukalaisen osalta, jonka oikeus mennä avioliittoon määräytyy hänen kotivaltionsa lain mukaan, otettava huomioon paitsi Suomen lain ehdottomat esteet, myös hänen kotivaltionsa laissa säädetyt esteet (47 §:n 1 mom.). Tämä johtuu aikaisemmin lausutusta periaatteesta, että muukalaisen oikeus mennä avioliittoon Suomessa määräytyy hänen kotivaltionsa lain mukaan.

Milloin muukalainen tahtoo Suomessa mennä avioliittoon Suomen viranomaisen edessä, on hänen, saadakseen kuulutuksen, annettava

¹⁰² Kuulutuksen tarkoituksena on mahdollisten avioesteiden selvittäminen. Ks. *Rautiala*, s. 56.

kuulutusviranomaiselle kotimaansa asianomaisen viranomaisen todistus siitä, ettei sanotun valtion lain mukaan ole estettä aiotun avioliiton päättämiseen, tai kotimaansa asianomaisen viranomaisen todistus siitä, mitä avioliiton edellytyksistä ja avioesteistä on säädetty sen valtion laissa. Viimeksi mainitussa tapauksessa on tarvittaessa selvitettävä, että kotivaltion avioliittolainsäädännön vaatimukset on täytetty (A eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain soveltamisesta 28.12.1929/419 1 §). Pitkien etäisyyksien vuoksi tai poikkeuksellisissa oloissa on usein osoittautunut hankalaksi saada edellä tarkoitettua kotivaltion viranomaisen todistusta. Sen vuoksi on asetukseen lisätty uusi 1 a § (18.2.1944/124), jonka mukaan oikeusministeriö voi hakemuksesta vapauttaa ulkomaalaisen puheena olevan todistuksen esittämisestä, milloin sitä ei ole suurilta vaikeuksilta saatavissa ja ulkomaalainen kahden uskottavan henkilön antamalla tai muulla kirjallisella todistuksella saattaa todennäköiseksi, ettei ole estettä hänen aikomaansa avioliittoon.^{102a}

3. Suomen lakiin on lisäksi otettu viittausperiaate, joka merkitsee, että jos täällä asuvat muukalaiset ovat sellaisen valtion kansalaisia, joka noudattaa asuinmaaperiaatetta, heidän oikeutensa mennä avioliittoon määräytyy täällä Suomen lain mukaan.¹⁰³ (53 §).

Avioliiton päättäminen

1. Avioliiton päättämismuotoon nähden noudatetaan Suomessa yleisesti tunnustettua *lex loci celebrationis* -periaatetta. Tämä merkitsee toisaalta sitä, että muukalaisen mennessä avioliittoon Suomen viranomaisen edessä täällä on sovellettava Suomen lakia (KPSL 5 § 1 mom.), toisaalta sitä, että jos muukalainen on solminut avioliiton vieraassa valtiossa sen viranomaisen edessä, avioliitto on katsottava asianmukaisin muodoin päätetyksi, jos sanotun valtion lakia on noudatettu (7 § 1 mom.).¹⁰⁴ Huomattava on, että Suomi on sisäisen

^{102a} Oikeusministeriöstä saadun tiedon mukaan sanotunlaisia hakemuksia jätetään melko usein.

¹⁰³ Ks. *Huttunen*, s. 319.

¹⁰⁴ Kun kihlaus ei Suomen oikeuden mukaan ole avioliiton päättämiseen kuuluva toimitus, ei kihlauksesta sisälly säännöksiä lakiin eräistä kansainvälisoikeudellisista perheoikeudellisista suhteista eikä pohjoismaiseen sopimuk-

oikeutensa mukaisesti tehnyt varauman vuoden 1962 avioliittosopimuksen 1 artiklan 2 momentin osalta, joten täällä tulee kummankin vihittävän aina olla henkilökohtaisesti läsnä vihkimistilaisuudessa.

2. Poikkeuksena *lex loci celebrationis* -säännöstä on sellainen tapaus, että vieraassa valtiossa toisen valtion kansalaisten kesken päätetty avioliitto tunnustetaan Suomessa päteväksi, jos on noudatettu kummankin asianosaisten kotivaltion lain muotomääräyksiä (7 § 3 mom.). Voidaankin todeta, ettei näin päätetty avioliitto, joka tunnustetaan päteväksi kummankin asianosaisten kotivaltiossa, yleensä loukkaa Suomen oikeusjärjestyksen perusteita, vaikka olisi kysymys polygaamisestakin avioliitosta. Asianosaisten kannalta näissä olosuhteissa solmitun avioliiton mitätöiminen olisi kohtuutonta ja saattaisi aiheuttaa turhia kärsimyksiä.¹⁰⁵

Toisen poikkeuksen muodostaa eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 6 §:ssä tarkoitettu tapaus. Sanotun lainkohdan mukaan voi tasavallan presidentti antaa vieraan valtion diplomaattiselle tai konsulivirkamiehelle taikka Suomessa olevan ulkomaalaisen kirkollisen seurakunnan papille luvan oman maansa lain muotomääräyksiä noudattaen päättää Suomessa avioliittoa ulkomaalaisten kesken, joista ainakin toinen on sen valtion kansalainen, johon virkamies kuuluu.

Suomen ja Neuvostoliiton kesken tammikuun 24 päivänä 1966 tehdyn konsulisopimuksen (SopS 32—33/66) mukaan konsulille voidaan myöntää oikeus päättää avioliittoa henkilöiden kesken, jotka kumpikin ovat nimittäjävaltion kansalaisia ja edellyttäen, että tällaisen avioliiton päättäminen on asemamaan lainsäädännön mukaan sallittu (19 art. 1 c k.). Tämä vihkimisoikeus on siis rajoitetumpi kuin edellä

seen. Kihlaus on Suomen lain mukaan vapaamuotoinen oikeustoimi. Laki ei myöskään ole asettanut kihlakumppaneille mitään minimi-ikää. Laki kuitenkin edellyttää, että alle 21-vuotiaat vajavaltaiset saavat vanhempiensa tai holhoojansa suostumuksen kihlaukseen. Kihlaus ei muodosta avioestettä. Kihlaus voidaan purkaa joko yhteisestä sopimuksesta tai yksipuolisin tahdonilmaisuin. Jälkimmäisessä tapauksessa saattaa kihlauksen purkaneelle kihlakumppanille aiheutua vahingonkorvausvelvollisuus. Vrt. Ks. myös *Hakulinen*, *Familjerätt*, s. 9, 15; *Rautiala*, s. 23 ss.

¹⁰⁵ *Grönvall*, s. 130, mainitsee tästä esimerkkinä sellaisen tapauksen, että ruotsalainen pappi on Saksassa päättänyt avioliiton Ruotsin kansalaisten kesken Ruotsin lain mukaan. Tällainen avioliitto siis tunnustetaan Suomessa päteväksi, vaikka se on katsottu mitättömäksi Saksassa.

tarkoitettu. Vaikka Neuvostoliiton konsulille myönnetään vihkimisoikeus, hän ei siis voi toimittaa vihkimistä, milloin toinen kihlakumppani on Suomen kansalainen tai kolmannen valtion kansalainen tahi kansalaisuudeton.

Avioliiton henkilökohtaiset vaikutukset

1. Puolisoiden väliset henkilökohtaiset oikeussuhteet määräytyvät sen valtion lain mukaan, jonka kansalaisia puoliset ovat. Jos puoliset ovat eri valtioiden kansalaisia, mikä avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskevan yleissopimuksen hyväksymisen jälkeen tapahtunee yhä useammin,¹⁰⁶ ei puolisoilla kuitenkaan ole katsottava olevan parempaa oikeutta toista puolisoa kohtaan, kuin minkä kummankin kotivaltion laki myöntää (KPSL 14 §:n 1 mom.). Käytännössä tämä merkitsee sitä, että kunkin oikeussuhteen kohdalta on määräävänä sen valtion laki, jonka mukaan puolison oikeus on suppeampi.¹⁰⁷ Jos puolisoiden kansalaisuus vaihtuu, heidän henkilökohtaiset oikeussuhteensakin voivat siis muuttua.

Edellä lausuttuun saattaa ordre public -periaate aiheuttaa poikkeuksia (KL 57 §). Tämä tietää ensiksikin sitä, että puolison ei sallita täällä toista puolisoa vastaan toteuttaa hänelle kotivaltion lain mukaan kuuluvaa oikeutta pakkokeinoin, joita Suomen laki ei hyväksy. Toisaalta puoliso voidaan Suomen lain mukaan velvoittaa antamaan toiselle puolisolle elatusta, vaikka hänellä ei kotimaansa lain mukaan olisikaan sellaista tai yhtä laajaa velvollisuutta.

Milloin toinen aviopuolisoista on Suomen kansalainen, saattavat avioliiton henkilökohtaiset vaikutukset useissa tapauksissa määräytyä Suomen oikeuden mukaan.

2. Vaimo saa Suomen lain mukaan miehensä sukunimen. Hän saa kuitenkin käyttää myös sitä nimeä, joka hänellä oli naimattomana ollessaan yhdistettynä miehensä sukunimeen, siten että tyttönimi käy edellä. Hänen on tästä vain ilmoitettava vihkijälle (AL 32 §:n 1 mom.).

Vaimolla voi Suomessa olla itsenäinen miehen asuinpaikasta riippumaton asuinpaikka eikä ainoastaan silloin, kun puoliset on tuomittu

¹⁰⁶ Ks. s. 45 s.

¹⁰⁷ Ks. Huttunen, avioliittolaki, s. 331.

asumuseroon, vaan muulloinkin. Useimmiten tämä tulee kysymykseen silloin, kun mies ja vaimo ovat toimessa eri paikkakunnilla.

Kun avioliitto rakentuu puolisoitten oikeudellisen yhdenvertaisuuden periaatteelle, johtuu siitä, että miehellä ei enää ole valtaa toimia vaimonsa edusmiehenä. Siten vaimo ei tarvitse miehensä suostumusta työsopimuksen tekemiseen tahi ammatin tai elinkeinon harjoittamiseen.¹⁰⁸ Tämä merkitsee sitä, että myös muukalaisen miehen vaimo, joka on Suomen kansalainen, voi saada luvan itsenäisesti harjoittaa elinkeinoa. Tästä on käytännöllistä hyötyä, milloin miehelle ei voitaisi lainkaan myöntää elinkeinolupaa hänen muukalaisuutensa takia tai luvan saaminen olisi vaikeuksien takana.

Vaimollakin on oikeus sen mukaan kuin on tavanmukaista hankkia yhteiseen talouteen ja lasten kasvatukseen tarpeelliset tarvikkeet (AL 47 §). Vaimo saa itsenäisesti tehdä velkaa (AL 52 §:n 1 mom.). Perheen elatusta varten siten tehdystä velasta vastaavat puolisot yhteisvastuullisesti (AL 52 §:n 2 mom.), paitsi milloin kysymys on rahalainasta tai kun velkoja on tietänyt, että puolisot asuvat erillään välien rikkoutumisen vuoksi (AL 52 §:n 3 mom.).

Mainittakoon, että myös ennen tammikuun 1 päivää 1930 pääte-tyissä avioliitoissa on miehen edusmiehyys periaatteellisesti poistettu (L avioliittolain voimaantulosta 13. 6. 1929/235 3 §).

Jollei vaimolla ole riittävästi tuloja, hän on oikeutettu saamaan elatuksen mieheltään (AL 46 §:n 2 mom. verr. 51 §:n 1 mom.).

Vaimon kansalaisuus

1. Suomessa on vanhastaan ollut voimassa periaate, että kun muukalainen nainen päättää avioliiton suomalaisen miehen kanssa, hän saa miehensä, siis Suomen kansalaisuuden. Näin on ollut säädettyä hallitusmuodon 4 §:n 1 momentissa. Aluksi ei asiasta edes katsottu tarpeelliseksi säätää tavallisessa laissa. Siten itsenäisen Suomen ensimmäinen kansalaisuuslaki, helmikuun 20 päivänä 1920 säädetty laki ulkomaalaisen ottamisesta Suomen kansalaiseksi (33/20) ei lainkaan sisältänyt säännöksiä avioliiton perusteella tapahtu-

¹⁰⁸ Ks. työsopimuslain (141/22) 1 ja 9 § sekä elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain (122/19) 2 ja 3 lukua.

vasta aviovaimon Suomen kansalaisuuden saamisesta. Suomalaisen miehen muukalainen vaimo sai siis avioliiton päättämällä suoraan lain nojalla Suomen kansalaisuuden aivan riippumatta siitä, missä avioliitto oli päätetty. Sitä vastoin saattoi avioliiton päättämispaikalla olla merkitystä muissa suhteissa, niin kuin edellä on todettu. Ulkomailla asuminen ei myöskään vaikuttanut asiaan. Siten suomalaisen miehen muukalaissyntyinen aviovaimo sai kansalaisuudesta johtuvia oikeuksia ja velvollisuuksia Suomea kohtaan siinäkin tapauksessa, ettei hän koskaan joutunut asumaan täällä.

Vuoden 1920 kansalaistamislaki sisälsi toisenkin tapauksen, jossa muukalainen aviovaimo omatta hakemuksettaan sai Suomen kansalaisuuden. Jos hän nimittäin muutti maahan miehensä kanssa, tuli hän ilman muuta osalliseksi miehelle myönnetystä Suomen kansalaisoikeudesta (2 §).

Milloin suomalaisen miehen muukalaissyntyinen vaimo kotivaltionsa lain mukaan säilytti avioliitostaan huolimatta kotimaansa kansalaisuuden, tuli hänestä kaksoiskansalainen. Suomen laki ei näet asettanut avioliiton perusteella tapahtuvan Suomen kansalaisuuden saamisen ehdoksi, että vaimo samalla menettää kotivaltionsa kansalaisuuden.

Toisaalta oli Suomen oikeudessa vanhastaan voimassa periaate, että kun suomalainen nainen solmi avioliiton muukalaisen miehen kanssa, hän samalla menetti Suomen kansalaisuuden, jopa siinäkin tapauksessa, ettei vaimo avioliittonsa kautta saanut miehensä kansalaisuutta. Tästä ei tosin ollut nimenomaista säännöstä laissa, mutta periaate oli omaksuttu maamme tavanomaiseen oikeuteen.¹⁰⁹ Tämä periaate oli omansa aiheuttamaan kansalaisuudettomuutta niissä tapauksissa, joissa suomalainen nainen päätti avioliiton kansalaisuudettoman miehen kanssa tai joissa vaimo ei miehensä kotivaltion lain mukaan saanut tämän kansalaisuutta.

2. Edellä mainittu kansalaisuudettomuuden syntyminen ehkäistiin kesäkuun 17 päivänä 1927 annetussa Suomen kansalaisuuden menettämistä koskevassa laissa (181/27). Lain 1 §:n 1 momentissa

¹⁰⁹ Tämä periaate ilmeni myös 3.8.1923 annetusta asetuksesta (197/23), jossa säädettiin, että avioliittonsa johdosta Suomen kansalaisuuden menettänyt nainen, joka ei ollut saanut Yhdysvaltain kansalaisuutta, oli oikeutettu passin sijasta esittämään asianomaisen suomalaisen viranomaisen antaman henkilöllisyystodistuksen, mutta muuten häntä kohdeltiin muukalaisena.

säädettiin, että Suomen kansalainen, joka tuli toisen valtion kansalaiseksi, menetti Suomen kansalaisuuden, jos hänen kotipaikkansa oli Suomen ulkopuolella tai jos hän muutti maasta. Sovellettuna suomalaiseseen naiseen, joka solmi avioliiton muukalaisen miehen kanssa, tämä säännös merkitsi sitä, ettei vaimo siis eo ipso menettänyt Suomen kansalaisuutta.

3. Edellä selostetut lait on kumonnut toukokuun 9 päivänä 1941 annettu laki Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämisestä (325/41). Tämä laki on osaksi vanhan lainsäädännön omaksumalla kannalla, osaksi se suomalaisen miehen aviovaimon kansalaisuuden menettämisen kohdalta rakentuu uusille periaatteille.

Uuden lain 3 §:n 1 momentissa säädettiin yhtäpitävästi hallitusmuodon 4 §:n 1 momentin kanssa, että ulkomaalainen nainen, joka menee naimisiin suomalaisen miehen kanssa, tulee ilman mitään lisäehtoja avioliiton perusteella Suomen kansalaiseksi.

Lain 10 §:n 1 mom. taas on sopusoinnussa Suomen kansalaisuuden menettämisestä annetun lain 1 §:n kanssa muukalaisen miehen kanssa avioliiton solmiavan suomalaisen naisen osalta, mutta säännöksiä on kuitenkin selvennetty. Jos siis tällainen nainen avioliittonsa perusteella saa vieraan valtion kansalaisuuden, menettää hän Suomen kansalaisuuden, jos hänen varsinainen asuntonsa ja kotinsa on Suomen ulkopuolella. Jos hän asuu Suomessa, menettää hän Suomen kansalaisuuden muuttaessaan maasta. Kun vuoden 1927 laissa käytettiin ilmaisua »kotipaikka», puhutaan uudessa laissa siis »varsinaisesta asunnosta ja kodista». Saatetaan kysyä, onko uudella ilmaisulla tarkoitus pysyttää aikaisemmin voimassa olleet säännökset kotipaikasta. Käsité asunto ja kotipaikka esiintyy muissakin laeissa, muun ohella henkikirjoituksesta annetun lain (299/39) 2 §:ssä. Sanotussa lainkohdassa asunnolla ja kotipaikalla tarkoitetaan sitä kuntaa, missä henkilö on vuoden alussa tosiasiallisesti asunut. Vero-oikeudessa asunnon ja kotipaikan käsite on laajempi. Ei vaadita, että henkilön koko olemassaolo keskittyy tähän paikkaan, vaan riittää, että hänellä on tietyllä paikkakunnalla asunto sellaisissa olosuhteissa, joista voi päätellä, että hänen tarkoituksensa on pitää asunto ja sitä myös käyttää.¹¹⁰ Tämän käsityksen mukaan henkilöllä voi olla asunto tai tavalinen oleskelupaikka kahdessakin valtiossa. On selvää, että tällainen

¹¹⁰ Rekola, s. 35 s.

laaja asunnon ja kodin käsite ei kelpaa kansalaisuuskysymyksiä ratkaistaessa. Tällöin olisi näet varsin vaikea päätellä, milloin side kotivaltioon lopullisesti katkeaa. Näin ollen on katsottava, että uusi laki on samalla kannalla kuin vuoden 1927 laki, joten varsinaisella asunnolla ja kodilla tarkoitetaan tosiasiallista pysyvää asuinpaikkaa. Henkilöllä tulee siis olla tarkoitus sillä kertaa pysyvästi asettua asumaan ulkomaille eikä suinkaan oleskella siellä vain tilapäisesti. Oleskelun tilapäisen luonteen voi päätellä esim. siitä, että henkilö ulkomaille lähtiessään varaa paluulipun, tai että hän matkustaa jossakin tehtävässä tahi opiskelutarkoituksessa. Pysyvän oleskelun voi päätellä esim. siitä, että henkilö ottaa perheensä ja omaisuutensa mukaan, luovuttaa asuntonsa ja jättäytyy pois henkikirjoituksesta.

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että Suomen kansalaisuuslain hättänä on ollut kaksoiskansalaisuuden syntyminen avioliiton päättämällä, sen etuna taas kansalaisuudettomuuden tehokas välttäminen ja perheen yhtenäisen kansalaisuuden aikaansaaminen.

4. Suomessa on kauan oltu tietoisia siitä, etteivät hallitusmuodon 4 §:n 1 momentin ja kansalaisuuslain 3 §:n 1 momentin säännökset vastaa nykyajan vaatimuksia. Erityisesti sen jälkeen, kun muut pohjoismaat muuttivat kansalaisuuslainsäädäntöään siten, ettei vaimo saanut miehen kansalaisuutta suorastaan avioliiton päättämällä, jouduttiin meillä »eristettyyn» asemaan. Valtioneuvosto asettikin vuonna 1959 komitean tarkistamaan kansalaisuuslainsäädäntöä. Komitea, joka on toiminut yhteistyössä muiden pohjoismaiden vastaavien komiteoiden kanssa, päätyi Suomen miehen muukalaisen aviovaimon kansalaisuuskysymyksessä sellaiseen ratkaisuun, ettei tällaisen vaimon tule enää saada Suomen kansalaisuutta suorastaan avioliiton perusteella. Komitean esityksestä muutettiin hallitusmuodon 4 §:n 1 momentti ja kansalaisuuslain 3 § joulukuun 1 päivänä 1967 annetuilla laeilla (518 ja 519/67), joten Suomen laki on tässä kohden yhdenmukainen toisten pohjoismaiden vastaavien lakien kanssa. Muilta osin suoritetaan tarkistukset uudessa kansalaisuuslaissa. Ehdotuksen mukaan vaimo, kuten muukalainen yleensäkin, voi saada Suomen kansalaisuuden hakemuksesta tai ilmoituksesta edellytysten mukaan. (4—6 §).¹¹¹

¹¹¹ Kansalaisuuskomitea sai työnsä päätökseen keväällä 1968. Komiteamietintö 1968: B 15.

Avioliiton varallisuus oikeudelliset vaikutukset

1. Puolisoiden varallisuus oikeudelliset oikeussuhteet määräytyvät sen valtion lain mukaan, johon mies avioliittoa päätettäessä kuului (KPSL 14 §:n 2 mom.). Tämä on selvä sääntö, jos miehellä tällöin on jonkin valtion kansalaisuus ja vain yhden. Jos mies on kaksoiskansalainen, joudutaan ilmeisesti tutkimaan, kumpi on tehokas kansalaisuus. Jos mies taas on kansalaisuudeton, joudutaan käyttämään apuperiaatteena asuinmaaperiaatetta. Jos lausutun säännön mukaan on noudatettava ulkomaan lakia, koskee se lähinnä vain puolisoitten keskinäisiä suhteita. Ulkomaan lakiin voidaan kolmatta henkilöä vastaan vedota vain siinä tapauksessa, että täällä on ryhdytty sellaisiin julkisaattamistoimenpiteisiin, jotka Suomen laissa on säädetty avioehtosopimuksia varten. Sama koskee myös avioehtosopimuksia, jotka puoliset, joiden varallisuussuhteet edellä esitetyn nojalla on arvosteltava vieraan valtion lain mukaan, ovat tehneet tai jotka muuten on laillistettu vieraassa valtiossa (KPSL 16 §).

2. Avioehtosopimuksista on lisäksi annettu erityisiä säännöksiä. Siten kihlautuneen ja aviopuolison oikeus tehdä avioehtosopimus määräytyy asianomaisen kotivaltion lain mukaan (KPSL 15 §:n 1 mom.). Kotimaan laki määrää myös avioehtosopimuksen muodon. Jos puolisoilla on eri kansalaisuus, on kummankin kotivaltion muotomääräykset otettava huomioon. Sopimus tunnustetaan päteväksi myös siinä tapauksessa, että on noudatettu sen valtion lakia, missä se on laadittu (*locus regit actum* -sääntö), ellei asianomaisen henkilön kotivaltion laissa ole toisin säädetty (KPSL 15 §:n 2 mom.).

Avioehtosopimuksen oikeudelliset vaikutukset lopuksi määräytyvät sen valtion lain mukaan, johon mies avioliittoa päätettäessä kuului (KPSL 14 §:n 2 mom.).

Jos kihlautuneet jo asuvat Suomessa tai aikovat mentyään avioliittoon asettua tänne asumaan, olisi sekä heidän itsensä että kolmannen henkilön kannalta käytännöllisintä, että heidän varallisuussuhteensa arvosteltaisiin Suomen oikeuden mukaan. Heillä onkin mahdollisuus avioehtosopimuksin näin määrätä (KPSL 17 §). Edellä selostetusta 15 §:n 2 momentin säännöksestä käy ilmi, että itse

avioehtosopimus voidaan tehdä täällä Suomen lain muotomääräyksiä noudattaen.

Avioliiton purkaminen

1. Se kysymys, onko puolisoilla yleensä oikeus saada avioero, ratkaistiin Suomessa aikaisemmin kokonaan kansalaisuusperiaatteen mukaan. Siten ei täällä voitu myöntää avioeroa puolisoille, joista ainakin toinen oli sellaisen valtion kansalainen, missä avioeroa ei sallittu. Näin oli laita siinäkin tapauksessa, että toinen puolisoista oli Suomen kansalainen. Tämä asiointila herätti paljon oikeutettua arvostelua, sillä mikään muu valtio ei kohdellut näin kaltoin omia kansalaisiaan. Erityisesti tämä koski suomalaisia naisia, jotka avioliiton kautta olivat saaneet vieraan valtion kansalaisuuden ja menettäneet Suomen kansalaisuuden. Kansalaisuusperiaatteen mukaan ratkaistiin myös eroperusteiden olemassa olo. Suomen tuomioistuimessa myönnettävän avioeron täytyi siis perustua muukalaisten puolisoitten kotivaltion lakiin. Suomen oikeusjärjestyksen yleiset perusteet (*ordre public*) vaativat kuitenkin, että eroperusteiden tuli olla olemassa myös Suomen lain mukaan.

Huhtikuun 28 päivänä 1967 annetulla lailla eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain muuttamisesta (190/67) on ratkaiseva merkitys annettu tuomioistuinmaan laille, *lex forille*. Lain 9 §:n mukaan sovelletaan avioliiton peruuttamista, asumuseroa tai avioerokannetta Suomen tuomioistuimessa käsiteltäessä yleensä Suomen lakia (9 §).¹¹³ Jos kumpikaan puolisoista ei ole Suomen kansalainen, ei heitä saa tuomita avioeroon, ellei siihen ole perustetta myös jommankumman puolison kotimaan lain mukaan. Mikäli taas jommallakummalla puolisoilla on viimeksi vähintään kahden vuoden ajan ollut kotipaikka Suomessa, sovelletaan kuitenkin asuinmaaperiaatteen mukaisesti pelkästään Suomen lakia (10 §:n 2 mom.).¹¹⁴

¹¹³ Vuoden 1967 KPSL:n muutoksen siirtymäsäännöksen mukaan on lainmuutoksen voimaan tullessa Suomen tuomioistuimessa vireillä olevaan asiaan sovellettava uutta lakia. Jos asia on sellainen, että se olisi voitu ottaa tutkittavaksi vain vanhan lain mukaan, on aikaisempaa lakia sovellettava.

¹¹⁴ Vuoden 1967 KPSL:n muutoksen siirtymäsäännöksen mukaan voi puoliso, joka on Suomen kansalainen ja joka ennen lainmuutoksen voimaantuloa

2. Milloin vieraassa valtiossa annettu avioeropäätös joutuu Suomen viranomaisen harkittavaksi, on pääsääntönä, että jos kysymys on muukalaisista aviopuolisoista ja avioero on heidän kotivaltionsa viranomaisen antama, päätös tunnustetaan päteväksi myös Suomessa (11 §:n 1 momentin 1 kohta). Jos kumpikin puoliso tai toinen heistä on muun vieraan valtion kansalainen kuin sen, missä avioeropäätös on annettu, on päätöstä pidettävä Suomessa pätevänä, jos kummankin kotivaltion laki sen tunnustaa (11 §:n 1 momentin 2 kohta). Päätöstä pidetään tällöin Suomessa pätevänä ilman erityistä vahvistamista.

Jos ainakin toinen puolisoista oli päätöstä annettaessa Suomen kansalainen, on päätös Suomessa pätevä vain, jos se on täällä vahvistettu erityisellä menettelyllä. Samoin tarvitaan vahvistus, mikäli vieraan viranomaisen antama päätös koskee puolisoita, joita tarkoitetaan 11 §:n 1 momentin 2 kohdassa, mutta päätöstä ei katsota päteväksi molempien puolisoitten kotimaassa (11 §:n 2 mom.). Lisäksi vaaditaan näissä tapauksissa, että jommallakummalla puolisoilla on ollut kansalaisuutensa tai kotipaikkansa osalta sellainen liittymäkohta kysymyksessä olevaan vieraaseen valtioon, että sen viranomaisella on katsottava olleen riittävä aihe ottaa asia tutkittavaksi, sekä että päätös ei ole olennaisesti ristiriidassa Suomen oikeusjärjestyksen yleisten periaatteiden kanssa (12 §).

Edellä tarkoitettua vahvistamista haetaan Helsingin hovioikeudelta.¹¹⁵ Hovioikeuden asiasta antama päätös on lopullinen (13 §).

Vieraassa valtiossa annetun avioeropäätöksen tunnustaminen saat-
taa Suomessa tulla ajankohtaiseksi esim. silloin, kun ulkomailla eron
saanut Suomen kansalainen palaa kotimaahansa tai kun puolisoilla
on täällä ennen eroa hankittua omaisuutta.

3. Anglo-amerikkalaisessa oikeudessa noudatetaan asuinmaaperiaatetta, jonka mukaan asianomaisen valtion tuomioistuimet ottavat käsiteltäväkseen myös muukalaisten puolisoitten avioeroasioita, mikäli puolisoilla on asuinpaikka kysymyksessä olevassa valtiossa,

on saanut tiedon sellaisesta seikasta, johon avioerokanne voidaan perustaa avioliittolain 70—73 §:n mukaan, mutta avioero ei aikaisemman lain mukaan ollut sallittu, vuoden kuluessa lain voimaan tulosta panna vireille edellä tarkoitettun kanteen.

¹¹⁵ Jos asia on vireillä Turun hovioikeudessa lainmuutoksen tullessa voimaan, siirretään se Helsingin hovioikeuteen.

ja ratkaisevat ne paikallisen oikeuden mukaan katsomatta siihen, onko menettely puolisoiden kotimaan lainsäädännön mukaista ja tunnustetaanko eropäätös siellä päteväksi. Tällainen päätös kuuluu niihin tapauksiin, jotka meillä vaativat Helsingin hovioikeuden vahvistuksen. Kuitenkin on laissa varattu tasavallan presidentille mahdollisuus asetuksella säätää poikkeus tietyn vieraan valtion osalta. Päätöstä on silloin pidettävä pätevänä ilman vahvistusta siinä tapauksessa, että se koskee puolisoita, joista ainakin toinen on päätöstä annettaessa ollut Suomen kansalainen (51 §:n 2 mom.).

4. Voi tietenkin sattua niin, että vieraassa valtiossa on annettu avioeropäätös, jota täällä ei tunnusteta päteväksi. Jos täten eron saanut henkilö solmii uuden avioliiton entisen puolisonsa vielä eläessä, olisi uusi avioliitto Suomen avioliittolain mukaan tuomittava peruutumaan. Tällainen kanta saattaisi useimmissa tapauksissa olla kohtuuttoman jyrkkä ja siksi onkin laissa eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista säädetty, ettei avioliitto sanotusta syystä peruudu (49 §). Tämä on käytännöllinen ja kohtuuden mukainen ratkaisu. Kun kysymyksessä on kaksi erillistä vieraan valtion viranomaisen päätöstä, ensin eropäätös ja sitten uuden avioliiton päättäminen, voidaan perustellusti olettaa, ettei omaksuttu kanta ole olennaisesti ristiriidassa Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden kanssa.

Asumusero

Siihen aikaan, jolloin avioliittolaki ja laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista säädettiin, ei Suomessa ollut voimassa asumuserosäännöstöä. Kuitenkin säädettiin laissa, että vieraassa valtiossa myönnettyä asumuseroa oli täällä pidettävä pätevänä samoin edellytyksin kuin avioerosta oli sanottu (11 §).

Syyskuun 23 päivänä 1948 annetulla lailla avioliittolain muuttamisesta (681/48) asumuserosäännöstö omaksuttiin Suomen oikeuteen. Asumuseroon tuomitsemisesta oli kuitenkin voimassa se, mitä edellä ¹¹⁶ avioerotuomiosta on lausuttu. Jos siis ainakin toinen puolisoista oli sellaisen valtion kansalainen, missä asumuseroa ei tunneltu, ei täällä voitu myöntää asumuseroa.

¹¹⁶ Ks. s. 62.

Eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annettuun lakiin vuonna 1967 tehtyjen muutosten jälkeen asumuseroa koskevaan kanteeseen sovelletaan aina Suomen lakia (9 §). Milloin Suomen tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään asumuserokannetta, voidaan asumuseroon tuomita aina, kun perusteet siihen ovat olemassa Suomen oikeuden mukaan.

Milloin asumuseropäätös on vieraan valtion viranomaisen antama, on sen tunnustamisesta meillä voimassa mitä avioerotuomioista on edellä sanottu.¹¹⁷ Tämä merkitsee sitä, että jos asumuseropäätös koskee vierasmaalaisia puolisoita ja ainakin toinen heistä on muun kuin sen valtion kansalainen, johon viranomainen kuuluu, eikä päätöstä kumpaisenkin puolison kotimaassa katsota päteväksi, päätös on ollakseen oikeudellisesti tehokas Suomessa vahvistettava säädetyllä tavalla.

Avioliiton peruutuminen

1. Kun henkilön oikeus mennä avioliittoon määräytyy hänen sen hetkisen kotivaltionsa lain mukaan, seuraa siitä, niin kuin aikaisemmin on huomautettu, että sanotun lain mukaan lähinnä arvostellaan, onko pätevä avioliitto tullut aikaan. Avioliiton peruutumisen edellytykset olisi siten myös arvosteltava sanotun lain mukaan. Kuitenkin sovelletaan meillä avioliiton peruutumista koskevaan kanteeseen yleensä Suomen lakia (KPSL 9 §).

Avioliittoa ei kuitenkaan saa tuomita peruutumaan sillä perusteella, että puoliso oli ennestään avioliitossa, ellei siihen ole perustetta myös sen valtion lain mukaan, mihin puoliset kuuluivat avioliittoa päätettäessä, tai, jos he kuuluivat eri valtioihin, kummankin valtion lain mukaan. Milloin puoliso panee vireille peruutuskanteen vaikkapa muunkin syyn nojalla, ei avioliittoa saa tuomita peruutumaan, ellei siihen ole perustetta sekä Suomen lain että sen valtion lain mukaan, johon hän kuului siihen avioliittoon mennessään (KPSL 10 §:n 1 mom.).

2. Milloin peruutuspäätös on vieraan valtion viranomaisen antama, on sen tunnustamisesta voimassa, mitä avioerotuomioista on

¹¹⁷ Ks. s. 63.

edellä lausuttu.¹¹⁸ Sanottu koskee myös vieraan valtion viranomaisen antamaa päätöstä, jolla avioliitto on muotovirheen nojalla julistettu mitättömäksi (50 §:n 4 mom.).

Laillinen tuomioistuin avioliiton purkamista ja asumuseroa koskevissa asioissa

Laillisesta tuomioistuimesta avioliiton purkamista koskevissa asioissa annettuja erityissäännöksiä on tarkistettu eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annettuun lakiin vuonna 1967 tehdyn lainmuutoksen yhteydessä. Suomen tuomioistuin saa ottaa avioliiton peruutumista, asumuseroa tai avioeroa koskevan kannan käsiteltäväkseen ensiksikin siinä tapauksessa, että molemmat puoliset ovat Suomen kansalaisia tahi kantaja on Suomen kansalainen ja hänellä on tai on ollut täällä kotipaikka; samoin jos kantajalla on viimeksi kahden vuoden ajan ollut tai vastaajalla on täällä kotipaikka (KPSL 8 §:n 1 mom.). Mainittu säännös tekee mahdolliseksi Suomen tuomioistuimelle tutkia alkuaan suomalaisen naisen avioerokanne, vaikkei aviomiehen kotivaltion laki tunnustaisikaan avioeroa.

Milloin puoliset yhteisesti hakevat avioeroa tai asumuseroa, voidaan asia tutkia Suomessa, jos jommankumman puolison vireillepanema asumusero- tai avioerokanne voitaisiin tutkia täällä sen mukaan kuin edellä on sanottu (KPSL 8 §:n 2 mom.).

Sen lisäksi, mitä 8 §:n 1 momentissa on säädetty, voidaan avioliiton peruutumista tarkoittava kanne tutkia Suomessa myös, jos vihkimisen on toimittanut Suomen viranomainen tai kantaja oli avioliittoa päätettäessä Suomen kansalainen (KPSL 8 §:n 3 mom.).

Virallisen syyttäjän tekemä vaatimus avioliiton peruutumisesta voidaan ottaa Suomessa tutkittavaksi, jos jommankumman vastaajana olevan puolison sitä tarkoittava kanne voitaisiin 8 §:n 1 tai 3 momentin mukaan tutkia täällä (KPSL 8 §:n 4 mom.).

Mitä on säädetty oikeudesta Suomessa ajaa kannetta avioliiton peruutumisesta, on soveltuvien kohdin voimassa avioliiton julistamisesta mitättömäksi muotovirheen perusteella (KPSL 50 §:n 1 mom.).

¹¹⁸ Ks. s. 64.

Suomen lain suhde vieraaseen oikeuteen

1. Kun muukalaisen avioliittoa koskeva asia pannaan vireille suomalaisessa tuomioistuimessa, on sekä haasteeseen että oikeudenkäyntiin yleensä sovellettava Suomen lain säännöksiä. Jos tällöin näytetään, että juttu on jo vireillä ulkomaan tuomioistuimessa, joka eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain mukaan on toimivaltainen sitä käsittelemään, otetaan tämä seikka huomioon niin kuin juttu olisi vireillä muussa Suomen tuomioistuimessa (KPSL 54 §).

2. Suomen tuomioistuin voi käsitellessään muukalaisen avioliittoa koskevaa asiaa joutua soveltamaan ulkomaan lakia, niin kuin edellä on todettu. Asianomaisten kannalta saattaa olla erittäin tärkeitä, että näin myös tapahtuu. Käytännössä sattuu ilmeisesti erittäin harvoissa poikkeustapauksissa, että Suomen tuomioistuin tuntee ulkomaista oikeutta. Vieraan kielen puutteellinen taitokin saattaa asettaa rajoituksensa. Niinpä onkin säädetty, että jollei tuomioistuin tunne ulkomaan lain sisältöä tai jollei asianosainen näytä sitä toteen, tulee tuomioistuimen hankkia siitä selvitys. Jollei selvitystä voida saada, on Suomen lakia sovellettava (KPSL 56 §). Selvityksen hankkimisesta on säädetty, että sitä on pyydettävä lähimmältä ylemmältä viranomaiselta, jonka tulee, jollei se tunne vieraan valtion lain sisältöä eikä voi sopivasti saada siitä tietoa muulla tavoin, tiedustella asiaa ulkoasiainministeriön oikeudelliselta osastolta (A eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain soveltamisesta 28.12.1929/419 13 §).

**Avioliittoa ja sen oikeusvaikutuksia koskevat pohjoismaiset
säännökset**

Yleisiä näkökohtia

Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken on Tukholmassa helmikuun 6 päivänä 1931 tehty avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä sopimus (SopS 20/31). Tämän sopimuksen määräykset

on Suomessa saatettu voimaan joulukuun 18 päivänä 1931 annetulla lailla (Ask n:o 413/31). Sopimus tuli voimaan tammikuun 1 päivänä 1932. Sopimuksen 2, 7 ja 9 artikla on muutettu Tukholmassa maaliskuun 26 päivänä 1953 tehdyllä sopimuksella, joka on Suomessa saatettu voimaan heinäkuun 9 päivänä 1953 annetulla lailla (Ask n:o 464/53). Puheena oleva sopimus rakentuu olennaisesti eri perusteille kuin laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista, minkä vuoksi on asianmukaista käsitellä sitä erikseen.

Niin kuin edellä on huomautettu, puheena oleva sopimus rakentaa pohjoismaisen avioliitto-oikeuden asuinmaaperiaatteelle, johon tosin on ollut tehtävä eräitä rajoituksia. Koska kysymys on siis Suomessa muuten voimassa olevasta kansalaisuusperiaatteesta poikkeamisesta, on pohjoismaisia sopimusmääräyksiä meillä tulkittava ahtaasti siinä mielessä, ettei liian heikoin perustein päätellä henkilön omaavan asuinpaikkaa jossakin pohjoismaassa.

Avioliiton päättäminen

1. Sopimusvaltion kansalaisen oikeus mennä avioliittoon toisen sopimusvaltion viranomaisen edessä määräytyy asuinmaan lain mukaan. Jotta kotipaikka saisi tämän merkityksen, oleskelun asuinmaassa tulee jatkua vähintään kaksi vuotta. Muutoin ratkaisee kansallinen laki (1 art.). Kotipaikan käsitettä ei sopimus määrittele, mutta ilmeisesti sillä tarkoitetaan tosiasiallista pysyvää asuinpaikkaa.^{118a}

2. Kuulutuksen ja vihkimisen muodon osalta on voimassa sen valtion laki, johon vihkimisviranomainen kuuluu. Tämä merkitsee sitä, että yleensä joudutaan soveltamaan *lex loci celebrationis* -sääntöä. Mutta jos vihkimisen toimittaa esim. Tukholman suomalainen pappi, noudatetaan Suomen lakia.

Avioliiton oikeusvaikutukset

1. Myös avioliiton oikeusvaikutusten osalta rakentuu pohjoismaisen sopimus asuinmaaperiaatteelle. Avioliiton varallisuus oikeudelli-

^{118a} Ks. s. 59 s.

siin oikeusvaikutuksiin nähden ratkaisee sen pohjoismaan laki, mihin puoliset avioliiton päätettyään ensiksi asettuvat asumaan. Jos molemmat puoliset vaihtavat kotipaikkaa, ratkaisee uuden asuinmaan laki (3 art. 1 mom.). Soveltuva laki määräytyy siis alun alkaen kotipaikan mukaan ja vaihtuu kotipaikan vaihtuessa.

Kuitenkin on edellä mainitusta säännöstä eräitä poikkeuksia. Oikeustoimen oikeusvaikutukset arvostellaan sen valtion lain mukaan, joka oli asuinmaana oikeustoimeen ryhdyttäessä (3 art. 1 mom.). Tämä säännös on omansa suojelemaan toisaalta puolisoita, toisaalta kolmatta henkilöä, koska oikeustoimen tekohetkellä oikeustoimen vaikutukset sillä hetkellä pätevän lain mukaan olivat kaikkien asianomaisten tiedossa. Kiinteän tai siihen verrattavan omaisuuden valitseminen määräytyy omaisuuden sijaintimaan mukaan (*lex rei sitae*) (3 art. 2 mom.). Tätä vaatii sijaintimaan julkinen etu (turvallisuuskäsitteet, kirjoihinmerkitsemisjärjestelmä jne).

2. Avioehtosopimuksen muoto määräytyy ensiksikin sen lain mukaan, joka sääntelee puolisoitten varallisuus oikeudelliset suhteet yleensä. Mutta muotomääräyksiin voidaan soveltaa minkä pohjoismaan lakia hyvänsä, jonka kansalainen jompikumpi puolisoista on. Edellytyksenä kuitenkin on, että puolisoitten tulee jo avioliittoon mennessään olla pohjoismaiden kansalaisia ja silloin asettua asumaan johonkin näistä valtioista (4 art. 1 mom.). Sopimusvaltiot voivat määrätä avioehtosopimuksen pätevyyden kolmatta henkilöä vastaan riippuvaksi siitä, että sopimus laillistetaan sen lain mukaisesti (4 art. 2 mom.). Tämä säännös merkitsee sitä, että Suomessa on tällöin noudatettava eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 16 §:ää ja avioliittolain 43 §:ää.¹¹⁹

Niin sanottujen vanhojen eli aikaisemman avioliittolainsäädännön mukaisten avioliittojen ollessa kysymyksessä, ei asuinmaaperiaatetta sovelleta puolisoitten varallisuus oikeudellisiin suhteisiin (6 art.).¹²⁰

3. Sopimus ei sisällä mitään säännöksiä avioliiton varallisuus-oikeudellisia vaikutuksia koskevien riitojen oikeuspaikasta. Ilmeisesti joutuvat kuitenkin yleensä sen valtion tuomioistuimet, missä puolisoitten kotipaikka on, ratkaisemaan tällaiset jutut. Tästä on se

¹¹⁹ Ks. s. 61.

¹²⁰ Suomen osalta tämä koskee ennen 1.1.1930 solmittuja avioliittoja, joihin on sovellettava Suomen lakia. Ks. *Huttunen, m.t.*, s. 365.

etu, että tuomioistuin joutuu normaalitapauksessa soveltamaan oman valtionsa oikeussääntöjä.¹²¹ Pesäeron osalta sitä vastoin määrätään sopimuksessa pääsäännöksi, että sitä koskeva hakemus on käsiteltävä asuinmaassa. Jos puolisoilla on kotipaikka eri valtioissa, tutkitaan hakemus siinä valtiossa, jossa sillä, johon hakemus on kohdistettu, on kotipaikka, tai jos tämä valtio on Suomi, siinä valtiossa, jonka lain mukaan puolisoloiden varallisuussuhteet on arvosteltava (5 art.). Viimeksi mainittu määräys johtuu siitä, ettei Suomen voimassa oleva avioliittolainsäädäntö tunne pesäerojärjestelmää.

Oikeusvoimaa koskeva sopimuksen 22 art. koskee sisältönsä mukaan vain pesäeropäätöksiä, mutta ei sopimuksen 3 artiklan nojalla annettuja puolisoloiden varallisuus oikeudellisia suhteita koskevia tuomioita ja päätöksiä.

Asumusero ja avioero

1. Myös asumuseroon ja avioeroon nähden on määrätty sovellettavaksi asuinmaaperiaatetta. Tämä on tapahtunut siinä muodossa, että ensisijaisesti on säännöstelty kansainvälisprosessioikeudellinen kysymys tuomioistuimen toimivallasta ja sen yhteydessä on järjestetty kysymyksen puhtaasti kansainvälisyksityisoikeudellinen puoli.¹²²

Edellä esitetyn nojalla on pohjoismaiden kansalaisten välinen asumusero- tai avioerovaatimus yleensä otettava käsiteltäväksi asuinmaavaltiossa eli siinä valtiossa, missä molemmilla puolisoilla on asunto, tai missä heillä viimeksi on samanaikaisesti ollut asunto ja missä toinen heistä jatkuvasti asuu (7 art. 1 mom.). Riita ratkaistaan tuomioistuinmaan lain, *lex fori*'in mukaan (9 art.).

Jos vaatimusta ei edellä lausutun säännön mukaan voida ottaa tutkittavaksi missään sopimusvaltiossa, voidaan vaatimus tehdä siinä valtiossa, jonka kansalainen jompikumpi puolisoista on (7 art. 2 mom.). Tässä esiintyy siis kansalaisuusperiaate apuperiaatteena.

Selostettuun sääntöön on kuitenkin ollut pakko tehdä muitakin poikkeuksia. Asumusero aika on Norjassa ja Tanskassa pitempi kuin Suomessa ja Ruotsissa. Pääsäännön soveltaminen merkitsisi sitä, että Norjassa ja Tanskassa asuvien suomalaisten ja ruotsalaisten

¹²¹ Ks. *Karlgren*, s. 123.

¹²² Ks. *Karlgren*, s. 117.

olisi mukauduttava pitempään aikaan kuin kotimaassaan, mikä kuitenkin on katsottava kohtuuttomaksi. Tämän vuoksi on suomalaisille ja ruotsalaisille haluttu antaa mahdollisuus tällaisissa tilanteissa vedota kansalliseen lakiinsa. Tämä on saavutettu kansainvälisprosessioikeudellisella säännöksellä, jonka mukaan asumuseroon perustuva avioerovaatimus voidaan aina tehdä siinä valtiossa, jonka kansalaisia molemmat puoliset ovat (7 art. 3 mom.). Tuomioistuimien noudattaa tällöin oman valtionsa lakia ja toisessa sopimusvaltiossa myönnetyllä asumuserolla on sama vaikutus kuin tuomioistuinvaltiossa myönnetyllä (9 art. 2 mom.).

2. Asumuseron tai avioeron osalta ratkaisevan lain mukaan arvostellaan myös sellaiset liitännäiset kysymykset, jotka koskevat yhteiselämän väliaikaista lopettamista, elatusvelvollisuutta ja lasten huoltoa (8 art. 1 mom.). Sitä vastoin katsotaan, että ositusta ja vahingonkorvausta koskevilla seikoilla on välittömämpi yhteys avioliiton varallisuusoikeudellisia oikeusvaikutuksia koskeviin kysymyksiin. Ratkaiseva on silloin se laki, jota on sovellettava puolisoitten varallisuussuhteisiin (9 art. 1 mom.).

Avioliiton peruutumisen osalta noudatetaan pääasiallisesti samoja sääntöjä kuin avioerosta on voimassa. Kysymys siitä, onko peruutumisperuste olemassa, on kuitenkin ratkaistava sen lain nojalla, jonka mukaan kantaja tai jos kanne kohdistetaan kumpaankin puolisoon, jommankumman oikeus mennä kulloinkin kysymyksessä olevaan avioliittoon on arvosteltava (10 art.). Avioliitto saatetaan siis tuomita peruutumaan, vaikkei peruutumisperustetta olekaan tuomioistuinmaan lain mukaan.

3. Lopuksi on huomattava, että sopimusvaltiossa annettu asumuseroa, avioeroa tai avioliiton peruutumista koskeva lainvoimainen tuomio tai hallintoviranomaisen päätös on voimassa muissa sopimusvaltioissa erityisettä vahvistuksesta (22 art.). Tämä merkitsee sitä, että viimeksi mainittujen valtioiden viranomaiset eivät saa tutkia, onko ratkaisu oikea *lex fori*'in säännösten mukaan tai ovatko sen edellytykset olemassa ratkaisun perustuessa siihen, että asianomaisella henkilöllä on katsottu olevan kotipaikka jossakin sopimusvaltiossa tai poikkeustapauksessa sen kansalaisuus. Tämä säännös on osoituksena sopimusvaltioiden toistensa oikeuslaitosta ja hallintoviranomaisia kohtaan tuntemasta luottamuksesta. Oikeusvoima käsittää myös tietyt purkamista koskevan asian yhteydessä tutkitut

kysymykset, kuten elatusvelvollisuutta ja lasten huoltoa koskevat vaatimukset.¹²³

3. Vanhempainoikeus

Lapsen oikeusasemasta yleensä

1. Vanhempainoikeus sääntelee yleisesti katsoen vanhempien ja lasten väliset molemminpuoliset oikeudet ja velvollisuudet. On kuitenkin otettava huomioon, että vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin sisältyy sellaisia puolia, jotka johtuvat asian luonnosta, mutta joita ei voi lailla säännöstellä. Toisaalta liittyy kysymyksen järjestelyyn siinä määrin julkisen edun asettamia vaatimuksia, että lainsäätäjän on ollut puututtava asiaan.¹

Myös uusiin kansainvälisiin sopimuksiin on sisällytetty lasten suojelua koskevia määräyksiä. Näistä mainittakoon kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 24 artikla sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen 10 artiklan 3 kohta.

2. Lapsen oikeusasemalle on ratkaiseva merkitys sillä seikalla, onko lapsen syntyperä aviollinen vai avioton. Ensimmäinen edellytys aviolliselle syntyperälle on, että vanhempien kesken on olemassa muodollisesti pätevä avioliitto.² Lisäksi on tutkittava, onko aviomies vaimonsa avioliiton aikana synnyttämän lapsen isä. Kaikki ne lapset, jotka eivät ole aviolapsia ovat avioliiton ulkopuolella syntyneitä.³

Kysymys aviollisesta syntyperästä ratkaistaan asianomaisten henkilöstästatuutin mukaan.⁴ Kun aviollista syntyperää koskevien säännösten lähimpänä tarkoituksena voidaan katsoa olevan suojella per-

¹²³ Ks. *Karlgren*, s. 119.

¹ Ks. *Arnholm*, s. 29.

² *Arnholm*, s. 34; *Borum*, *Familjeretten*, s. 2.

³ Ks. *Borum*, ib. Ks. myös *Hakulinen*, *Familjerätt*, s. 264, joka määrittelee avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen sellaisten vanhempien siittämäksi lapseksi, jotka eivät ole avioliitossa keskenään eivätkä myös solmi avioliittoa ennen lapsen syntymää.

⁴ *Hult*, s. 51.

heen eheyttä,⁵ on ne arvosteltava perheen statuutin mukaan. Tämä on säännönmukaisesti molempien vanhempien kotimaan laki, *lex patriae*.⁶ Jos vanhemmilla on eri kansalaisuus, ratkaisee se laki, joka miehellä oli lapsen syntyessä.⁷ Tämä on selvä sääntö, jota yleensä on käytännössä helppo soveltaa.

Lapsella voi alun alkaen olla oma statuuttinsa siinä tapauksessa, että se on syntynyt *jus soli* -periaatetta soveltavassa valtiossa. Lapsen statuutille ei kuitenkaan voida antaa merkitystä lapsen aviollista syntyperää ratkaistaessa.⁸ Nykyisenä aikana, jolloin ihmiset ovat hyvin liikkuvia, voi pelkkä sattuma ratkaista syntymäpaikan. Ei olisi tarkoituksenmukaista soveltaa esim. jonkin kaukaisen kehitysvaltion lakia, jonka sisällön selvittäminenkin saattaisi tuottaa vaikeuksia.

Voi kuitenkin sattua niin, että avioliitto purkautuu ennen lapsen syntymää miehen kuoleman, avioeron tai avioliiton peruutumisen vuoksi. Tällöin ei tietenkään voida noudattaa edellä lausuttua sääntöä, vaan on tutkittava, onko lapsi syntynyt sellaisessa ajassa avioliiton purkautumisen jälkeen, että se voi olla aviomiehen siittämä. Kun miehen statuutille katsotaan olevan annettava ratkaiseva merkitys, on kysymys tällöin selvitettävä sen lain mukaan, joka miehellä viimeksi oli ollut.⁹

Jos vaimo avioliiton purkauduttua solmii uuden avioliiton niin pian, että toisessa avioliitossa syntynyt lapsi saattaa olla ensimmäisessä avioliitossa siitetty, syntyy vaikeasti selvitettävä kansalaisuuspulma, milloin ensimmäinen ja toinen mies ovat eri kansalaisuutta. Yleensä tämä pulma vältetään siten, ettei vaimo saa päättää uutta avioliittoa, ennen kuin vasta tietyn odotusajan kuluttua. Epäselvissä tapauksissa lienee asia ratkaistava *lex forin* mukaan.¹⁰

⁵ *Arnholm*, s. 36.

⁶ *Hult*, ib.

⁷ *Alanen*, Yleinen oikeustiede, s. 247; *Borum*, Lovkonflikter, s. 119.

⁸ *Hult*, s. 54.

⁹ *Alanen*, ib., *Hult*, s. 56. — Lapsi katsotaan aviolapseksi, jos se syntyy kokemukseräisesti lasketun raskausajan kuluessa. Islamin oikeus sisältää teettellisesti kestävämmän raskausajan määrittämisen, nimittäin kuudesta kuukaudesta neljään vuoteen. Ks. *Shnitzer*, s. 536.

¹⁰ *Hult*, s. 57.

Voi tietenkin sattua, että isä on kansalaisuudeton tai että hän on kahden tai useamman valtion kansalainen. Edellisessä tapauksessa voi ratkaiseva laki määräytyä miehen asuinpaikan tai, jos hän on menettänyt kansalaisuutensa, entisen kansalaisuuden mukaan. Näistä lieenee asuinpaikkaa aina parempi pitää toissijaisena liittymäkohtana, koska se yleensä on helpommin määriteltävissä, varsinkin jos asumista on jatkunut melko pitkään.¹¹

Jos mies on kaksoiskansalainen ja toinen kansalaisuus on tuomioistuinvaltion, annetaan tälle ratkaiseva merkitys.¹² Ellei *lex fori* ole mitään liittymäkohtaa, lieenee useimmissa tapauksissa asuinpaikka ratkaiseva, mutta poikkeustapauksissa on otettava huomioon muitakin liittymäkohtia, esimerkiksi viimeksi vapaaehtoisesti hankittu kansalaisuus. Tieteisopissa ei kuitenkaan vallitse yksimielisyys tässä kohden.¹³ Todellinen asuinpaikka saattaa toisinaan olla vaikeammin todettavissa kuin kansalaisuus.

Miehen lain mukaan sellaisena kuin se edellä esitetyn mukaan määräytyy, arvostellaan, onko sääntöä »*pater est quem nuptiae demonstrant*» sovellettava ja millä edellytyksin se voidaan todistaa vääräksi.¹⁴ Samoin se, kuka saa ajaa kannetta ja menetetäänkö puhevalta tiettyssä määräajassa sekä miten pitkäksi raskausaika on laskettava.¹⁵

Siinä tapauksessa, että miehen *lex patriae* mukaan lapsen tunnustamisella on merkitystä lapsen aviolliselle syntyperälle, mutta tunnustus hyväksytään vain sillä edellytyksellä, että se täyttää tietyn muodon, on katsottava, että tunnustus on pätevä, jos on noudatettu *locus regit actum* -sääntöä.¹⁶

Mikä merkitys tunnustamiselle on annettava, määräytyy sen lain mukaan, minkä alaisuuteen lapsen isä on kuulunut tunnustamisen ajankohtana.¹⁷ Tämä johtuu siitä, että tunnustaminen aina vaikuttaa isän perheen ja suvun oikeusasemaan. Sovellettava laki on yleensä

¹¹ Hult, s. 25; ks. myös *Borum*, Lovkonflikter, s. 119.

¹² Hult, s. 26.

¹³ Ks. Hult, s. 26 ja siinä mainittu kirjallisuus.

¹⁴ *Alanen*, m.t. s. 247. Tämä sääntö merkitsee, että avioliitossa olevan naisen lapsen isänä pidetään hänen aviomiestään.

¹⁵ Hult, s. 58.

¹⁶ Hult, s. 60.

¹⁷ *Alanen*, m.t. s. 249.

miehen kansallinen laki, mutta jos mies oleskelee sellaisessa valtiossa, missä muukalaisiin sovelletaan tietyn oleskeluajan jälkeen asuinpaikan lakia, lienee sitä sovellettava siellä tapahtuneeseen tunnustamiseen. Millaiseksi avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen asema muodostuu siinä tapauksessa, että lapsen vanhemmat legitimoivat sen menemällä avioliittoon keskenään, on ratkaistava sen valtion lain mukaan, jonka kansalainen lapsen isä oli mainitun seikan tapahtuessa.¹⁸ Legitimation vaikutus alkaa avioliiton päättämisestä.¹⁹ Jos vaikutus alkaisi takautuvasti esim. syntymähetkestä, syntyisi uusi lakien ristiriita siinä tapauksessa, että isän kansalaisuus oli silloin toinen.

3. Edellä on edellytetty, ettei ole epäilystä siitä, että avioliitto, jossa lapsen väitetään syntyneen, on pätevänä olemassa. Jos kuitenkin syntyy epäilyksiä avioliiton pätevyydestä, on tätä kysymystä ratkaistaessa otettava huomioon myös lex forin määräykset, niin kuin aikaisemmin on huomautettu.²⁰ Kuitenkaan ei sanotun lain mukaan aina voida ratkaista, onko lapsi syntynyt avioliitossa vai avioliiton ulkopuolella. Jos ensiksikin lex forin mukaan puolisoitten avioliitto olisi katsottava päteväksi, mutta miehen lain mukaan lasta olisi pidettävä avioliiton ulkopuolella syntyneenä, olisi tällainen tulos ordre public -periaatteen vastainen ja siksi lapsen aviollinen tai avioton syntyperäkin on tällöin ratkaistava lex forin mukaan.²¹ Milloin lex forin nojalla joudutaan siihen, että avioliitto on pätemätön, on tutkittava, onko avioliitto miehen lain mukaan pätevä tai pätemätön. Jos avioliitto miehenkin lain mukaan on pätemätön, saadaan kysymykseen lapsen aviollisesta syntyperästä kielteinen vastaus.²² Jos kuitenkin avioliitto miehen lain mukaan on pätevä, on tässä avioliitossa syntyneet lapset katsottava aviolapsiksi.²³ Täten siis pyritään turvaamaan lapsen asema. Tämän kannan mukaan on myös polygaamisessa avioliitossa syntyneille muille kuin ensimmäisen vaimon lapsille myönnettävä aviolapsen oikeudet monogaamista periaatetta noudattavassa valtiossa.

¹⁸ *Alanen*, ib.

¹⁹ *Hakulinen*, *Familjerätt*, s. 251.

²⁰ *Ks.* s. 73.

²¹ *Hult*, s. 61.

²² *Hult*, s. 62.

²³ *Hult*, s. 63.

Vanhempien ja lasten suhteet

1. Ne oikeussäännöt, jotka koskevat vanhempien ja lasten keskinäistä suhdetta, säännöstävät pääasiassa lasten kasvatusta ja koulutusta sekä huoltoa ja suojaa. Näiden nojalla vanhemmilla on lapsiinsa nähden tietty luonteeltaan julkisoikeudellinen valta. Se ei kuitenkaan ole olemassa vanhempien itsensä takia, vaan ensi sijassa lasten edun vuoksi.²⁴ Tämä on lähtökohta. Tähän suhteeseen sisältyy tiettyjä oikeuksia: 1. oikeus kurittaa lasta; 2. oikeus päättää lapsen työvoimasta; tällä ei nykyajan sivistysvaltioissa yleensä ole tarkoituksena hankkia taloudellista hyötyä lasten työvoiman hyväksi käytöllä, vaan lasten suojeleminen rajoittamalla niiden oikeutta tehdä työsopimuksia omin päin; 3. oikeus määrätä tietyistä henkilökohtaisista asioista, oleskelupaikasta, tiettyyn uskontokuntaan liittymisestä ja oikeudesta mennä avioliittoon sekä lapsen edustamisesta oikeudenkäynnissä, joka koskee tämän henkilökohtaisia asioita.²⁵

Toisaalta on vanhemmilla tärkeitä velvollisuuksia lapsiaan kohtaan. Vanhempien on ensiksikin huolehdittava lasten elatuksesta. Tämä merkitsee, että vanhempien on annettava lapsille asunto, ruoka, valo ja lämpö sekä hoito sairaustapauksen sattuessa. Vanhemmat täyttävät nämä velvollisuutensa säännönmukaisesti siten, että lapset asuvat vanhempiensa kotona ja saavat siellä, mitä tarvitsevat.²⁶ Vanhemmat vastaavat myös lastensa kasvatuksesta. Heidän on siten huolehdittava siitä, että lapselle opetetaan tietyt moraaliset ja/tai uskonnolliset käsitykset, että lapsi saa tarvittavat yleistiedot ja opetetaan elämään ihmisten yhteiskunnassa.²⁷ Jolleivät vanhemmat käytä oikein heille kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia, puuttuu yhteiskunta asiain kulkuun. Valtuutus siihen on annettu lähinnä lasten ja nuorison suojelua koskevassa lainsäädännössä.

²⁴ *Borum, Familjeretten*, s. 83.

²⁵ *Hult*, s. 68 s.

²⁶ *Borum, Familjeretten*, s. 84. Valtioiden sisäisessä oikeudessa on säännöksiä elatusavun turvaamisesta. Kansainvälisistä sopimuksista mainittakoon New Yorkissa 20 päivänä kesäkuuta 1956 tehty yleissopimus elatusavun perimisestä ulkomailla (SopS 37/62) sekä Oslossa 23 päivänä maaliskuuta 1962 tehty pohjoismainen sopimus elatusavun perimisestä pakkotoimin (SopS 8/63).

²⁷ *Borum*, *ib.*

Lapsen huollosta puhutaan yleensä silloin, kun tarkoitetaan vanhemmille kuuluvaa oikeutta ja velvollisuutta määrätä kaikista lapsen henkilöön liittyvistä asioista, joiden hoitamiseen sillä itsellä ei ole oikeutta.^{27a}

Yleisesti voidaan sanoa, että eräissä valtioissa lasten ja vanhempien välisen oikeussuhteen sisällön kokonaan määrää lain tarkoitus antaa lapselle suojaa. Toisissa valtioissa taas vanhemmilla on lapsiinsa nähden suuri määräämisvalta, johon liittyy oikeus käyttää taloudellisesti hyödykseen lasten työvoimaa ja niiden omaisuuden tuottoa.²⁸ Näin ollen ei ole merkityksetöntä kansainvälisissä ristiriitatapauksissa selvittää, minkä lain mukaan lasten ja vanhempien välistä suhdetta on arvosteltava.

2. Normaalitytapauksessa vanhemmat ja lapset ovat saman valtion kansalaisia. Tällöin heidän keskinäiset suhteensa ratkaistaan henkilöstatuutin mukaan, siis *lex patriae* mukaan kansalaisuusperiaatetta soveltavissa valtioissa ja asuinpaikan lain mukaan asuinmaaperiaatetta noudattavissa valtioissa.

Ordre public -periaate saattaa tietyissä tapauksissa aiheuttaa poikkeuksia kansalaisuusperiaatteeseen. Ensiksikään ei oikeutta määrätä lapsen henkilöstä voida saattaa voimaan muilla pakkokeinoilla, kuin niillä, jotka *lex domicilii* tuntee. Saman lain mukaan on ratkaistava kysymys, joka koskee huoltajanvallan riistämistä muukalaiselta huoltajalta. Ei näet voida hyväksyä sitä, että lapsen huolto olisi uskottu henkilölle, joka on tehtävään kykenemätön. Edelleen saattaa perheen laissa olla lapsen uskonnollisesta kasvatuksesta sääntöjä, jotka ovat ristiriidassa *lex domicilii* kanssa. Myös saattaa vieraan lain mukainen elatusvelvollisuus jäädä oleskeluvaltion lain minimivaatimusten alapuolelle.²⁹

3. Vaikeammin ratkaistavia ovat ne kysymykset, joita voi esiintyä, milloin lapsi on eri kansalaisuutta kuin vanhemmat tai toinen heistä.

Asiasta on esitetty erilaisia käsityksiä. Asuinmaaperiaatetta soveltavissa valtioissa katsotaan ratkaisevaksi kansalaisuudesta riippumatta vanhempien tai jommankumman heistä asuinpaikka.³¹ Jos

^{27a} Melander, Lapsen huolto, s. 1.

²⁸ Ks. Hult, s. 70.

²⁹ Hult, s. 74 ss.

³⁰ Numero käyttämättä

kansalaisuusperiaatetta noudatettaessa lähdetään siitä edellä lausutusta käsityksestä, että vanhempien ja lasten välisiä suhteita säännöstävillä oikeussäännöksillä on tarkoituksena lähinnä tarjota lapsille huoltoa ja suojaa, näyttää tuloksena olevan se, että lapsen statuutti on yleensä pantava perustaksi tällaisia kysymyksiä ratkaistaessa.³² Kuitenkaan ei voida esittää kaikki tapaukset käsittävää yleistä sääntöä, vaan on tarkasteltava oikeussuhteita pääryhmittäin. Siten on lapsen kansallisen lain nojalla yleensä ratkaistava huoltoa ja holhousta sekä nimioikeuksia koskevat kysymykset, samoin lapsen varallisuus oikeudelliset suhteet, joihin sisältyvät myös lapsen omaisuuden hallintaan liittyvät seikat.³³

Sitä vastoin lapsen säädyn määrää isän laki, koska tässä on kysymys »privilegiosta», joka tietyn valtion lain mukaan kuuluu määrätylle henkilölle.³⁴

Lapsen oikeus perintöön on arvostettava yleisten sääntöjen mukaan. Ratkaisevana on siis perinnönjättäjän kotivaltion laki, niin kuin jäljempänä tullaan osoittamaan.³⁵

Edellä lausuttuja sääntöjä ei voida sellaisinaan soveltaa siinä tapauksessa, että lapsen vanhempien kesken on syntynyt ristiriita, niin että he hakevat joko asumuseroa tai avioeroa tahi asuvat erillään välien rikkoutumisen vuoksi. Kun asumuseroa tai avioeroa koskevassa oikeudenkäynnissä tulee ratkaistavaksi puolisoiden välinen ristiriita, on huomiota kiinnitettävä erityisesti »syyttömän» puolison etuun ja lapsen laki väistyy.³⁶ Kuitenkin on valtioiden sisäisen oikeuden mukaan tällöinkin yleensä otettava huomioon myös lapsen etu.

Kun kysymyksessä ovat puolisoiden henkilökohtaiset suhteet lapsiin, on henkilökohtaiselle statuutille annettava etusija ja *lex fori* otettava huomioon vain siinä määrin kuin *ordre public* vaatii. Siis kun vanhemmat tai toinen heistä on eri kansalaisuutta kuin lapsi, on lapsen henkilökohtaista huoltoa koskeva kysymys ratkaistava ei

³¹ *Borum*, Lovkonflikter, s. 119.

³² *Alanen*, Yleinen oikeustiede s. 247 s.: *Hult*, s. 86.

³³ *Hult*, s. 86 ss.

³⁴ *Hult*, s. 88.

³⁵ *Ks.* s. 118 s.

³⁶ *Hult*, s. 92.

lapsen, vaan vanhempien lain tai, jos he ovat eri kansalaisuutta, vanhempien viimeisen yhteisen kotivaltion lain mukaan.³⁷

Siinä aikaisemmin erittäin harvinaisessa tapauksessa, että puoliset eivät koskaan ole olleet saman valtion kansalaisia, olisi epäkäytännöllistä soveltaa yhtä aikaa kummankin puolison lakia, varsinkin, jos ne suuresti eroavat toisistaan. Ratkaisu on silloin tehtävä miehen lain hyväksi, jota muutenkin useimmiten sovelletaan aviopuolisoiden oikeussuhteita koskeviin kysymyksiin.³⁸

Sanottuja sääntöjä on yleensä sovellettava myös, milloin puoliset ilman asumuseroa tai avioeroa asuvat erillään välien rikkoutumisen vuoksi. Silloin on siis otettava huomioon asianomaisen statuutin tosiasiallista erillään asumista koskevat säännökset.³⁹

4. Perheen kansalaisuuden vaihtuessa seuraa lapsi säännönmukaisesti vanhempiaan. Statuutinvaihdon jälkeen määrää perheen uuden kotivaltion laki perheenjäsenten keskinäiset oikeussuhteet.^{39a} Lapsen kansalaisuus vaihtuneen vanhempien eläessä sangen harvoin itsenäisesti, lukuunottamatta sitä tapausta, että alaikäinen tytär solmiessaan avioliiton ulkomaalaisen miehen kanssa saa tämän kansalaisuuden. Siinä tapauksessa, että lapsen statuutti kuitenkin vaihtuu, lienee lapsen huoltoa sekä holhousta ja siihen liittyviä taloudellisia seikkoja koskevat kysymykset arvosteltava lapsen uuden lain mukaan.⁴⁰ Tästä saattaa eräissä tapauksissa olla seurauksena lapsen aseman huonontuminenkin.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen äidin oikeussuhde

1. Edellä on huomautettu, että lapsen oikeusasema yleensä vaihtelee huomattavasti sen mukaan, onko lapsi avioliitossa vai sen ulkopuolella syntynyt.⁴¹ Varhaiskeskiajalla ei aviotonta syntyperää olevien lasten oikeusasema eronnut suuresti aviolaisten asemasta. Frankkien ja germaanien keskuudessa oli bastardeilla jopa kruununperimysoikeus, jos he olivat syntyneet vapaasta äidistä. Kirkon vaiku-

³⁷ Hult, s. 97.

³⁸ Hult, ib.

³⁹ Hult, s. 100.

^{39a} Hult, s. 82.

⁴⁰ Hult, s. 107.

tus aiheutti avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten aseman huonontumisen, koska kirkollisen käsityksen mukaan aviottomat lapset eivät saaneet häiritä perheen eheyttä eikä isän sukulaisten asemaa. Tämä aiheutti muun ohella »isän etsimistä» koskevan kiellon, josta kuitenkin on vähitellen luovuttu.⁴² Muutenkin on avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeusasema aikojen kuluessa parantunut lähennellen nyt eräissä valtioissa aviolaisten asemaa.

2. Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi ja sen äiti ovat useimmiten saman valtion kansalaisia. Siinä tapauksessa, että näin on laita, on heidän välisiinsä oikeussuhteisiin luonnollisesti sovellettava heidän yhteistä lakiaan.⁴³

Jos taas äidillä ja lapsella on eri kansalaisuus, on heidän välisensä oikeussuhteen määrittelymiseksi esitetty erilaisia ratkaisuja. Siten eräiden valtioiden lait sisältävät ristiriitanormeja, joiden mukaan tällaiset kysymykset ratkaistaan. Näitä säännöksiä on silloin tietenkin noudatettava, jolleivät oikeusjärjestyksen yleiset perusteet aiheuta poikkeusta jossakin valtiossa.

Jollei asianomaisissa laeissa ole ristiriitanormeja, on johtoa etsittävä muualta. Tällöin on katsottu, että äidin ja lapsen suhteeseen on sovellettava samoja sääntöjä kuin aviovanhempien ja -lasten väliin suhteisiin. Tämä merkitsee sitä, että useimmiten joudutaan soveltamaan lapsen lakia.⁴⁴

Lapsen lain mukaan on siten arvosteltava ne lapsen huoltoa koskevat kysymykset, jotka tarkoittavat huollon pysyvyyttä sekä sen sisältöä, kuten oikeutta määrätä lapsen oleskelupaikasta, valvoa ja kurittaa lasta, määrätä sen työvoimasta ja niin edespäin.⁴⁵ Lapsen laki myös määrää, kenelle lapsen huolto kuuluu.⁴⁶ On kuitenkin esitetty vastakkainenkin mielipide.⁴⁷ Etusija lienee kuitenkin annettava lapsen laille. Se on yleensä helposti määritettävissä ja sen

⁴¹ Ks. s. 72.

⁴² Ks. *Schnitzer*, s. 543 s.

⁴³ *Alanen*, m.t. s. 249; *Hult*, s. 137.

⁴⁴ *Alanen*, ib. Ks. myös s.

⁴⁵ *Hult*, s. 138.

⁴⁶ *Hult*, ib.

⁴⁷ *Borum*, *Lovkonflikter*, s. 119, jonka mukaan avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen äidin välisissä oikeussuhteissa on määräävänä äidin (kotipaikan) laki.

mukaan voitaneen paremmin ottaa huomioon lapsen etu, muun ohessa se seikka, että eräissä tapauksissa voi lapsen isäkin olla avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huoltajana. Ordre public voi kuitenkin aiheuttaa sen, että eräissä tapauksissa on sovellettava *lex fori*.⁴⁸

Lapsen lain mukaan on edelleen arvosteltava kysymys siitä, voidaanko lapsi ottaa äidin huostasta sellaisen seikan takia, joka vähentää äidin kelpoisuutta toimia huoltajana. Lapsen laki määrää, onko lapsi täysivaltainen vai ei sekä onko äiti oikeutettu hallitsemaan lapsen omaisuutta ja samalla nauttimaan oikeutta sen tuottoon vai onko päinvastoin omaisuuden hoito uskottava erityiselle holhoojalle.⁴⁹

Lapsen nostaessa elatusapuvaatimuksen äitiään vastaan voidaan kanteen perusteeksi panna joko äidin tai lapsen laki. Valintaoikeus on sillä, joka panee kanteen vireille ja hänen etunsa mukaista on tietenkin valita itselleen edullisempi laki.⁵⁰ Jos toinen vaihtoehtoisista laeista on *lex fori*, on sitä kuitenkin sovellettava yleisen säännön mukaan.

Siinä tapauksessa, että äidin tai lapsen laki on muuttunut, on analogisesti sovellettava aviolapsia koskevia sääntöjä. Mikäli siis on kysymyksessä lapsen elatusapuvaatimus äitiä kohtaan, on otettava huomioon sekä äidin että lapsen statuutin muutos.⁵¹ Kaikkiin huoltoon koskeviin kysymyksiin, joihin nähden lapsen laki on määräävä, on sovellettava kulloinkin pätevää lakia.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen isän oikeussuhde

1. Jos lapsella ja sen vanhemmilla on sama kansalaisuus, on helppo ratkaista, mitä lakia on sovellettava. Silloin on näet yleensä noudatettava lasten ja vanhempien yhteistä lakia, jonka mukaan ratkaistaan isän elatusvelvollisuus lasta kohtaan samoin kuin muutkin heidän keskinäistä suhdettaan koskevat seikat, kuten huoltoa ja holhousta, lapsen oikeutta käyttää isän nimeä ja perimisoikeutta isän jälkeen koskevat kysymykset.⁵² Kuitenkin voi *ordre public* taas aiheuttaa poikkeuksia edellä lausutusta.

⁴⁸ Hult, s. 138.

⁴⁹ Hult, s. 139 s.

⁵⁰ Hult, s. 140. Ks. myös s. 49 s.

⁵¹ Hult, s. 140 s.

⁵² Hult, s. 111.

Tärkein lapsen vaatimuksista isäänsä vastaan on yleensä elatus-apuvaatimus. Eräiden valtioiden lain mukaan tyydytään selvittämään, onko mies makaamalla naisen voinut saattaa hänet raskaaksi. Toisten valtioiden lain mukaan pyritään myös ratkaisemaan isyyyskysymys.⁵³ Kun avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia koskevan lainsäädännön tulisi erityisesti pitää silmällä lapsen etua, on isyyden selvittäminen ensiarvoisen tärkeä kysymys.⁵⁴ Tästä seuraa useissa tapauksissa, jos ollaan johdonmukaisia, lapsen perintöoikeus isän ja tämän sukulaisten jälkeen.

2. Niissä valtioissa, missä lainsäätäjät erityisesti pitää silmällä lapsen etua, on luonnollista, että asianomainen statuutti määräytyy lapsen valinnan mukaan.⁵⁵ Jos toinen näistä laeista on *lex fori*, on sitä kuitenkin sovellettava.⁵⁶

Jos siis vaatimuksen esittää tuomioistuinmaan kansalaisuuden omaava lapsi muukalaista vastaan, ei lapsella ole valintaoikeutta, vaan hänen on lakiaan sovellettava. Tämän mukaan arvostellaan elatusapuvaatimuksen edellytykset, elatusvelvollisuuden laajuus ja kesto aika.⁵⁷

Jos vaatimuksen esittää vierasta kansalaisuutta oleva lapsi, on ratkaisu erilainen sen mukaan, esitetäänkö vaatimus tuomioistuinvaltion vai vieraan valtion miestä vastaan.

Sellaisessa valtiossa, missä vanhempien ja lasten välisiä suhteita järjestävien säännösten tarkoituksena on tarjota lapselle suojaa, on luonnollista, että kun muukalainen lapsi nostaa kanteen tuomioistuinmaan miestä vastaan, ovat samat säännöt voimassa kuin siinä tapauksessa, että lapsi on tuomioistuinvaltion kansalainen ja vastaa muukalainen. On siis sovellettava tuomioistuinmaan lakia eikä lapsella ole valintaoikeutta.⁵⁸ Useimpien valtioiden lainsäädännössä, sekä oikeuskäytännössä että tieteisopissa, esiintyy kuitenkin erilaisia käsi-

⁵³ Näin on laita Skandinavian maissa. Ks. Norjan L 3/1915 8 § ja 17 §:n 1 mom.; Tanskan L 131/1937 4 ja 5 § sekä 12 §:n 3 mom.; Ruotsin L 14/6 1917 om barn utom äktenskap 21 §.

⁵⁴ Ks. *Melander*, *Utomäktenskapliga barn*, s. 39.

⁵⁵ *Hult*, s. 113; *Karlgrén*, s. 126.

⁵⁶ *Karlgrén*, *ib.*

⁵⁷ *Hult*, s. 114.

⁵⁸ *Karlgrén*, s. 126; ks. myös *Alanen*, *mt.*, s. 248.

tyksiä. Ratkaisevana on niiden mukaan joko lapsen tai äidin laki.⁵⁹ Edellisen periaatteen mukaan päästäneen kuitenkin lapsen edun kannalta tyydyttävämpiin tuloksiin, joten sille on annettava etusija. Tuomioistuinaan ordre public saattaa myös estää äidin lain soveltamisen.

Siinä tapauksessa, että sekä isä että lapsi ovat molemmat muukalaisia tuomioistuinvaltiossa, on elatusapukanne ratkaistava jommankumman henkilöstatuutin mukaan. Lapsella on valintaoikeus ja luonnollista on, että hän pyrkii valitsemaan itselleen edullisemman lain. Tällöin ei saa soveltaa *lex fori*, mitä on perusteltu sillä, ettei asia koske tuomioistuinvaltion tai sen kansalaisen etua.⁶⁰ Tosin saattaa ordre public joskus aiheuttaa, että vierasta lakia ei voidakaan soveltaa, vaan asia on ratkaistava tuomioistuinvaltion lain mukaan.⁶¹

Mitä tulee avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huoltoon lapsen ja sen isän välisenä oikeuskysymyksenä, ei sillä käytännössä liene suurtakaan merkitystä. Jos tällainen vaatimus esitetään, on se ratkaistava lapsen lain mukaan.⁶² Sanotun lain mukaan on siis ensiksikin tutkittava, onko huollon tarvetta olemassa,⁶³ samoin saako isä vaatia lapsen huoltoa itselleen.⁶⁴ Jos lapsen huolto on verraten pitkään kuulunut äidille ja isä sitten vaatii lapsen luovuttamista itselleen, tuntuu luonnolliselta, että äiti saa puolustukseksien vedota omaan lakiinsa. Normaalitypaus on, että avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huolto kuuluu sen äidille, jolloin isän vaatimus huollon uskomisesta hänelle muodostuu lähinnä isän ja äidin keskiseksi riitakysymykseksi. Ordre public voi taas aiheuttaa poikkeuksia edellä selostettuihin sääntöihin.

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen nimi määräytyy säännöllisesti lapsen oman lain mukaan.⁶⁵ Valtion kannalta on pääpaino nimien käytön ollessa kysymyksessä, että kansalaiset yksilöidään nimen perusteella.⁶⁷ Kansalaisilla on siis velvollisuus käyttää nimeä,

⁵⁹ Hult, s. 116.

⁶⁰ Hult, s. 117 s.; Karlgren, s. 127.

⁶¹ Hult, s. 118.

⁶² Hult, s. 120.

⁶³ Alanen, ib.; Hult, ib.

⁶⁴ Hult, s. 121.

⁶⁵ Hult, ib.

⁶⁶ Hult, s. 122.

jota ei saa valtiovallan suostumuksetta muuttaa. Toisaalta on yksityisellä oikeus nimeen. Tämän oikeuden painopiste on siinä, että nimeä saavat käyttää vain ne, jotka todella ovat suvun jäseniä.⁶⁸ Kukin valtio noudattaa omia nimioikeutta koskevia säännöksiään. Useimmissa valtioissa avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi saa äitinsä sukunimen, mutta joissakin valtioissa isänsä nimen. Edellytyksenä on silloin tietenkin, että isyys on näytetty. Äidillä saat-
taa myös olla tässä kohden valintavalta.⁶⁹

Jos lasta syytetään oleskeluvaltiossa sukunimen väärinkäytöstä, ei kysymystä voida ratkaista yksinomaan lapsen lain nojalla, sillä on otettava huomioon, että sukunimeä koskevien säännösten tarkoituksena ei ole suojella vain yksilöä, vaan myös hänen sukuaan, ennen kaikkea hänen perhettään, nimen väärinkäytöltä. Jos siis avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi vaatii saada käyttää tietyn miehen nimeä, ei sellaiseen vaatimukseen ole suostuttava, ellei siihen ole perustetta siinä laissa, jonka alainen perhe on eli miehen laissa.⁷⁰ Hänen lakinsa mukaan on ratkaistava, voiko mies vapaaehtoisesti antaa avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselleen nimensä sekä onko lapsella oikeus isän tahdosta riippumatta vaatia hänen sukunimeään. Sääntöä on noudatettava riippumatta siitä, onko vaatimus esitetty oleskeluvaltion kansalaista vai muukalaista miestä vastaan.⁷¹

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen isän varallisuus-oikeudellisia suhteita on arvosteltava samojen periaatteiden mukaan kuin huoltokysymyksiä. Ne siis määräytyvät lapsen lain mukaan.⁷² Tämän lain mukaan on arvosteltava muun ohella, onko laspi täysi-ikäinen vai ei, onko lapsen oltava holhouksen alaisena vai kuuluuko isälle oikeus lapsen omaisuuden tuottoon tai osan siitä.⁷³

Lapsen ja sen isän oikeus perintöön toistensa jälkeen ratkaistaan säännönmukaisesti perinnönjättäjän statuutin mukaan.⁷⁴

⁶⁷ *Borum*, Familjeretten, s. 177.

⁶⁸ *Borum*, m.t., s. 177 s.

⁶⁹ *Borum*, m.t., s. 192.

⁷⁰ *Hult*, s. 123.

⁷¹ *Hult*, s. 124.

⁷² Ks. *Alanen*, m.t., s. 248.

⁷³ *Hult*, ib.

⁷⁴ *Hult*, s. 125.

3. Edellä lausutut säännöt eivät sellaisinaan sovellu niihin tapauksiin, joissa lapsen tai sen isän kansalaisuus on vaihtunut oikeutta luovan tapahtuman ja siihen perustuvan vaatimuksen oikeudellisen arvostelun välillä.

Se oikeustapahtuma, joka on otettava lähtökohdaksi, on lapsen syntymän hetki, koska se yleensä on täsmällisesti määrättävissä.⁷⁵

Jos nyt jommankumman asianosaisen, isän tai lapsen, kansalaisuus vaihtuu lapsen syntymän jälkeen ja uusi henkilöstatuutti asettaa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatusapuvaatimuksen hyväksymiselle entistä ankarammat ehdot, pysyy siitä huolimatta lapsen aikaisemman statuutin mukainen asema tietyn miehen avioliiton ulkopuolella syntyneenä lapsena muuttumattomana. Lapsen elatusapuvaatimusta ei näin ollen voida jättää tutkimatta statuutin vaihdoksen johdosta.⁷⁶ Tämä johtuu usein mainitusta periaatteesta, että avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elatusapua koskevilla säännöksillä on silmämääränä lapsen etu. Eräissä valtioissa on nimenoman säädetty, että aikaisempaa lakia on aina noudatettava.⁷⁷

Jos sanotunlaisessa tapauksessa esiintyy kysymys lapsen elatusavun laajuudesta ja jos se vaatimus, joka voidaan perustaa uuteen statuuttiin, on sisällöltään ahtaampi kuin vanhan statuutin mukainen, on uutta lakia sovellettava, mutta lapsella on tällöin katsottava olevan oikeus valita aikaisempi statuutti, jos se on edullisempi ja jos elatusapuvaatimuksen edellytykset ovat olemassa senkin mukaan.⁷⁸ Muukalaiseen lapseen nähden on myös otettava huomioon, että ordre public voi ehkäistä ulkomaan oikeuden soveltamisen, mikäli se rajoittaa liikaa lapsen elatusapuvaatimusta.

Jos taas miehen tai lapsen statuutin vaihdoksen jälkeen uusi statuutti on lapselle edullisempi kuin jompikumpi aikaisemmista statuuteista siten, että uuden lain mukaan edellytykset isyyden vahvistamiseen ja elatusavun tuomitsemiseen olisivat olemassa, kun taas sekä lapsen että miehen edellisen syntymähetkellä voimassa olleen statuutin mukaan lapsen kante isää vastaan olisi hylättävä, on lapsen vaatimus statuutin vaihdoksen jälkeen arvosteltava niin kuin

⁷⁵ Hult, s. 129.

⁷⁶ Hult, s. 130.

⁷⁷ Ks. Hult, s. 130 alav. 1.

⁷⁸ Hult, s. 130.

sitä ennen ja siis hylättävä.⁷⁹ Täten pyritään säilyttämään syntynyt oikeustila. Esitetty sääntö ei kuitenkaan ole riidaton eikä missään tapauksessa poikkeukseton. Erityisesti on tuomioistuinvaltion kannalta tähdellistä, että sen kansalaisuuden omaavat avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset saavat isältään elatusapua. Jos ulkomaisen oikeuden soveltaminen aiheuttaisi tuomioistuinvaltion kansalaisuutta olevan lapsen vaatimuksen hylkäämisen, on odotettavissa, että tuomioistuin soveltaa kotimaan lakia.⁸⁰ Jos siis tuomioistuinvaltion lain vaatimat edellytykset isyyden selvittämiseksi ja elatusavun tuomitsemiseksi ovat olemassa, voi sanotun valtion tuomioistuin hyväksyä sen kansalaisuuden saaneen lapsen vaatimukset siitäkin huolimatta, että ennen statuutin vaihdosta voimassa olleen lain mukaan ei näin voisi tapahtua ja jopa siinäkin tapauksessa, että ulkomainen tuomioistuin on hylännyt lapsen aikaisemmin esittämät vaatimukset.

Kohtuullisuusnäkökohdat vaativat, että edellä lausuttua sääntöä on vastaavasti sovellettava myös silloin, kun isä on tullut tuomioistuinvaltion kansalaiseksi.⁸¹

Mitä tulee lapsen huoltoon ja holhoukseen, jotka kysymykset on säänneltävä lapsen lain mukaan, johtuu asian luonnosta, että ne lapsen statuutin vaihtuessa määräytyvät uuden lain mukaan. Sillä valtiolla, johon lapsi tiettyinä hetkenä kuuluu, on oikeus harkita, onko lapsella edellä lausuttujen sääntöjen mukainen oikeussuojan tarve ja samoin, miten tätä suojaa annetaan.⁸²

Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen oikeus isän sukunimeen määräytyy isän henkilöstatuutin mukaan. Kun tässä on kysymys lapsen syntymän oikeusvaikutuksesta, on ensi sijassa noudatettava sitä lakia, mihin isä kuuluu syntymähetkellä. Jos isä sittemmin saa toisen valtion kansalaisuuden, ei siitä aiheutuneella statuutin vaihdoksella ole mitään vaikutusta lapsen nimioikeuteen, mikäli lapsi sitä ennen isän aikaisemman lain mukaan on saanut tai ollut oikeutettu ottamaan isän nimen.⁸³

⁷⁹ Hult, s. 131.

⁸⁰ Hult, s. 133.

⁸¹ Hult, ib.

⁸² Hult, s. 135.

⁸³ Hult, ib. H. huomauttaa, että tässä on kysymys todellisesta saavutetusta oikeudesta, mihin käsitykseen voidaan yhtyä.

Siinä tapauksessa taas, että lapselta on isän aikaisemman statuutin mukaan puuttunut oikeus isän sukunimeen, mutta uusi laki myöntää hänelle sanotun oikeuden, lieenee oikeinta myöntää lapselle oikeus vedota isän uuteen henkilöstatuuttiin.⁸⁴ Tätä on perusteltu sillä, että kysymyksessä on statuutin vaihdoksen jälkeen tapahtuva oikeuden saanto, jonka edellytykset on arvosteltava saannon aikaan vallitsevien olosuhteiden mukaan, joihin kuuluu myös miehen uusi kansalaisuus.⁸⁵ Perusteeksi voitaneen viitata myös siihen, että pyrkimyksenä on yleensä lapselle edullisemman statuutin soveltaminen. Toisaalta tällainen kanta on vastoin lapsen isän ja tämän sukulaisten etua, joten ei ole sanottu, että sukulaisten kotivaltion laki *lex fori* sitä hyväksyisi.

Mitä lopuksi tulee avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen perintöoikeuteen isänsä jälkeen ja isän perintöoikeuteen tällaisen lapsensa jälkeen, ei statuutinvaihdoksesta koidu mitään pulmakysymystä, perinnönjättäjän statuutti kuolemantapauksen sattuessa on ratkaiseva.⁸⁶

Elatusavun periminen

Elatusavun saamista tarkoittavan kanteen tai elatusapua koskevien päätösten täytäntöönpano ulkomailla aiheuttavat vakavia oikeudellisia ja käytännöllisiä vaikeuksia. Elatusapu jää usein perimättä, milloin elatusvelvollinen muukalainen oleskelee sen valtion ulkopuolella, missä elatusta vaativa asuu. Kun vieraassa valtiossa annettua tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen päätöstä ei yleensä tunnusteta täytäntöönpanokelpoiseksi, on valtioiden ollut pakko tehdä keskenään sopimuksia helpottaakseen elatusavun hakemista ulkomailla tai saadakseen omien viranomaistensa antamat päätökset pannuksi täytäntöön toisessa valtiossa.

New Yorkissa on kesäkuun 20 päivänä 1956 tehty yleissopimus elatusavun perimisestä ulkomailla. Sopimuksen soveltamisen helpottamiseksi sopimuspuolet velvoittautuvat nimeämään yhden tai

⁸⁴ Hult, ib.

⁸⁵ Hult, s. 136.

⁸⁶ Ks. s. 119.

useampia oikeus- tai hallintoviranomaisia toimimaan välittävinä ja vastaanottavina eliminä sen alueella (2 art.). Yleissopimus rakentuu kotimaiskohtelun periaatteelle. Tämä koskee sekä menettelyä että vapautuksia kuluista ja maksuista (9 art. 1 kohta). Hakijoita ei saa sen vuoksi, että he ovat muukalaisia tai eivät pysyvästi oleskele maassa, syrjiä velvoittamalla heidät asettamaan takaus tai vakuus kulujen suorittamisesta tai muusta syystä (9 art. 2 kohta). Välittävät ja vastaanottavat elimet eivät saa vaatia maksua yleissopimuksen mukaisista toimenpiteistään. Milloin sopimuspuolten laki säännöstelee varojen siirron ulkomaille, on niiden myönnettävä paras oikeus sellaisten varojen siirrolle, jotka on tarkoitettu maksettaviksi elatusapuna tai yleissopimuksen mukaisen menettelyn korvauksena (10 art.).

Sopimuspuolille on pidätetty oikeus tehdä varaumia yleissopimukseen (17 art.). Tämä on johtanut vastavuoroisuussääntöön, jonka mukaan sopimuspuoli on oikeutettu vetoamaan yleissopimuksen määräyksiin toista sopimuspuolta vastaan vain niiltä osin kuin se itse on sanotun sopimuksen sitoma.

Haagissa huhtikuun 15 päivänä 1958 lapsen elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta tehdyn yleissopimuksen tarkoituksena on turvata sopimusvaltioissa sellaisten päätösten molemminpuolinen tunnustaminen ja täytäntöönpano, jotka on annettu naimattoman, 21 vuotta nuoremman avioliitossa tai sen ulkopuolella syntyneen lapsen tai ottolapsen kansainvälisluontoisen tai valtionsisäisen elatusapuvaatimuksen johdosta (1 art.). Jossakin sopimusvaltiossa annetut elatusapupäätökset on tunnustettava ja määrättävä täytäntöönpantaviksi muissa sopimusvaltioissa asiaa uudelleen tutkimatta, mikäli päätökset täyttävät tietyt edellytykset, joihin sisältyy myös *ordre public* -lauseke (2 art.). Kelpoisia antamaan päätöksiä yleissopimuksen mukaan ovat a) sen valtion viranomaiset, jonka alueella elatusvelvollisella oli vakinainen asuinpaikka asian tullessa vireille, b) sen valtion viranomaiset, jonka alueella elatukseen oikeutetulla oli vakinainen asuinpaikka asian tullessa vireille, ja c) se viranomainen, jonka toimivaltaan elatusvelvollinen on alis-tunut joko nimenomaisesti tai ryhtymällä vastaamaan pääasiassa toimivaltaväitettä tekemättä (3 art.). Sopimuksen käytännöllistä merkitystä lisää määräys, jonka mukaan sopimusvaltioiden on sitou-

duttava helpottamaan lapsiin kohdistuvan elatusvelvollisuuden perusteella myönnettyjen rahaerien siirtämistä toiseen valtioon (10 art.).⁸⁷

Pohjoismaiden keskistä elatusapusopimusta tarkastellaan jäljempänä.^{87a}

Suomen oikeus

Aviolapset

1. Suomessa on lailla vahvistettu periaate, että lapsi, joka syntyy avioliiton aikana on aviolapsi, jollei nimenomaan säädetyllä menettelyllä todeta, että aviomies ei ole lapsen isä (Aviollisesta syntyperästä joulukuun 12 päivänä 1957 annetun lain, 409/57, 1 §:n 1 mom.). Jos lapsi on syntynyt avioliiton purkautumisen jälkeen, mutta sellaisena aikana, että lapsi voi olla siitetty avioliiton aikana, on lapsi niin ikään aviolapsi. Jos äiti kuitenkin on ennen lapsen syntymää mennyt uuteen avioliittoon, katsotaan lapsi edellä lausutun säännön mukaan uuden avioliiton aviolapseksi (1 §:n 2 mom.). Myös avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi tulee aviolapseksi, jos sen vanhemmat menevät avioliittoon keskenään (2 §). Kun viimeksi mainitussa lainkohdassa puhutaan vanhemmista, merkitsee se sitä, että aviomiehen isyys on tullut todetuksi. Tämä tapahtuu avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen tunnustamisella.⁸⁸

Milloin avioliitolla on kansainvälisiä liittymäkohtia, on kysymys siitä, onko naimisissa olevan tai olleen naisen lapsi katsottava avio-

⁸⁷ Mainittakoon, että kansainvälistä yksityisoikeutta käsittelevän Haagin konferenssin 31.10.1951 annetun perussäännön (SopS 2/1956) mukaan konferenssin hyväksymiin sopimuksiin voivat yhtyä myös järjestöön kuulumattomat valtiot, jollei kukaan jäsenistä asetu vastaan. Eräät maat ovatkin käyttäneet tätä mahdollisuutta hyväkseen. Järjestön jäseniä ovat tällä hetkellä seuraavat valtiot lueteltuina ranskalaisessa aakkosjärjestyksessä: Saksan Liittotasavalta, Itävalta, Belgia, Tanska, Espanja, Yhdysvallat, Suomi, Ranska, Kreikka, Irlanti, Israel, Italia, Japani, Luxemburg, Norja, Alankomaat, Portugal, Yhdistynyt Arabitasavalta, Yhdistynyt Kuningaskunta, Ruotsi, Sveitsi, Tshekkoslovakia, Turkki ja Jugoslavia.

^{87a} Ks. s. 95.

⁸⁸ Tunnustamisen muotomääräykset sisältyvät avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 27.7.1922 annetun lain (173/22) 20 §:ään.

lapseksi, ratkaistava Suomessa yleisen säännön nojalla sen valtion lain mukaan, johon hänen miehensä lapsen syntymisen aikaan kuului, tai, jos hän silloin oli kuollut, viimeksi oli kuulunut (Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 5.12.1929/379 18 §). Jos aviomiehellä lapsen syntymisen aikaan on ollut Suomen kansalaisuus tai jos mies silloin oli kuollut, mutta hän viimeksi oli ollut Suomen kansalainen, on kysymys siitä, onko aviovaimon synnyttämä lapsi katsottava aviolapseksi, ratkaistava edellä mainitun aviollisesta syntyperästä annetun lain säännösten nojalla.

Eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 18 § ei anna vastausta siihen kysymykseen, mikä statuutti on ratkaiseva, jos avioliitto on purkautunut avioeron tai avioliiton peruutumisen vuoksi ennen lapsen syntymää. Ilmeisesti on tällöin sovellettava sen valtion lakia, jonka kansalainen aviomies avioliiton purkautumisen hetkellä oli tai viimeksi oli ollut. Tätä lakiahan sovelletaan myös milloin avioliitto purkautuu miehen kuoleman johdosta, niin kuin edellä on todettu.

2. Niin kuin aikaisemmin on huomautettu, voi avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi eräiden valtioiden lain mukaan saada aviolapsen aseman, joko siten, että sen vanhemmat menevät keskenään avioliittoon tai jonkin muun seikan nojalla. Mikä merkitys tälle tapahtumalle on annettava, ratkaistaan Suomessa isän statuutin mukaan mainitun seikan sattuessa (KPSL 22 §).

Jos mies on kansalaisuudeton, joudutaan käyttämään asuinmaaperiaatetta apuperiaatteena. Milloin aviomies asuu Suomessa, on siis selvä, että kysymys aviollisesta syntyperästä ratkaistaan meillä Suomen lain mukaan. Jos mies on kaksoiskansalainen, jonka toinen liittymä on Suomen kansalaisuus, kohdellaan häntä niin kuin muitakin Suomen kansalaisia. Jos miehen kumpikin kansalaisuus on vieras, lieene avuksi otettava kiinteämmän liittymän periaate, jolloin asuinpaikka yleensä ratkaisee.

3. Aikaisemmin on lausuttu periaate, että vanhempien ja heidän avioliitossa syntyneiden lastensa väliset oikeussuhteet ratkaistaan sen valtion lain mukaan, jonka kansalaisia he ovat. Näin on laita myös Suomen oikeuden mukaan. Milloin vanhemmilla tai toisella heistä on eri kansalaisuus kuin lapsella, määräytyvät heidän suhteensa Suomessa aina lapsen kotivaltion mukaan (KPSL 19 §). Tästä johtuu esim., että jos lapsi on Suomen kansalainen, on avioeron yhteydessä

huollosta erotetulla puolisollla oikeus tavata häntä.⁸⁹ Poikkeuksena ovat kuitenkin luonnollisista syistä perinnöstä ja testamentista johtuvat oikeussuhteet (KPSL 55 §).

Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi ja sen äiti

Avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista heinäkuun 27 päivänä 1922 annettu laki (173/22) sisältää yleiset säännökset laissa tarkoitettujen lasten oikeusasemasta. Lain mukaan lapsella on äitiinsä ja hänen sukulaisiinsa nähden samanlainen oikeudellinen asema kuin avioliapsella (1 §). Sellaiset tapaukset, joissa lapsella tai sen äidillä tahi isällä on liittymäkohtia vieraaseen valtioon, säännöstää eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista joulukuun 5 päivänä 1929 annetun lain (379/29) II osan 2 luku.

Mitä ensiksikin tulee avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen äidin välisiin oikeussuhteisiin, määräytyvät ne yleisen säännön nojalla sen valtion lain mukaan, johon he kuuluvat. Jos äiti ja lapsi ovat eri valtioiden kansalaisia, on lapsen kotivaltion lakia noudatettava (KPSL 20 §). Tämä koskee siis myös lapsen äitiään vastaan nostamaa elatusapuvaatimusta, joten lapsi ei voi vaihtoehtoisesti vedota äidin statuuttiin. Milloin lapsi on Suomen kansalainen, tulee hänen oikeutensa varsin hyvin turvatuksi, koska voimassa oleva laki pitää riittävästi silmällä lapsen etua. Jos taas lapsi on muukalainen, jonka kotivaltion laki on epäsuopea häntä kohtaan, puuttuu Suomen ordre public asiaan. Eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 57 §:n mukaan ei kukaan saa vetäytyä täyttämästä elatusvelvollisuutta, joka hänen asemassaan olevalla henkilöllä Suomen lain mukaan on muun ohella lapsiaan kohtaan.

On taas huomattava, että se, mitä edellä on lausuttu, ei koske perintöä eikä testamenttia (55 §).

Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi ja sen isä

Suomen lain mukaan on avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi oikeutettu saamaan elatuksen paitsi äidiltään myös siltä, joka makaa-

⁸⁹ Melander, Lapsen huolto, s. 101.

mallalla äidin on voinut saattaa hänet raskaaksi (L avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista 4 §). Lapselle on yleensä annettava äidin olojen mukainen kasvatus, mutta myös makaajan elämäntiloihin, kuten yhteiskunnalliseen asemaan ja varallisuuteen, on kiinnitettävä huomiota, milloin ne hänellä ovat paremmat kuin äidillä (6 §).⁹⁰

Elatusapuvaatimus, joka avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen puolesta tehdään Suomessa lapsen isää tai sitä vastaan, joka makamalla äidin on voinut saattaa hänet raskaaksi, tutkitaan Suomen lain mukaan.⁹¹ Yhdentekevää siis on, ovatko lapsi tai makaaja tahi molemmat heistä muukalaisia. Jos täällä tehdään Suomen miestä vastaan jokin muu vaatimus, on sekin arvosteltava Suomen lain mukaan. Milloin makaaja siis on Suomen kansalainen, muodostuu lapsen asema täällä samanlaiseksi olipa lapsi Suomen kansalainen tai muukalainen. Kaikissa muissa suhteissa määräytyvät lapsen ja makaajan väliset oikeussuhteet, siis myös kun muu kuin elatusapuvaatimus kohdistetaan täällä muukalaiseen, lapsen kotivaltion lain mukaan. Kun lapsi on Suomen kansalainen, on niin muodoin noudatettava Suomen lakia ja kun hän on muukalainen, hänen kotivaltionsa lakia (KPSL 21 §). Jos lapsi on kansalaisuudeton, on ilmeisesti apuperiaatteena käytettävä domisiliperiaatetta.⁹²

Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista sisältää myös määräyksiä edellä mainittujen asioiden oikeuspaikasta (23 §). Kanne, joka perustuu avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja sen äidin tahi makaajan välisiin oikeussuhteisiin, voidaan ottaa Suomessa käsiteltäväksi, milloin sillä, jota vastaan kannetta ajetaan, on täällä kotipaikka. Samoin voidaan kanne aina tutkia täällä, jos lapsi on Suomen kansalainen tai oleskelee pysyvästi Suomessa. Ellei sen mukaan, mitä muualla on säädetty, tällaista kannetta varten ole laillista tuomioistuinta, käsitellään asia sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsi pysyvästi oleskelee. Jollei hän oleskele Suomessa pysyvästi, on asia käsiteltävä Helsingin raastuvan-

⁹⁰ Ks. myös *Wrede*, Giftermålsbalken, s. 80.

⁹¹ Tällöin siis voidaan soveltaa elatusavun turvaamista koskevia Suomen lain säännöksiä. Ks. avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annetun lain 6 lukua ja jäljempänä seuraavaa esitystä.

⁹² Ks. *Sainio* I, s. 54.

oikeudessa.⁹³ Suomesta löytyy siis joka tapauksessa toimivaltainen tuomioistuim, joten kanne voidaan aina ottaa käsiteltäväksi.

Elatusvelvollisuuden turvaaminen

1. Elatusvelvollisuuden täyttämisen turvaamiseksi sisältää Suomen oikeus useita säännöksiä. Kun erääntynyttä määräajoin maksettavaa elatusapua ei aina saada heti perityksi ja lapsi siten saattaa joutua puutteeseen, on elatusavun ennakosta kesäkuun 7 päivänä 1963 annetussa laissa (281/63) säädetty, että lapsen elatuksen käytettäväksi voidaan suorittaa ennakkoa yleisistä varoista. Elatusvelvollisuuden tulee kuulua lapsen isälle tai äidille tahi avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annetussa laissa tarkoitetulle elatusvelvolliselle tuomioistuimen päätöksen tai asianmukaisen kirjallisen sopimuksen perusteella (1 §). Ennakon suorittaminen on tehty riippuvaksi tietyistä ehdoista. Liittymäkohtana Suomeen vaaditaan, että lapsella tai ainakin toisella hänen vanhemmistaan on Suomen kansalaisuus sekä että lapsi asuu tai pysyvästi oleskelee Suomessa. Lisäksi vaaditaan, että lapsi ei ole elatusvelvollisen huollettavana eikä asu tämän luona, että lapsen vanhemmat tai toinen heistä ja elatusvelvollinen eivät asu yhdessä sekä että lapsi ei ole huollettavana valtion tai kunnan kustannuksella (2 §).

Ennakkoa on haettava avioliiton osalta sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsen holhooja tai, jos tämä ei asu maassa tahi lapsi ei ole holhoojansa huollettavana, missä lapsi asuu tai pysyvästi oleskelee. Avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle ennakkoa on haettava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsi on lastenvalvojen valvonnassa. Hakemuksen voi tehdä lapsen holhooja tahi, jollei lapsella ole Suomessa holhoojaa tai, jollei lapsi ole holhoojan huollettavana, tosiasiallinen huoltaja. Se sosiaalilautakunta, jolta ennakkoa haetaan, suorittaa myös sen (3 §). Lapsella ei siis tarvitse olla Suomen kansalaisuutta, kunhan hän vain asuu täällä. Holhoojakin saatetaan olla muukalainen. Ennakko myönnetään toistaiseksi, kuitenkin enintään sen kuukauden loppuun, jolloin lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta (4 §).

⁹³ Ks. avioliiton ulkopuolella syntyneistä lapsista annetun lain 22 §:n 1 mom.

Lapsen elatusavun turvaamisesta eräissä tapauksissa elokuun 20 päivänä 1948 annetun lain (614/48) mukaan voidaan elatusvelvollinen henkilö, joka vähintään kolmen kuukauden ajalta on laiminlyönyt elatusavun suorittamisen eikä vaadittaessa suorita sitä tai aseta siitä hyväksyttävää vakuutta eikä myöskään esitä pätevää syytä elatusvelvollisuutensa täyttämättä jättämiseen, määrätä työlaitokseen (2 §). Puheena olevassa laissa tarkoitetaan sellaista elatusapua, jonka määrittäjä on tuomioistuimen lainvoimaisen päätöksen tai asianmukaisesti päätetyn sopimuksen perusteella velvollinen suorittamaan avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle tai avioeron saanut tahi välien rikkoutumisen vuoksi erillään asuva puoliso aviolapselle (1 §).

Esityksen tekeminen työlaitokseen toimittamisesta kuuluu sen kunnan sosiaalilautakunnalle, jossa lapsen äiti tai, jos lapsi ei ole äitinsä huollettavana, lapsi asuu (3 §).

Työlaitokseen määräämisuhalla on melkoinen ennakkoestävä vaikutus. Sen sopivaisuudesta nykyaikaisena »velkavankeutena» voidaan kuitenkin olla eri mieltä. Voitaneen näet asettaa kyseenalaiseksi, onko se täysin sopusoinnussa hallitusmuodon 6 §:ssä turvattun henkilökohtaisen vapauden suojan kanssa. On myös osoittautunut, että työlaitoksessa suoritettulla työllä saatu tulos elatusavun suoritukseksi yleensä on varsin vähäinen. Tähän vaikuttaa osaltaan se, että työvelvollisuus lakkaa joka tapauksessa, kun työssä pitämistä on kestänyt kaksi vuotta (Lapsen elatusavun turvaamisesta eräissä tapauksissa annetun lain 6 § verrattuna huoltoapulain, 116/56, 41 §:ään). Toisaalta on otettava huomioon, että kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskevan sopimuksen 8 artiklan 3 momentin c IV kohdan mukaan ei kiellettyinä pakkotyönä pidetä palvelusta normaalien kansalaisvelvollisuuksien täyttämiseksi.

Jos ansiotyössä oleva aviopuoliso tai avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen äiti on väkijuomien väärinkäytön tai muun siihen verrattavan syyn takia laiminlyönyt alle 16-vuotiaan lapsensa elatuksen ja tämä sen takia on joutunut tai on joutumassa elatuksen ja hoidon puutteeseen, sosiaalilautakunta saa huoltovelvollista kuultuaan päättää, että määräosa viimeksi mainitun palkasta on suoritettava lautakunnan nimeämälle henkilölle käytettäväksi lapsen vastaiseen elatukseen (ElatusapuL 15 §).

Kun voidaan ajatella, että elatusvelvolliseksi tuomittu tai sitoutunut henkilö saattaisi yrittää välttää velvollisuuttaan lähtemällä

maasta, on säädetty, että lääninhallitus voi antaa tällaiselle henkilölle maastapoistumiskielton siksi kunnes lapsi on täyttänyt kuusi vuotta, jollei hän aseta hyväksyttävää vakuutta. Maastapoistumiskieltoa ei kuitenkaan saa antaa, jos siitä olisi elatusvelvollisen ammatin harjoittamiselle tai hänelle muutoin kohtuutonta haittaa (ElatusapuL 9 §). Matkustuskielto voidaan tietenkin antaa myös muukalaiselle, joskin tällöin on selkkausten välttämiseksi toimittava varovasti. Jollei kysymyksessä ole maassa vakinaisesti asuva muukalainen, on tietenkin yleensä tarjolla mahdollisuus, että matkustuskielto tuottaa hänelle kohtuutonta haittaa.

2. Suomi on myös liittynyt kolmeen käsiteltävänä olevalla alalla tehtyyn kansainväliseen sopimukseen. Aikaisemmin mainittu New Yorkin sopimus on Suomessa tullut voimaan lokakuun 13 päivänä 1962 (SopS 37/62). Käytännölliseltä merkitykseltään tärkeämpi on kuitenkin Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Oslossa maaliskuun 23 päivänä 1962 tehty sopimus elatusavun perimisestä pakkotoimin (SopS 8/63). Tämän sopimuksen 1 artiklan mukaan »lainvoimainen tuomio, hallinnollisen viranomaisen päätös tai kirjallinen sitoumus, jossa joku on jossakin sopimusvaltiossa velvoitettu tai sitoutunut antamaan elatusapua puolisolalle, entiselle puolisolalle, aviolapselle, lapsipuolelle, ottolapselle, avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle tai sen äidille, ja joka on siinä valtiossa täytäntöön pantavissa, on pyynnöstä välittömästi pantava täytäntöön toisessa sopimusvaltiossa». Sama koskee sellaista lainvoimaa vailla olevaa tuomiota tai päätöstä, joka voidaan panna täytäntöön lainvoimaisen tuomion tavoin. Jos siinä valtiossa, jossa täytäntöönpanoa on haettu, elatusapu on määrätty pienemmäksi tai todettu, ettei elatusvelvollisuutta ole, ei sanotussa valtiossa voida vaatia tämän vastaisesti täytäntöönpanoa. Tämä on ordre public -periaatteen sanelema sopimusehto.

Suomi on liittynyt myös edellä mainittuun vuoden 1958 Haagin elatusapusopimukseen, joka on meillä tullut voimaan elokuun 25 päivänä 1967 (SopS 41—42/67). Kesäkuun 2 päivänä 1967 annetussa laissa yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä yleissopimuksen soveltamisesta (Ask 339/67) säädetään, että hakemus elatusapupäätöksen täytäntöönpanosta on tehtävä Helsingin hovioikeudelle (2 §:n 1 mom.). Kun elatusvelvollisuus on määrätty asianosaiselle, joka ei ole tullut kuultavaksi tai joka muuten ei ole vastan-

nut elatusapuvaatimukseen, on hakemukseen muun ohella liitettävä oikeaksi todistettu jäljennös vireillepanokirjelmästä ja todistus siitä, että sanottu asiakirja on ennen asian ratkaisemista annettu tiedoksi asianmukaisessa järjestyksessä sekä hakemukseen kuuluvista asiakirjoista oikeaksi todistettu käännös suomen ja ruotsin kielelle (2 §:n 2 mom.). Hovioikeuden asiassa antamaan päätökseen ei saa hakea muutosta (2 §:n 3 mom.). Elatusvelvolliselle on virkateitse varattava tilaisuus selityksen antamiseen, ennen kuin täytäntöönpanohakemukseen suostutaan, jos hänen olinpaikkansa maassa on tiedossa (3 §). Oikeusturvallisuuden vaatimukset on siis otettu riittävästi huomioon.

4. Lapseksiottaminen

Yleisiä näkökohtia

1. Adoptiolla eli lapseksiottamisella tarkoitetaan sitä oikeustointa, jolla joku ottaa toisen lapsekseen.¹ Adoptiosäännöstö oli roomalaisessa oikeudessa kehittynyt verrattain varhain. Usein adoption tarkoituksena oli pojan puutteessa varmistaa sukukultti.² Justinolaisen oikeuden mukaan erotettiin kaksi eri muotoa, adoptio plena ja adoptio minus plena, sen mukaan kuinka läheisen suhteen adoptio perusti lapseksiottajan ja ottolapsen välille. Vain edellinen tuotti ehdottomasti perintöoikeuden.³

Germaanisessa oikeudessa ei ottolapsisäännösten merkitys ollut suuri.⁴ Säännöstö on kuitenkin yleensä omaksuttu nykyajan lainsäädäntöön roomalaisesta oikeudesta. Kuitenkaan ei lapseksiottamista tunneta eräissä Euroopan ja Etelä-Amerikan valtioissa⁵ puhu-

¹ *Wrede*, Perintökaaren selityksiä, s. 184.

² *Schnitzer*, s. 538.

³ *Sohm*, s. 646.

⁴ *Wrede*, *ib.*

⁵ Ks. *Schnitzer*, s. 539. Adoptiota ei tunneta mm. Hollannissa, Luxemburgissa, Portugalissa, Paraguayssa ja Perussa. Ensiksi mainitussa valtiossa on kuitenkin järjestetty kasvattilasten perintöoikeus. Adoptio on useissa Euroopankin valtioissa melko uusi järjestelmä. Se omaksuttiin Norjassa ja Ruotsissa 1917, Tanskassa 1923, Englannissa 1926, Pohjois-Irlannissa 1929, Skotlannissa 1930, Kreikassa 1940 jne.

mattakaan Aasian valtioista, joissa ei esiinny adoptiota länsimaaisessa merkityksessä.⁶

Lapseksiottamisen tarkoituksena on perustaa määrämuotoisella toimella kahden henkilön välille fiktiivinen suhde, joka on analoginen luonnollisen vanhemman- ja lapsen-suhteen kanssa.⁷ Toisaalta tämä merkitsee yleensä lapsen ja sen luonnollisten vanhempien välisten siteiden katkaisemista, paitsi niissä tapauksissa, jolloin täysi orpo tai löytölapsi adoptoidaan. Useimmissa tapauksissa lapsi kuitenkin perii luonnolliset vanhempansa.

2. Lapseksiottamista esiintyy erilaisia tyyppejä.⁸ Päätyypit ovat säännöllinen adoptio (regular adoption) ja adoptoimalla tapahtuva legitimatio (adoptive legitimation). Edellisessä tapauksessa syntyy lapseksiottajan ja ottolapsen välille suhde, joka yhtyy syntymän luomaan sukulaisuussuhteeseen, kun se taas jälkimmäisessä tapauksessa syrjäyttää syntymän perustaman suhteen. Eräissä valtioissa esiintyy epätäydellinen adoptio (adopción menos plena), joka soveltuu vain alle viisitoistavuotiaisiin lapsiin ja merkitsee sitä, että lapseksiottajan on elätettävä ja kasvatettava lasta 15 vuoden ikään saakka, poikkeustapauksissa kauemminkin. Vielä on mainittava lapseksiottaminen kiitollisuuden osoitukseksi, joka perustuu siihen, että ottolapsi on pannut henkensä vaaraan lapseksiottajan puolesta.

3. Lapseksiottamisesta ei tähän mennessä ole saatu aikaan yleis-sopimuksia, mikä ei olekaan ihme, kun tämä roomalaisten tuntema instituutti on omaksuttu nykyvaltioiden oikeuteen verraten myöhään. Kuitenkin on mainittava, että Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin piirissä on marraskuun 15 päivänä 1965 saatu valmiiksi sopimus, joka koskee viranomaisten toimivaltaa, sovellettavaa lakia ja päätösten tunnustamista adoptioasioissa. Tämän sopimuksen on toistaiseksi allekirjoittanut vain pari valtiota eikä kukaan ole sitä ratifioinut.

⁶ Comparative Analysis s. V.

⁷ Comparative Analysis, s. 1.

⁸ Ks. Comparative Analysis, ib.

Lapseksiottamisen edellytykset

1. Lapseksiottamiseen suostumisen ehtona on aina, että ottolapsisuhteen perustaminen on lapsen edun mukaista.⁹ Adoptoimisen perussyy on aikojen kuluessa muuttunut. Sen tarkoituksena oli alunperin hankkia lapseksiottajalle perillisiä suoraan alenevassa polvessa, mutta nyt adoptio on saanut enemmän sosiaalisen luonteen. Sitä pidetään laajenevassa mitassa pätevänä keinona hankkia pysyvää turvaa sellaisille lapsille, jotka ovat menettäneet luonnolliset vanhempansa.¹⁰

2. Adoptio on niinkuin jo on huomautettu, yleensä kaikkialla määrämuotoinen oikeustoimi, joka muodossa tai toisessa tarvitsee viranomaisen hyväksymisen.¹¹ Siten ottolapsisuhte saatetaan perustaa 1. tuomioistuimen määräyksellä, 2. sopimuksella, jonka tuomioistuin vahvistaa, 3. sopimuksella, jonka muu pätevä viranomainen vahvistaa, 4. hallintoviranomaisen päätöksellä.

3. Ottolapsisuhteen perustaminen edellyttää, tiettyjen laillisten edellytysten olemassa oloa. Kun kaikkialla on tunnustettu luonnollisten vanhempien oikeus oman lapsensa holhoukseen ja huoltoon, on selvää, että adoptoimiseen tarvitaan heidän suostumuksensa.¹² Kuitenkin on tämä useimmissa tapauksissa rajoitettu lapsiin, jotka asianomaisen valtion lain mukaan ovat alaikäisiä. Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen adoptoimiseen tarvitaan vain lapsen äidin suostumus, paitsi milloin lapsi esim. on isänsä huollossa tai isällä on lapseen vanhemmanoikeus, jolloin myös isän suostumus vaaditaan.

Eräissä valtioissa on lapseksiottamisen ehtona, ettei ottovanhemmilla ole aviolapsia.¹³ Toisissa valtioissa voidaan adoptoida vain alaikäisiä.¹⁴ Jos adoptoitava henkilö on saavuttanut tietyn iän, on häntä kuultava ottolapsihakemuksen johdosta.¹⁵ Useat valtiot vaativat sil-

⁹ Comparative Analysis, ib.

¹⁰ Ks. Comparative Analysis, s. 2.

¹¹ Ks. Comparative Analysis, s. 6 ss.

¹² Ks. Comparative Analysis, s. 11.

¹³ Näin on laita mm. Argentiinassa, Boliviassa, Kreikassa, Ranskassa ja Sveitsissä, joskin eräitä poikkeuksia sallitaan. Aviolapsista huolimatta on adoptio sallittu mm. Brasiliassa, Englannissa, Saksan Liittotasavallassa ja Venezuelassa.

¹⁴ Esim. Englannissa ja Yhdysvalloissa.

¹⁵ Esim. Argentiina, Englanti, Guatemala.

loin myös hänen suostumuksensa.¹⁶ Jos ottolapsi on avioliitossa, vaaditaan useissa valtioissa adoptoimiseen hänen puolisonsa suostumus.¹⁷

Vielä on saatettu asettaa erityisiä vaatimuksia ottolapsen ja otto-vanhempien kansalaisuuteen, asuinpaikkaan, uskontoon, ikäeroon, sukupuoleen yms. seikkoihin nähden. Tämän tutkimuksen kannalta on kiinnitettävä erityistä huomiota kahteen ensimmäiseen seikkaan.

Missään valtiossa ei ehdottomasti vaadita, että lapsella tulee olla tietty kansalaisuus tai edes sama kansalaisuus kuin lapseksiottajalla. Michiganin valtion laissa tavataan kuitenkin säännös, jonka mukaan tuomioistuimen tulee ottaa huomioon asianomaisten kansalaisuus tehdessään päätöksensä.

Useimmissa valtioissa ei myöskään vaadita, että lapseksiottajan tulee omata tietty kansalaisuus. Kuitenkin säädetään eräiden valtioiden laissa, että jos lapseksiottaja on muukalainen, hänen on täytettävä eräät lisäehdot tai että hänen on saatava lapseksiottamiseen erityinen lupa.¹⁸

Yleensä ei vaadita, että lapseksi otettavan tulee asua sen valtion alueella, missä lapseksi ottaminen tapahtuu. Kuitenkin tulee lapsen eräiden valtioiden lakien mukaan asua asianomaisten valtion alueella, ennen kuin lapseksi ottamiseen suostutaan.¹⁹ Käytännössä merkitsee samaa se säännös, jonka mukaan lapsen tulee asua lapseksiottajan luona jonkin aikaa tai tietyn minimiajan ennen adoptointia.²⁰

Useimmat lait sitä vastoin vaativat, että lapseksiottajan tulee asua sen valtion alueella, missä lapseksi ottaminen tapahtuu.²¹ Toisinaan on laissa säädetty minimiaika,²² toisinaan vaaditaan käytännössä tie-

¹⁶ Bolivia, Neuvostoliitto, Jugoslavia.

¹⁷ Argentiina, Bolivia, Kreikka, Peru, Ranska, Sveitsi ja Tanska. Tästä tehdään poikkeuksia siinä tapauksessa, että puoliset ovat eronneet tai elävät asumuserossa taikka toinen puoliso ei ole oikeustoimikelpoinen.

¹⁸ Neuvostoliitossa ja Tanskassa.

¹⁹ Englanti, Skotlanti, Ontario (Kanada).

²⁰ Edellinen määräys sisältyy Kreikan, Perun, Sveitsin ja eräiden Yhdysvaltain osavaltioiden lakeihin. Yhdistyneessä Kuningaskunnassa on aika määrätty 3 kuukaudeksi, Uruguayssa 2 vuodeksi ja Saskatchewan'issa (Kanadassa) 1 vuodeksi.

²¹ Ks. Comparative Analysis, s. 15.

²² Neuvostoliitto, Saskatchewan (Kanada), Kalifornia ja Michigan (Yhdysvallat).

tyn ajan kulumista.²³ Joskus vaaditaan vain muukalaiselta valtion alueella asumista. Eräät lait edellyttävät sekä kotipaikan että asunnon omaamista valtion alueella.²⁴

Oikeuspaikka ja sovellettava laki

1. Edellä esitetyn perusteella voidaan päätellä, että ottolapsisuhteen perustamisen oikeuspaikka on lapseksiottajan vakinainen asuinpaikka.²⁵ Niin kuin edellä on huomautettu, on eräiden valtioiden laissa suorastaan säädettyä, että lapseksiottajan tulee asua maassa. Mutta selvää on, että niissäkin valtioissa, joiden lainsäädäntö vaikeenee asiasta, vaaditaan asiaan liittyvän julkisen edun vuoksi, että henkilö, joka haluaa perustaa ottolapsisuhteen, on maassa oleskeleva. Vain siten voidaan saada tarvittava selvitys siitä, että hänen henkilökohtaiset ominaisuutensa ja hänen olosuhteensa ovat sellaiset, että niillä edistetään ottolapsen parasta. Kärjistettynä esiintyy mainittu vaatimus silloin, kun lapseksi otettava on sen valtion kansalainen, missä lapseksi ottaminen tapahtuu. Tilapäisesti maassa oleskelevan muukalaisen anomusta ei siis yleensä ole otettava tutkittavaksi, olkoon ottolapsen kotipaikka sanotussa valtiossa tai ei.²⁶

2. Milloin siis muukalainen haluaa ottaa ottolapsen tai jos muukalainen otetaan ottolapseksi jossakin valtiossa, on ensiksikin otettava huomioon lapseksiottajan oleskeluvaltion lain säännökset.²⁷ Periaatteellisesti ei vaadita, että myös muukalaisen lapseksiottajan tai ottolapsen kansallista lakia sovellettaisiin tällöin. Jotta käytännössä välttyttäisiin ristiriidoilta, on kuitenkin vaadittava, että adoptio tulee päteväksi myös siinä valtiossa, johon lapseksiottaja tai ottolapsi kansalaisuutensa perusteella kuuluu. Vieraassa valtiossa voidaan lapseksi ottaminen silti tunnustaa päteväksi, vaikkei sen oikeusjärjestyksen asettamia edellytyksiä täytettäisikään.²⁸

²³ Alabama (Yhdysvallat).

²⁴ Yhdysvallat, Ontario (Kanada).

²⁵ Ks. *Karlgren*, s. 131.

²⁶ *Karlgren*, ib.

²⁷ Ks. *Karlgren*, s. 130.

²⁸ *Karlgren*, ib.

Lapseksiottamisen oikeusvaikutukset

1. Ottolapsisuhteen oikeusvaikutukset määräytyvät lapseksiottajan kotivaltion lain mukaan.²⁹ Milloin kotivaltion kansalainen adoptoi muukalaisen lapsen, yhtyvät lapseksiottajan oleskeluvaltion ja kotivaltion laki. Milloin taas muukalainen adoptoi oleskeluvaltiostaan, saattaa oleskeluvaltion tai lapsen kotivaltion *ordre public* aiheuttaa poikkeuksia lapseksiottajan kotivaltion lain soveltamiseen.

2. Ottolapsisuhteen perustamisen näkyviin oikeusvaikutuksiin kuuluu yleensä, että lapsen sukunimi vaihtuu, t.s. hän saa ottovanhempien tai -vanhemman nimen. Useimpien valtioiden laeissa on säädetty, että ottolapsi saa ottovanhemman nimen.³⁰ Eräissä valtioissa nimenmuutos riippuu asianomaisen viranomaisen harkinnasta. Neuvostoliitossa nimenmuutos sallitaan lapseksiottajan vaatimuksesta, mutta jos ottolapsi on täyttänyt kymmenen vuotta, tarvitaan muutokseen hänen suostumuksensa. Guatemalan lainsäädännön mukaan riippuu ottolapsesta, haluaako hän käyttää ottovanhemman nimeä. Useat lait sallivat, että ottolapsi saa lisätä oman nimensä ottovanhemman nimeen tai päinvastoin.³¹ Eräissä valtioissa on tämä menettely pakollinen.³² Joissakin valtioissa on lapsen ristimänimen muuttaminen sallittu viranomaisen suostumuksella.³³

Siinä tapauksessa, että aviopuolisot ovat yhdessä ottovanhempina, on luonnollista, että lapsi saa miehen sukunimen, niin kuin yleensä aviolapsikin.³⁴ Eräiden valtioiden lakeihin sisältyy tästä nimenomaisen säännös. Niissä tapauksissa, joissa vaimo yksinään adoptoi ja on avioliiton kautta saanut miehensä sukunimen, myös lapsi saa tämän nimen.³⁵

3. Yleensä ottolapsisuhteen perustaminen ei vaikuta lapsen kansalaisuuteen.³⁶ Jos lapsi on ollut vieraan valtion kansalainen, ei otto-

²⁹ Alanen, Yleinen oikeustiede, s. 249.

³⁰ Esimerkkeinä mainittakoon Argentiina, Bolivia, Kreikka, Puola, Ranska, Sveitsi, Tanska, Yhdistynyt Kuningaskunta, Yhdysvallat.

³¹ Argentiina, Kreikka, Puola, Tanska.

³² Bolivia, Peru, Ranska, Uruguay.

³³ Ranska sekä Ontario ja Saskatchewan (Kanada).

³⁴ Ks. Comparative Analysis, s. 21.

³⁵ Ks. Comparative Analysis, ib.

³⁶ Ks. Schindler, s. 541.

lapsisuhde siis tee häntä lapseksiottajan kotivaltion kansalaiseksi. Eräiden valtioiden lain mukaan ottolapsi kuitenkin saa ilman muuta asianomaisen valtion kansalaisuuden, jos hänen ottoisällään tai ottovanhemmallaan on sanottu kansalaisuus.³⁷ Toisinaan taas on järjestetty lyhyehkö koeaika. Periaatteellisesti saattaisi olla asianmukaisin sellainen järjestelmä, jonka mukaan aivan pieni lapsi ilman muuta saisi ottovanhemman kansalaisuuden, mutta varttuneemman mieltä olisi kuultava. Täysi-ikäinen saisi tietenkin itse päättää kansalaisuudestaan.

4. Ottolapsisuhdetta koskevissa laeissa ei ole säädetty ottolapsen kotipaikan muuttumisesta adóption johdosta.³⁸ Kuitenkin on mahdollista, että näin tapahtuu niissä valtioissa, joissa on sääntönä, että lapsi alaikäisyytensä aikana seuraa isänsä kotipaikkaa.

5. Lapseksiottajan ja ottolapsen välinen suhde on sikäli henkilökohtainen, että ottolapsen ja lapseksiottajan suvun kesken ei synny mitään oikeussuhdetta.³⁹

Yleensä valtioiden lait myöntävät ottolapselle samanlaisen perimisoikeuden ottovanhemman jälkeen kuin aviolapselle,⁴⁰ mutta eräissä valtioissa on ottolapsen perimisoikeus rajoitetumpi kuin luonnollisten lasten.⁴¹ Sitävastoin on lapseksiottajalla hyvin rajoitettu perimisoikeus ottolapsen jälkeen⁴² tai sitten ei sellaista oikeutta tunnusteta lainkaan.⁴³ Eräissä valtioissa ottoisä tai -äiti on kuitenkin suunnilleen samassa asemassa kuin luonnollinen isä tai äiti perimisoikeuden osalta.⁴⁴

Ottolapsi säilyttää yleensä perintöoikeutensa luonnollisten vanhempiensa jälkeen. Eräissä valtioissa oikeus vanhempien perintöön on kuitenkin katkaistu.⁴⁵

³⁷ Yhdistyneessä Kuningaskunnassa ja Irlannissa.

³⁸ Ks. Comparative Analysis, s. 22.

³⁹ Wrede, m.t., s. 185.

⁴⁰ Näin on laita esim. Argentiinassa, Kreikassa, Neuvostoliitossa, Perussa, Puolassa, Ranskassa ja Yhdistyneessä Kuningaskunnassa sekä eräissä Yhdysvaltain osavaltioissa.

⁴¹ Bolivia, Guatemala, Jugoslavia, Uruguay.

⁴² Bolivia, Peru, Ranska, Ontario (Kanada).

⁴³ Ranska, Yhdistynyt Kuningaskunta, Kalifornian ja New Yorkin osavaltiot Yhdysvalloissa.

⁴⁴ Ks. Comparative Analysis, s. 24.

⁴⁵ Neuvostoliitto, Yhdistynyt Kuningaskunta, Kalifornia (Yhdysvallat), Quebec (Kanada).

Toisaalta luonnolliset vanhemmat myös yleensä säilyttävät perintöoikeutensa lapsen jälkeen.⁴⁶ Eräissä valtioissa vanhempien perintöoikeus ei kuitenkaan ulotu siihen omaisuuteen, minkä lapsi on saanut ottovanhemmiltaan.⁴⁷ Joissakin valtioissa luonnolliset vanhemmat menettävät oikeutensa periä adoptoitu lapsensa.⁴⁸

Ottolapsisuhteen purkaminen

Koska lapseksi ottamisen oikeusvaikutukset, sitten kun ottolapsisuhte on saatu aikaan, määräytyvät lapseksiottajan kotivaltion lain mukaan, on ottolapsisuhteen purkaminenkin arvosteltava sanotun lain mukaan, mutta huomiota on kiinnitettävä myös oleskeluvaltion ja ottolapsen kansalliseen lakiin.⁴⁹

Eräissä valtioissa ottolapsisuhteen purkaminen on kielletty lain nimenomaisella säännöksellä.⁵⁰ Eräistä laeista taas puuttuvat purkamista koskevat säännökset, jolloin lopputulos on sama.⁵¹ Yleensä ottolapsisuhteen purkaminen on kuitenkin sallittu tietyin perustein. Perusteena saattaa olla ottovanhemman ja ottolapsen keskinen sopimus.⁵² Tällöin ilmeisesti edellytetään, että ottolapsi on täysi-ikäinen. Joka tapauksessa on katsottava, että sellainen järjestelmä, jonka mukaan ottolapsisuhte voidaan purkaa, on tarkoituksenmukaisempi. Purkaminen saattaa olla nimenomaan ottolapsen edun mukaista siinä tapauksessa, että ottovanhemmat katsotaan sopimattomiksi käyttämään vanhemmanvaltaa.

Useimpien valtioiden lain mukaan ottolapsisuhteen purkaminen lakkauttaa kaikki sanotun suhteen tulevat oikeusvaikutukset.⁵³ Useimmissa valtioissa ottolapsi saa jälleen sen statuksen, mikä hänellä oli

⁴⁶ Ks. Comparative Analysis, s. 24.

⁴⁷ Bolivia, Peru, Ranska, Kanadan osavaltiot Ontario ja Quebec.

⁴⁸ Ranska, Uruguay, Yhdysvallat.

⁴⁹ *Karlgren*, s. 131.

⁵⁰ Bolivia, Uruguay, Michigan (Yhdysvallat), Ranska (Adoptive legitimation).

⁵¹ Yhdistynyt Kuningaskunta, Kanadan osavaltiot Ontario ja Saskatchewan.

⁵² Argentiina, Jugoslavia, Sveitsi, Tanska.

⁵³ Esim. Argentiinassa, Kreikassa, Ranskassa, Tanskassa ja Uruguayssa.

⁵⁴ Ks. Comparative Analysis, s. 27.

ennen adoptointia, joko täydellisesti tai eräin rajoituksin.⁵⁴ Joissakin valtioissa ottolapsi saa esim. tietyin edellytyksin pitää ottovanhemman nimen ottolapsisuhteen purkamisesta huolimatta.⁵⁵

Suomen oikeus

1. Suomen oikeuteen ottolapsisäännöstö on omaksuttu kesäkuun 5 päivänä 1925 annetulla lailla ottolapsista (Ask 208/25). Lapseksiottaminen on Suomen lain mukaan määrämuotoinen oikeustoimi, joka vaatii tuomioistuimen vahvistuksen (1 §). Ottolapsisuhteista, joilla on liittymäkohtia vieraaseen valtioon, sisältyy säännöksiä joulukuun 5 päivänä 1929 annettuun lakiin eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista (Ask 379/29). Lain 25 §:n mukaan on Suomessa tapahtuvassa lapseksi ottamisessa noudatettava Suomen lain muotomääräyksiä. Jos asianomaisen henkilön kotivaltion laissa säädetään määrättyä muotoa noudatettavaksi silloinkin, kun adoptio tapahtuu toisessa valtiossa, on sitäkin säännöstä noudatettava.

2. Käsitellessään ottolapsisuhteen perustamista koskevaa asiaa on tuomioistuimen tutkittava, ensiksikin, ovatko hakijan henkilökohtaiset ominaisuudet ja hänen olosuhteensa sellaiset, että lapseksiottamisella edistetään sen parasta, jonka hakija tahtoo ottaa lapsekseen, erityisesti saako hän hyvän hoidon ja kasvatuksen, jos hän on sen tarpeessa. Toiseksi on tutkittava, onko mahdollista perustaa vanhemman- ja lapsensuhde kysymyksessä olevien henkilöiden kesken ja onko siihen riittävää aihetta. Jos näihin molempiin kysymyksiin saadaan myönteinen vastaus, on tuomioistuimen suostuttava hakemukseen (OttolapsiL 3 §).

Lapseksiottamisen erityisiin edellytyksiin kuuluu, että lapseksiottaja on vähintään 25 vuoden ikäinen (1 §). Ottolapsen ikää ei ole rajoitettu eikä määrättyä ikäeroa vaadita vanhemman ja lapsen välillä. Selvää on tietenkin, että ottovanhemman tulee olla jonkin verran ottolastaan vanhempi. Johtoa saataneen luonnollisten vanhempien ja lasten ikäerosta. Kuitenkin voitaneen tästä jonkin verran tinkiä. Omien rintaperillisten olemassaolo ei ole esteenä ottolapsen ottamiselle. Edelleen vaaditaan alaikäisen ottamiseen otto-

⁵⁵ Esim. Puolassa ja Tanskassa.

lapseksi sen tai niiden suostumus, joiden tulee kasvattaa lapsi. Jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen arvostelukykynsä on kiinnitettävä huomiota, ei lapseksi ottaminen saa tapahtua ilman hänen myöntytystään. Naimisissa olevan henkilön ottolapseksi ottamiseen vaaditaan hänen puolisonsa suostumus (2 §).

Muukalainen voi Suomessa ottaa ottolapsen, jos lapseksiottaminen tunnustetaan hänen kotivaltiossaan (L kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista 24 §:n 2 mom.). Tämän säännöksen tarkoituksena on varmistaa se, ettei muukalainen kotivaltioonsa siirryttyään voi ilman muuta vapautua velvoituksistaan ottolastaan kohtaan, mikä on erityisen tärkeä näkökohta, milloin ottolapsi on Suomen kansalainen. Kuitenkaan ei lain mukaan vaadita, että muukalainen lapseksiottaja on tietyn ajan oleskellut Suomessa, vaikkakin käytännössä tällainen vaatimus saattaisi olla paikallaan.

Myös muukalainen voidaan adoptoida Suomessa. Tällöin vaaditaan, että lapseksi otettavan on ennen adoptiota pysyvästi oleskeltava Suomessa.

Käytännössä tuomioistuin usein saa melko hyvän kuvan lapseksiottajan ominaisuuksista ja siitä, ovatko olosuhteet hänen luonaan lapsen edun mukaiset, siten että lapsi luovutetaan alaikäistä ottolasta haluavan huostaan joksikin ajaksi huoltoviranomaisten tai jonkin lastensuojelujärjestön välityksellä. Nämä antavat sitten tuomioistuimelle lausunnon ottovanhemmista ottolapsiasiaa käsiteltäessä.

Ottolapsisuhdetta perustettaessa on ristiriitojen välttämiseksi otettava huomioon myös lapseksiottajan ja ottolapsen kansallinen laki.⁵⁶ Jos siis mainittu laki asettaa tiettyjä vaatimuksia esim. ottolapsen ikään tai sukupuoleen taikka ottovanhemman ja ottolapsen ikäeroon nähden, on adoptoitaessa myös nämä edellytykset täytettävä.

3. Lapseksiottamista koskevissa asioissa on laillisena tuomioistuimena yleensä lapseksiottajan henkilökohtainen forum eli sen paikkakunnan tuomioistuin, missä hakijalla on asuntonsa kotipaikkansa (16 §). Kun tilapäisesti maassa olekelevalla muukalaisella ei ole tällaista forumia, on säädetty, että sellaisessa tapauksessa asia on käsiteltävä sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä ottolapsi pysyvästi oleskelee, tai, jollei tämä oleskele Suomessa pysyvästi, Helsingin raastuvanoikeudessa.

⁵⁶ Ks. *Alanen*, m.t., s. 249.

4. Suomen viranomainen voi toisinaan joutua arvostelemaan ulkomaalla tapahtuneen lapseksiottamisen sitovuutta. Tästä on voimassa, että vieraassa valtiossa tapahtunut adoptio katsotaan päteväksi Suomessa, jos se tunnustetaan sellaiseksi sekä lapseksiottajan että ottolapsen kotimaassa. Jos Suomen kansalainen vieraassa valtiossa aikoo ottaa jonkun lapsekseen tai hänet aiotaan ottaa ottolapseksi, on siihen hankittava Suomen oikeusministerin lupa (KPSL 24 §:n 1 mom.). Tässä säännöksessä on havaittavissa pyrkimys suojella vieraassa valtiossa olevaa Suomen kansalaista, joka tai jonka vanhemmat eivät ehkä ole tarpeeksi perillä kysymyksessä olevan vieraan valtion laista. Erityisesti on tämä paikallaan silloin, kun muukalainen aikoo vieraassa valtiossa adoptoida alaikäisen suomalaisen.

5. Lapseksiottamisen oikeudelliset vaikutukset määräytyvät lapseksiottajan kotivaltion lain mukaan (KPSL 26 §). Jos siis Suomen kansalainen ottaa ottolapseksi muukalaisen, on adoption oikeusvaikutukset arvosteltava Suomen lain mukaan. Siten ottolapsi saa lapseksiottajan sukunimen, ellei toisin määrätä (5 §). Sitä vastoin ei lapseksiottaminen Suomen lain mukaan vaikuta lapsen kansalaisuuteen. Vaikka siis muukalainen lapsi Suomessa otetaan Suomen kansalaisen ottolapseksi, ei hän sillä itsestään tule Suomen kansalaiseksi, vaan vaaditaan lisäksi laissa edellytetyt kansalaistamistoimenpiteet.

Kun Suomen oikeuden mukaan aviolapsi seuraa isänsä kotipaikkaa, johtuu siitä, että lapsen kotipaikka saattaa muuttua ulkomailta Suomeen.⁵⁷

Lain nimenomaisen säännöksen mukaan (KPSL 55 §) se, mitä on säädetty lapseksiottamisen oikeudellisista vaikutuksista (26 §), ei koske perintöä eikä testamenttia. Suomen lain mukaan ottolapsi perii lapseksiottajan niin kuin avioliitossa syntynyt lapsi, mikäli rintaperillisen oikeudesta lakiosaan ei muuta johdu (OttolapsiL 7 § PK 4:1).⁵⁸ Ottolapsen perintöoikeus ei ulotu pitemmälle kuin ottovanhempiin. Jos ottolapsi on kuollut, on hänen rintaperillisillään sijaisperintöoikeus (PK 4:1 mom. 2).

⁵⁷ L henkikirjoituksesta 1.9.1939 (299/39) 3 §. Jos isä on kuollut tai lapsi muuten on äitinsä kasvatettavana, seuraa hän äitiään.

⁵⁸ Ennen 26.10.1951 tapahtunutta lainmuutosta (536/51) oli voimassa, että jos lapseksiottajalta jäi eloon luonnollinen rintaperillinen, peri viimeksi mainittu kaksi sen vertaa kuin ottolapsi.

Jos ottolapsi kuolee rintaperillisittä, menee hänen omaisuutensa lapseksiottajalle (PK 4:2). Tämä ei kuitenkaan peri sellaista omaisuutta, minkä ottolapsi on perinnön, testamentin tai lahjan nojalla saanut perimispolvessa olevalta sukulaiseltaan, vaan tällainen omaisuus tai sen arvo menee ottolapsen sukulaisille. (PK 4:3,5).

Jos muukalainen ottaa Suomen kansalaisen ottolapsekseen, määntyvät lapseksiottamisen oikeudelliset vaikutukset muukalaisen kotivaltion lain mukaan edellä lausutun säännön nojalla. Jos he asettuvat Suomeen asumaan, saattaa *ordre public* »vaatia» Suomen oikeuden soveltamista esim. elatusvelvollisuuden osalta.

6. Myös ottolapsisuhteen purkamisen edellytykset on arvostettava lapseksiottajan kotivaltion lain mukaan (KPSL 26 §). Suomen oikeuden mukaan vaaditaan ottolapsisuhteen purkamiseenkin tuomioistuimen suostumus. Purkamisasia voidaan panna vireille yhteisestä sopimuksesta tai yksipuolisesta hakemuksesta (OttolapsiL 10, 11 §). Kummassakin tapauksessa tuomioistuimen on harkittava, onko pätevää syytä ottolapsisuhteen purkamiseen.⁵⁹

Ottolapsisuhde, jossa ottoisa tai -äiti on muukalainen, voidaan Suomessa purkaa vain, milloin vanhemmalla on täällä kotipaikka ja purkaminen tunnustetaan päteväksi hänen kotimaassaan (KPSL 24 §:n 2 mom.). Jos lapseksiottajan kotivaltion laki ei tietyssä tapauksessa tunnusta ottolapsisuhteen purkamista päteväksi, vaikka Suomen lain mukaiset edellytykset ovat olemassa, ottovanhemmat ovat esim. huomattavassa määrin laiminlyöneet velvollisuutensa lasta kohtaan, saattaa syntyä vaikea tilanne, josta Suomen viranomaisten on pyrittävä selviytymään lain suomien keinoin, niin kuin luonnollisten lasten ollessa kysymyksessä.

Ottolapsisuhteen purkaminen merkitsee lapseksiottamisen oikeusseuraamusten lakkaamista, mikäli ne kohdistuvat tulevaisuuteen (OttolapsiL 12 §). Siten molemminpuolinen perintöoikeus päättyy ja ottolapsi joutuu entiseen asemaansa perheeseensä ja sukuunsa.

⁵⁹ Syynä purkamiseen yksipuolisesta hakemuksesta mainitaan laissa, että lapseksiottaja on törkeästi rikkonut lasta vastaan tai huomattavassa määrin laiminlyönyt velvollisuutensa lasta kohtaan tai että hän viettää pahantapaista tai rikollista elämää tahi että ottolapsi on törkeästi rikkonut lapseksiottajaa tai hänen lähimpiään vastaan, taikka että ottolapsi viettää pahantapaista tai rikollista elämää.

Jos lapsi on tuotu Suomeen pienenä ja oppinut vain Suomen kielen, tuottaa tietenkin lapsen kehitykselle suurta haittaa, jos hänet toimitetaan kotimaahansa vieraisiin oloihin, mutta jos lapsi on jäänyt vieraan valtion kansalaiseksi, on ilmeisesti siten meneteltävä. Jos lapsi on saanut Suomen kansalaisuuden, saa hän jäädä tänne, koska hallitusmuodon 7 §:n mukaan Suomen kansalaisella on ehdoton oikeus oleskella maassa.⁶⁰ Jos kuitenkin lapsen luonnolliset vanhemmat ilmoittavat haluavansa alaikäisen lapsen huostaansa sekä näyttävät, että he pystyvät lapsen hoitamaan ja kasvattamaan, lienee heidän pyyntöönsä tässäkin tapauksessa suostuttava, koska siten edistettäneen sittenkin lapsen etua paremmin kuin esim. toimittamalla hänet täällä laitoshoitoon. Kun Suomen kansalaisten luonnollinen lapsi voidaan antaa ulkomaille ottolapseksi, tuntuu johdonmukaiselta, että muukalaisten vanhempien luonnollinen lapsi voidaan palauttaa heidän huostaansa, milloin heidän olosuhteensa ovat sellaiset, että niissä edistetään lapsen parasta.

Laillisesta tuomioistuimesta ottolapsisuhteen purkamista koskevissa asioissa on voimassa, mitä lapseksiottamisen osalta edellä on sanottu.

Pohjoismainen sopimus

1. Pohjoismaiden keskisissä kansainvälisyksityisoikeudellisissa suhteissa noudatetaan domisiiliperiaatetta, niin kuin aikaisemmin on huomautettu.⁶¹ Tälle periaatteelle rakentuu Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken helmikuun 6 päivänä 1931 tehty avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä sopimus (SopS 20/31) myös lapseksiottamista koskevalta osalta (11—13 art.). Ratkaiseva on lapseksiottajan domisiili. Hänen olosuhteensahan on lähinnä tutkittava ottolapsisuhdetta perustettaessa.⁶² Asia on siis käsiteltävä hänen oleskeluvaltionsa ja oleskeluvaltion lakia on sovellettava. Kuitenkin, milloin lapseksi otettava ei ole täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja hänellä on kotipaikka kotimaassaan, ei hakemukseen saa suostua toi-

⁶⁰ *Erich I*, s. 221.

⁶¹ *Sainio I*, s. 54.

⁶² *Ks. Karlgren*, s. 131.

sessä valtiossa, ellei asianomaisella kotimaan lastenhuoltoviranomaisella ole ollut tilaisuutta antaa siitä lausuntoa. Tällöin ei siis tarvitse tutkia, tuleeko adoptio päteväksi muussa valtiossa.

Myös sopimusvaltion kansalaisten välisen ottolapsisuhteen purkamisen on ensi sijassa tutkittava lapseksiottajan kotivaltiossa ja arvosteltava sen lain mukaan. Ellei lapseksiottajalla ole kotipaikkaa missään sopimusvaltiossa, on purkamisasia käsiteltävä siinä valtiossa, missä ottolapsen kotipaikka on.

2. Mitä tulee lapseksiottamisen oikeusvaikutuksiin, on ne, perintöoikeudellisia lukuunottamatta, periaatteellisesti arvosteltava sen valtion lain mukaan, missä lapseksiottaminen on tapahtunut.⁶³ Pohjoismaiden keskisissä suhteissa ei tällaiseen järjestelyyn sisälly mitään vaaraa kellekään osapuolelle. Näin on meneteltävä siinäkin tapauksessa, että lapseksiottaja omaa toisen sopimusvaltion kansalaisuuden.

3. Lopuksi on huomattava, että lainvoimainen tuomio tai hallintoviranomaisen päätös, joka jossakin sopimusvaltiossa on annettu muun ohella lapseksiottamista koskevassa asiassa, on muissa sopimusvaltioissa voimassa erityisettä vahvistuksesta. Näiden valtioiden viranomaisten ei myöskään tule tutkia, onko ratkaisu oikea tai ovatko sen edellytykset olemassa, milloin ratkaisu perustuu siihen, että asianomaisella henkilöllä on katsottu olevan kotipaikka tai kansalais-oikeus jossakin sopimusvaltiossa (22 art.).

5. Holhousoikeus

1. Aikaisemmin on todettu, että vaikka kaikki ihmiset nykyään tunnustetaan oikeuskelpoisiksi eli henkilöiksi, niin kaikilla ei kuitenkaan ole oikeudellista toimintakykyä.¹ Tämä johtuu siitä, että yhteiskunnassa on kaikkina aikoina ja kaikkialla ollut alaikäisiä ja mielisairaita henkilöitä, jotka ovat olleet oikeudellista toimintakykyä vailla ja joita sellaisina on pidetty holhouksen alaisina. Holhous merkitsee lakiin perustuvaa suojelusta ja edustusta, jonka alaisiksi ase-

⁶³ Ks. *Karlgren*, s. 131 s.

¹ Ks. s. 6 ss.

tetaan sellaiset henkilöt, jotka eivät kykene hoitamaan itseään eivätkä asioitaan.² Paitsi alaikäisiä ja mielisairaita, on eräitä muitakin henkilöryhmiä asetettu holhouksen alaisiksi, mutta näiden koostumus on vaihdellut eri aikoina ja eri kansojen keskuudessa. Yleisenä sääntönä voidaan kuitenkin pitää, että holhouksen alaisena olemisen aina tulee perustua lakiin sekä, ettei muita henkilöitä kuin laissa määrättyjä, voida alistaa holhottaviksi.³ Alunperin on vajavaltaisista huolehtiminen kuulunut suvulle tai perheelle, mutta on sittemmin siirtynyt valtion tehtäväksi. Nykyisessä holhousoikeudessa on havaittavissa vaikutteita kummastakin käsityksestä.⁴

Holhouksessa on erotettavissa kaksi puolta, holhotin henkilökoh- taisten asioiden hoito eli huolto ja holhotin omaisuuden hoito. Lisäksi holhoustoimeen kuuluu holhotin edustaminen näillä kummallakin alalla.⁵

2. Milloin joudutaan määräämään muun kuin kotimaan kansalai- sen holhousstatuutti, on otettava huomioon, että nykyajan holhous- oikeuden perimmäisenä tarkoituksena on holhotin etujen vaarinotto ja hoitaminen.⁶ Niissä valtioissa, jotka soveltavat kansalaisuusperi- aatetta, määräytyy holhoustoimen järjestäminen kotivaltion lain mu- kaan silloinkin, kun asianomaisella henkilöllä on kotipaikka ulko- mailla.⁷ Niiden valtioiden kansalaisten osalta, jotka soveltavat asuin- maaperiaatetta, kuuluu holhoustoimen järjestäminen oleskeluval- tiolle.⁸ Siinä tapauksessa, että kansalaisuusperiaatetta soveltava val- tio ei huolehdi toisessa niin ikään kansalaisuusperiaatetta noudatta- vassa valtiossa olevan holhoojan tarpeessa olevan kansalaisensa hol- houstoimen järjestämisestä, on oleskeluvaltion hoidettava asia. Samoin on tietenkin meneteltävä, jos muukalaisen kotivaltio on asuin- maaperiaatteen kannalla.⁹ Muukalaisen holhoustointa järjestettäessä on yleensä edullista, että holhoojalla on sama kansalaisuus ja uskon- tunnustus kuin holhouksenalaisella.

² Wrede, s. 255.

³ Wrede, ib.

⁴ Schnitzer, s. 549.

⁵ Rautiala, Holhousoikeus, s. 40.

⁶ Alanen, Yleinen oikeustiede, s. 250.

⁷ Alanen, s. 250 s.; Karlgren, s. 127 s.

⁸ Karlgren, s. 128.

⁹ Karlgren, ib.

Kun on kysymys holhoustoimesta kieltäytymisen perusteista, jota koskevat säännökset pitävät silmällä holhoojan etua, on kohtuullista sallia holhoojan vedota omaan lakiinsa holhoustoimesta kieltäytyessään. Kun kuitenkin holhoussäännösten tarkoituksena on vajavaltaisen edun huomioon ottaminen, on sallittava myös hänen lakinsa soveltaminen. Kieltäytymisperusteeseen voidaan siis vedota, jos se on sallittu jommankumman lain mukaan,¹⁰ sillä ei ole tarkoituksenmukaista määrätä ketään holhoojaksi vastoin tahtoaan.

3. Vajavaltaisuuden vaikutus määräytyy sen lain mukaan, jonka nojalla holhous on järjestetty.¹¹ Tämän mukaan siis arvostellaan sekä holhotin toimivalta tai toimivallan puute että holhoojan toimivalta. Siten sanottu laki ratkaisee, kenelle kuuluu oikeus toimia holhoojana, mitä oikeuksia hänellä on omaisuuden hallintaan nähden ja mihin rajoituksiin ja valvontaan hänen on alistuttava, tarvitseeko hän tiettyyn toimenpiteeseen viranomaisen tai sukulaisten suostumuksen, onko hän velvollinen asettamaan vakuuden hallinnostaan, onko hän oikeutettu palkkioon ja onko hänen tehtävä tilitys omaisuuden hoidosta.¹²

Niin kuin aikaisemmin on huomautettu, saattaa oikeusturvallisuus vaatia, että edellä lausutuista säännöistä poiketaan sellaisessa tapauksessa, että muukalainen on kotivaltionsa lain mukaan vajavaltainen, mutta oleskeluvaltion lain mukaan täysivaltainen. Tällöin saattaisivat oleskeluvaltion kansalaiset joutua kärsimään huomattaviakin oikeudenmenetyksiä ja siksi on vilpittömässä mielessä toimivaa sopimuspuolta suojeltava. Selvä on kuitenkin, että jos muukalaisen holhouksen alaiseksi asettaminen on saatettu yleisesti tunnetuksi siitä asianmukaisesti kuuluttamalla, ei vilpiton mieli suojaa toista sopimuspuolta.¹³

4. Kysymys siitä, milloin holhoojan tarve lakkaa, ratkaistaan saman valtion lain mukaan, jonka nojalla holhooja on määrätty. Jos kuitenkin täysivaltainen henkilö on julistettu holhottavaksi vieraassa valtiossa, vaativat kohtuusnäkökohdat ja eräissä tapauksissa kenties kotivaltion ordre public, että hänet voidaan julistaa jälleen täysi-

¹⁰ Hult, s. 90.

¹¹ Karlgren, ib.

¹² Hult, s. 77.

¹³ Vrt. s. 46 s. sekä Karlgren, s. 129.

valtaiseksi kummassa valtiossa tahansa asianomaisen valtion lain mukaan.¹⁴

Suomen oikeus

1. Suomessa on kansainvälisiä liittymäkohtia sisältävät holhouskysymykset yleisesti säännöstetty usein mainitun eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain III osassa. Lain säännökset noudattelevat pääasiallisesti edellä selostettuja yleisiä periaatteita. Tällöin on kuitenkin muistettava, että Suomen kansainvälinen yksityisoikeus rakentuu kansalaisuusperiaatteelle.¹⁵

2. Jos siis täällä pysyvästi oleskelee muukalainen alaikäinen, jonka kotivaltio niinkään noudattaa kansalaisuusperiaatetta, saadaan hänen kotivaltiossaan määrätä hänelle holhooja tai hänen omaisuutensa järjestää valvonnan alaiseksi. Jotta alaikäisen asiat eivät jäisi hoitoa vaille, on asianomaisen tuomioistuimen tiedusteltava, tuleeko ulkomaalla järjestettäväksi holhous tai valvonta. Jos vastaus on myönteinen, ei Suomen holhousviranomaisella ole syytä ryhtyä toimenpiteisiin. Mutta jos vastaus on kielteinen tai vastausta ei saada kuuden kuukauden kuluessa, on alaikäiselle järjestettävä holhous Suomen lain mukaan (KPSL 29 §). Jos vajavaltaisen asiainhoito täällä ei siedä viivytystä, on tuomioistuimen tai ellei kihlakunnan-oikeudella ole istuntoa, paikkakunnan tuomarin määrättävä uskottu mies hoitamaan asioita (KPSL 40 §, vrt. holhouslain 70 §:ään). Myös holhouslautakunnan on holhouslain 30 §:n 2 momentin säännöksen mukaisesti pidettävä huolta vajavaltaisen asioista niin kauan kuin hän on edusmiehettä (KPSL 41 §).

Ajankohta, jolloin holhoojan tarve alaikäiselle lakkaa, määräytyy alaikäisen kotivaltion lain mukaan (KPSL 30 §).

3. Jos Suomen tuomioistuimelta pyydetään sellaisen muukalaisen julistamista holhottavaksi, jonka kotipaikka on Suomessa, tulee tuomioistuimen myös tiedustella, tuleeko muukalaisen holhous jär-

¹⁴ *Alanen*, m.t., s. 251.

¹⁵ Suomen voimassa oleva holhouslaki, joka on annettu elokuun 19 päivänä 1898 (34/98), on siihen myöhemmin tehdyistä muutoksista huolimatta pääosiltaan vanhentunut eikä vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia. Meillä onkin v. 1966 asetettu komitea valmistelemaan holhousoikeuden uudistamista. On myös herätetty ajatus holhousikärajan alentamisesta 20 ikävuoteen.

jestettäväksi hänen kotivaltionsa lain mukaan. Jos vastaus on kielteinen tai vastausta ei saada kuudessa kuukaudessa, käsitellään asiaa täällä samoin kuin Suomen kansalaisen julistamista holhottavaksi koskevaa kysymystä. Jos täysi-ikäisen muukalaisen asiat täällä vaativat pikaista hoitoa sellaisen seikan nojalla, joka Suomessa on holhouksen alaiseksi julistamisen peruste, voidaan muukalainen Suomen lakia soveltaen toistaiseksi julistaa holhottavaksi ja hänelle määrätä väliaikainen holhooja (KPSL 33 §).

4. Erityissäännös asiasta sisältyy Suomen-Neuvostoliiton tammi-kuun 24 päivänä 1966 tehtyyn konsulisopimukseen (SopS 32—33/66). Sopimuksen 29 artiklan mukaan konsuli voi ehdottaa asemamaan tuomioistuimelle tai muulle asianomaiselle viranomaiselle sopivia henkilöitä nimittäjävaltion kansalaisen holhoojaksi tai hänen omaisuutensa hoitajaksi, jos tämä omaisuus muuten jäisi valvontaa vaille. Tällainen ehdotus on asemamaan viranomaisia sitova. Siitä saa poiketa vain, jos tärkeät syyt sitä vaativat. Tällaiset syyt on ilmoitettava konsulille, joka tällöin voi esittää muita ehdokkaita. Täten nimittäjävaltiolla on yleensä mahdollisuus saada haluamansa henkilö kansalaisensa holhoojaksi.

5. Jos muukalainen on julistettu holhottavaksi Suomessa, voidaan holhottavaksi julistaminen peruuttaa sekä täällä Suomen lain mukaan että vieraassa valtiossa sen lain mukaisesti (KPSL 34 §). Tämän säännöksen tekee ymmärrettäväksi erityisesti sellainen tapaus, että muukalainen siirtyy täältä kotimaahansa, jonka lain mukaan ei enää ole perustetta pitää häntä holhouksenalaisena. Silloin olisi tietenkin aiheetonta kohdella häntä jatkuvasti vajavaltaisena.

6. Jos Suomessa oleskeleva muukalainen on kotivaltiossaan julistettu holhouksen alaiseksi tai holhottavaksi julistaminen on siellä peruutettu, on selvää, että tällainen toimenpide saattaa tulla vain aniharvojen henkilöiden ja viranomaisten tietoon Suomessa. Sen vuoksi onkin säädetty, että vieraassa valtiossa tapahtunut holhottavaksi julistamista tai holhouksen peruuttamista koskeva päätös on pyynnöstä Suomen tuomioistuimen toimesta kuulutettava, niin kuin päätös vastaavissa tapauksissa kuulutetaan Suomen lain mukaan (KPSL 35 §).

Milloin muukalainen on kotivaltiossaan julistettu holhouksen alaiseksi, mutta siitä ei ole kuulutettu Suomessa edellä kerrotulla tavalla, tuottaisi oikeusturvallisuudelle vaaraa, jos kaikki oikeustoimet, joihin

hän täällä on ryhtynyt, katsottaisiin mitättömiksi. Sen vuoksi on säädetty, että holhouksenalaisuuteen voidaan vedota vain sellaista henkilöä vastaan, joka kuulutuksen laiminlyömisestä huolimatta on tietänyt tai jonka olisi pitänyt tietää, että asianomainen henkilö on holhouksen alainen (KPSL 36 §).

Milloin muukalaisen kotivaltion lain mukaan hänen oikeustoimikelpoisuuteensa voidaan kajota muulla tavoin kuin holhottavaksi julistamisella, on edellä selostettuja säännöksiä sovellettava tällaiseenkin toimenpiteeseen (KPSL 37 §).

7. Kun holhoojaksi mielellään määrätään joku vajavaltaisen omainen tai sukulainen, menetellään näin tietysti myös muukalaiseen vajavaltaiseen nähden. Siitä seuraa, että holhoojakin tällaisessa tapauksessa on usein muukalainen. Tällöin tulee eteen kysymys, minkä lain mukaan ratkaistaan muukalaisen velvollisuus ottaa holhoustoimi. Ratkaisu tapahtuu siten, että muukalaisen velvollisuus ottaa vastaan holhoustoimi määräytyy Suomen lain mukaan, milloin hänen kotipaikkansa on Suomessa,¹⁶ mutta muutoin sen valtion lain mukaan, jonka kansalainen hän on (KPSL 42 §).

Vaikka onkin säädetty, että holhoojaa tarvitsevan muukalaisen kotivaltion viranomaiselta on tiedusteltava, tullaanko holhous järjestämään hänen kotivaltionsa lain mukaan, saattaa sittenkin käydä niin, että myös Suomessa järjestetään hänelle holhooja. Tällaisen tapauksen varalta on säädetty, että milloin saadaan tietää, että muukalainen on asetettu holhottavaksi kotivaltionsa lain mukaan tai että hänen vanhempansa tai toinen heistä sen mukaan hoitaa hänen asioitaan, on täällä annettu holhoojan määräys peruutettava (KPSL 43 §).

8. Liike-elämän oikeusturvallisuus on vaatinut poikkeuksen esitettyihin sääntöihin. Siten eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista annetun lain 44 §:ssä säädetään, että sanottu laki ei tee muutosta siihen, mitä ulkomaalaisen vekseliin tai shekkiin perustuvasta vastuusta on säädetty. Heinäkuun 14 päivänä 1932 annetun vekselilain (242/32) 79 §:n 3 momentin ja samana päivänä annetun shekkilain (244/32) 58 §:n 3 momentin mukaan muukalainen, joka noudatettavan lain mukaan ei saa mennä vekseli- tai shekkisitoumukseen, on Suomessa kuitenkin sellaisesta sitoumuksesta vastuussa, milloin velvoittautuminen on tapahtunut sellaisen valtion

¹⁶ Ks. holhouslain 19. 8. 1898/34 3 luku.

alueella, jonka lain mukaan hänellä on siihen oikeus. Erityisesti on huomattava, ettei toiselta sopijapuolelta vaadita edes vilpitohtä mieltä.¹⁷

9. Holhouslaissa on säännöksiä siitä, mille tuomioistuimelle holhousasiain käsittely tai holhouksen silmälläpito kuuluu tahi minkä on käsiteltävä holhoojan tilin moite.¹⁸ Siltä varalta, ettei näiden sääntöjen mukaan täällä ole toimivaltaista tuomioistuinta käsittelemään sellaisia kysymyksiä, jotka edellä selostettujen sääntöjen mukaan ovat Suomen tuomioistuimen asiana, sisältää laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista forum-säännön. Tämän mukaan holhousasia kuuluu sen paikkakunnan tuomioistuimelle, missä holhouksenalainen henkilö pysyvästi oleskelee, tai ellei hän oleskele Suomessa pysyvästi, Helsingin raastuvanoikeudelle (45 §).

Jos holhoojaa tarvitseva henkilö on kansalaisuudetön, ei hänellä yleensä ole kotivaltiota, joka hoitaisi hänen holhousasiansa. Kun tällaista henkilöä ei voida jättää holhoojatta, on käytettävä apuperiaatteena asuinmaaperiaatetta ja holhous järjestettävä täällä Suomen lain mukaan.

Pohjoismainen sopimus

Niin kuin aikaisemmin on jo huomautettu, on asuinmaaperiaate, vallitsevana pohjoismaiden välisissä perheoikeudellisissa suhteissa Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken helmikuun 6 päivänä 1931 tehdyn avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävän sopimuksen (SopS 20/31) nojalla.

Holhous järjestetään siinä valtiossa, missä alaikäisellä tai holhouksenalaiseksi julistettavalla on kotipaikkansa sanotun valtion lain (lex fori) mukaan, ellei hän jo ole toisessa sopimusvaltiossa lakimääräisen tai määrätyn holhoojan holhottavana (14 ja 16 art.). Huomattava on, että tässä kohden riittää kotipaikan omaaminen sellaisenaan, joten mitään minimiaikaa ei vaadita.¹⁹ Täten saadaan holhouskysymyksen järjestely luistamaan nopeasti ja joustavasti. Hol-

¹⁷ Ks. *Karlgren*, s. 129.

¹⁸ Ks. holhouslain 1, 15 ja 60 §. Ks. myös *Rautiala*, m.t., s. 71 ss.

¹⁹ Ks. *Karlgren*, s. 129.

hottavaksi julistamisen peruuttamista koskeva kysymys käsitellään siinä valtiossa, missä holhous on järjestetty (20 art.).

Myös vajavaltaisuuden vaikutukset varallisuus oikeudellisessa suhteessa ja holhoojan toimivalta määräytyvät sen valtion lain mukaan, missä holhousta hoidetaan. Poikkeuksena tästä ovat taas vekseli- ja shekkisitoumukset, joihin nähden on sovellettava vekseli ja shekkilain säännöksiä (17 art.).²⁰

Tilapäinen holhous voidaan järjestää ja muihin tilapäisiin toimenpiteisiin ryhtyä missä tahansa sopimusvaltiossa, jolloin noudatetaan siellä voimassa olevaa lakia (15 ja 16 art.).

Kun sopimusvaltioiden kesken esiintyy melkoisesti muuttoliikettä, on katsottu tarpeelliseksi säätää, että milloin vajavaltainen siirtyy toiseen sopimusvaltioon, voidaan holhous siirtää sinne. Siirtämisestä on asianomaisten ministeriöiden sovittava keskenään. Näin voidaan menetellä myös, milloin siirtäminen muusta syystä havaitaan soveliaaksi (18 art.). Tällainen syy saattaa olla esimerkiksi se, että vajavaltainen perii kiinteistön toisessa sopimusvaltiossa, mutta ei omista mainittavaa omaisuutta toisessa, jolloin holhoustoimen valvonta on tarpeen edellisessä valtiossa.

Oikeusturvan kannalta on tähdellinen säännös, jonka mukaan jonkin sopimusvaltion kansalaisen julistamisesta holhouksenalaiseksi ja holhottavaksi julistamisen peruuttamisesta muussa valtiossa kuin hänen kotimaassaan on viipymättä ilmoitettava viimeksi mainitun valtion asianomaiselle ministeriölle (20 art.).

Mitä on määrätty holhottavaksi julistamisesta, on sovellettava milloin Tanskassa asuvalle sopimusvaltion kansalaiselle, jolle ei ole järjestetty holhousta muussa sopimusvaltiossa, on määrätty avustaja (Lavvaerge) Tanskan lain mukaan (21 art.).

Lopuksi on huomattava, että jossakin sopimusvaltiossa holhousasiassa annettu lainvoimainen tuomio tai hallinnollisen viranomaisen päätös on muissa sopimusvaltioissa voimassa erityisettä vahvistusta ja näiden viranomaisten asiaa tutkimatta (22 art.).

²⁰ Ks. s. 114.

V l u k u

PERINTÖOIKEUS

Yleisiä näkökohtia

1. Kun henkilö kuolee, lakkaavat ne »puhtaat» perheoikeudet, joiden aktiivisena tai passiivisena subjektina hän on ollut. Sitä vastoin varallisuus oikeudet pysyvät yleensä jatkuvasti voimassa ja siirtyvät yhdelle tai useammalle muulle henkilölle.¹

Sitä oikeuden alaa, joka säännöstelee kuolleen henkilön varallisuuteen kohdistuvat yksityisoikeudet, sanotaan perintöoikeudeksi.² Perimys oikeudella taas tarkoitetaan tällaista yksityisoikeutta.³

Kuolleen henkilön varallisuuden siirtymistä yhdelle tai useammalle muulle henkilölle sanotaan seuraannoksi eli perinnöksi laajassa merkityksessä. Seuraannon välttämättömänä edellytyksenä on siis perinnönjättäjän kuolema.⁴

Toisaalta varallisuus siirtyy perilliselle yleensä heti perinnönjättäjän kuolinhetkellä. Seuraanto ei edellytä perillisen tahdonilmaisua eikä edes tietoa perinnönjättäjän kuolemasta.⁵ Tosin saattavat perimissuhteet toisinaan olla niin sekavat, ettei heti kuolemanhetkellä tiedetä, kenelle varallisuus siirtyy. Tällöinkään ei kuitenkaan kat-

¹ Ks. *Wrede*, Perintökaaren selityksiä s. 9.

² *Wrede*, ib.

³ *Wrede*, ib. — *Hakulisen* Lakikielen sanakirjassa ja Nykysuomen sanakirjassa mainitaan rinnakkaisina käsitteinä »perimisoikeus» ja »perimys oikeus», mutta kun edellisellä tarkoitetaan myös oikeutta periä saatava, voidaan perimys oikeutta pitää parempana tekstissä esiintyvässä yhteydessä. Vrt. perimysmaa.

⁴ Ks. *Wrede*, ib.

⁵ *Chydenius*, Arfs-och testamentsrätt, s. 37. Eri asia on, että perillinen voi myöhemmin määrääjässä luopua perinnöstä.

sota, että jäämistö on aluksi omistajaa vailla ja siirtyy vasta sitten, kun oikea perillinen on selvinnyt. Päinvastoin tällöinkin perintö siirtyy perilliselle heti.⁶

Perinnönjättäjän varallisuus voi siirtyä perinnönsaajalle kahdella periaatteellisesti suuresti eroavalla tavalla. Ensiksikin perintö voi siirtyä perilliselle suorastaan lain nojalla, jolloin puhutaan lakimääräisestä perimyksestä. Mutta varallisuuden siirtymisen lähimpänä perusteena saattaa olla myös vainajan ennen kuolemaansa ilmaisema tahto, jolloin puhutaan testamenttiperimyksestä. Täten voidaan nyt puheena oleva oikeuden ala jakaa perintöoikeuteen varsinaisessa eli suppeassa merkityksessä ja testamenttioikeuteen.⁷ Näistä on testamenttioikeus myöhäissyntyisempi.⁸

2. Mitä muukalaisten perintöoikeuteen tulee, on todettava, että muukalaiset alunperin olivat tässä suhteessa, kuten muutoinkin, kotimaan kansalaisia huonommassa asemassa.⁹ Nykyisen oikeuden mukaan on sitä vastoin jokainen periaatteellisesti kelvollinen olemaan perillisenä. Siten on muukalaisetkin verrattain yleisesti rinnastettu kotimaan kansalaisiin perintöoikeuteen nähden, joskin eräitä vähäisiä poikkeuksia vielä esiintyy.¹⁰ Tämä assimiloituminen johtuu siitä, että yksityisoikeuksien alalla kotimaan kansalaiset ja muukalaiset yleensäkin rinnastetaan toisiinsa.¹¹

Muukalaisten perintöoikeus rakentuu lähinnä kansainvälisen tapaoikeuden ja valtioiden sisäisen oikeuden varaan. Kuitenkin on alalla solmittu myös kansainvälisiä sekä monenkeskisiä alueellisia että kaksipuolisia sopimuksia, mutta kauppa- ja merenkulkusopimuksissa ovat perintöoikeutta koskevat määräykset peräti harvinaisia.¹²

3. Jäämistöä koskevat oikeuskysymykset ratkaistaan yleensä asianomaisen perinnönjättäjän tai testamentintekijän henkilöstatuu-

⁶ Ks. *Wrede*, s. 10.

⁷ *Wrede*, ib.

⁸ Ks. *Hemmer II*, s. 76.

⁹ Ks. *Sainio I*, s. 21; *Wrede*, m.t., s. 172 s.

¹⁰ Ks. *Schnitzer*, s. 562.

¹¹ Ks. s. 2.

¹² Alueellisista sopimuksista mainittakoon Pohjoismainen perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva sopimus vuodelta 1934, jota samoin kuin Suomen tekemiä kauppa- ja merenkulkusopimuksia tarkastellaan jäljempänä. Ks. s. 126 s. ja 135 ss.

tin mukaan.¹³ Tämä merkitsee sitä, että sanotun statuutin mukaan on ratkaistava perimysjärjestystä, perinnönjakoa, ennakoperintää, lakiosaa, perinnöttömäksi tekemistä ja perillisen oikeutta elatuksen saamiseen pesästä lakiosan lisäksi koskevat kysymykset.¹⁴ Ratkaiseva on perinnönjättäjän ja testamentintekijän henkilöstatuuttina kuolinhetkellä oleva laki riippumatta siitä, missä kuolinpesä sijaitsee ja käsittääkö se irtainta vai kiinteätä omaisuutta. Tämä merkitsee sitä, että kuolinpesän oikeussuhteet yleensä arvostellaan kokonaisuutena. Myös kiinteän omaisuuden osalta on siis sovellettava seuraantostatuuttia eikä *lex rei sitaeta*.¹⁵ Poikkeuksena on kuitenkin sellainen omaisuus, joka on erityisen perimysjärjestyksen alainen.¹⁶ Tämä on käytännöllinen ratkaisu ja sitä voidaan puolustaa myös sillä, että perintöoikeudelliset kysymykset kytkeytyvät erityisen läheisesti perinnönjättäjän tai testamentintekijän henkilöllisyyteen.¹⁷ Eräissä valtioissa katsotaan kuitenkin edelleenkin, että kiinteätä omaisuutta koskeva esineoikeudellinen statuutti voittaa seuraantostatuutin.¹⁸

4. Perimyskelpoisuus, oikeus perinnön tai testamentin vastaanottamiseen määräytyy saajan henkilöstatuutin mukaan.¹⁹ Tämä koskee myös oikeushenkilöitä.²⁰ Edellä on huomautettu, että jokainen henkilö on periaatteellisesti oikeutettu olemaan perijänä. Tästä tehdään kuitenkin poikkeuksia eräissä tapauksissa, joissa henkilö on saattanut itsensä huonoon valoon.²¹ Joissakin valtioissa on aviorikkojan perintöoikeus rajoitettu. Eräissä romaanisissa maissa eivät kuolemanrangaistukseen tai elinkautiseen vapausrangaistukseen tuomitut voi olla perijöinä. Testamentintekijän murhaaminen tai perinnönjättäjän hengen tavoittelu on joissakin valtioissa perimisen esteenä. Ja lopuksi saattaa testamenttisaanto olla kielletty sellaisissa tapauksissa, joissa on pelättävissä, että saaja vaikuttaa yksi-

¹³ *Alanen*, Yleinen oikeustiede s. 252; *Karlgren*, s. 133 s.

¹⁴ *Karlgren*, s. 134.

¹⁵ *Alanen*, ib.; *Karlgren*, ib.

¹⁶ Kuten sääntöperintö tai asukasoikeus; ks. *Karlgren*, ib.

¹⁷ *Alanen* ib.

¹⁸ Tällä kannalla on mm. Ranskan siviililaki.

¹⁹ *Alanen*, m.t. s. 253; *Karlgren*, s. 136.

²⁰ *Karlgren*, ib.

²¹ Ks. *Schnitzer*, s. 562 s.

puolisesti perinnönjättäjään tämän ollessa vastustuskyvytön. Sen mukaan lääkärit, apteekkarit ja papit, jotka vainajan viimeisinä hetkinä ovat olleet hänen vierellään ovat esteellisiä vastaanottamaan vainajan heille testamenttaamaa omaisuutta. Kuitenkin saattavat valtion oikeusjärjestyksen yleiset perusteet (*ordre public*) vaikuttaa sen, että viimeksi mainittuja henkilökohtaiseen suhteeseen perustuvia esteitä ei oteta huomioon sellaisessa valtiossa, missä niitä ei tunneta.²²

Perintöoikeus varsinaisessa merkityksessä

1. Perimysjärjestys perustuu sukulaisuuden läheisyyteen. Eri valtioissa on siitä erilaisia säännöksiä. Eräissä on perimisoikeus rajoittamaton, toisissa taas suuresti rajoitettu, mutta tuskin missään kokonaan kielletty, ainakaan läheisten omaisten osalta.²³ Perintöoikeuden oikeushistoriallisena taustana on erityisesti germaanisen oikeuden käsitys, että suku oli yhteiskunnan perusyksikkö, minkä vuoksi varallisuus kuului suvulle.²⁴

Eräissä valtioissa katsotaan jälkeenjääneellä puolisollla olevan todellinen perintöoikeus vainajan varallisuuteen. Hänen osuutensa riippuu silloin toisten perillisten sukulaisuuden läheisyydestä.²⁵

Aviottomien lasten perintöoikeutta isänsä jälkeen on tarkastettu erikseen.²⁶

2. Joskus saattaa käydä niin, ettei vainajalla ole perimiseen oikeutettua perillistä. Tällöin asianomainen valtio katsoo vainajan jäämistön kuuluvan itselleen. Tällaisessa tapauksessa puhutaan kruununperinnöstä.²⁷ Eräällä taholla katsotaan valtiolla olevan todellinen perintöoikeus,²⁸ joka saattaa määräytyä myös vainajan viimeisen

²² Ks. *Alanen*, ib. *Karlgren*, s. 136.

²³ Ks. *Wrede*, m.t. s. 15.

²⁴ Ks. *Wrede*, ib.

²⁵ Ks. *Schnitzer*, s. 558 s. Italiassa esim. jälkeenjääneellä puolisollla on perintöoikeus kolmannekseen jäämistöstä luonnollisten lasten rinnalla, puoleen vanhempien ja sisarusten rinnalla sekä kolmeanneljännekseen neljännen polven perillisten rinnalla. Jos muut perilliset ovat kaukaisempia, jälkeenjäänyt puoliso saa kaiken.

²⁶ Ks. s. 84.

²⁷ Ks. *Wrede*, m.t., s. 172. Ruotsiksi on nimitys *danaarv*, englanniksi *escheat* ja saksaksi *dem Fiskus zugefallene Erbschaft*.

²⁸ Näin on laita mm. Italiassa, Ruotsissa ja Sveitsissä.

asuinpaikan tai kansalaisuuden mukaan.²⁹ Valtio voi kuitenkin lain-säädännöllään sulkea pois vieraat valtiot, jolloin siis *lex fori* ratkai-see.³⁰ Eräissä valtioissa kruununperinnön katsotaan perustuvan valtion valtaoikeuteen.³¹ Toisilla valtioilla ei silloin ole mitään mahdollisuuksia toteuttaa kruununperintöoikeuttaan. Tämä saattaa antaa aihetta kansainvälisiin ristiriitoihin.

Testamenttioikeus

1. Edellä on huomautettu, että perinnössä seuraanto määräytyy suoraan lain säännöksen nojalla, kun taas testamenttiseuraanto perustuu lähinnä vainajan tahtoon.

Testamenttisäännösten on kehittänyt roomalainen oikeus, mistä se on siirtynyt uudempiin oikeusjärjestelmiin.³² Testamentti on alkuaan syntynyt adoption yhteydessä ja sen tarkoituksena on ollut perintöoikeuden määräysten täydentäminen. Germaanisten kansojen kesken testamentti oli tuntematon siihen asti, kunnes ne joutuivat tekemisiin roomalaisen oikeusjärjestyksen kanssa. Välittäjänä toimi katolinen papisto, joka keksi testamentista sopivan keinon kirkon omaisuuden kartuttamiseksi. Syntyvät testamentit *ad pios usus*, kirkon eduksi, jotka käsittivät omaisuusesineitä tai rahaerän. Kuitenkaan ei testamenttivapauden periaatetta yleensä ole voitu koskaan täysin toteuttaa; kun sen vastapainona ennen oli pyrkimys omaisuuden säilyttämiseen perheelle, on nyt otettava huomioon toimeentulon varmistaminen huoltajaa vaille jääville vainajan omaisille.³³

2. Yleinen seuraantostatuutti eli perinnönjättäjän henkilöstatuutti on määräävänä useihin testamenttiseuraantoa koskeviin seikkoihin nähden, niin kuin edellä jo on todettu.³⁴ Sanotun lain mukaan ratkaistaan myös, onko testamentti sisällöltään pätemätön. Tämä

²⁹ Ks. *Schnitzer*, s. 561. Jos vainaja on Sveitsissä viimeksi asunut saksalainen, jolta on jäänyt omaisuutta Englantiin, saattaa kukin kolmesta valtiosta esittää vaatimuksen kruununperintöön.

³⁰ Näin tehty Ruotsissa. Ks. *Karlgren*, s. 134 s.

³¹ Ks. *Schnitzer*, s. 561. Tällaisia valtioita ovat esim. Englanti, Ranska ja Yhdysvallat.

³² Testamenttioikeuden historiasta ks. *Wrede*, m.t., s. 195 ss.

³³ Ks. *Schnitzer*, s. 577.

³⁴ Ks. s. 118 s.

perustuu siihen, että kun vainajan henkilöstatuutti kuolinhetkellä määrää laillisen perimysjärjestyksen, niin kuin edellä on todettu, niin samaa lakia on sovellettava myös silloin, kun on kysymyksessä poikkeusten tekeminen siihen testamenttimääräyksiin.³⁵ Yleisen seuraantostatuutin alaisuuteen kuuluvat siis muun ohella kysymykset, jotka koskevat oikeutta antaa testamenttimääräys syntymättömän eduksi, perinnöttömäksi tekemistä ja testamenttiehtojen pätevyyttä.³⁶ Kuitenkin on muistettava, että kiinteän omaisuuden osalta on noudatettava myös *lex rei sitae*'ta.

Yleisen seuraantostatuutin mukaan määräytyy edelleen kysymys testamentin vaikutuksesta, esim. siinä tapauksessa, että lakiosan täydennys on toimitettava sitä koskevan vaatimuksen johdosta.³⁷

Vielä testamentin tulkinta yleensä on arvosteltava yleisen seuraantostatuutin mukaan.³⁸ Testamentintekijä voi kuitenkin antaa tästä poikkeavia määräyksiä. Hän voi nimenomaan määrätä tiettyä toista lakia noudatettavaksi. Mutta hän voi viitata vieraaseen oikeuteen myös konkludenttisella toimella. Hän on esim. saattanut pitkät ajat asua vieraassa valtiossa ja kun hän siellä tekee testamenttinsa maan kieltä käyttäen ja ehkä vielä paikallisen julkisen notaarin tai asianajajan avustuksella, lieenee oikeinta katsoa, että *lex loci* on ratkaiseva testamentin tulkintaan nähden.³⁹

3. Mitä tulee testamentintekijän kelpoisuuteen tehdä pätevä testamentti tai se pätevästi peruuttaa, ei sitä seikkaa kuitenkaan arvoitella yleisen seuraantostatuutin nojalla, vaan testamentintekijän henkilöstatuutin mukaan testamenttia tehtäessä tai peruutettaessa.⁴⁰ Testamentin tekemiselle tai peruuttamiselle on merkitystä vailla, onko henkilön kansalaisuus sanotun toimenpiteen jälkeen vaihtunut.⁴¹ Testamentin peruuttamisen pätevyyden osalta on vielä huomattava, että peruuttamiskelpoisuus, joka henkilöllä oli alkuperäisen valtion lain mukaan, säilyy vaikka hänen uuden kotivaltionsa laki ei sellaista tunnustaisi. Tämä on sopusoinnussa sen periaatteen kanssa, että

³⁵ *Karlgren*, s. 135.

³⁶ *Karlgren*, *ib.*

³⁷ *Karlgren*, *ib.*

³⁸ *Alanen*, m.t., s. 253; *Karlgren*, s. 135.

³⁹ *Ylöstalo*, s. 93; *Karlgren*, s. 135 s.

⁴⁰ *Karlgren*, s. 136 s.

⁴¹ *Karlgren*, *ib.*

testamenttia on pidettävä vapaasti peruutettavissa olevana oikeustoimena.⁴²

Testamentintekijän henkilöstatuutti oikeustoimeen ryhtymisen aikaan ratkaisee myös kysymyksen siitä, tekeekö hänen silloinen mielentilansa tai tahdonilmaisussa esiintyvä virheellisyys testamentin pätemättömäksi.⁴³ Sanotun statuutin nojalla ratkaistaan lopuksi, onko perintösopimus tai kuolemanvaraislahja katsottava sitovaksi.⁴⁴ Negatiivisessa perintösopimuksessa on kysymys perinnöstä luopumisesta, perinnönjättäjä ei siis siinä sitoudu, vaan mahdollinen perillinen.⁴⁵ Positiivisessa perintösopimuksessa perinnönjättäjä haluaa varmistaa jäämistön sellaiselle henkilölle, joka ei ole hänen perillisensä.⁴⁶ Sen vuoksi se, niin kuin kuolemanvaraislahja, on katsottava lahjaksi, ellei sitä voida tulkita testamentiksi.⁴⁷ Edellä esitetyn perusteella ei edellä mainittuihin oikeustoimiin siis sovelleta yleistä seuraantostatuuttia.

4. Mitä tulee testamentin tekemisen tai peruuttamisen muotoon, on sen osalta vanhastaan noudatettu locus regit actum -sääntöä.⁴⁸ Vaihtoehtoisena sääntönä on ollut voimassa, että testamentti on pätevä myös, jos on noudatettu testamentintekijän kansallisen lain muotomääräyksiä testamentin tekemisen tai peruuttamisen aikaan.⁴⁹ Yleinen seuraantostatuutti ei siis tässä kohden tule kysymykseen. Mainitut säännöt ovat nykyisenä vilkkaan kanssakäymisen aikana osoittautuneet liian ahtaiksi. Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi onkin v. 1961 hyväksynyt konvention testamentin muotomääräyksiä koskevien ristiriitojen ratkaisemisesta. Konvention mukaan tulevat tekopaikan ohella kysymykseen vaihtoehtoisina liittyminä tekijän kansalaisuus, domisiili tai pysyvä asuinpaikka, kukin näistä joko testamentin tekoaikaan tai tekijän kuolinhetkellä. Kiinteän omaisuuden osalta tulee vielä kysymykseen sijaintipaikan laki.

⁴² *Karlgren*, s. 137. Siten eräiden valtioiden lain mukaan ei holhouksen alaiseksi julistaminen mielenheikkouden, juoppouden tai tuhmaavaisuuden takia estä peruuttamasta testamenttia. Ks. *Schnitzer*, s. 571.

⁴³ *Karlgren*, s. 137.

⁴⁴ *Karlgren*, ib.

⁴⁵ Ks. *Schnitzer*, s. 571.

⁴⁶ *Chydenius*, m.t., s. 282.

⁴⁷ *Chydenius*, m.t., s. 280 ss.

⁴⁸ *Karlgren*, s. 137.

⁴⁹ *Karlgren*, ib.; ks. myös *Chydenius*, m.t., s. 158.

Pesänselvitys ja perinnönjako

1. Pesänselvitykseen ja perinnönjakoon nähden on kansainvälisessä yksityisoikeudessa voimassa kaksi eri periaatetta.⁵⁰ Toisissa valtioissa on omaksuttu kuolinpesän yhtenäisen käsittelyn periaate.⁵¹ Tämän periaatteen mukaan on pesää kokonaisuudessaan käsiteltävä sen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, joka oli vainajan henkilöstatuuttina (joko kansalaisuus- tai asuinmaaperiaatteen mukaan). Tämä koskee myös ulkomailla sijaitsevaa vainajan omaisuutta, ja tuomioistuimilla on siis pätevyys käsitellä myös sellaista omaisuutta koskevia perintö- ja testamenttiriitoja. Toisaalta tällaisen valtion viranomaiset eivät saa ryhtyä sellaiseen valtion alueella olevaan jäämistöön, joka kuuluu muulle kuin omalle kansalaiselle tai maassa kotipaikan omaavalle muukalaiselle. On kuitenkin huomattava, että valtiot eivät saa yksipuolisesti soveltaa viimeksi lausuttua sääntöä, koska jäämistö silloin saattaisi joissakin tapauksissa jäädä hoitamatta.

Toinen periaate on alueperiaate.⁵² Sen mukaan tietyssä valtiossa sijaitseva kuolinpesän omaisuus, mutta myös vain se, joutuu kysymyksessä olevan valtion viranomaisten käsiteltäväksi katsomatta siihen, oliko vainaja sanotun valtion kansalainen vai ei, tai oliko hänen kotipaikkansa siellä vai ei.

Kuitenkin lienee katsottava, että jos kuolinpesänosakkaat ovat yksimielisiä, he voivat päättää osaksi poikettavaksi asuinmaaperiaatteesta. Tämä koskee sellaista tapausta, että vainaja ei ole oleskeluvaltion kansalainen. Sen jälkeen, kun pesänselvitys on toimitettu, voinevat pesänosakkaat siis päättää, että pesänositus ja perinnönjako on toimitettava vainajan kansallisen lain mukaan, ja että omaisuus siinä tarkoituksessa luovutetaan sille, joka sanotun lain mukaan on oikeutettu ottamaan se haltuunsa.⁵³ Tällainen menettely käy päinsä ainakin silloin, kun siitä on sovittu valtioiden keskinäisillä sopimuksin. Edellä mainitut oikeustoimethan koskevat lähinnä pesänosakkaiden oikeuksia ja velkojien oikeudet on jo yleensä otettu huomioon pesänselvityksessä.

⁵⁰ Ks. *Karlgren*, s. 138 s.

⁵¹ Tämä on käytännössä mm. Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Saksassa.

⁵² Anglo-amerikkalaisen oikeuden soveltama.

⁵³ Ks. *Karlgren*, s. 141 s.

Jos vainaja oli tietyssä valtiossa asuva sen valtion kansalainen, ei minkään vieraan valtion oikeusjärjestyksellä yleensä ole määräysvaltaa jäämistöön nähden. Se voi tapahtua vain siinä tapauksessa, että jossakin muussa valtiossa on vainajalle kuuluvaa omaisuutta. Alueperiaatteen mukaan kuolinpesän hallinto voi käsittää vain sijaintivaltiossa olevan omaisuuden tai jos vainajalta on jäänyt velkaa, sen omaisuuden mistä vainaja on vastannut velan sijaintimaan kansalaisille tai sellaisille muukalaisille, joilla on asuinpaikka sanotussa valtiossa, sekä velan, joka on erityisesti valvottu.⁵⁴

Kuolinpesän selvittämiseen kuuluviin säännöksiin luetaan edelleen testamentin valvontaa, tiedoksiantoa ja moittimista koskevat määräykset. Nekin kuuluvat tietyssä valtiossa suoritettavassa pesänselvityksessä ja perinnönjaossa yleensä asianomaisen valtion lain alaisuuteen.⁵⁵ Lopuksi kuuluvat niihin myös perinnön tai testamentin vanhentumista koskevat säännökset.⁵⁶

2. Mitä tulee pesänosituksen ja perinnönjaon muotoon, ovat ulkomaan lakia sovellettaessa voimassa vaihtoehtoisesti locus regit actum -sääntö ja yleinen seuraantostatuutti.⁵⁷

Kun ristiriidan sattuessa alueperiaate valtion alueherruuden nojalla voittaa yhtenäisen käsittelyn periaatteen, seuraa siitä, että ulkomaan viranomaisen tai jakomiehen suorittama pesänositus- tai perinnönjakotoimitus, samoin kuin vieraassa valtiossa annettu pesänjakoa, perintöä tai testamenttia koskeva tuomio on tietyin edellytyksin voimassa toisessa valtiossa, jossa sille voidaan myöntää ulosotto-kelpoisuuskin.⁵⁸

Suomen oikeus

Perintöoikeus

1. Suomi ei ole, lukuunottamatta Pohjoismaiden keskistä sopimusta, josta jäljempänä tulee puhe, yhtynyt seuraanto-oikeutta jär-

⁵⁴ Ks. *Karlgren*, s. 142.

⁵⁵ *Karlgren*, s. 144.

⁵⁶ *Karlgren*, ib.

⁵⁷ *Karlgren*, s. 144.

⁵⁸ *Karlgren*, ib.

jestäviin kansainvälisiin yleissopimuksiin. Muukalaisen perintöoikeudesta on kuitenkin sisäisessä lainsäädännössä annettu erinäisiä säännöksiä.

Muukalaiselle myönnetään asuinpaikkaan ja kansalaisuuteen katsomatta yleensä samanlainen perintöoikeus kuin oman maan kansalaiselle (PK 1: 3 mom. 1).⁵⁹ Vastavuoroisuusperiaate voi kuitenkin aiheuttaa sääntöön poikkeuksia. Siten voidaan sellaisen valtion kansalaisen osalta, missä Suomen kansalaisella ei ole perintöoikeutta tai missä hänet on asetettu huonompaan asemaan kuin kotimaan kansalainen, asetuksella säätää vastaava rajoitus (PK 1: 3 mom. 2).

2. Eräisiin Suomen tekemiin kauppa- ja merenkulkusopimuksiin sisältyy myös perintöä ja testamenttia koskevia säännöksiä. Loka-kuun 22 päivänä 1924 tehdyn Suomen-Italian kauppa- ja merenkulkusopimuksen (SopS 1/25) 2 artiklan mukaan kummankin sopimuspuolen kansalaisilla on oikeus hankkia ja omistaa toisen sopimuspuolen alueella kaikenlaatuista irtainta ja kiinteätä omaisuutta sekä käyttää sitä muun ohella avioliiton, perinnön tai testamentin nojalla samoilla ehdoilla kuin suosituimman maan kansalaiset. He saavat myös viedä omaisuutensa maasta noudattamalla maan lakeja.

Samantapainen säännös sisältyy kesäkuun 7 päivänä 1924 tehtyyn Suomen-Japanin kauppa- ja merenkulkusopimukseen (SopS 32/26). Sopimuksen I artiklan 5 kohdassa säädetään muun ohella, että sopimuspuolten kansalaisilla on oikeus omistaa ja hankkia kaikenlaista, irtainta tai kiinteää omaisuutta, sen mukaan kuin valtion lait sallivat sopimuksen teon aikaan tai vastedes minkä muun valtion kansalaisten hyvänsä hankkia ja omistaa. Tässä kohden on siis voimassa suosituimmuus, vaikka muuten on voimassa kotimaiskohtelu. Sopimuspuolten kansalaiset saavat näet siitä omaisuudesta määrätä avioliiton ja testamentin kautta tai millä muulla tavalla hyvänsä samoilla ehdoilla, jotka ovat voimassa tai tulevat voimaan valtion omien kansalaisten osalta. Heidän sallitaan niin ikään maan lakien puitteissa vapaasti viedä maasta omaisuutensa.

Helmikuun 13 päivänä 1934 tehty Suomen ja Amerikan Yhdysvaltain välinen ystävyys-, kauppa- ja konsulisopimus (SopS 24/34) on omaksunut vastavuoroisen kohtelun. Sanotun sopimuksen IV

⁵⁹ Perintökaari on muutettu helmikuun 5 päivänä 1965 annetulla lailla (40/65).

artiklan 2 momentin mukaan on sopimuspuolten kansalaisilla valta testamentata, lahjoittaa tai muulla tavoin käyttää toisen sopimuspuolen alueella olevaa irtainta omaisuuttaan ja heidän perillistensä, testamentin- ja lahjainsaajainsa, olivatpa nämä minkä valtion kansalaisia tahansa ja asuivatpa maassa tai ei, tulee saada tällainen irtain omaisuus omakseen ja haltuunsa. Jos taas kiinteä omaisuus maan lakien tai testamenttimääräyksen mukaan periytyisi tai siirtyisi maassa tai sen ulkopuolella asuvalle toisen sopimuspuolen kansalaiselle, on tällaiselle kansalaiselle myönnettävä kolmen vuoden määräaika omaisuuden myymistä varten, mitä määräaikaa on kohtuullisesti pidennettävä, jos olosuhteet tekevät sen välttämättömäksi. Myynnistä saadut varat saadaan rajoituksitta ja esteettömästi viedä maasta pois. Kuitenkin on suoritettava ne verot, mitkä kannetaan valtion omilta kansalaisilta (IV art. 1 mom).

3. Vaikkakin muukalaiselle oli yleisillä säännöksillä myönnetty perintöoikeus Suomessa olevaan omaisuuteen, ei se edellä mainittujen sopimusten teko aikaan ulottunut täällä olevaan kiinteään omaisuuteen. Kiinteän omaisuuden saanto-oikeutta rajoitti helmikuun 25 päivänä 1851 annettu asetus, jonka mukaan muukalaisilla ei ollut oikeutta Suomessa hankkia ja hallita kiinteätä omaisuutta ilman hallituksen erityistä lupaa. Helmikuun 13 päivänä 1920 annetun lain (Ask n:o 27/20) muukalaiselle ei ollut myönnettävä lupaa hankkia kiinteistöä Viipurin läänissä, ellei vieraiden valtioiden kanssa tehdyissä sopimuksissa toisin määrätty. Näitä kieltomääräyksiä tulkittiin siten, että lupa oli tarpeen jokaiseen saantoon, myös perimys-oikeuteen perustuvaan.⁶⁰

Yhdysvaltain kanssa tehty sopimus siis laajensi muukalaisen perintöoikeutta kiinteään omaisuuteen siten, että muukalainen ilman erityistä lupaa sai pitää kiinteän omaisuuden hallussaan ainakin kolmen vuoden ajan. Mikäli muiden valtioiden kanssa tehdyissä sopimuksissa oli asianmukaiset suositumuuslausekkeet, pääsivät ilmeisesti niidenkin kansalaiset osallisiksi samoista eduista. Selvää on kuitenkin, ettei Yhdysvaltain sopimuksen mukaan sanotun valtion kansalaisten perintöoikeus koskenut Viipurin läänissä olevia kiinteistöjä, koska sopimuksessa ei ollut asiasta nimenomaista säännöstä. Kiellon sisältävä laki oli *lex specialis*.

⁶⁰ Ks. Hiltunen, s. 68.

Heinäkuun 28 päivänä 1939 annettiin laki ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (219/39), jonka 1 §:n mukaan ulkomaalainen taikka ulkomainen yhteisö voi valtioneuvostolta saada luvan kiinteän omaisuuden hankkimiseen omakseen tai vuokralle viittä vuotta pitemmäksi ajaksi. Lain 5 §:n mukaan ei ulkomaalaiselle tai ulkomaiselle yhteisölle kuitenkaan annettu lupaa hankkia omakseen omaisuutta Viipurin läänissä. Moskovan ja Pariisin rauhanteoissa vv. 1940 ja 1947 suurin osa Viipurin läänistä luovutettiin Neuvostoliitolle, joten kiello jäi koskemaan niitä sanotun läänin alueita, jotka liitettiin uuteen Kymen lääniin. Kesäkuun 6 päivänä 1966 annetulla lailla (373/66) edellä selostettu 5 § on kumottu, joten ulkomaalaisilla on mahdollisuus saada omakseen kiinteätä omaisuutta kaikkialla maassa.

Heinäkuun 28 päivänä 1939 annettu laki ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (Ask n:o 219/39) poisti rajoitukset kiinteän omaisuuden perimiseen nähden. Lain 6 §:n mukaan saa jokainen omistaa ja hallita omaisuutta, jonka hän on ennen lain voimaantuloa laillisesti saanut omakseen tai hallintaansa tahi sen jälkeen saanut perinnön, avio-oikeuden tai testamentin nojalla. Täten on siis kaikki muukalaiset periaatteellisesti asetettu samaan asemaan. Poikkeuksen saattaa aiheuttaa ainoastaan aikaisemmin mainittu perintökaaren 1 luvun 3 §:n 2 momenttiin sisällytetty vastavuoroinen pois-sulkemissääntö.

4. Milloin muukalainen perii Suomen kansalaisen, sovelletaan Suomen lakia.⁶¹ Tämä siis ratkaisee, kuka on perillinen ja miten perintö jaetaan, kun perillisiä on useita.⁶²

Vastavuoroisuusperiaate tietää sitä, että jos vieraan valtion laissa on säädettyä Suomen kansalaisen perintöoikeuteen nähden jokin rajoitus, esim. ettei hän saa omakseen perittävää kiinteistöä, voidaan

⁶¹ *Chydenius*, m.t. s. 17.

⁶² *Chydenius*, ib., mainitsee esimerkkinä sellaisen tapauksen, että suomalaiselta vainajalta, jonka äiti on kuollut aikaisemmin, jää jälkeen isä ja veljiä, jotka ovat kaikki vieraan valtion kansalaisia. Vaikka isä olisi kotivaltionsa lain mukaan yksin oikeutettu perimään, pääsevät veljet kuitenkin osallisiksi perintöön Suomen lain mukaan.

muukalaiseen nähden asetuksella säättää sama rajoitus.⁶³ Tällaista asetusta ei toistaiseksi ole annettu.

Perillisen on saatettava perintöoikeutensa voimaan kymmenen vuoden kuluessa perinnönjättäjän kuolemasta (PK 16:1 mom. 1). Tuomioistuimien voi kuitenkin sen hakemuksesta, jolla mm. perillisen ohella tai lähinnä hänen jälkeensä on oikeus perintöön, määrätä, että perillisen on saatettava oikeutensa voimaan tietyn, enintään vuoden pituisen määräajan kuluessa siitä, kun hänelle annettiin tieto määräyksestä (PK 16:1 2 mom.).⁶⁴

5. Edellä on ollut puhe sellaisesta tapauksesta, että perillinen on muukalainen. Jos taas perittävä on muukalainen, jolla on ollut asuinpaikkansa Suomessa, määräytyy perintöoikeus hänen jälkeensä hänen henkilöstatuuttinsa mukaan. Kun Suomi, niin kuin useaan kertaan on todettu, soveltaa kansainvälisessä yksityisoikeudessa kansalaisuusperiaatetta, arvostellaan perintöoikeus Suomessa kuolleen täällä pysyvästi oleskelleen muukalaisen jälkeen yleensä hänen kotivaltionsa lain mukaan. Jos sanottu laki esim. ulottaa lakimääräisen perintöoikeuden laajemmalle kuin Suomen laki, kuten serkkuihin, on ensin mainittua lakia sovellettava.

6. Vanhan perintökaaren 15 luvun 1 §:n mukaan katsottiin kruununperinnön perustuvan valtion valtaoikeuteen.⁶⁵ Uudessa perintökaaressa on kruununperintö säilytetty, mutta lain sanamuoto ei anna selvää vastausta siihen, perustuuko valtion oikeus jäämistöön todelliseen perintöoikeuteen vai valtion valtaoikeuteen. Myöskään lain perusteluissa ei kysymystä ole kosketeltu. Kun perintökaaren 2 luvun otsakkeena on »Sukulaisen perintöoikeudesta» ja 3 luvun »Puolison perintöoikeudesta», on 5 luvun otsakkeena »Valtion oikeudesta perintöön». Viimeksi mainitun luvun 1 §:ssä säädetään: »Jollei perillistä ole, menee perintö valtiolle», mutta 2. §:ssä puhutaan valtion

⁶³ Vanhan perintökaaren 15 luvun 1 §:n aikaisempi sanamuoto tulkittiin siten, että vastavuoroisuusperiaatteen nojalla ratkaistiin, milloin muukalainen sai periä, ei hänen perintöoikeutensa sisältöä. Ks. *Chydenius*, m.t., s. 18.

⁶⁴ Vanhan perintökaaren 15 luvun 2 §:n mukaan perillisen oli valvottava perintö vuoden kuluessa perinnönjättäjän kuolemasta, paitsi jos hän näytti laillisen esteen. Jos lähin perillinen oli Suomen kansalainen, laskettiin muukalaisen perillisen valvonta-aika siitä, kun kotimaan kansalaisen valvonta-aika päättyi.

⁶⁵ Ks. *Chydenius*, m.t. s. 18 s. Ks. myös *Lahtinen*, Lm 1961 s. 337.

»perintönä saamasta» omaisuudesta. Näin ollen näyttää siltä, kuin lainsäätäjät olisi tahtonut antaa valtiolle todellisen perintöoikeuden, varsinkin kun perivien sukulaisten piiriä on rajoitettu. Kun valtio toisaalta useimmissa tapauksissa tulee luovuttamaan omaisuuden edelleen, ei kuitenkaan liene kysymys todellisesta perintöoikeudesta, vaan jonkinlaisesta haltuunotto-oikeudesta.^{65a}

Valtion oikeutta kuolleen henkilön jäämistöön valvoo perintökaaren voimaannpanosta helmikuun 5 päivänä 1965 annetun lain (41/65) 6 §:n 1 momentin mukaan valtiokonttori.

Testamenttioikeus

1. Kun testamentilla voidaan järjestää perinnön kaltainen yleis-seuraanto, seuraa siitä, että perintöä koskevat periaatteet soveltuvat noudatettaviksi myös testamenttiseuraantoon nähden.⁶⁶ Muukalaisen testamenttiin nähden sovelletaan kansalaisuusperiaatteen mukaan sen valtion lakia, jonka kansalainen hän oli kuollessaan.⁶⁷

Yleisen seuraantostatuutin soveltamisesta on kuitenkin tehty useita poikkeuksia, niin kuin edellä on huomautettu.⁶⁸ Siten testamentintekijän kelpoisuus pätevästi tehdä tai peruuttaa testamentti arvostellaan hänen henkilöstatuuttinsa mukaan testamenttia tehtäessä tai peruutettaessa. Milloin henkilöstatuuttina on Suomen oikeus, on siis noudatettava Suomen lain säännöksiä.⁶⁹ Tässä kohden on vielä huomautettava, että jos testamentintekijä menettää oikeustoimikelpoisuutensa ennen kuolemaansa, ei se seikka kuitenkaan vaikuta testamentin pätevyyteen.⁷⁰

2. Testamentin tekemisen ja peruuttamisen muotoon nähden on myös Suomen oikeudessa katsottava olevan vaihtoehtoisesti voimassa locus regit actum -sääntö ja testamentintekijän henkilöstatuutti testamenttia tehtäessä tai peruutettaessa.⁷¹ Kummankin periaatteen

^{65a} Ks. *Aarnio*, s. 49 s.

⁶⁶ *Chydenius*, s. 157.

⁶⁷ *Ylöstalo*, m.t. s. 89.

⁶⁸ Ks. s. 122 s.

⁶⁹ PK 9:1.

⁷⁰ *Alanen*, s. 253.

⁷¹ *Ekström*, s. 157.

mukaan saattavat Suomen lain muotomääräykset tulla kysymykseen.⁷² *Chydenius*⁷³ ei hyväksy Suomen oikeuden kannalta locus regit actum -sääntöä. Ainoastaan siinä tapauksessa, että vieraan valtion muotomääräykset antavat saman oikeusturvan kuin kaksi todistajaa Suomessa, on ulkomaan lain mukaan tehty testamentti pätevä. Chydeniuksen kanta on nykyisenä vilkkaan kanssakäymisen aikana liian muodollinen ja sellaisena peräti epäkäytännöllinen. Sitä ei voida puolustaa edes vieraassa valtiossa testamenttinsa tekevän Suomen kansalaisen osalta. Olisi kohtuutonta vainajan viimeisen tahdon syrjäyttämistä, jos hänen testamenttinsa, joka on laadittu tekopaikan muotomääräyksiä noudattaen, sittemmin julistettaisiin mitättömäksi vain siitä syystä, ettei Suomen lain muotomääräyksiä ole noudatettu. Vielä vähemmän voidaan muukalaiselta ja hänen asianajajaltaan odottaa, että he osaisivat täyttää Suomen lain muotomääräykset.⁷⁴

Testamentintekijän henkilöstatuutin mukaan testamentin tekoaikaan ratkaistaan Suomen oikeudessa sekin, onko testamentti pätemätön testamentintekijän sieluntoiminnan häiriön tai tahdon puuttumisen tahi erehdyksen johdosta.⁷⁵ Edellä lausuttu koskee myös perintösopimusta ja kuolemanvaraislahjaa.⁷⁶

3. Muukalaisella on Suomessa yhtäläinen oikeus saada testamentilla omaisuutta kuin Suomen kansalaisella. Kuitenkin voidaan tässä kohden asetuksella säätää samanlainen rajoitus kuin ulkomaalaisen perintöoikeuteen nähden (PK 9:3 verr. 1:3).

Testamenttisaannon vastaanottokelpoisuus määräytyy Suomen oikeudessa saajan henkilöstatuutin mukaan.⁷⁷ Suomen oikeusjärjestyksen yleisten perusteiden noudattaminen (ordre public) saattaa kuitenkin aiheuttaa poikkeuksia tähän periaatteeseen. Vaikka siis henkilöstatuutin mukaan vainajaa hoitanut lääkäri tai pappi olisi kelvoton vastaanottamaan testamenttia hänen jälkeensä, ei Suomessa katsota olevan sellaista estettä, mikäli muut edellytykset on täytetty.

⁷² Ks. PK 10:1–7.

⁷³ *Chydenius*, m.t. s. 203.

⁷⁴ Ks. jäljempänä Pohjoismaisen pesänselvitystä ym. koskevan sopimuksen muotomääräyksiä, s. 136.

⁷⁵ Suomen oikeuden osalta ks. PK 13:1, 2.

⁷⁶ Ks. s. 123.

⁷⁷ *Alanen*, s. 253.

Suomen oikeudessa ei kiinteän omaisuuden osalta ole tehty poikkeusta muukalaisen perintöoikeuteen nähden, niin kuin edellä on huomautettu.⁷⁸ Muukalainen saa siis omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta, jonka hän on perinyt tahi saanut avio-oikeuden tai testamentin nojalla.

Pesänselvitys ja perinnönjako

1. Pesänselvitykseen ja perinnönjakoon nähden noudatetaan maassamme pääperiaatteena kuolinpesän yhtenäisen käsittelyn periaatetta. Tästä ei tosin ole nimenomaista säädöstä, mutta se voidaan johtaa perintökaaren säännöksistä. Perintökaaren 20 luvun 4 §:n mukaan on pesän varat ja velat merkittävä perukirjaan sellaisina kuin ne olivat kuoleman tapahtuessa ja on myös varojen arvo mainittava. Lainkohta ei tee erotusta kotimaan kansalaisen ja muukalaisen kesken, ei myöskään Suomessa ja vieraassa valtiossa olevan omaisuuden välillä. Näin ollen on katsottava, että se koskee myös muukalaista, jolla kuollessaan oli asuinpaikka Suomessa.⁷⁹ Mutta jos vainajan kotivaltion lain mukaan pesänselvityksessä ja perinnönjaossa on sovellettava sanotun valtion oikeutta, syntyy lakien ristiriita. Laille voidaan antaa extraterritoriaalinen vaikutus, mutta koska viranomaisilla ei ole toimivaltaa toisen valtion alueella ilman tämän valtion suostumusta,⁸⁰ seuraa siitä, että täällä voidaan soveltaa pesän yhtenäiskäsittelyn periaatetta vain siinä tapauksessa, että se tosiasiallisesti käy päinsä.⁸¹ Toisaalta on ulkomailla pidettyä pesänselvitystä ja perinnönjakoa pidettävä täällä pätevänä.^{81a} Myöskään ei liene estettä sille, että ulkomaalaiset perilliset sopivat Suomessa

⁷⁸ Ks. s. 128.

⁷⁹ Ks. *Jokela*, Kansainvälisyksityisoikeudellisia kysymyksiä, s. 54. Ks. myös heinäkuun 12 päivänä 1940 annetun perintö- ja lahjaverolain (378/40) 4 §:n 1 mom., jonka mukaan perintöveroa on täällä suoritettava Suomessa olevasta kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta, joka kuuluu Suomessa asuvan henkilön jäämistöön. Verotus tietenkin edellyttää omaisuuden »kirjaanpanoa».

⁸⁰ Ks. *Sainio* I, s.

⁸¹ Ks. *Karlgren*, s. 142.

^{81a} *Jokela*, m.t., s. 55.

olevan pesän säästön siirtämisestä vainajan kotimaahan jaettavaksi sanotun valtion lain mukaan.^{81b}

Jos vainaja oli ulkomailla asunut vieraan valtion kansalainen, voidaan Suomen oikeutta soveltaa vain siihen omaisuuteen, joka sijaitsee täällä. Se merkitsee käytännössä sitä, että vain sellaiset velat otetaan huomioon, joista vainaja on vastannut Suomen kansalaisille tai muukalaisille, joilla on kotipaikka täällä. Kun pesänselvitys on suoritettu loppuun, on pesän säästö yleensä toimitettava asianomaiselle kuolinpesän hoitajalle.⁸²

2. Kun perinnönjättäjä on muukalainen, voi sattua, ettei hänen perillisestään heti ole tietoa.⁸³ Näin saattaa käydä erityisesti siinä tapauksessa, että perillinenkin on muukalainen, joka asuu vieraassa valtiossa. Ellei kukaan ryhdy jäämistöä hoitamaan, on tuomioistuimen ilmoituksesta määrättävä toimitsija hoitamaan kuolinpesää.⁸⁴ Tuomioistuin voi tällöin myös määrätä, jollei ole soveliaampaa panna omaisuus talteen, uskotun miehen hoitamaan pesää, kunnes on saatu tieto perinnönsaajasta.⁸⁵ Uskotun miehen valtuuksiin sisältyy oikeus myydä omaisuutta, milloin se on tarpeen velan maksamiseksi tai muussa tarpeessa tahi pesän selvittämistä varten taikka muusta sellaisesta tärkeästä syystä.⁸⁶

Jos tuomioistuin tai tuomari saa tietoonsa, että perittävän jälkeen on tai saattaa olla elossa perillinen tai testamentin saaja, joka ei ehkä tiedä perinnöstä tai testamentista, ja on syytä olettaa tällaisen henkilön oleskelevan tietyssä vieraassa valtiossa, on tuomioistuimen tai tuomarin ilmoitettava tiedossaan olevat seikat ulkoasiainministeriölle, jonka tulee ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin perillisen tai testamentin saajan selville saamiseksi.⁸⁷ Uskotun miehen määräyksen tuomioistuin antaa tällöin vain muun sukulaisen tai vel-

^{81b} Vrt. jäljempänä käsiteltävään Suomen-Neuvostoliiton konsulisopimukseen.

⁸² Ks. *Karlgren*, s. 143 s.

⁸³ Tietenkin saattaa näin käydä myös perinnönjättäjän ollessa kotimaan kansalainen, mutta tämä lienee nykyaikana melko harvinainen tapaus, ainakin sivistysvaltioissa.

⁸⁴ *Chydenius*, m.t., s. 67, 69. Ks. myös PK 18:3, 4.

⁸⁵ *HolhousL* 68 §; ks. myös *Chydenius*, s. 67.

⁸⁶ *HolhousL* 69 §.

⁸⁷ *L* perintökaaren voimaannpanosta 9 §; ks. myös *HolhousL* 67 § 2 mom.

kojan ilmoituksesta.⁸⁸ Jos kuitenkin vieraan valtion viranomainen on määrännyt edustajan, joka on oikeutettu hoitamaan myös muu-
kalaisen asioita Suomessa, ei uskottua miestä saa Suomessa määrätä.
Jos tämä tulee myöhemmin tuomioistuimen tietoon, on määräys
peruutettava.⁸⁹ Kuolinpesän Suomessa sijaitsevan omaisuuden osalta
on selvittämisessä sovellettava Suomen oikeutta, niin kuin edellä on
todettu.

Milloin pesänselvitys, pesänositus tai perinnönjako toimitetaan
Suomessa, tuntuu johdonmukaiselta, että Suomen lain säännöksiä
sovelletaan kuolinpesänosakkaiden vastuuseen pesän velasta.⁹⁰ Sii-
näkin tapauksessa, että yleisenä seuraantostatuuttina on ulkomaan
laki, ei pesänosakkaiden vastuun kuitenkaan voida katsoa ulottuvan
piteemmälle, kuin siihen, mitä he ovat pesästä saaneet tai sen arvoon.⁹¹

3. Suomen ja Neuvostoliiton kesken tammikuun 24 päivänä 1966
tehty konsulisopimus (SopS 32—33/66) sisältää eräitä melko seikka-
peräisiä säännöksiä sopimuspuolten kansalaisten jäämistöjen käsit-
telystä. Sopimuksen mukaan on (konsulin) asemavaltiossa sijaitse-
vaan irtaimeen omaisuuteen yleensä sovellettava (konsulin) nimittäjä-
valtion oikeussäännöksiä ja on omaisuus luovutettava konsulille (25
art. 2 k.). Jos nimittäjävaltion kansalaisella oli kuollessaan kotipaikka
asemamaassa, sovelletaan hänen asemamaassa olevaan irtaimeen jää-
mistöönsä tämän valtion lakia, mikäli asemamaassa tai kolmannessa
valtiossa asuvat lailliset perilliset tai testamentinsaajat sitä pyytävät
kuuden kuukauden kuluessa perinnönjättäjän kuolemasta (25 art. 1
k.). Tämä merkitsee sitä, että Suomessa tai kolmannessa valtiossa
asuvat Neuvostoliiton kansalaisen perilliset voivat pyytää, että jää-
mistöön sovelletaan Suomen lakia. Sitä vastoin eivät Neuvostoliitossa
asuvat perilliset voi esittää tällaista pyyntöä. Jos siis osa perillisiä
asuu Neuvostoliitossa, on irtain jäämistö aina luovutettava Neu-
vostoliiton konsulille, josta seuraa pesän yhtenäinen käsittely. Kiin-
teään omaisuuteen taas on aina sovellettava sijaintipaikan lakia (28
art). Milloin nimittäjävaltion kansalaisella ei ole ollut asemamaassa
kotipaikkaa, on hänen kuoltuaan hänen mukanaan olleet tavarat luo-
vutettava hänen kotivaltionsa konsulille ilman erityistä menettelyä.

⁸⁸ *Chydenius*, m.t. s. 70.

⁸⁹ *Chydenius*, m.t. s. 69.

⁹⁰ Vrt. *Karlgren*, s. 143.

⁹¹ Vrt. *Karlgren*, s. 144.

Luovutetuista tavaroista on niiden arvon määrään saakka suoritettava asemamaassa oleskelun aikana tehty vainajan velat (27 art. 1 ja 2 k.).

Asemamaassa (Suomessa) tai kolmannessa valtiossa koti- ja olinpaikan omaavien perillisten, velkojien tai muiden asianosaisten vaatimukset konsulille luovutettuun jäämistöön on esitettävä kuuden kuukauden kuluessa (26 art. 1 k.). Jäämistöä konsulin toimesta kotimaahan lähetettäessä on noudatettava asemamaan valuuttalainsäädännön määräyksiä (26 art. 3 k. ja 27 art. 3 k.).

4. Mitä lopuksi tulee Suomen tuomioistuimen pätevyyteen perintöä ja testamenttia koskevissa asioissa, joilla on kansainvälisiä liittymäkohtia, on katsottava, että Suomen tuomioistuin on toimivaltainen, mikäli vainaja oli Suomen kansalainen tai hänellä oli pysyvä asuinpaikka maassa tahi riita koskee täällä olevaa omaisuutta. Milloin omaisuus viimeksi mainitussa tapauksessa on jo luovutettu ulkomaalaisen pesänhoitajan haltuun, jolle kuuluu pesänselvityksestä ja perinnönjaosta huolehtiminen, ei Suomen tuomioistuin enää ole pätevä käsittelemään asiaa.⁹²

*Perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva
pohjoismainen sopimus*

1. Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken on marraskuun 19 päivänä 1934 tehty perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskeva sopimus (SopS 20/35), jonka säännökset useissa kohdin poikkeavat Suomen yleisen muukalaisoikeuden alaa koskevista määräyksistä.

Kun eri pohjoismaiden lainsäädäntö seuraanto-oikeuden alalla suuresti eroaa toisistaan, ei perintöä, testamenttia ja pesänselvitystä koskevassa sopimuksessa ole voitu asettua niin puhtaasti domisiili-periaatteen kannalle kuin esim. perheoikeuden ollessa kysymyksessä, vaan kansalaisuusperiaate on saanut huomattavan jalansijan. Tämä koskee erityisesti oikeutta perintöön, jälkeenjääneen puolison oikeutta jäädä jakamattomaan pesään ja perillisen oikeutta elatusapuun jakamattomasta pesästä.⁹³

⁹² Vrt. *Karlgren*, s. 143.

⁹³ *Karlgren*, s. 145.

Seuraanto-oikeuden alalla on arvosteluperusteeksi otettu se, miten kauan vainaja oli asunut siinä sopimusvaltiossa, jossa hänellä kuollessaan oli kotinsa. Jos sopimusvaltion kansalaisella oli kuollessaan ollut kotipaikkansa toisessa sopimusvaltiossa viiden vuoden aikana, on asuinmaan lakia sovellettava (1, 2 ja 3 art.). Voidaan näet katsoa, että asianomainen on silloin niin täysin mukautunut oleskelumaansa oloihin, että sen oikeusjärjestyksen soveltaminen seuraanto-oikeuden alalla ei aiheuta vaaraa hänen oikeudenomistajiensa oikeusturvalle.⁹⁴

Jos vainaja oli asunut toisessa sopimusvaltiossa lyhyemmän ajan kuin viisi vuotta, sovelletaan kansalaisuusperiaatteen mukaisesti hänen kotivaltionsa lakia. Edellytyksenä on kuitenkin, että perillinen tai testamentinsaaja, jonka oikeus on siitä riippuvainen, sitä vaatii kuuden kuukauden kuluessa perinnönjättäjän kuolemasta tai perinnönjaosta. Sen, joka vaatii kotivaltion lakia sovellettavaksi, on näytettävä, että edellytykset siihen ovat olemassa ja myös selvitettävä sanotun lain sisällitys (6 art.). Tämä johtuu siitä, että Islannissa, Norjassa ja Tanskassa kuolinpesän asioiden hoito ei kuulu kuolinpesän osakkaille, vaan julkiselle viranomaiselle, jolle ei ole katsottu voitavan määrätä velvollisuutta tutkia viran puolesta, ovatko vainajan kansallisen lain soveltamisen edellytykset olemassa.⁹⁵ Vaatimusta kansallisen lain soveltamisesta ei kuitenkaan voida esittää, jos siitä seuraisi, että perinnön saisi valtio (1 art. 1 mom.).

Edellä on huomautettu, että testamentti on muotonsa puolesta pätevä, kun sen osalta on noudatettu *lex loci actus* tai testamentintekijän testamentin teon aikaisen henkilöstatuutin muotomääräyksiä.⁹⁶ Kun sopimusvaltioiden testamentin muotoa koskevat lainsäädännökset eroavat toisistaan hyvin vähän, on katsottu, että *lex loci actus* -säännön ohella on syytä hyväksyä sekä oleskeluvaltion että kansallisen kotivaltion lain muotomääräykset. Testamentin peruuttaminen on pätevä, jos siinä on menetelty sen sopimusvaltion lain mukaan, jossa testamentintekijällä peruuttamisen aikaan oli kotipaikka tai jonka kansalainen hän silloin oli (8 art.).

Mitä tulee kelpoisuuteen testamentin tekemiseen tai peruuttamiseen, arvostellaan se sen sopimusvaltion lain mukaan, jossa testa-

⁹⁴ *Karlgren*, ib.

⁹⁵ *Ks. Karlgren*, s. 145 s.

⁹⁶ *Ks. s. 130.*

mentintekijällä testamentin tehdessään tai peruuttaessaan oli kotipaikka. Ellei hänellä silloin ollut vähintään viiden edellisen vuoden aikana ollut kotipaikkaa siinä valtiossa, on toimenpide pätevä myös siinä tapauksessa, että sen edellytykset olivat olemassa hänen kotivaltionsa lain mukaan (9 art.). Onko testamentti tai sen peruutus pätemätön testamentintekijän mielentilan tai tahdonpuutteen perusteella, ratkaistaan sen sopimusvaltion lain mukaan, missä testamentintekijän kotipaikka oli hänen testamenttia tehdessään tai peruuttaessaan (10 art.). Myös perintösopimuksen tai kuolemanvaraislahjan pätevyys arvostellaan sen sopimusvaltion lain mukaan, missä asianomainen oleskeli toimenpiteeseen ryhtymisen aikaan (12 art.).

Pesänselvitykseen, omaisuuden ositukseen ja perinnönjakoon sovelletaan asuinmaaperiaatetta (19 art. 1 mom.). Milloin eloonjäänyt puoliso, joka on sopimusvaltion kansalainen, on elänyt jakamattomassa pesässä, toimitetaan pesän jako sen valtion lain mukaan, missä hänellä on tai kuollessaan oli kotipaikka (19 art. 2 mom.). Suomen lakia on siis sovellettava, milloin vainaja tai jakamattomassa pesässä elänyt puoliso oli toisen pohjoismaan kansalainen, mutta hänen kotipaikkansa oli täällä. Tällöin sovelletaan kuolinpesän yhtenäisen käsittelyn periaatetta, mikä merkitsee sitä, että pesänselvitys, omaisuuden ositus ja perinnönjako käsittää myös sellaisen pesään kuuluvan omaisuuden, joka sijaitsee jossakin muussa sopimusvaltiossa (19 art. 3 mom.). Myös kuolinpesän osakkeiden vastuu vainajan velasta arvostellaan hänen asuinmaansa lain mukaan (17 art.).

2. Sopimus sisältää myös prosessioikeudellisia säännöksiä. Siten riita perinnöstä tai testamentista, joka oli sopimusvaltion kansalaisen tekemä, jolla oli kotipaikka jossakin sopimusvaltiossa, eloonjääneen puolison oikeudesta tai saamisesta kuolinpesältä on sen valtion tuomioistuimen käsiteltävä, jonka lakia noudattaen kuolinpesän käsittely on edellä selostetun 19 artiklan mukaan toimitettava. Suomen tuomioistuimen on siis yleensä otettava käsiteltäväkseen perintöä tai testamenttia tms. koskeva riita muuta pohjoismaista kansalaisuutta olevan henkilön jälkeen, jolla kuollessaan oli kotipaikka täällä. Tuomioistuin joutuu tällöin ratkaisemaan kaikki tänne kuuluvat riitakysymykset kotivaltionsa lain mukaan.⁹⁷

⁹⁷ Ks. *Karlgren*, s. 147.

Milloin kaikki kuolinpesän osakkaat asuvat vainajan asuinmaan ulkopuolella, sallitaan yleensä asianosaisten sopimus riidan vireille panemisesta minkä tahansa muun sopimusvaltion tuomioistuimessa. Tästä on kuitenkin huomattavia poikkeuksia. Prorogatio ei käy päinsä, kun pesän käsittelystä huolehtii perinnönjako-oikeus, testamentintoimeenpanija tai tuomioistuimen määräämä pesänselvittäjä tai -jakaja, tahi jos riita koskee mainitunlaisessa pesässä toimitetun osituksen tai perinnönjaon moitetta. Lisäksi tehdään poikkeus siinä tapauksessa, että riita koskee sellaisen henkilön tekemän testamentin moitetta, jolla oli kotipaikka Suomessa tai sellaisen henkilön jälkeen toimitetun osituksen tai perinnönjaon moittimista, jolla oli kotipaikka Suomessa (21 art. 2 mom.). Tällaiset riidat kuuluvat siis aina Suomen tuomioistuimen käsiteltäviin.

Sopimusvaltion tuomioistuin voi joutua ylimalkaisesti käsittelemään sen alueella olevaa toisen sopimusvaltion lain mukaan selvittävään pesään kuuluvaa omaisuutta, nimittäin jos sitä pyydetään toimituttamaan perunkirjoitus tai ottamaan pesä tilapäisesti haltuunsa (22 art. 1 mom.). Pyyntö voidaan osoittaa suoraan asianomaiselle viranomaiselle, joka voi vaatia toimenpiteestä aiheutuvat kustannukset ennakolta suoritettaviksi (22 art. 2 mom.). Jos kuolemantapaus on sattunut muussa valtiossa kuin siinä, missä vainajalla oli kotipaikka, on siellä olevan omaisuuden haltuunottamisesta ja hoidosta huolehdittava erityisettä pyynnöittäkin (22 art. 2 mom.).

Lopuksi on sopimuksessa säännös, jonka mukaan jossakin sopimusvaltiossa annetulle päätökselle on tunnustettava oikeusvoima toisissa sopimusvaltioissa. Näin on laita muun ohella silloin, kun tuomioistuin on määrännyt perinnönjako-oikeuden pesänselvittäjän tai testamentin täytäntöönpanijan ottamaan haltuunsa pesä sopimusvaltion kansalaisen jälkeen, jolla kuollessaan oli kotipaikka jossakin sopimusvaltiossa (27 art.).

VI luku

VARALLISUUSOIKEUS

Yleisiä näkökohtia

1. Varallisuus oikeus muodostaa oikeusalan, jolla taloudelliset tekijät ja oikeus ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa keskenään. Lisäksi varallisuus oikeuksille on nykyisen vilkkaan kanssakäymisen ja vaihdannan aikakautena ominaista, että niillä on runsaasti kansainvälisiä liittymäkohtia, josta johtuen tuomioistuimet joutuvat varallisuusarvoja koskevissa oikeudenkäynneissä laajalti soveltamaan vieraan valtion oikeussäännöksiä.¹

2. Jo roomalaisessa oikeudessa varallisuus oikeudet jaettiin esineoikeuksiin ja velvoiteoikeuksiin sen mukaan, oliko kysymyksessä vallintaoikeus esineeseen vai pelkkä vaatimus oikeus.² Puuttumatta syvemmlä esine- ja velvoiteoikeuksien ryhmittelyyn voidaan todeta, että nykyinen tutkimus on taipuvainen näkemään niiden eron vain siinä, että velvoiteoikeuksina käsitellään määrättyyn henkilöön tai henkilöryhmään kohdistuvat oikeudet, kun taas esineoikeuksiin ryhmitellään epämääräiseen henkilöjoukkoon kohdistuvat oikeudet.³ Tätä jaoitusta vastaa oikeussuojan kahtiajako, joka ei kuitenkaan ole ehdoton.^{3a}

Esineoikeudet

1. Jo vanhastaan on kiinteätä omaisuutta koskevat esineoikeudelliset kysymykset ratkaistu *lex rei sitae* eli sillä paikalla voimassa

¹ Ks. *Nial*, s. 7.

² *Sohm*, s. 185.

³ Ks. *Jokela*, s. 203.

^{3a} Ks. *Zitting—Rautiala*, s. 2.

olevan lain mukaan, millä kiinteistö sijaitsee.⁴ Jos riita koskee tiettyssä valtiossa olevaa kiinteistöä, ei minkään muun valtion tuomioistuinta yleensä katsota edes toimivaltaiseksi tällaista riitaa käsittelemään.⁵

Lex rei sitaen käyttöön ottoon ovat vaikuttaneet sekä julkisoikeudelliset että yksityisoikeudelliset tekijät. Kiinteän omaisuuden omistussuhteilla on tärkeä merkitys valtion puolustuksen ja kansantalouden kannalta sekä reaaliuuton perustana.⁶ Tämä vaatii omistus- ja luottosuhteiden selvillä pitämistä, mikä yleensä on hoidettu maakirja-järjestelmällä kirjaamisen menettelyineen. Täten saatetaan oikeussuhteet myös kolmannen henkilön tietoon.⁷

2. Irtaimen omaisuuteen nähden oli aluksi, statuuttiteorian mukaan, voimassa sääntö »mobilia personam sequuntur».⁸ Tästä aiheutui kuitenkin vaikeuksia, erityisesti esinettä luovutettaessa sopimuspuolten ollessa eri kansalaisuutta. Sen vuoksi tästä opista ennen pitkää luovuttiin kaikkialla ja nyt on myös irtaimiin esineihin nähden yleisesti omaksuttu lex rei sitae -periaate.⁹

3. Lex rei sitaen mukaan siis arvostellaan, miten tiettyihin esineihin, irtaimiin tai kiinteisiin, tietty esineoikeus, omistusoikeus, panttioikeus, nautinta, hallinta, syntyy, lakkaa tai siirtyy toiselle henkilölle, sekä mikä sisältö sillä on.¹⁰ Lex rei sitaen mukaan arvostellaan myös saajan oikeussuoja luovuttajan velkojia vastaan,¹¹ samoin luovuttajan suoja saajan velkojia vastaan.¹²

Mitä tulee oikeustoimen muotoon, katsotaan yleensä jotta sillä olisi haluttu esineoikeudellinen vaikutus, että sekin määräytyy lex rei sitaen mukaan, mikä merkitsee poikkeamista »locus regit actum»-säännöstä. Erityisesti pitää tämä paikkansa kiinteään omaisuuteen nähden.¹³

⁴ Ks. Alanen, Yleinen oikeustiede, s. 220; Karlgren, s. 83.

⁵ Karlgren, ib.

⁶ Ks. Alanen, m.t. s. 221; Nial, s. 81.

⁷ Ks. Schnitzer, s. 587.

⁸ Ks. Alanen, ib. Karlgren, s. 83.

⁹ Karlgren, ib.; Nial, s. 83.

¹⁰ Alanen, ib.; Karlgren, s. 83.

¹¹ Karlgren, s. 84; Nial, s. 86 s.

¹² Nial, s. 89 s.

¹³ Karlgren, s. 71, 84.

Lex rei sitaen mukaan on edelleen ratkaistava, minkälaisia esineoikeuksia tuomioistuimen yleensä on pidettävä voimassa, mikä sisältö esineoikeudella on ja miten sitä on käytettävä.¹⁴ Selväpiirteiseltä tuntuu, että lex rei sitae -periaatteen mukaan ratkaistaan myös, mitkä esineet kuuluvat kiinteään, mitkä irtaimen omaisuuteen, mitkä muodostavat esineen osan, mitkä kuuluvat tarpeistoon, mitkä tuottoon jne.¹⁵ Tässä kohden on huomattava, että raja kiinteiden ja irtainten esineiden välillä voi olla määrätty laissa, mutta määrittely saattaa myös olla jätetty tietoisopin varaan esineen luonteen mukaan.¹⁶ Mainittakoon myös, että anglo-amerikkalainen oikeus lukee luonnolliset hedelmät irtaimistoon kuuluviksi, kun taas roomalainen ja saksalainen oikeus käsittelee niitä kiinteänä omaisuutena, niin kauan kuin niitä ei ole erotettu maapohjasta.¹⁷

Sitä vastoin ei lex rei sitae ole määräävänä velvoiteoikeudellisiin vaatimuksiin nähden, vaikka nämä kohdistuisivatkin yksilöityyn esineeseen.¹⁸ Tämä saattaa tuottaa vaikeuksia sellaisessa tapauksessa, ettei jokin oikeusjärjestys tee selvää eroa sopimuksen velvoiteoikeudellisten tai esineoikeudellisten vaikutusten kesken.¹⁹ Tästä säännöstä muodostaa poikkeuksen se tapaus, että on kysymys kiinteätä omaisuutta koskevasta velvoiteoikeudellisista suhteista.²⁰ Tämä johtuu asiaan liittyvästä julkisesta intressistä.

Lex rei sitaeta ei periaatteellisesti voida soveltaa silloin, kun kysymyksessä ei ole yksityisten esineoikeuksien käyttö, vaan oikeuksien kokonaisuus, esim. kuolleen henkilön jäämistö tai aviopuolisolle yhteisesti tai toiselle puolisolle kuuluva omaisuus.²¹

Esineihin, joiden sijainti on esineoikeudellisessa suhteessa ratkaiseva, luetaan myös kiertävät arvopaperit ja maksettavaksi esitettävät

¹⁴ *Karlgren*, s. 84.

¹⁵ *Alanen*, m.t. s. 221. *Karlgren*, ib. ei ole aivan varma asiasta, vaan lausuu, että mahdollisesti lex rei sitae on mainittuihin seikkoihin nähden ratkaiseva.

¹⁶ Ks. *Schnitzer*, s. 595.

¹⁷ Ks. *Schnitzer*, s. 596.

¹⁸ *Karlgren*, s. 84.

¹⁹ Ks. *Jokela*, s. 202 ss.; *Karlgren*, ib.

²⁰ *Karlgren*, s. 84, lausuu, että näin on laita erityisesti silloin, kun sopimuspuolten todellinen tai oletettu tahto niin vaatii; myöhemmin (s. 102) K. huomauttaa, että julkisoikeudelliset näkökohdat mahdollisesti vaativat, että lex rei sitaeta on ehdottomasti aina sovellettava.

²¹ *Alanen*, m.t. s. 221; *Karlgren*, s. 84.

sitoumukset.²² Mitä tulee osakkeiden saantoon hyvässä uskossa, on niihin nähden määräävänä se oikeusjärjestys, jonka mukaan arvostellaan osakeoikeuden käyttö, ts. osakeyhtiön henkilöstatuutti.²³

Yksinkertaisten velkakirjojen, sopimusten ja muiden todistusasiakirjojen ollessa kysymyksessä on esineoikeudellisiinkin seikkoihin sovellettava velvoitestatuuttia. Tämä luontuu yhteen sen kanssa, että kun esim. konkurssioikeudellisessa suhteessa tulee kysymykseen velkakirjasaatavan tai muun sellaisen saatavan paikallistaminen, ollaan taipuvaisia etsimään johtoa velallisen asuinpaikan tai hänen liikkeensä sijaintipaikan oikeusjärjestyksestä.²⁴

4. Erikoistarkastelua vaativat irtaimet esineet, milloin niitä siirretään toiseen valtioon. Pääperiaatteena lieenee pidettävä, että jos tietty esineoikeus on syntynyt jossakin valtiossa, oikeus jää voimaan, kun esine siirretään toiseen valtioon, vaikka jälkimmäisen valtion oikeussääntöjen mukaan kysymyksessä olevaa esineoikeutta ei olisi syntynytkään.²⁵

Näennäisen poikkeuksen edellä lausutusta muodostaa sääntö, että jos uuden sijaintivaltion lain mukaan ei vain kysymyksessä olevan esineoikeuden syntyminen vaan myös sen jatkuva voimassaolo edellyttää tietyn seikan olemassaoloa (esim. panttioikeuden osalta pantin jatkuvaa hallintaa), tulee tämän seikan olla olemassa, vaikkei alkuperäisen sijaintivaltion laki sitä vaadikaan.²⁶ Esineoikeuden käyttö, esim. pantin rahaksi muutto, määräytyy uuden oikeusjärjestyksen mukaan. Päinvastaisessa tapauksessa, siis kun jonkin valtion oikeusjärjestys ei anna tietyille tosiseikoille esineoikeudellista merkitystä, mutta toisen valtion oikeusjärjestyksen mukaan samat tosiseikat tuottavat esineoikeudellisen vaikutuksen, on epävarmaa, voivatko edellisessä valtiossa sattuneet tosiseikat jälkimmäisessä perustaa esineoikeudellisen saannon.²⁷ Jos asianosaisten tahdolle annetaan se merkitys, minkä he itse ovat halunneet sille antaa, olisi ehkä oikeinta hyväksyä saanto. Mutta jos siirtäminen toisen valtion alueelle on tapahtunut vasta pitkän ajan kuluttua ja kolmas mies on saanut sen

²² *Karlgren*, s. 85; *Nial*, s. 92.

²³ *Karlgren*, s. 86.

²⁴ *Karlgren*, s. 85.

²⁵ *Alanen*, m.t. s. 221 s.; *Karlgren*, s. 86.

²⁶ *Karlgren*, s. 86 s.; *Nial*, s. 89.

²⁷ *Karlgren*, s. 86.

käsityksen, ettei mitään saantoa ole tapahtunutkaan ja tämä käsitys on vaikuttanut hänen oikeussuhteisiinsa luovuttajan kanssa, saattaisi kolmas mies kärsiä oikeudenmenetyksen, mikäli »saanto» pätevytyisi toisessa valtiossa. Varovaisinta lienee näin ollen katsoa, ettei mitään esineoikeudellista saantoa ole syntynyt.

Eri asia on, jos sen jälkeen kun esine on siirretty toiseen valtioon, siellä tapahtuu uusia tosiseikkoja, jotka sanotun valtion, mutta eivät alkuperäisen sijaintivaltion lain mukaan esineoikeudellisen saannon syntymiselle oikeudellisesti merkityksellisiä. Silloin on tietenkin sovellettava uuden sijaintivaltion oikeusjärjestystä.²⁸

Toisinaan on kuitenkin katsottava oikeaksi, että aikaisemmassa sijaintivaltiossa tapahtunut tosiasia otetaan huomioon, kun esine on siirretty toiseen valtioon. Näin menetellään silloin, kun kysymyksessä on saanto, joka perustuu tietyn ajan kulumiseen (nautinta). Tällöin uuden sijaintivaltion laki määrää vaaditun ajan pituuden, mutta entisessä sijaintivaltiossa ennen siirtoa kulunut aika otetaan huomioon lopullista nautinta-aikaa laskettaessa.²⁹

5. Erityisiä sääntöjä on ilmeisesti noudatettava sellaisiin tavaroihin nähden, jotka kuljetetaan useiden valtioiden kautta (res in transitu), mikä nykyisenä aikana on sangen yleinen ilmiö. Jos kauttakulikutavaroiden omistusoikeus siirtyy tai ne pantataan ennen kuljetusta tai sen aikana, ei niitä koskevia esineoikeudellisia kysymyksiä voitane ratkaista esineiden kulloisenkin sijaintipaikan mukaan. Kun esineet saattavat viipyä joissakin valtioissa vain jonkin tunnin, on tämä katsottava liian hataraksi liittymäkohdaksi. Sitä paitsi saattaa tuottaa käytännöllisiäkin vaikeuksia määritellä, missä esine oli sopimuksen tekohetkellä. Tällaisen tapauksen selvittämiseksi on ehdotettu erilaisia ratkaisuja. Esineen määräpaikan lakia olisi muuten helppo soveltaa,³⁰ mutta kun määräpaikka saattaa vaihtua matkan aikana, lienee oikeinta soveltaa lähetyspaikan lakia kuljetuksen kestäessä ja sen päätyttyä määräpaikan lakia, mikäli jälkimmäinen antaa ostajalle paremman oikeussuojan.³¹

6. Vielä on tarkasteltava liikennevälineitä. Nekin usein siirtyvät valtiosta toiseen, mutta niihin ei voida soveltaa edellä lausuttua

²⁸ *Karlgren*, s. 87.

²⁹ *Karlgren*, ib.

³⁰ *Karlgren*, ib.

³¹ *Karlgren*, s. 88.

sääntöä, koska ne eivät yleensä sisälly kauttakulikutavarain kategoriaan. Ne nimittäin yleensä liikkuvat itse omin voimin toisin kuin res in transitu. Tosin saattavat esim. autot olla kauttakulikutavaraa, kun niitä kuljetetaan aluksissa tai erityisissä kuljetusajoneuvoissa. Toisaalta saattaa omin voimin liikkuva alus kuulua res in transitu-ryhmään, kun se kuljetetaan telakalta määräpaikkaan. Mutta siinä tapauksessa, että kulkuneuvojen ei voi katsoa kuuluvan kauttakulikutavaroihin, on niihin sovellettava erityisiä sääntöjä. Milloin kulkuneuvo on tarkoitettu liikkumaan useamman valtion alueella, tuottaisi lex rei sitae'n soveltaminen sekavuutta esinettä koskeviin esineoikeudellisiin suhteisiin. Sen vuoksi on ollut pakko etsiä yhtenäinen statuutti, jolla on tietty pysyvyys.

Mitä ensiksikin tulee aluksiin, pidettiin niitä aikaisemman kansainvälisoikeudellisen teorian mukaan valtion alueen osina, ja vieläkin esiintyy taipumus käsitellä niitä niin kuin maatioja. Määrääväksi katsotaan yleensä lippuvaltion oikeusjärjestys tai täsmällisemmin sanottuna aluksen kotipaikan laki, joka useimmiten on sama kuin aluksen rekisteröimispaikan laki. Käytännössä lienee rekisteröimättömiin pikku aluksiin sovellettava kotipaikan lakia.³² Edellä lausuttu on voimassa myös ilma-aluksiin nähden.³³ Kun myös voimavaunujen omistusoikeus ja niitä koskevat rasitteet usein merkitään kirjaan, lienee niihinkin nähden sovellettava rekisteröimispaikan lakia.³⁴

Suomen oikeus

Suomen oikeudessa noudatetaan pääasiassa edellä lausuttuja yleisiä sääntöjä. Siten esineoikeudellisten kysymysten ratkaisemisessa noudatetaan pääperiaatteena lex rei sitae -sääntöä. Kuitenkin on tehtävä eräitä huomautuksia Suomelle ominaisten säännösten johdosta.

Mitä tulee irtaimen esineen omistusoikeuden luovutukseen johdannaisella (derivatiivisella) saannolla (kauppa, vaihto, lahja), on huomattava, ettei Suomen oikeus vaadi traditiota, vaan omistusoikeus

³² Ks. *Schnitzer*, s. 607.

³³ *Karlgren*, s. 88.

³⁴ *Karlgren*, ib.; ks. myös *Schnitzer*, s. 608.

siirtyy niin pian kuin myyjä ja ostaja ovat sopineet kauppaehtoista tai kun on kysymys lajiesineestä, kun ostettu tavara on erotettu myyjän muusta samanlaisesta tavarasta.³⁵ Jos täällä myyty irtain esine siirretään toiseen valtioon, missä luovutuksen pätevyys edellyttää myös traditiota, on luovutus uudessa sijaintivaltiossa katsottava päteväksi aikaisemmin lausutun säännön mukaan.³⁶

Suomen oikeuden mukaan edellyttää panttioikeus irtaimen esineeseen yleensä hallintaa (käteispannti).³⁷ Jos tänne tuodaan esine, joka on pantattu vieraassa valtiossa ilman traditiota, on panttioikeus täällä katsottava lakanneeksi.³⁸ Aluksiin, ilma-aluksiin ja voima-vaunuihin nähden ovat voimassa edellä esitetyt säännöt.³⁹

Suomen oikeuden mukaan ei vilpityn mieli perusta saantoa esineeseen, joka on hävinnyt oikealta omistajalta varkausrikoksen kautta.⁴⁰ Mutta se joka on hyvässä uskossa saanut tällaisen esineen esim. Ruotsissa, missä vilpityn mieli riittää tuottamaan omistusoikeuden, säilyttää oikeutensa, kun esine tuodaan Suomeen.⁴¹

Velvoiteoikeudet

A. Sopimuksiin ja muihin oikeustoimiin perustuvat oikeussuhteet

1. Kansainvälisen yksityisoikeuden vaikeimmin ratkaistaviin pulmiin kuuluu velvoitestatuutin määrääminen, so. sen kysymyksen ratkaiseminen, minkä valtion lakia on sovellettava sopimukseen tai muuhun oikeustoimeen perustuvaan velvoiteoikeudelliseen oikeussuhteeseen.⁴² Tämä johtuu siitä, että kun henkilö ja esine sijaitsevat

³⁵ Wrede, Sakrätten s. 178.

³⁶ Ks. s. 142.

³⁷ Wrede, m.t., s. 441.

³⁸ Alanen, m.t., s. 229 s.

³⁹ Ks. s. 144. Mainittakoon, että Suomen oikeus tuntee myös irtaimistohypoteekin. Ks. Wrede, s. 457; Laki irtaimistokiinnityksestä 17. 2. 1923/55; Alusrekisterilaki 29. 7 1927/211 2 luku; Laki kiinnityksestä ilma-aluksiin 15. 6 1928/211; Laki kiinnityksestä linja-autoon 24. 11. 1950/574.

⁴⁰ Asetus rikoslain voimaannpanemisesta 19. 12. 1889/39 11 §.

⁴¹ Ks. Alanen, m.t., s. 222.

⁴² Ks. Nial, s. 7 s.

liikkuvina tai liikkumattomina jossakin maantieteellisesti määriteltävässä paikassa, on sopimus vain ajateltu suhde kahden tai useamman henkilön kesken ja sitä on vaikea paikallistaa minnekään.⁴³ Kiinteiden liittymäkohtien puuttumisen vuoksi on velvoitestatuutin määrääminen useissa tapauksissa varsin hankalaa ja sekavuutta lisää vielä se, että yleisen velvoitestatuutin rinnalla sovelletaan moniin velvoiteoikeudellisiin suhteisiin apustatuutteja.⁴⁴

Velvoitestatuutin perusteella ratkaistaan, minkä valtion laki määrää, mitä velvoiteoikeudellisia oikeusvaikutuksia sopimus tai muu oikeustoimi tuottaa, sekä toisaalta, mitkä ovat velvoiteoikeudellisen sopimuksen tai muun oikeustoimen pätevyyden aineelliset edellytykset.⁴⁵

2. Velvoitestatuutin mukaan on siis arvostettava ensiksikin, mikä sisältö on katsottava olevan tietyllä velvoiteoikeudellisella luvannalla, mitä seuraamuksia aiheutuu viivästyksestä, suorituksen mahdottomuudesta, tavarantoimen virheellisyydestä tai puutteellisuudesta, mitä väitteitä velallinen saatavan luovutuksen jälkeen voi esittää sen uutta haltijaa vastaan, millä edellytyksillä syntyy velvollisuus maksaa viivästyskorkoa tai sopimussakkoa, onko saamisoikeus vanhentunut tai lakannut kuittauksen vuoksi jne.⁴⁶

Velvoitestatuutti on edelleen ratkaiseva, kun tarkastetaan, muodostaako tahdonilmaisu tarjouksen vai ei, onko tarjous sitova vai ei, vastaavatko tarjous ja vastaus toisiaan, onko erehdys, vilppi tai muu tahdonvirhe olemassa, onko sopimus sisältönsä puolesta oikeusjärjestyksen kieltämä, sekä tarvitaanko sopimuksentekoon jonkun ulkopuolisen suostumus.⁴⁷

Edellä esitetystä havaitaan, että se kysymys, onko pätevä tahdonilmaisu ylipäänsä olemassa, ratkaistaan periaatteellisesti saman oikeusjärjestyksen mukaan, joka säännöstelee tahdonilmaisun oikeusvaikutuksen siinä tapauksessa, että tahdonilmaisu todella on pätevä. Tämä sääntö ei kuitenkaan ole poikkeukseton.⁴⁸ Velvoitestatuutti ei

⁴³ Ks. *Schnitzer*, s. 612.

⁴⁴ *Jokela*, s. 5.

⁴⁵ *Karlgren*, s. 89.

⁴⁶ *Karlgren*, s. 89 s.

⁴⁷ *Karlgren*, s. 90.

⁴⁸ *Karlgren*, ib.

aina määrää oikeustoimen muotoa, ei ainakaan yksin, sillä yleensä on vaihtoehtoisesti voimassa sääntö *locus regit actum*.⁴⁹

Kuitenkin on otettava huomioon, että henkilöstatuutti eräissä tapauksissa on velvoitestatuuttia voimakkaampi.⁵⁰ Siten edellisen mukaan määräytyy, onko henkilön yleisessä oikeuskelpoisuudessa puutteita sekä onko henkilöllä oikeus edustaa toista ja missä laajuudessa. Luonnollisten henkilöiden lakimääräiseen edustukseen sovelletaan edustetun henkilöstatuuttia. Sama koskee myös oikeushenkilöiden edustajia. Tavalliseen valtuutukseen on sovellettava edustetun henkilöstatuuttia, joka tavallisesti on antajan kotipaikan laki, mutta jos hän on kauppias, sen paikan laki, missä hänellä on konttorinsa tai missä hän harjoittaa liikettään, niin kuin edellä on todettu.⁵¹ Kauppa-agenttien ja muiden näihin verrattavien pysyvien edustajien ollessa kysymyksessä lienee epävarmoissa tapauksissa toimivaltaan nähden ratkaiseva sen paikan laki, missä edustajalla on konttorinsa tai missä hän enimmäkseen harjoittaa toimintaansa.⁵²

3. Velvoitestatuutin määräytymisestä on kehitetty useita teorioita. Eri käsityksiä on ollut siitä, mikä merkitys sopijapuolten tahdolle on annettava statuutin valinnassa. Nykyään tutkijat ovat yleisesti sitä mieltä, että sopijapuolilla on oikeus määrätä, minkä oikeusjärjestyksen mukaan heidän keskinen velvoiteoikeudellinen suhteensa on arvosteltava, ts. tunnustetaan tahdon autonomia.⁵³ Tämä pitää paikkansa, paitsi nimenomaan ilmaistuun, myös konkludenttiseen tahtoon, jolloin sopijapuolten tarkoitus on selvitettävä oikeussuhteesta ilmenevistä asianhaaroista.⁵⁴ On väitetty, että tuomioistumilla on taipumus tulkita tällaista sopimusta siten, ettei niiden tarvitse vaivautua ottamaan selvää vieraasta oikeudesta, vaan että ne saavat soveltaa omaa lakiaan.⁵⁵ Tähän on huomautettu, että on parempi, jos tuomioistuin käyttää »vääriä» lakia oikein kuin jos se käyttää oikeaa lakia väärin.⁵⁶

⁴⁹ *Karlgren*, s. 91; ks. myös s. 69 ss.

⁵⁰ *Karlgren*, s. 90 s.; *Nial*, s. 47.

⁵¹ *Nial*, s. 66.

⁵² *Nial*, *ib.*

⁵³ *Alanen*, m.t., s. 227; *Jokela*, s. 230; *Nial*, s. 12 s.

⁵⁴ *Jokela*, *ib.*

⁵⁵ *Hambro*, *Synpunkter*, s. 5.

⁵⁶ *Hambro*, m.k., s. 8.

Sopijapuolten tahto saattaa ilmetä eri tavoin. Sopijapuolet voivat tahdollaan valita muun ohella oikeustoimen päättämipaikan sekä oman asuin- tai liikepaikkansa ja täten oikeustoimeen liittyviin kohtiin vaikuttamalla määrätä välillisesti myös asiastatuutista. Tällöin puhutaan epävarsinaisesta lakiviittauksesta.⁵⁷

Sopijapuolet voivat edelleen määrätä poikettavaksi tietyn lain dispositiivisesta säännöksestä ottamalla sopimukseensa määräyksen, joka vastaa toisen lain vastaavaa säännöstä. Tämä saattaa tapahtua siten, että sopimukseen otetaan tietty säännös sellaisenaan tai vain viittaamalla tähän säännökseen ja selittämällä, että se sisältyy sopimukseen. Muissa kohdin on sopimukseen nähden ensiksi mainittu laki voimassa ja erityisesti sen pakottavat säännökset. Tässä tapauksessa on kysymyksessä aineellisoikeudellinen eli materiaalin laki-viittaus, joka tarkoittaa sopimuksen asiallisen puolen muotoilua, mutta ei sisällä vaalia eri asiastatuuttien kesken.⁵⁸

Lopuksi tahdonilmaisun antajan tarkoituksena saattaa olla osoittaa oikeustoimen asiallinen puoli niiltä osin, joihin nähden asiastatuutti on määräävä, arvosteltavaksi tietyn valtion lain mukaan. Tällöin puhutaan kansainvälisyksityisoikeudellisesta eli varsinaisesta lakiviittauksesta. Juuri tässä viittauksessa on kansainvälisyksityisoikeudellisen tahdon autonomian ydin.⁵⁹ Varsinainen lakiviittaus alistaa oikeustoimeen liittyvän seikaston kokonaisuudessaan viitatus lain alaiseksi. Siten sanotun lain pakottavien normien mukaan ratkaistaan sopimuspuolten aineellinen toimintavapaus heidän keskinäisissä suhteissaan ja siinä tapahtuvat muutokset otetaan säännönmukaisesti huomioon kysymyksessä olevassa sopimussuhteessa.⁶⁰

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin jäsenvaltioiden kesken kysymys on tärkeimmältä osaltaan järjestetty yleissopimuksella. Kesäkuun 15 päivänä 1955 tehdyn kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista tehtyä sopimusta on sen 1 artiklan 1 momentin mukaan sovellettava kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan. »Kansainvälistä kauppaa» ei kuitenkaan ole määritelty sopimuksessa, vaan käsitteen määrittely on jätetty oikeuskäytännön varaan. Sopimusta sovelletaan myös

⁵⁷ Jokela, s. 231.

⁵⁸ Jokela, s. 232.

⁵⁹ Jokela, ib.

⁶⁰ Jokela, s. 233.

irtainten esineiden valmistusta tai tuotantoa tarkoittavaan hankinta-sopimukseen, mikäli sen sopimuspuolen, joka on toimitusvelvollinen, tulee itse hankkia tarpeelliset raaka-aineet valmistusta tai tuotantoa varten (1 art. 3 mom.) On kuitenkin huomattava, että sopimuspuolten ilmoitus, joka tarkoittaa määrätyn tuomioistuimen tai välitys-tuomioistuimen toimivaltaisuutta, ei sinänsä tee kauppaa kansain-välisluontoiseksi edellä mainitun lainkohdan mielessä (1 art. 4 mom.). Muutoinhan samasta valtiosta olevat sopimuspuolet voisivat pelkällä prorogationsopimuksella tehdä sopimuksestaan kansainvälisluontoisen irtainten esineiden kaupan.

Sopimusta ei sovelleta arvopaperien eikä rekisteröityjen alusten tai ilma-alusten kauppaan eikä myöskään kauppaan, joka perustuu oikeusviranomaisen toimenpiteeseen tai aiheutuu ulosmittauksesta. Jokaiseen tällaiseen kauppaan liittyy paitsi velkojien myös julkisen vallan huomattava intressi. Sitä vastoin sopimusta sovelletaan kauppaan, jossa esine myydään asiakirjaa vastaan (1 art. 2 mom.).

Haagin sopimus tunnustaa tahdon autonomian, joka ilmenee laki-viittauksen muodossa. Siten kaupan osalta on voimassa sen valtion sisäinen laki, johon sopimuspuolet viittaavat (2 art. 1 mom.). Viit-tauksen tulee sisältyä nimenomaiseen sopimusehtoon tai muutoin käydä selvästi ilmi sopimuksen määräyksistä (2 art. 2 mom.). Jotta viittaukseen voitaisiin vedota tuomioistuimessa, tulee sen ilmeisesti olla kirjallisessa muodossa. Milloin sopimuksessa on ilmoitettu sovel-lettava laki, on sopimuksen pätevyys arvosteltava sanotun lain mukaan (2 art. 3 mom.).

Milloin kaupan nojalla on toimitettava tavarank tarkastus, on sen valtion sisäistä lakia, missä tarkastuksen tulee tapahtua, sovellettava siihen muotoon ja määräaikaan, jota tarkastukseen ja sitä koskevaan ilmoitukseen nähden on noudatettava, niin myös niihin toimenpitei-siin, joihin on ryhdyttävä kieltäydyttäessä vastaanottamasta tavaraa (4 art.).

Välipuheen pätevyyttä arvosteltaessa on otettava huomioon muun ohella sopimuspuolten oikeustoimikelpoisuus ja sopimuksen muoto. Haagin sopimus ei 5 artiklan 1 ja 2 kohdan mukaan koske näitä seik-koja. Oikeustoimikelpoisuus on arvosteltava, niin kuin aikaisemmin

61 Numero käyttämättä.

on huomautettu, henkilöstatuutin mukaan. Sopimuksen muotoon nähden voidaan yleensä aina soveltaa *locus regit actum* -sääntöä.

Sopimus ei myöskään koske omistusoikeuden siirtoa, mutta sopimuspuolten velvoitukset, erityisesti vahingonvaaraa koskevat, määräytyvät saman lain mukaan, jota Haagin sopimuksen nojalla on sovellettava itse kauppaan (5 art. 3 k.). Lopuksi sopimus ei koske kaupan oikeusvaikutuksia muiden kuin sopimuspuolten osalta (5 art. 4 k.).

Edellä on jo mainittu yksi Haagin sopimuksen soveltamisalan rajoitus, nimittäin se, että sopimus koskee vain kansainvälisluontoisia kauppvoja. Toisaalta sopimusvaltioiden sisäisen oikeusjärjestyksen perusteet saattavat rajoittaa lakiviittauksen käyttöä. Milloin lakiviittaus yksittäistapauksessa johtaisi sellaiseen tulokseen, jota *lex fori* *ordre public* ei hyväksy, viittaus katsotaan tehottomaksi (6 art.). Tällöin on yhdentekevää, missä kysymyksessä oleva oikeustoimi on päätetty, *lex fori* *piirissä* tai muualla vai kohdistuuko oikeustoimi ensi sijassa *lex fori* *ulkopuoliseen* valtioon. *Ordre public*-periaate on käsitettävä poikkeussäännöksi, jolla erityisesti varallisuus-oikeudellisten suhteiden alalla on asian luonnosta johtuen hyvin rajoitettu käyttöpiiri.⁶²

Vielä on tarkasteltava, voivatko sopijapuolet syrjäyttää kaikki kansalliset oikeusjärjestelmät ja järjestää oikeussuhteensa haluamallaan tavalla. Tähän heillä on katsottava olevan oikeus, mutta ilmeisesti siitä on myös seurauksena, ettei mikään varsinainen tuomioistuimien pysty ratkaisemaan heidän riitaansa, vaan he saavat turvautua välitystuomioistuimeen. Riskinä on silloin se, ettei mikään valtio ehkä käytä pakkovaltaansa välitystuomion täytäntöönpanemiseksi.⁶³

4. Ellei sopijapuolten nimenomaan lausuttua tai asianhaarain perusteella todettavaa tahtoa voida selvittää, joudutaan tahdon autonomia -teorian mukaan pulaan. Tästä on yritetty selviytyä hypoteettisen sopimustahdon käsitteellä. Tällöin joudutaan nojautumaan enemmän tai vähemmän objektiivisiin näkökohtiin soveltuvaan oikeusjärjestystä määrättäessä. Jos nimittäin tutkitaan, mikä on asianosaisten tahto puheena olevassa suhteessa, on yleensä lähdettävä siitä, että he ovat halunneet menetellä niin kuin järkevät ihmiset

⁶² Jokela, s. 259.

⁶³ Hambro, Synpunkter, s. 10.

tavallisesti toimivat ja silloin joudutaan yleensä puhtaasti objektiivisiin arviointeihin.⁶⁴

Näin ollen on tultu siihen tulokseen, että on luovuttava hypoteettisen sopimustahdon teoriasta ja käytettävä individualisoivaa metodia eli yksilöimismenetelmää. Tällä tarkoitetaan sitä, että otetaan välittömästi punnittaviksi kaikki tietyssä tapauksessa esiintyvät liittymäkohdat ja yritetään löytää se oikeusjärjestys, joka on luonnollisin velvoitestatuutti.⁶⁵ Tällöin voidaan yksittäistapauksissa päästä verrattain tyydyttäviin tuloksiin, mutta toisaalta on olemassa vaara, että oikeussuhteet, joiden liittymäkohdat eri oikeusjärjestyksiin ovat täsmälleen samat, arvostellaan eri valtioissa ja kenties saman valtion eri tuomioistuimissa eri tavoin.⁶⁶

Tämän haitan välttämiseksi on katsottu tarkoituksenmukaiseksi tietyillä aloilla hylätä yksilöivä menetelmä ja hyväksyä tiettyjä in dubio-sääntöjä, joita tuomioistuimet voivat käyttää muiden liittymäkohtien puuttuessa.⁶⁷

Aksiomaattiset toissijaiset liittymäperusteet

1. Alunperin on tuomari ollut oikeutettu soveltamaan vain omaa lakiaan, *lex fori*. Tämä onkin ymmärrettävissä, koska tuomarin on helppo sitä soveltaa ja arvostella sen käyttämisestä aiheutuvat oikeusseuraamukset. Siten tuomioistuimilla on yleensä ollut taipumus ratkaista jutut omien normiensä mukaan ja käytännössä on siihen usein ollut pakkokin, milloin ulkomaisten säännösten sisältöä ei ole voitu selvittää. Sitä paitsi *lex fori*'n pakottavat säännökset (*jus cogens*) saattavat estää vieraan oikeuden soveltamisen.⁶⁸

⁶⁴ Jokela, s. 230; Karlgren, s. 95.

⁶⁵ Jokela, s. 145; Karlgren, s. 96. Huomattava on kuitenkin, että Haagin konvention piirissä ei yksilöimismenetelmällä ole sijaa; ks. Jokela, s. 264.

⁶⁶ Ks. Karlgren, s. 99 s.

⁶⁷ Karlgren, s. 100.

⁶⁸ Ks. Ehrenzweig, s. 77. — E. huomauttaa myös, että tuomarin on pysyttävä estämään vääryyden tapahtuminen asianosaisille vetoamatta vieraaseen lakiin, s. 106 s.

Lex forilla on edelleen merkityksensä siinä, että liittymäsäännöt yleensä määräytyvät sen mukaan ja se silloin antaa ohjeen, mitä aineellista oikeutta tapaukseen sovelletaan.⁶⁹

2. Statuuttiteorian mukaan on määräävänä *lex loci contractus* eli sen paikan oikeus, missä sopimus tai muu oikeustoimi on tehty. Tämä mielipide rakentuu sille olettamukselle, että yleensä on asianosaisten joko todellinen tai hypoteetisen tahdon mukaista, että sanotun paikan laki määrää heidän keskisestä oikeussuhteestaan.⁷⁰ Tämä oppi on edelleen vallitseva romaanisissa valtioissa. Siinä on kuitenkin eräitä heikkouksia.⁷¹ Vaikka sopimuspuolet ovat yhtä aikaakin saapuvilla, saattaa tapaamispaikka riippua aivan sattumasta, ilman että heillä on vähintäkään ajatusta alistaa oikeussuhdettaan sanotun paikan lain alaisuuteen. Ja milloin sopimus on tehty *inter absentes*, kuten nykyaikana ulkomaan kaupan alalla yleensä tapahtuu, kirjeenvaihdon, puhelimen, lennättimen ja telex-yhteyksien avulla, saattaa olla varsin vaikea päätellä, missä sopimus todella on tehty, kun eri valtioiden oikeusjärjestykset saattavat antaa tähän kysymykseen ristiriitaisia ratkaisuja. Tämän vuoksi *lex loci contractus* ei yleensä tyydytä nykyaikaisen vaihdannan vaatimuksia. Kuitenkin sitä voidaan edelleenkin soveltaa muun ohella messuilla, markkinoilla, pörssissä, julkisissa huutokaupoissa tehtyihin sopimuksiin sekä tavallisiin myymäläostoihin.⁷² Kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista tehdyn sopimuksen mukaan on sanottu sääntö nimenomaan voimassa pörssissä tai huutokaupassa tapahtuneeseen kauppaan nähden (3 art. 3 mom.).

3. Verrattain laajalti on levinnyt *v. Savigny'n* kehittämä oppi, jonka mukaan suorituspaikan laki, *lex loci solutionis*, on yleinen toissijainen velvoitestatuutti. Tätä teoriaa vastaan, joka on ollut vallitsevana Saksassa ja Sveitsissä, on huomautettu, ettei sellaiselle yksityiskohdalle kuin suorituspaikan sijainnille voida antaa ratkaisevaa merkitystä. Sitä paitsi joudutaan molemminpuolisesti velvoittavien sopimusten ollessa kysymyksessä tekemisiin kahden suorituspaikan kanssa, joka johtaa kahden asiastatuutin soveltamiseen samaan sopi-

⁶⁹ Jokela, s. 218.

⁷⁰ Karlgren, s. 104.

⁷¹ Ks. Alanen, m.t., s. 229; Karlgren ib.

⁷² Alanen. m.t., s. 232; Karlgren, s. 101.

mukseen.⁷³ Toisaalta voidaan huomauttaa, että *lex loci solutionis*-periaatteella on edelleenkin huomattava merkityksensä erityisesti kansainvälisen kaupan alalla, koska myyjän suorituksen on katsottava kaupassa muodostavan oikeustoimen ytimen.⁷⁴

4. Erään käsityksen mukaan tulee toissijaisena velvoitestatuuttina kysymykseen velallisen laki, *lex loci debitoris*. Tätä teoriaa on kehitetty kaksi eri suuntaa. Toisen mukaan ratkaisevana on se paikka, missä velallinen asuu tai missä hänellä on liikkeensä.⁷⁵ Perusajatukseksi tässä on se, että sopimuksen tekijän tarkoituksena on velvoittautua sen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, missä hän asuu tai missä hänellä on liikkeensä, koska vastapuolen on otettava huomioon tällainen seikka; hänen ei voida olettaa sitoutuneen muihin velvoituksiin, kuin mitkä sanottu oikeusjärjestys liittyy oikeustoimeen.⁷⁶

Toisen *lex loci debitoris* -teorian mukaan ratkaisevana on velallisen kansalaisuus.⁷⁷ *Lex loci debitoris* -teoriaa on perusteltu sillä, että velvoiteoikeudellisissa oikeussuhteissa on katsottava pääpainon olevan velallisen henkilössä ja hänen suorituksessaan.⁷⁸ Molempuolisesti velvoittavien sopimusten ollessa kysymyksessä voidaan kuitenkin tehdä sama huomautus kuin *lex loci solutionis* -periaatetta vastaan, nimittäin se, että sama sopimus voidaan joutua arvostelemaan eri asiastatuuttien mukaan.⁷⁹

5. Milloin vastakkain ovat esinesuoritus ja rahasuoritus, niin kuin on laita kaupassa, voidaan ajatella suoritusten punnitsemista keskenään ja pääpainon antamista oikeustoimen luonteenomaisemmalle suoritukselle. Kaupassa voidaan esinesuoritusta pitää ensisijaisena tai perussuorituksena, joten myyjän asuin- tai liikepaikkaa voidaan pitää ratkaisevana liittymäkohtana kaupan velvoitestatuuttia valittaessa.⁸⁰

⁷³ Jokela, s. 222; Karlgren, s. 105.

⁷⁴ Jokela, s. 223. Nial, s. 52 s., huomauttaa tätä vastaan, ettei leveranssi-paikka suinkaan aina ole erityisen tärkeä.

⁷⁵ Karlgren, s. 105.

⁷⁶ Karlgren, ib.

⁷⁷ *Frankenstein II*, s. 127 ja 296.

⁷⁸ Alanen, m.t., s. 230.

⁷⁹ Jokela, s. 227; Karlgren, s. 105.

⁸⁰ Jokela, s. 228; Karlgren, s. 106; Nial, s. 53.

Kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista tehdyn sopimuksen mukaan ratkaisevana on kauppaan nähden pidettävä sen valtion sisäistä lakia, jossa myyjällä on vakinainen kotipaikkansa tilauksen vastaanottohetkellä, tai missä liikelaitos sijaitsee (3 art. 1 mom.). Jos kuitenkin myyjä, hänen edustajansa, agenttinsa tai kauppamatkustajansa on ottanut tilauksen vastaan siinä valtiossa, missä ostajalla on vakinainen kotipaikkansa tai missä hän omistaa liikelaitoksen, on sanotun valtion sisäistä lakia sovellettava (3 art. 2 mom.).

Muita in dubio -sääntöjä

1. Edellä selostettujen aksiomaattisten liittymäperusteiden lisäksi on käytäntö kehittänyt eräitä muita sääntöjä, joita myös sovelletaan in dubio -tapauksissa.

Kun kuljetusyritys, pankki, vakuutusyhtiö, talletusmakasiini ynnä muut sellaiset laitokset tekevät runsaslukuisasti tietyn sisältöisiä sopimuksia, voidaan olettaa, että niiden kanssa liikesuhteisiin asettuvat ovat valmiit noudattamaan tällaisen laitoksen henkilöstä tuuttia, joka on yrityksen kotipaikan, lähinnä sen paikan laki, missä liikettä harjoitetaan. Tätä vaatii sekä liikkeen oma että myös sen kanssa liikesuhteisiin asettuvan yleisen etu. Edellä lausuttu pitää paikkansa myös tietyllä paikkakunnalla toimiviin lääkäreihin ja asianajajiin sekä kauttakulkumatalla olevan muukalaisen tekemiin satunnaisluontoihin sopimuksiin.⁸¹

2. Yksipuolisen rahasuorituksen ollessa kysymyksessä, myös sellaisen, joka perustuu juoksevaan velkakirjaan tai maksettavaksi esitettävään sitoumukseen, on ratkaisevana lex domicilii debitoris, siis velallisen todellinen asuin- tai liikepaikka.⁸² Takaussitoumus on päävelkaan nähden luonteeltaan liitännäinen, joten siihen on yleensä sovellettava takaajan kotipaikan lakia.⁸³

3. Yksipuoliseen esinesuoritukseen, lahjaan, nähden on ratkaisevana lahjan antajan lex domicilii. Tässä kohden voitaneen, lahjan

⁸¹ Alanen, m.t., s. 233; Karlgren, s. 101.

⁸² Karlgren, ib. — Poikkeuksen säännöstä muodostavat oman vekselin oikeusvaikutuksia koskevat säännökset, joista ks. jäljempänä s. 159 s.

⁸³ Nial, s. 69 s.

henkilökohtaisen luonteen huomioonottaen, soveltaa myös lahjan antajan kansallista lakia.⁸⁴ Muotomääräyksinä voitaneen käyttää vaihtoehtoisesti oikeustoimen tekopaikan (*lex loci actus*) säännöksiä.⁸⁵

4. Työsopimukseen nähden on pääsääntönä pidettävä sen valtion lakia, missä työ suoritetaan, erityisesti, jos kysymyksessä on pitkäaikainen työsuhde.⁸⁶ Tätä voitaneen perustella sillä, että työsuhteessa on tärkein työn lopputulos, joka luonnollisimmin arvostellaan työn suorituspaikalla vallitsevan käsityskannan mukaan ja johon liittyvät oikeussuhteet sen vuoksi kuuluvat tuon paikkakunnan oikeusjärjestyksen alaisuuteen. Milloin työpaikkaa ei ole määrätty tai työpanos on suunnilleen yhtä suuri useissa valtioissa, on turvauduttava työn tekijän kotipaikan lakiin.

5. Kiinteään omaisuuteen liittyvät velvoiteoikeudelliset suhteet on samasta syystä kuin esineoikeudellisetkin, arvosteltava *lex rei sitae* -säännön mukaan. Tätä sääntöä lienee noudatettava muulloinkin kuin in dubio -tapauksissa.⁸⁸

6. Merioikeuden alalla on aluksen lipun laki tärkeä presumptiosääntö. Se merkitsee, että useille alukseen liittyville oikeussuhteille on ratkaiseva sen valtion laki, missä alus on rekisteröity.⁸⁹ Usein rekisteröimispaikka on sama kuin kotipaikka. Tämä statuutti tulee erityisesti kysymykseen aluksen päällystön ja miehistön velvollisuuksia sekä laivanisännän ja miehistön vastuuta koskeissa kysymyksissä.⁹⁰

Yhteisen haverin selvitys ja jako taas toimitetaan sillä paikkakunnalla, missä alus ja lasti lopullisesti eroavat tai missä sanotun paikkakunnan merivahingon selvitykset tavallisesti suoritetaan, siellä voimassa olevan lain mukaan.⁹¹

⁸⁴ *Karlgren*, s. 101.

⁸⁵ *Nial*, s. 61.

⁸⁶ *Karlgren*, s. 101; *Nial*, s. 62.

⁸⁷ *Nial*, s. 63.

⁸⁸ *Karlgren*, s. 102; *Nial*, s. 32. Ks. *Ehrenzweig*, s. 106, joka huomauttaa, että *lex situs* perustuu ikivanhaan maa-tabuun.

⁸⁹ *Alanen*, m.t., s. 234 s.

⁹⁰ *Alanen*, ib.

⁹¹ *Karlgren*, s. 107.

B. Rikkomusvelvoitteet

1. Rikkomusvelvoitteilla tarkoitetaan sitä korvausvastuuta, joka ei perustu sopimuksella tai muulla oikeustoimella aikaansaadun oikeussuhteen loukkaamiseen, vaan välittömästi lakiin.^{91a} Velvoitesuhteen ulkopuolisia vahingonkorvausvaatimuksia arvosteltaessa on vanhastaan katsottu ratkaisevaksi sen paikkakunnan oikeusjärjestys, missä vahingon aiheuttanut teko tai laiminlyönti, olipa se samalla rikos tai vain siviilioikeudellisesti oikeudenvastainen teko, on tapahtunut, *lex loci delicti*.⁹² Tämä statuutti on määräävänä sekä vahingonkorvausvelvollisuuden tunnusmerkistöön, kuten kausaalisuuteen ja syyksiluettavuuteen, että teon oikeusseuraamuksiin, kuten vahingonkorvauksen laatuun ja määrään nähden.⁹³ Tämän periaatteen on katsottava johtuvan siitä vanhastaan voimassa olevasta oikeussäännöstä, jonka mukaan rikos on tutkittava ja tuomittava tekopaikan lain mukaan.⁹⁴ Samoin on laita, kun kysymys on velvoitesuhteen ulkopuolisesta vahingonkorvausvastuusta ilman tuottamusta eli rikkomusvelvoitteesta. Silloinkin sovelletaan sen paikan oikeusjärjestystä, missä vahinkoa tuottanut tapaus on sattunut.⁹⁵

2. Nopeat liikennevälineet ovat suunnattomasti lisänneet henkilöiden ja omaisuuden vaaranalaisuutta. Siten on jälleen ollut otettava käyttöön seurausvastuu niin kuin primitiivisessä oikeudessa.⁹⁶ Rautatienomistajien, lentoyhtiöiden ja moottoriajoneuvonomistajien ynnä muiden liikenteenharjoittajien vastuu on yleisesti säännelty sisäisessä oikeudessa. Aikaisemmin sisällytettiin liikenteen aiheuttama vahingonvaara vaarantamisvastuun käsitteeseen, mutta nyttemmin on liikennevastuu yleensä erotettu omaksi vastuulajikseen. Tällainen jaoittelu on katsottava asianmukaiseksi, kun otetaan huomioon liikenteen vilkastumisen aiheuttama vahinkojen lisääntyminen.^{96a}

Merioikeudessa on *lex loci delicti* -sääntö erittäin käyttökelpoinen jonkin valtion aluevesillä aiheutetun vahingon osalta, olivatpa kysy-

^{91a} Hakulinen, *Velvoiteoikeus*, s. 230.

⁹² Karlgren, s. 108; Nial, s. 79.

⁹³ Karlgren, *ib.*

⁹⁴ Alanen, *mt.*, s. 236.

⁹⁵ Karlgren, s. 108.

⁹⁶ Schnitzer, s. 639.

^{96a} Ks. Kivimäki—Ylöstalo, s. 425 ss.

myksessä kotimaiset tai ulkomaiset alukset. Sääntöä ei kuitenkaan voida soveltaa, milloin vahinko on tapahtunut aavalla merellä, vaan silloin on käytettävä vahingon aiheuttajan lipun lakia tai *lex fori*.⁹⁷

Merivahinkoja koskevien korvauskysymysten järjestelystä on saatu aikaan kansainvälisiä sopimuksia. Syyskuun 23 päivänä 1910 on Brysselissä tehty sopimus alusten yhteentörmäystä koskevain erinäisten määräysten yhdenmukaistuttamisesta. Tämä sopimus koskee lähinnä merialusten tai meri- ja sisävesialusten yhteentörmäyksestä aiheutuneiden vahinkojen korvaamista. Aluksen omistajan vastuun rajoitukset aluksella oleviin henkilöihin nähden määrittelee aluksen kotivaltion laki. Syyllisyys tekee vahingonkorvausvelvolliseksi (3 art.). Useampien ollessa syyllisiä järjestyy korvausvelvollisuus suhteellisesti syyllisyyden raskauden mukaan. Henkilövahingon satuessa vastaavat useat tekijät ulospäin yhteisvastuullisesti. Heillä on sitten takautumisoikeus keskenään syyllisyyden asteen mukaan (4 art.). Jos alukset on rekisteröity eri valtioissa, lienee käytännöllisintä käsitellä oikeuskysymyksiä tuomioistuinmaan lain, *lex fori*, mukaan.⁹⁸

Vuonna 1930 tehdyn jokilaivakonvention mukaan on tekijöillä yhteisvastuu ulospäin myös esinevahingosta.

3. Kun eri valtioiden sisäisessä lainsäädännössä on ollut erilaisia enimmäisrajoja laivanisännän vastuulle eikä rajoitusnormeja aina ole tahdottu ottaa siitä statuutista, joka muutoin määrää vahingonkorvausvelvollisuuden perusteet, on pulmasta pyritty selviytymään sopimusteitse. Pitkien neuvottelujen jälkeen saatiin vuonna 1957 Brysselissä aikaan sopimus aavalla merellä käytettävien alusten omistajien vastuun rajoittamisesta. Sopimuksen osapuolet ovat sitoutuneet ottamaan sisäiseen lainsäädäntöönsä sopimusmääräysten mukaiset säännökset.

Sopimuksen mukaan koskevat laivanisännän vastuun rajoittamista seuraavat pääsäännöt. Vastuu on rajoitettu, mikäli se koskee: 1. korvausta vahingosta, joka on kohdannut aluksen mukana seuraamista varten aluksessa olevaa henkilöä, samoin vahingosta, joka on kohdannut aluksella olevaa omaisuutta, 2. korvausta henkilöä tai omaisuutta kohdanneesta vahingosta, milloin vahingon on aiheuttanut joku

⁹⁷ Ks. *Alanen*, m.t., s. 237.

⁹⁸ Vrt. *Alanen*, ib.

aluksella oleva, 3. korvausta henkilöä tai omaisuutta kohdanneesta vahingosta, jos vahinko on syntynyt aluksen navigoinnin tai käsittelyn yhteydessä tahi lastauksessa, kuljetuksessa tai lastin purkamisessa taikka matkustajien alukseen ottamisesta, kuljetuksesta tai maihin laskemisesta, 4. korvausta satamalaitteelle, satama-altaalle tai purjehduskelpoiselle vesitielle aiheutetusta vaihingosta, sekä 5. korvausta, joka johtuu lakimääräisestä velvoituksesta.

Rajoitus ei koske vastuuta vahingosta, joka on aiheutunut aluksen päällikölle tai miehistölle tahi jollekulle muulle laivanisännän palveluksessa olevalle henkilölle taikka luotsille, milloin tällainen henkilö oleskelee aluksessa tai suorittaa työtä aluksen palveluksessa.

Milloin vastuu on rajoitettu, vastaa laivanisäntä vahingosta 1000 frangin määrään saakka aluksen vetoisuuden kultakin tonnilta, kuitenkin vähintään 150 000 frangilla. Henkilövahingon ollessa kysymyksessä korotetaan vastuun raja 2100 frangilla tonnilta, kuitenkin vähintään 630 000 frangilla.^{98a}

4. Ilma-aluksia koskevan toukokuun 23 päivänä 1933 tehdyn Rooman konvention mukaan ulosheittämisestä ja putoamisesta ilma-aluksesta vastaa se, jonka laskuun ilma-alus kulkee. Yhteentörmäyksestä vastaavat ilma-alukset yhteisvastuullisesti, mutta omistajien kesken on regressioikeus. Forum -kysymykset järjestyvät niin kuin aluksia koskevissa asioissa.

Moottoriajoneuvojen aiheuttamien vahinkojen korvaamisesta ei toistaiseksi ole saatu aikaan yleisiä kansainvälisiä järjestelyjä. Asia on kuitenkin pantu vireille Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa.

Suomen oikeus

1. Myös Suomen kansainvälinen yksityisoikeus hyväksyy tahdon autonomian velvoitestatuutin määräämisessä.⁹⁹ Kun Suomi on syys-

^{98a} Frangilla tarkoitetaan merilain 14 §:n 3 mom. mukaan kultafrangia, joka sisältää 65 1/2 mg 0,900 hienoa kultaa. Muuntaminen Suomen rahaksi toimitetaan sen päivän kurssin mukaan, jolloin laivanisäntä asettaa vastuusta vakuuden tai jolloin maksu tapahtuu vakuutta asettamatta.

⁹⁹ Jokela, s. 241.

kuun 1 päivänä 1964 liittynyt kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista tehtyyn yleissopimukseen (SopS 28/64), voidaan meillä pääsääntönä pitää lakiviittausta.¹⁰⁰ Kuitenkaan ei lakiviittausta saa käyttää rajoittamattomasti niin kuin edellä on huomautettu.¹⁰¹ Meillä on vanhastaan katsottu, että tuomioistuinaan oikeusjärjestyksen yleiset perusteet saattavat asettaa rajoja sopimuspuolten tahdon autonomialle.¹⁰² Jokela¹⁰³ huomauttaa Suomen oikeuden kannalta, että *ordre public* -periaatetta on meillä noudatettu pidättyvästi, ja että milloin sitä poikkeuksellisesti käytetään lakiviittauksen torjumiseen, ei olisikaan käytettävä *lex fori* aineellista oikeutta, vaan yleisen kansainvälisen yksityisoikeuden mukaista lakia. Tämä olisi tietenkin selvitettävä toissijaisten menetelmien avulla.

Milloin lakiviittausta ei ole, on turvauduttava toissijaisiin menelmiin. Yksilöimismetodi on Suomessa hyväksytty toissijaiseksi periaatteeksi.¹⁰⁴ Sen merkitys on meilläkin tärkeä erityisesti silloin, kun lakiviittausta ei voida osoittaa.

Sen lisäksi, mitä *lex forista* on edellä lausuttu, on huomattava, että meillä on säädetty Suomen lakia sovellettavaksi silloin, kun ulkomaisten oikeussääntöjen sisältöä ei saada selville, mutta juttu tahdotaan asiallisesti ratkaista (Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:n 2 mom.).¹⁰⁵

2. Edellä on huomautettu, ettei *lex loci contractus* enää vastaa nykyajan vaihdannan vaatimuksia. Kuitenkin sovelletaan meillä *lex loci contractus* -periaatetta erinäisiin vekseli- ja shekkisitoumuksiin nimenomaisten lainsäännösten nojalla. Siten heinäkuun 14 päivänä 1932 annetun vekselilain (242/32) 81 §:n 2 momentin mukaan vekselisitoumuksen oikeusvaikutukset yleensä määräytyvät sen valtion lain mukaan, missä asianomainen sitoumus on allekirjoitettu. Samana päivänä annetun shekkilain (244/32) 61 §:n mukaan shekkisitoumuksen oikeusvaikutukset yleensä määräytyvät sen valtion lain mukaan, missä sitoumus on allekirjoitettu. Kun allekirjoittamis-

¹⁰⁰ Jokela, s. 243, 261; lakiviittauksesta ks. edellä s. 148.

¹⁰¹ Ks. s. 150.

¹⁰² Jokela, s. 246 s. ja siinä mainitut tutkijat.

¹⁰³ Jokela, s. 261.

¹⁰⁴ Jokela, s. 241 ja siinä mainitut tutkijat.

¹⁰⁵ Ks. Sainio I, s. 248.

paikaksi saatetaan merkitä muukin paikka, kuin missä allekirjoittaminen on todella tapahtunut, lieene ilmoitettu paikka katsottava ratkaisevaksi.¹⁰⁶

Takautumiskanteen vanhentumiseen nähden on kuitenkin omaksuttu yhtenäinen velvoitestatuutti. Takautumiskanteen määrääjät on kaikkien vekseli- ja shekkivelallisten osalta laskettava sen valtion lain mukaan, missä vekseli tai shekki on asetettu. (Vekselilain 82 §, Shekkilain 62 §). Asettamispaikan lain mukaan myös ratkaistaan, onko vekselin haltijaa pidettävä sen saamisen haltijana, joka on ollut aiheena vekselin asettamiseen (Vekselilain 83 §). Ratkaisevana on se paikkakunta, missä vekseli todella on asetettu.¹⁰⁷

Vekseli- ja shekkioikeudessa tulee myös kysymykseen *lex loci solutionis*. Siten asetteen hyväksymisen ja oman vekselin asettamisen oikeusvaikutukset määräytyvät sen valtion lain mukaan, missä vekseli on maksettava (Vekselilain 81 §:n 1 mom. ja tähän liittyen 84 §). Sama laki määrää, mihin toimenpiteisiin on ryhdyttävä silloin, kun vekseli on oikeudettomasti viety sen haltijalta tai joutunut hukkaan (Vekselilain 86 §). Shekkilain 63 §:stä taas käy ilmi, että maksupaikan laki on itse asiassa shekkisitoumukseen nähden päästatuutti.¹⁰⁸

3. *Lex loci debitoris* on Suomen tietoisopissa saanut vanhastaan kannatusta ja nimenomaan siinä muodossa, että ratkaisevana on velallisen asuinpaikka.¹⁰⁹ Aikaisemmin on huomautettu, että *lex loci debitoris* -periaate on edelleen elinvoimainen ja sillä on merkitystä erityisesti kansainvälisen kaupan alalla, jolla on taipumus katsoa myyjän asuin- tai liikepaikka ratkaisevaksi liittymäkohdaksi.¹¹⁰ Näin on laita myös kansainvälisluontoiseen irtainten esineiden kauppaan sovellettavasta laista tehdyn sopimuksen mukaan, niin kuin edellä on huomautettu.

4. Rikkomusvelvoitteet arvostellaan Suomessakin yleensä sen paikan oikeusjärjestyksen mukaan, missä vahinkoa tuottanut tapaus on sattunut. Toissijaisena statuuttina käytetään *lex fori* ja aluksen ollessa kysymyksessä myös sen lipun lakia.

¹⁰⁶ Näin *Karlgren*, s. 106.

¹⁰⁷ *Grönnvall*, Vekselilaki, s. 94 alav. 3.

¹⁰⁸ *Karlgren*, s. 107.

¹⁰⁹ Ks. *Jokela*, s. 225 s.

Suomi on yhtynyt aikaisemmin mainittuun Brysselissä tehtyyn sopimukseen alusten yhteentörmäystä koskevain erinäisten määräysten yhdenmukaistuttamisesta (SopS 22/23). Samoin maamme on liittynyt vuoden 1957 Brysselin sopimukseen alusten omistajien vastuun rajoittamisesta. Sopimuksen mukaiset määräykset on sisällytetty merilakiin, jonka 13—23 § on sen vuoksi muutettu kesäkuun 8 päivänä 1964 annetulla lailla (316/64). Brysselin sopimusten osalta voidaan viitata siihen, mitä niistä edellä on lausuttu.¹¹¹

Suomen merilain 21 §:n mukaan laivanisännän vastuuta koskevia merilain säännöksiä on sovellettava, milloin tahansa vastuun rajoitukseen vedotaan Suomen viranomaisen edessä. Tämä on katsottava kansainvälisyksitysoikeudelliseksi säännöksi, joka osoittaa, että meillä on sovellettava omaa kansallista oikeusjärjestystä eli *lex foria*.¹¹²

Yllä oleva säännös ei sanamuodoltaan vastaa Brysselin sopimuksen vastaavaa eli 7 artiklaa. Sanotun sopimuskohdan mukaan sopimusta on sovellettava, milloin rajoitusvaatimus esitetään sopimukseen liittyneen valtion tuomioistuimessa. Asiaan ei vaikuta, vaikka olisi olemassa liittymäkohtia ei-sopimusvaltioon tai kysymyksessä olisi sellaisen valtion alus.¹¹³ Ilmeistä siis on, että Brysselin sopimuksen 7 artikla ja Suomen merilain 21 § ovat ristiriidassa keskenään. Tällaisessa tapauksessa, jossa sopimuksen voimaan saattamiseksi annettu asiallissisältöinen laki eroaa sopimuksen määräyksistä, on valtion viranomaisten noudatettava sisäistä lainsäädäntöä välttyäkseen henkilökohtaisesta vastuusta.¹¹⁴ Sundström kuitenkin katsoo, ettei merilain 2 luvun säännöksiä ole ehdottomasti sovellettava joka tapauksessa.¹¹⁵ Tällainen tulkinta ilmeisesti olisi sopimuksen hengen mukainen, mutta kuten sanottu, Suomen merilain sanamuoto ei sitä salli.

¹¹⁰ Ks. s. 153.

¹¹¹ Ks. s. 157 s.

¹¹² Sundström, s. 99.

¹¹³ Sundström, ib.

¹¹⁴ Vastuu on tällaisessa tapauksessa valtion. Ks. Sainio I, s. 232.

¹¹⁵ Sundström, s. 101.

VII luku

IMMATERIAALISET OIKEUDET

Yleistä

Immateriaalisilla oikeuksilla tarkoitetaan sellaisia oikeuksia, jotka kohdistuvat aineettomiin hyödykkeisiin.¹ Näihin kuuluvat erityisesti henkiset tuotteet, kuten kirjailijain ja taiteilijain teokset (tekijänoikeus) sekä valokuvat. Myös keksinnöt, tavaramerkit ja toiminimet voivat olla tällaisten oikeuksien kohteina. Viimeksi mainittuja oikeuksia koskevat säännökset muodostavat yhdessä mallisuojalainsäädännön sekä alkuperämerkintöjä ja kilpailuvapautta koskevan oikeuden kanssa niin sanotun teollisoikeuden, jonka tarkoituksena on erityisesti suojata teollista ja kaupallista toimintaa.² Voidaan sanoa, että edellisen ryhmän ytimen muodostaa tekijänoikeus, jälkimmäisen keksijänoikeus.

Tekijänoikeus

1. Tekijänoikeudella tarkoitetaan henkisen tuotteen valmistajan yksinoikeutta määrätä teoksestaan, erityisesti sen saattamisesta yleisön saataviin.³ Tekijänoikeuden oikeudellisesta luonteesta on esitetty erilaisia teorioita.⁴ Vanhin näistä on niin sanottu henkisen omistusoikeuden teoria, jolla edelleen on kannattajia romaanisissa maissa. Tämän käsityksen mukaan tekijällä on yhtä täydellinen oikeus teokseensa kuin fyysisen esineen omistajalla on esineeseen. Tekijä tar-

¹ Kivimäki—Ylöstalo, s. 62 s.; Wrede, Sakrätten s. 5.

² Kivimäki—Ylöstalo, s. 63.

³ Kivimäki—Ylöstalo, s. 64.

⁴ Ks. Kivimäki, s. 26 ss.

vitsee näin ollen samanlaista lainsäädännöllistä suojaa kuin muukin omistaja. Omistusoikeusteoriaa on kuitenkin laajalti vastustettu ja näin on päädytty verraten värittömään nimitykseen tekijänoikeus, joka merkitsee sitä, että tekijällä on yksinomainen oikeus tuotteensa saattamiseen yleisön saataviin.

Toiseksi on vallinnut erimielisyys siitä, onko tekijänoikeus varallisuus-oikeus vai persoonallisuus-oikeus.⁵ Varallisuus-oikeudellisen teorian kannattajat lähtevät siitä, että tekijänoikeutta koskevat oikeussäännökset ovat alunperin syntyneet kirjailijain, taiteilijain ja tiedemiesten taloudellisten etujen suojaksi, ja että tekijänoikeutta nykyäänkin suojataan myös siihen liittyvien taloudellisten etujen vuoksi.

Vaikkakin tekijänoikeudellisen lainsäädännön tarkoituksena on suojata kirjailijain, taiteilijain ja tiedemiesten taloudellisia etuja, katsovat persoonallisuus-oikeudellisen teorian kannattajat, että tekijänoikeuden välittömänä kohteena on tekijän persoonallisuus, jota teos ilmentää. Eri asia on tämän käsityskannan mukaan se, että tekijä voi käyttää tekijänoikeutta taloudellisesti hyväkseen.

Persoonallisuusteoriaa vastaan on huomautettu, että tekijänoikeus, toisin kuin persoonallisuus-oikeudet yleensä, on luovutettavissa ja siirtyy myös perintönä. Tätä vastaan on esitetty, että eräät muutkin persoonallisuus-oikeudet siirtyvät, niin kuin esimerkiksi oikeus sukunimeen siirtyy vaimolle ja lapsille. Toiseksi riippuu positiivisen oikeuden säännöksistä, onko henkinen tuote luovutettavissa tai peritävissä ja missä laajuudessa.

On esitetty myöskin välittävä teoria, jonka mukaan tekijänoikeus on sisällöltään kaksinainen, siis sekä persoonallisuus- että varallisuus-oikeudellinen. Tekijänoikeuden sisältöä tarkastettaessa voidaankin todeta, että sillä on kahtaalle suuntautuvia vaikutuksia. Taloudellisuusluontoiset oikeudet ilmenevät siten, että tekijällä on yksinomainen oikeus sekä valmistaa kappaleita teoksesta että saattaa se yleisön saataviin. Tekijälle kuuluvat aatteelliset oikeudet merkitsevät sitä, että kun teoksesta valmistetaan kappale tahi teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, tekijä on ilmoitettava hyvän tavan vaatimusten mukaisesti sekä tiedotettava, ettei teosta saa muuttaa tai saattaa yleisön saataviin tekijän kirjallista tai taiteellista

⁵ Ks. Kivimäki, s. 30 ss.; Wrede, m.t., s. 3 alav. 3.

arvoa taikka omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla.⁶ Näin ollen voitaneen katsoa, että välittävä teoria parhaiten vastaa sitä dualismia, minä tekijänoikeus käytännössä ilmenee.

2. Valtionsisäisessä oikeudessa alettiin tekijänoikeutta suojata keskiajan ja uuden ajan vaihteesta lähtien, aluksi privilegioiden muodossa. Ensimmäiset tekijänoikeutta koskevat lait laadittiin Englannissa, joka oli alan edelläkävijämaa.

Kansainvälisen suojan tarve havaittiin 18:nneen vuosisadan jälkipuoliskolla.⁷ Vuonna 1886 tehtiin Bernissä ensimmäinen kansainvälinen yleissopimus suojaamaan tekijän oikeuksia kotivaltion ulkopuolella. Sopimusta on myöhemmin täydennetty ja muutettu, viimeksi Lissabonissa vuonna 1958.

Bernin sopimukseen ovat liittyneet lähes kaikki Euroopan maat ja joukko muitakin valtioita. Ulkopuolelle ovat jääneet tärkeimmät Amerikan valtiot. Läntisen pallonpuoliskon valtiot ovat kuitenkin tehneet lukuisia kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaa koskevia kaksipuolisia sopimuksia. Näitä tärkeämpi on Washingtonissa vuonna 1946 tehty yleissopimus.

Pyrkimyksenä on ollut yhdistää kummankin pallonpuoliskon suojajärjestelmät ja näkyvänä ilmauksena siitä on vuonna 1952 Geneve'ssä pidetty yleismaailmallinen konferenssi. Tässä konferenssissa hyväksyttiin tekijänoikeutta koskeva yleissopimus ja kolme lisäpöytäkirjaa. Sopimus tuli voimaan syyskuun 16 päivänä 1955.

Bernin sopimukseen liittyneet valtiot muodostavat liiton joka on Sveitsin lakien alainen oikeushenkilö.

Bernin sopimuksen perusajatuksena on kansallisen kohtelun periaate. Siitä seuraa, että ellei suojaa myönnetä kotimaan kansalaiselle, ei sitä saa muukalainenkaan (4 ja 5 art.). Kuitenkin on vieraan valtion kansalaiselle taattu tietyt vähimmäisoikeudet, joista pääsee osalliseksi jopa liittoon kuulumattomankin valtion kansalainen (6 art.).

Sopimusta on sovellettava kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin (2 art.) sekä valokuvateoksiin (3 art.). Sopimuksen myöntämä suoja kestää tekijän elinajan ja viisikymmentä vuotta hänen kuoltuaan (7 art.).

⁶ Ks. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin ja laiksi oikeudesta valokuviin (n:o 23/60).

⁷ Ks. *Kivimäki*, s. 54 ss.

Oikeus valokuvaan

Oikeus valokuvaan on oikeudellisesti arvostellen tavallaan tekijänoikeuden ja keksijänoikeuden välimailia. Valokuva ei ole henkinen tuote samassa mielessä kuin taiteilijan teos, koska työn tulos lähinnä riippuu siihen käytetystä tekniikasta eli siis mekaanisesta suoritustavasta ja kemiallisesta prosessista.⁸ Aiheen keksiminen edellyttää usein kuitenkin intuitiota.

Valokuvaajalla on yleensä yksinomainen oikeus ottamansa valokuvan julkisuuteen saattamiseen ja monistamiseen.⁹ Valokuvaajan oikeus syntyy jo negatiiviin.¹⁰ Hänen oikeutensa on luovutettavissa, perittävässä ja ulosmitattavissa, mutta sen nauttima oikeusturva on kuitenkin suppeampi kuin henkisen tuotteen tekijälle taattu. Suojan kohteena ovat pikemminkin valokuvaajan ammatilliset kuin henkilökohtaiset edut.^{10a}

Niin kuin edellä on huomautettu, Bernin sopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamiseksi koskee myös valokuvateoksia sekä valokuvauksen kaltaisella menetelmällä valmistettuja teoksia (3 art.).

Keksijänoikeus

1. Keksintö eroaa kirjallisesta, taiteellisesta ja tieteellisestä teoksesta siinä, että se ei edusta kauneusarvoa, vaan sillä on merkitystä yksinomaan teknilliseltä kannalta arvostellen. Keksintöä suojataan juuri sen vuoksi, että se soveltuu teknillisiin tarkoituksiin.¹¹ Voidaan myös todeta, että nykyaikana on ympäristön, »miljöö», vaikutus keksijänoikeuden alalla tärkeämpi kuin tekijänoikeuden alalla. Maallikkokeksijät ovat harvinaisia monien keksintöjen edellyttäessä hyvin varustettuja laboratorioita ynnä muita teknillisiä apuneuvoja.¹²

⁸ Kivimäki, s. 359.

⁹ Kivimäki—Ylöstalo, s. 72.

¹⁰ Kivimäki—Ylöstalo, ib.

^{10a} Kivimäki, Tekijänoikeus ja valokuva, s. 211.

¹¹ Kivimäki, s. 73 s.

¹² Ks. Knoph, s. 52.

Keksinnöstä on vaikea laatia määritelmää, joka olisi voimassa kaikkina aikoina ja kaikissa tapauksissa.¹³ Käsitettä kuitenkin selvittää, kun tarkastellaan mitä se merkitsee sekä subjektiivisesti että objektiivisesti.

Subjektiivisesti keksintö merkitsee sitä, että joku henkilö keksii jotakin, mitä hän ei ennen ole tuntenut. Mutta jos tällainen »keksintö» on muiden tiedossa ja ehkä yleisessä käytössä, on selvää, ettei se tarvitse eikä ansaitse oikeussuojaa. Mutta milloin keksintö merkitsee objektiivisesti uutta, sellaista, mitä kukaan muu ei ole tähän asti tuntenut, on kysymys uutuudesta, joka tarvitsee oikeussuojaa. Keksijänoikeuden alalla on siis suojelun kohteena teoksen idea eikä sen kauneusarvoja sisältävä muoto, niin kuin on laita tekijänoikeuden alalla.¹⁴

2. Oikeussuojaa annetaan keksinnölle sellaisenaan jo vilpillistä kilpailua koskevien säännösten nojalla. Keksintö ansaitsee kuitenkin tehokkaampaa oikeussuojaa. Tämä tapahtuu patenttioikeuden muodossa. Keksijä voi patentilla saada yksinomaisen oikeuden keksintönsä ammattimaiseen käyttöön.

Patenttioikeuden perustana on lähinnä se käsitys, että teollista kehitystä edistetään patentilla.¹⁵ Keksinnön suojaaminen antamalla keksijälle tai patentinhaltijalle ykinomainen oikeus siihen, on lähinnä tarkoitettu kannustimeksi patenttilainsäädännön tarkoituksien saavuttamiseksi. Patenttioikeudelle on niin muodoin ominaista dualismi. Siinä on erotettavissa toisaalta tekijänoikeuden kaltainen toisaalta kansantaloudellinen ainesosa. Tämän mukaisesti on lainsäätäjät pyrkineet suojaamaan keksijää, mutta itse patenttioikeuden käyttö on yhä suuremmassa määrin siirtynyt muiden kuin keksijän itsensä käsiin.

3. Myös patenttioikeuden alalla on ensimmäinen kansainvälinen sopimus saatu aikaan jo 19:nneellä vuosisadalla, nimittäin maaliskuun 20 päivänä 1883, jolloin Pariisissa tehtiin sopimus teollisoikeuden suojelemisesta. Tätä sopimusta on sittemmin tarkistettu Washingtonissa 1911, Haagissa 1925, Lontoossa 1934 ja viimeksi Lissabonissa 1958.

¹³ Godenhielm, NIR 1966, s. 8.

¹⁴ Kivimäki—Ylöstalo, s. 73 s.

¹⁵ Numero käyttämättä.

¹⁶ Ks. Godenhielm, m.k., s. 14.

Pariisin sopimuksen mukaan tulee jokaisessa sopimuksen jäsenvaltiossa olla erityinen elin teollisoikeutta koskevia asioita varten. Yhteiselimenä on Geneve'ssä sijaitseva toimisto.

Pariisin sopimuksen pääperiaatteena on kansallinen eli kotimaiskohtelu. Sopimukseen liittyneiden valtioiden kansalaisilla tulee muissa liittomaissa olla teollisoikeuden suojan osalta samat edut mitkä kansallinen lainsäädäntö myöntää omille kansalaisille (2 art.). Sillä, joka jossakin liittomaassa on asianmukaisessa järjestyksessä tehnyt patenttihakemuksen, myönnetään muissa sopimusvaltioissa sama etuoikeus, jos vastaava hakemus tehdään 12 kuukauden kuluessa alkuperäisen hakemuksen jättämisestä (4 bis art.). Keksijällä on oikeus tulla mainituksi patenttikirjassa (4 ter. art.). Patenttia ei saa evätä eikä julistaa mitättömäksi sillä perusteella, että kotimaassa on säädetty kieltoja ja rajoituksia patentilla suojatun tuotteen tai patentilla suojatulla menetelmällä aikaansaadun tuotteen myymiselle (4 quater art., Lissabonin tekstin mukaan). Sopimuksessa myönnetään ennakkosuoja sellaisia tavaroita koskeville keksinnöille, jotka asetetaan nähtäviksi virallisissa tai virallisiksi tunnustetuissa kansainvälisissä näyttelyissä (11 art.).

4. Kansainvälistä yhteistoimintaa esiintyy myös Pariisin sopimuksen ulkopuolella. Muun muassa on Haagiin vuonna 1941 perustettu Benelux-valtioiden ja Ranskan toimesta kansainvälinen patentti-instituutti. Siihen ovat myöhemmin liittyneet Sveitsi ja Englanti. Instituutin tehtävänä on jäsenvaltiossa tehdyn patenttihakemuksen kohteena olevan keksinnön uutuuden tutkiminen.

Euroopan neuvoston (Council of Europe) toimesta on vuonna 1951 asetettu erityinen patenttikomitea. Se on aikaansaanut kaksi kansainvälistä sopimusta, joista toinen koskee patenttihakemuksen muodollista puolta ja toinen keksintöjen luokitusta. Skandinavian valtiot, jotka ovat Euroopan neuvoston jäseniä, ovat yhtyneet kumpaankin sopimukseen. Vaikka Suomi ei olekaan voinut liittyä Euroopan neuvostoon, on täällä kuitenkin Pohjoismaisen yhteistyösopimuksen hengessä pyritty seuraamaan järjestön piirissä saatuja tuloksia. Meidän lainsäädäntömme täyttää ensiksi mainitun sopimuksen asettamat vaatimukset. Patentti- ja rekisterihallitus puolestaan noudattaa kansainvälisen luokitusjärjestelmän määräyksiä.

Euroopan talousyhteisön (European Economic Community) piirissä on vuonna 1959 asetettu patenttikomitea, jonka toimesta on

vuonna 1962 julkaistu alustava ehdotus Euroopan patenttioikeutta koskevaksi sopimukseksi. Ehdotuksen tarkoituksena on olla pohjana erityiselle Euroopan patenttilaille, jonka nojalla myönnettäisiin Euroopan patenteja olemaan voimassa kaikissa sopimusvaltioissa.

Euroopan vapaakauppaliiton (EFTA) piirissä on muodostettu työryhmä patenttikysymyksiä varten. Sen tehtävänä on tutkia edellä mainitun EEC -sopimuksen vaikutusta EFTA-valtioihin, Suomi mukaanluettuna, sekä pyrkiä patenttikysymysten yhdenmukaistamiseen EFTA- ja EEC-valtioiden kesken.

Vielä on mainittava eräs kansainvälisen yhteistyön muoto. Patenttihakemusten esitutkimusta suorittavat patenttiviranomaiset ovat vuonna 1961 perustaneet Washingtonissa elimen, jonka tehtävänä on kansainvälisellä yhteistyöllä yrittää selviytyä patenttihakemuksen tutkimisessa esiintyvistä vaikeuksista. Elin on nimeltään Committee for International Cooperation in Information Retrieval among Examining Patent Offices (lyhennettynä ICIREPAT). Mainitussa tarkoituksessa elin pyrkii m.m. tietokoneilla tapahtuvaan patenttihakemusten tukimiseen samoin kuin terminologian ja patenttien luokitusjärjestelmän standardisoimiseen. Mainittakoon, että Suomi on osallistunut ICIREPAT:in toimintaan vuodesta 1963.

5. Tukholmassa v. 1967 pidetyssä kansainvälisessä konferenssissa päätettiin perustaa World Intellectual Property Organisation-Organisation Mondiale de la Propriété Intellectuelle (WIPO-OMPI) -niminen järjestö, jonka tarkoituksena on nykyaikaistaa ja tehostaa Pariisin liittojen hallinto säilyttämällä silti täysin niiden itsenäisyyttä.^{16a}

Mallisuojoikeus

Mallisuojoikeus suojaa tehdas-, taide- tai käsityötuotteiden kaavoja ja malleja sekä estää niiden luomiseen käytettyä työtä tulesta kilpailijain hyväksi.¹⁷ Suoja ei kohdistu itse tuotteeseen, vaan tuotteen ulkonaiseen, graafiseen tai plastiseen muotoon.

Pariisin konventiossa vuodelta 1883 tunnustettiin mallisuojoikeus kansainvälisesti ja unioniin liittyneet valtiot velvoittautuivat sisällyttämään sen lainsäädäntöönsä.

^{16a} Ks. Kellberg, NIR 1968, s. 56 ss.

¹⁷ Ks. Knoph, s. 337.

Mallisuojaoikeudessa on piirteitä sekä tekijänoikeudesta että patenttioikeudesta, mutta se on sittenkin lähempänä jälkimmäistä, mikä kuvastuu myös siinä, että siitä on sovittu Pariisin eikä Bernin konventiossa.¹⁸

Tavaramerkkioikeus

1. Tavaramerkillä tarkoitetaan sellaista merkkiä, millä elinkeinonharjoittaja varustaa valmistamansa tai kaupan pitämänsä tavarahan tai sen säilytys- tai myyntipäällyksen erottaakseen omat tavaransa muista.¹⁹ Tavaramerkkioikeuden tarkoituksena on turvata elinkeinonharjoittajalle yksinomainen oikeus tehtaan- tai kauppamerkin käyttämiseen tavaroidensa tuntomerkinä.²⁰

Tavaramerkkejä on erilaisia. On sanamerkkejä, jotka sisältävät sanoja, kirjaimia tai lukuja, sekä kuviomerkkejä. Jälkimmäiset ovat vanhempia. Lisäksi on yhdistettyjä merkkejä. Kaikki merkin piirteet on otettava huomioon, kun on ratkaistava, onko se erotettavissa muista.²¹

Eräiden valtioiden lain mukaan riittää oikeussuojan saamiseen tavaramerkille pelkästään sen käyttö, toisissa valtioissa taas vaaditaan, että tavaramerkki rekisteröidään. Jälkimmäisessä tapauksessa oikeussuoja alkaa itse asiassa silloin, kun tavaramerkki ilmoitetaan rekisteröitäväksi, edellyttäen, että merkki hyväksytään.²²

Tavaramerkin oikeussuoja merkitsee sitä, että omistaja saa sen käyttöön yksinomaisen oikeuden. Tavaramerkin käytöllä on varsin huomattava käytännöllinen ja taloudellinen merkitys. Omistaja voi nimittäin luovuttaa tavaramerkin paitsi liikkeensä kanssa myös yksinään.²³ Jos joku katsoo, että tavaramerkin käyttö tai rekisteröiminen loukkaa hänen oikeuttaan, saa hän yleensä nostaa tuomioistuimessa kanteen merkin käyttäjää vastaan.

Ulkomaiset tavaramerkit nauttivat suojaa, jos valtion sisäinen lainsäädäntö tai sopimusoikeus niin määrää. Yleinen kansainvälinen

¹⁸ Ks. *Knoph*, s. 341 s.

¹⁹ *Kivimäki—Ylöstalo*, s. 79 s.

²⁰ *Hakulinen*, *Komiteamietintö*, s. 23.

²¹ *Knoph*, s. 419 ss.

²² *Chydenius*, *Kontraktsrätt II*, s. 236.

²³ Ks. *Chydenius*, m.t., s. 238.

oikeus ei velvoita suojelemaan vierasperäisiä tavaramerkkejä. Aikaisemmin mainittu vuoden 1883 Pariisin sopimus teollisoikeuden suojelemisesta suojelee muun ohella sopimusvaltioiden kansalaisten tehtaan- ja kauppamerkkejä kotimaiskohtelun pohjalta (2 art.). Sen lisäksi valtiot ovat tehneet lukuisia kaksipuolisia sopimuksia, jotka sisältävät säännöksiä myös tavaramerkin suojaamisesta. Teoreettisesti olisi ihannetila sellainen, että rekisteröinti yhdessä valtiossa olisi ipso jure voimassa toisissa. Tällaisen järjestelmän toteuttaminen ei kuitenkaan onnistu käytännössä.²⁴

2. Toisinaan tapahtuu, että jokin kansainvälinen yhtymä (konserni) ei ilmoita tavaramerkkiä rekisteröitäväksi omassa nimessään, vaan jättää sen pääpaikkansa ulkopuolella sijaitsevassa valtiossa olevan paikallisen lain mukaan perustetun yhteisön tehtäväksi. Tällaisissa tapauksissa on käytännössä toisinaan herännyt kysymys siitä, voiko asianomaisessa valtiossa oleva yhteisö, joka on rekisteröinyt yhteisen tavaramerkin, estää pääyhtiötä ja muita »alayhteisöjä» tuomasta maahan yhteisellä merkillä merkittyjä tavaroita.

Kysymykseen on annettu kahdenlaisia ratkaisuja. Toisaalta on katsottu, että kotimaassa rekisteröidyn tavaramerkin haltija voi estää muita tuomasta maahan samoin merkittyjä tavaroita.^{24a} Toisaalta ovat päätökset olleet aivan vastakkaisia. On siis katsottu, että rekisteröiminen ei voi estää tuomasta maahan tavaroita, jotka ovat saman yhtymän muiden »alayhteisöjen» valmistamia ja yhteisellä merkillä varustamia. Tämän käsityksen mukaan tavaramerkki kuuluu yhtymälle ja rekisteröimisellä on tarkoitus suojella yksinomaan konsernin oikeutta tavaramerkkiin. Rekisteröinnillä säännellään siis yhtymän ja kolmannen henkilön väliset oikeussuhteet.^{24b} Ratkaisujen vastakkaisuus johtunee paikallisten lakien ja oikeuskäsitysten erilaisuudesta. Suomen oikeuden mukaan olisi ilmeisesti asetettava ensiksi mainitulle kannalle.^{24c}

²⁴ Ks. *Chydenius*, m.t., s. 236.

^{24a} *Derenberg*, s. 39 s., mainitsee esimerkkeinä seuraavat 1950-luvulla sattuneet oikeustapaukset: »Lux»-tapaus, Sveitsin KKO; »Nescafe»-tapaus, Wienin vetoomustuomioistuim; »Palmolive»-tapaus, Italian KKO.

^{24b} *Derenbergin*, s. 41, mukaan on käytäntö Tanskassa tällainen.

^{24c} Ks. Tavaramerkkilaki 10.1.1964/7 1 ja 4 §.

Toiminimioikeus

Toiminimi eli firma on se erityisnimi, jolla henkilö esiintyy elinkeinonharjoittajana.²⁵ Sekä luonnollinen henkilö että oikeushenkilö voivat käyttää toiminimeä. Luonnollisen henkilön nimen ollessa hänen henkilöllisyytensä tunnus käsittää toiminimi vain osan henkilöllisyydestä ja henkilön toimintapiiristä. Kun oikeushenkilöllä ei ole henkilönimeä, on niiden osalta toiminimen käyttäminen välttämätöntä.²⁶

Toiminimen suojan kautta turvataan elinkeinonharjoittajan liikkeensä hyväksi uhraamaa työtä. Pitkäaikaisen, menestyvän toiminimen perusteella saattaa toiminimi edustaa huomattavaa taloudellista arvoa, johon vielä liittyy liikkeen niin sanottu goodwill-arvo.²⁷ Toisaalta toiminimen käyttö on tehty pakolliseksi julkisen edun nimessä, mutta lisäksi se suojelee myös yleisön etua.

Toiminimi tehdään julkiseksi siten, että se merkitään siinä tarkoituksessa pidettävään rekisteriin (kaupparekisteri). Jotta rekisteri ei paisuisi liikaa, vaan pysyisi mahdollisimman havainnollisena, on yleensä säädetty, että sellaiset liikkeet, jotka eivät ole ilmoitusvelvollisia, eivät myöskään saa toiminimeään merkityksi rekisteriin.²⁸

Toiminimi ei kuitenkaan ole ainoa käytännössä oleva liikkeen nimi. Jokapäiväisessä elämässä esiintyy muitakin nimiä, joko liikkeen itsensä ottamia, esimerkiksi toiminimi lyhennettynä, tai yleisön antamia. Kuitenkin vain varsinainen toiminimi nauttii oikeussuojaa, koska juuri se on ilmoitettava rekisteröitäväksi, ennen kuin elinkeinonharjoittaja saa ryhtyä harjoittamaan toimintaansa. Eri asia on, että muukin liikenimi voi joutua suojeluobjektiksi tavaramerkkisäännösten nojalla.

Koska toiminimen suojaamiseen liittyy myös julkinen etu, on selvää, että muukalaisen, joka on saanut elinkeinonharjoittamisluvan, on ilmoitettava toiminimensä rekisteröitäväksi. Kysymyksen järjestely on kuitenkin yleensä jäänyt kunkin valtion sisäisen lainsäädännön varaan, joten yleistä standardia ei voida osoittaa.

²⁵ Kivimäki—Ylöstalo, s. 91; Knoph, s. 385. Ks. myös Ant-Wuorinen, s. 51 s.

²⁶ Knoph, ib.

²⁷ Kivimäki—Ylöstalo, s. 91.

²⁸ Ks. Kivimäki—Ylöstalo, s. 92; Knoph, s. 391.

Kilpailuvapaus

1. .Niin kuin edellä on huomautettu, kuuluu teollisoikeuteen myös kilpailuvapautta koskeva oikeus. Elinkeinonharjoittajain kesken on kaikkina aikoina käyty taistelua asiakkaita ja aina on sen yhteydessä esiintynyt myös epäterveitä ilmiöitä. Vilpillinen eli epälojaali kilpailu voi esiintyä erilaisissa muodoissa. Vilpillinen tarkoitus voi myös olla niin piilevänä, että on vaikea ratkaista, ylittääkö toiminta laillisuuden rajat.²⁹ Tyypillisinä esimerkkeinä mainittakoon yleisön harhaan johtaminen totuuden vastaisia tietoja levittämällä, toisen elinkeinonharjoittajan halventaminen, liike- ja ammattisalaisuuksien paljastaminen jne.³⁰ Kuitenkin on vasta kuluvalle vuosisadalle ryhtytty toimenpiteisiin moraalityn ja epäsosiaalista kilpailumenettelyä vastaan, joka on ollut myös vastoin ostavan yleisön etua. Tämä on tapahtunut rajoittamalla kilpailuvapautta asianmukaisella lainsäädännöllä.³¹ Edelläkävijämaita tällä alalla ovat olleet Ranska ja Englanti.

Vilpillisen kilpailun ehkäisemistä tarkoittavat säännökset saattavat sisältää kahdenlaisia kieltoja. Ne voivat ensiksikin kieltää tietynlaisen kilpailutoiminnan harjoittamisen, mutta ne saattavat myös sisältää yleislausekkeen, joka tuomitsee vilpillisen kilpailun sinänsä määrittelemättä kielletyn toiminnan muotoja. Tällöin tuomarilla on valta tuomita täysin vapaan harkintansa mukaan tai on hänen harkintavallalleen asetettu vain vähäisiä rajoituksia.³² On selvä, että jälkimmäinen menettely on edullisempi kilpailun kurissa pitämisen kannalta, koska yksityisen elinkeinonharjoittajan on silloin vaikea löytää aukkoja säännösten kiertämiseksi. Yleislausekkeen ja erityissäännösten soveltaminen määrättyyn tapaukseen saattaa toisinaan johtaa erilaiseen tulokseen. Tällöin on selvitettävä, kumpi sääntö ratkaisee. Yleispätevää vastausta ei kuitenkaan voitane antaa, vaan kysymykset on selvitettävä yksittäistapauksittain.³³

On selvä, että kilpailuvapautta ja sen rajoituksia koskevat säännökset koskevat myös muukalaisia. Ne siis toisaalta suojaavat muu-

²⁹ Ks. Aaltonen, s. 193.

³⁰ Ks. Knoph, s. 512 s.

³¹ Ks. Knoph, s. 510.

³² Kivimäki—Ylöstalo, s. 12 alav. 5.

³³ Knoph, s. 538.

kalaisen elinkeinonharjoittajan toimintaa, toisaalta ne taas velvoittavat hänet alistumaan oleskeluvaltiossa tai siinä valtiossa, missä hänen tuotteitaan pidetään kaupan, voimassa oleviin kilpailuvapauden rajoituksiin.

Tässä yhteydessä on huomautettava, että yleisön, ammattijärjestön tai muun sellaisen taholta suoritettu yritys tehdä ulkomaalaisen elinkeinonharjoittajan taloudellinen toiminta mahdottomaksi, esimerkiksi syrjimällä tai yllyttämällä vieromaan kaupankäyntiä asianomaisen kanssa, boikotti,³⁴ ei sellaisenaan ole kielletty, mikäli siihen ei liity väkivallan käyttöä. Valtiovalta tai itsehallintoviranomaiset eivät kuitenkaan saa olla tällaisen toiminnan takana, jos muukalaiselle on myönnetty lupa elinkeinon harjoittamiseen asianomaisessa valtiossa.

2. Samalla kuin kilpailuvapautta on rajoitettu, on toisaalta ollut pidettävä huolta siitä, että terve kilpailu on säilynyt. Viime vuosisadalla yrittäjät alkoivat liittyä yhteen kartelleiksi tarkoituksenaan saavuttaa monopoli tai sitä lähentyvä määräävä asema markkinoilla. Kun kilpailu tietyillä aloilla täten supistui, jopa suorastaan tyrehyi, koitui siitä kuluttajille haitallisia seuraamuksia. Tämän vuoksi oli lainsäätäjän monissa valtioissa puututtava asiaan. Yhdysvalloissa ryhdyttiin lainsäädännöllisiin rajoituksiin jo 1890-luvulla (Shermanin ja Wilsonin lait). Yleensä tällaisen Anti-Trust -lainsäädännön toimeenpanijat eivät olleet innostuneita tehtävästään.

Suomen oikeus

Tekijänoikeus

1. Suomen oikeuden mukaan muukalainen nauttii maassamme varsin laajaa tekijänoikeussuojaa. Ensimmäinen »tekijänoikeuslaki», asetus kirjailijan ja taiteilijan oikeudesta työnsä tuotteisiin annettiin jo vuonna 1880 (8/80). Lisäksi Suomi on yhtynyt alaa säännöstäviin kansainvälisiin yleissopimuksiin ja tehnyt myös kaksipuolisia sopimuksia.

³⁴ Boikotin käsitteestä ks. Iso tietosanakirja I, p. 1334.

Nykyään tekijänoikeuden kotimainen suoja on järjestetty heinäkuun 8 päivänä 1961 annetulla lailla tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin (404/61), joka tuli voimaan syyskuun 1 päivänä 1961.

Tekijänoikeuslaki rakentuu osaksi kansallisuus-, osaksi asuinmaaperiaatteelle.³⁵ Sen suoja koituu siis ensiksikin Suomen kansalaisten hyväksi. Lisäksi lain tarjoamasta suojasta pääsevät osallisiksi sellaiset muukalaiset, jotka omaavat kotipaikan Suomessa sekä sellaiset kansalaisuudettomat henkilöt ja pakolaiset, joiden tavallinen oleskelupaikka on täällä (63 § ja 64 § 2 mom.). Sellaisilla muukalaisilla, jotka eivät oleskele Suomessa pysyvästi eivätkä edes tavallisesti, ei ole siis mahdollisuutta päästä osallisiksi lain suojasta. Tässä yhteydessä voidaan esittää kysymys, mitä tarkoitetaan »tavallisella» oleskelulla. Ilmeisesti se merkitsee sitä, että henkilö oleskelee Suomessa suuremman osan ajastaan kuin ulkomailla.

Kuitenkin riittää oikeussuojan saamiseen Suomessa muukin liittymäkohta kuin täällä oleskelu. Tekijänoikeuslain säännöksiä on nimittäin sovellettava myös teokseen, joka ensiksi on julkaistu Suomessa, täällä valmistettuun rakennusteokseen sekä täällä olevaan rakennukseen liitettyyn taideteokseen (63 §), samoin eräisiin Suomessa tapahtuneisiin esityksiin, äänen laitteeseen ottamiseen sekä radio- ja televisiolähetykseen (64 § 1 mom.).

Poikkeuksellisesti myönnetään teokselle suojaa riippumatta siitä, kuka teoksen on valmistanut ja missä se ensiksi on julkaistu (63 §). Tämä suoja koskee teoksen nimeä sekä tekijän salanimeä tai nimimerkkiä (51 §), taideteoksen merkitsemistä nimellä tai nimimerkillä (52 §) sekä kirjallisen tai taiteellisen teoksen suojaa julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavaa menettelyä vastaan tekijän kuoltua (53 §).

Tekijän kuoltua tekijänoikeus kokonaisuudessaan, käsittäen sekä taloudelliset että moraaliset oikeudet, siirtyy hänen kuolinpesänsä osakkaille. Tekijänoikeus voidaan siis testamentata, se periytyy tekijän sukulaisille lain mukaan ja eloonjääneellä puolisoilla on siihen avio-oikeus (41 §). Perillisenä ja testamentinsaajana voi siis muukalainenkin tulla alunperin Suomen kansalaiselle kuuluneen tekijänoikeuden haltijaksi.

³⁵ Ks. Kivimäki, s. 346.

Mainittakoon vielä, että tekijänoikeus on voimassa tekijän elinajan ja 50 vuotta sen vuoden lopusta, jolloin tekijä on kuollut (43 §). Jos teos on julkistettu tekijän nimeä tai yleisesti tunnettua salanimeä ilmoittamatta, on tekijänoikeus yleensä voimassa siihen asti, kunnes 50 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona teos julkaistiin (44 §).

2. Vuoden 1927 tekijänoikeuslain nojalla ³⁶ tasavallan presidentti saattoi vastavuoroisuuden ehdolla julistaa, että tekijänoikeuslain säännöksiä oli osaksi tai kokonaan sovellettava vieraan valtion kansalaisen teokseen, joka oli ensiksi ilmestynyt sopimusvaltiossa, tai tällaisen valtion kansalaisen ilmestymättömään teokseen.

Mainitun säännöksen nojalla tehtiin Yhdysvaltain kanssa sopimus tekijänoikeudesta henkisiin tuotteisiin ja oikeudesta valokuviiin 3 päivänä kesäkuuta 1927 annettujen lakien soveltamisesta Amerikan Yhdysvalloissa ensiksi ilmestyneisiin tai Amerikan Yhdysvaltain kansalaisten ilmestymättömiin henkisiin tuotteisiin ja valokuviiin, jota koskeva asetus annettiin joulukuun 8 päivänä 1928 (Ask 313/28, SopS 38/28). Sopimusta sovellettiin sellaisiin vieraan valtion kansalaisen teoksiin ja valokuviiin, jotka ensiksi ilmestyivät Yhdysvalloissa, sekä Yhdysvaltain kansalaisten ilmestymättömiin teoksiin ja valokuviiin. Jotta teokset ja valokuvat saivat Suomen lakien mukaista suojaa, tuli niiden nauttia suojaa myös Yhdysvaltain lakien mukaan. Puheena oleva sopimus oli voimassa, kunnes Suomi liittyi yleismaailmalliseen tekijänoikeussopimukseen v. 1963.

3. Monin verroin merkityksellisempi kuin edellinen sopimus, on Suomen yhtyminen Roomassa vuonna 1928 uusittuun Bernin sopimukseen, jota koskeva asetus annettiin kesäkuun 14 päivänä 1932 (Ask 231/32). Suomi on myös yhtynyt Brysselissä vuonna 1948 tarkistettuun sopimukseen (SopS 3/48). Sen lisäksi, mitä edellä on lausuttu Bernin sopimuksen tarjoamasta oikeussuojasta,³⁷ mainittakoon, että jos Bernin sopimukseen yhtymättömän valtion kansalainen julkaisee teoksensa ensiksi Suomessa, saa hän täällä nauttia hyväkseen tekijänoikeuslain tarjoamaa suojaa, mutta muissa valtioissa hän saa vain sopimuksen tarjoaman vähimmäissuojan.³⁸ Jos edellä mainittu henkilö, jolla ei ole tekijänoikeuslain 63 §:ssä mai-

³⁶ L tekijänoikeudesta henkisiin tuotteisiin 3.6.1927/174 35 § 2 mom.

³⁷ Ks. s. 164 s.

³⁸ Ks. Kivimäki, s. 350 alav. 3.

nittua liittymäkohtaa Suomeen, julkaisee teoksensa ensiksi Bernin sopimukseen liittymättömässä valtiossa, nauttii hän täällä varsin suppeata oikeussuojaa, niin kuin edellä on huomautettu (Tekijänoikeuslain 63 § verr. 51—53 §:ään).

Todettakoon lopuksi, että vuoden 1961 tekijänoikeuslain 65 §:n nojalla voi tasavallan presidentti vastavuoroisuusehdoin antaa määräyksiä tekijänoikeuslain säännösten soveltamisesta toisen valtion kansalaiseen nähden. Lisäksi tällainen määräys voidaan antaa teokseen, jonka kansainvälinen järjestö on ensin julkaissut sekä julkaisemattomaan teokseen, jonka julkaisemiseen sellaisella järjestöllä on oikeus. Viimeksi mainittuun määräykseen on ilmeisesti antanut aiheen lähinnä Yhdistyneiden Kansakuntien ja sen erityisjärjestöjen julkaisutoiminta.

Suomi on liittynyt myös Geneve'ssä v. 1952 tehtyyn yleismaailmalliseen tekijänoikeussopimukseen, joka on maamme osalta tullut voimaan huhtikuun 16 päivänä 1963 (SopS 25/63).

4. Tekijänoikeuslaki suojelee myös eräitä tekijänoikeuteen kuulumattomia, mutta sitä lähellä olevia oikeuksia, ns. tekijänoikeuden kaltaisia oikeuksia. Täten tarjotaan oikeussuojaa esittäville taiteilijoille, äänilevyjen valmistajille, radio- ja televisioyrittäjille, luetteloiden ja taulukkojen laatijoille sekä sanomalehtitiedotuksille. Suoja vaihtelee 10 vuodesta 25 vuoteen (Tekijänoikeuslain 45—50 §).

Oikeus valokuvaan

Tekijänoikeuslaki ei tarjoa suojaa valokuville, vaan niiden oikeussuoja on järjestetty laissa oikeudesta valokuvaan, joka on annettu samana päivänä kuin tekijänoikeuslaki (405/61). Oikeus valokuvaan on voimassa kaksikymmentäviisi vuotta siitä vuodesta, jolloin kuva julkaistiin (16 §). Oikeussuojan saamiseksi Suomessa ovat voimassa samat liittymäkohdat kuin tekijänoikeuteen nähden (24 §). Samoin voi tasavallan presidentti vastavuoroisuuden ehdolla määrätä, että lakia on sovellettava toisen valtion kansalaiseen nähden samoin kuin sellaiseen valokuvaan, jonka kansainvälinen järjestö on ensiksi julkaissut sekä julkaisemattomaan valokuvaan, jonka julkaisemiseen järjestöllä on oikeus (25 §). Lakia on eräin poikkeuksin sovellettava myös ennen sen voimaan tuloa valmistettuun valokuvaan (26 §).

Edellä on jo huomautettu, että Bernin sopimukseen on sisällytetty myös valokuvien oikeussuoja (3 art.), josta muukalaiset pääsevät täällä osallisiksi sopimuksen määräämin ehdoin.³⁹

Keksijänoikeus

A. Kotimainen patentti

1. Suomen voimassa oleva patenttilaki (550/67) on annettu 15 päivänä joulukuuta 1967 ja tullut voimaan 1 päivänä tammikuuta 1968. Tämä laki on valmistettu pohjoismaisena yhteistyönä, joten uudet patenttilait ovat tulleet voimaan Norjassa ja Ruotsissa samanaikaisesti, Tanskassa vähän myöhemmin.

Uusi laki on luonteeltaan »kansainvälisempi» kuin entinen. Siinä on otettu huomioon kansainvälisten yhteyksien vilkastuminen ja nopeutuminen. Enää ei käy päinsä, niin kuin vanhan patenttilain 15 §:n mukaan, että patentti myönnetään keksinnölle, vaikka sitä on ulkomailla jo käytetty julkisesti. Uudessa laissa on asetettu yleisen ja absoluuttisen uutuussäännön kannalle. Patentti myönnetään ainoastaan keksintöön, joka ei ole läheisesti johdettavissa siitä, mikä on tullut tunnetuksi ennen patenttihakemuksen tekemistä (Patenttilain 2 §:n 1 mom.).

2. Patenttilaki suojelee keksijää siten, että ainoastaan hän tai se, jolle hakijan oikeus on siirtynyt, voi hakemuksesta saada patentin keksintöön ja siten yksinoikeuden sen ammattimaiseen hyväksikäyttöön. Milloin keksinnöstä johtuvat oikeudet kuuluvat työnantajalle, on keksinnön tekijällä kansalaisuutteen katsomatta yleensä oikeus kohtuulliseen korvaukseen (Laki työntekijän tekemistä keksinnöistä 29. 12. 1967/656 7 §). Toisaalta on keksinnön yhteiskunnallinen merkitys otettu huomioon siten, että keksinnön käyttöön voidaan, muun ohella yleisen tarpeen niin vaatiessa, myöntää muulle henkilölle pakkolupa (46—49 §). Pakkoluvan myöntää tuomioistuin, joka myös määrää, missä laajuudessa keksintöä saadaan käyttää hyväksi sekä vahvistaa vastikkeen ja muut pakkoluvan ehdot (50 §).

³⁹ Ks. s. 165.

Samalla kun mahdollisuuksia pakkoluvan saantiin keksintöön on laajennettu, on pakkolunastamista koskevia säännöksiä rajoitettu. Keksintö voidaan pakkolunastaa vain siinä tapauksessa, että maa on sotatilassa tai että sodan vaara uhkaa ja että keksinnön lunastaminen on yleiseltä kannalta katsottava tarpeelliseksi. Keksintö voidaan lunastaa muullekin kuin valtiolle, onhan näet mahdollista, että jokin yksityinen teollisuuslaitos pystyy paremmin käyttämään keksintöä yhteiseksi hyväksi. Valtio kuitenkin viime kädessä vastaa korvauksen suorittamisesta (75 §). Tämä on tietenkin keksinnön haltijan kannalta edullinen järjestely. Huomattava on, että keksinnön pakkolunastuksesta tällöin ei suoriteta täyttä, vaan ainoastaan kohtuullinen korvaus.⁴⁰ Vaikka hallitusmuodon 6 §:n 1 momentin mukaan voidaan lailla säätää omaisuuden pakkolunastuksesta yleiseen tarpeeseen täyttä korvausta vastaan, on patenttioikeuden täyden lunastusarvon määrääminen käytännössä jokseenkin mahdotonta, minkä vuoksi on ollut turvaututtava kohtuullisen korvauksen periaatteeseen.⁴¹

Patentti myönnetään uuteen keksintöön, jota voidaan käyttää teollisesti (1 §:n 1 mom.). Käsité »teollinen» tarkoittaa paitsi teollisuutta sanan varsinaisessa merkityksessä, myös muita elinkeinoja. Se siis vastaa Pariisin sopimuksen 1 artiklan 3 kohdan sanontaa. Keksinnön tulee olla luonteeltaan teknillinen. Siltä vaaditaan niin muodoin tekninen teho ja sen on oltava toisinnettavissa.⁴²

Patenttia ei myönnetä keksintöihin, joiden käyttö on siveellisyyden tai yleisen järjestyksen vastaista (1 §:n 2 momentin 1 kohta).⁴³

Vanhan patenttilain 14 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan ei patenttia saatu myöntää keksintöön, jonka käyttö oli lainvastainen. Nyttemmin on Pariisin liittosopimuksen Lissabonin tekstin mukaan (4 quater art.) kielletty patentin epääminen tai mitättömäksi julistaminen sillä perusteella, että patentin kohteen käyttö on säännöstelty tai rajoitettu kansallisen lainsäädännön määräyksin. Tähän on anta-

⁴⁰ Kohtuullisen korvauksen periaatteesta ks. *Sainio I*, s. 185 s.

⁴¹ Ks. Patenttilaki 7.5.1943/387 35 §:n 3 mom.

⁴² Ks. Hallituksen esitys Eduskunnalle patenttilainsäädännön uudistamisesta (101/66) s. 8.

⁴³ Yleinen järjestys merkitsee tässä samaa kuin *ordre public*. Viimeaikaisissa säädöksissä se on yleensä ilmaistu sanonnalla »maan oikeusjärjestyksen yleiset perusteet».

nut aiheen se seikka, että asianomaisilla lain säännöksillä saattaa olla vain aluekohtainen merkitys ja että ne kehityksen johdosta ovat muutosten alaisia.⁴⁴

Patenttia ei myöskään myönnetä kasvilajikkeisiin tai eläinrotuihin taikka olennaisesti biologiseen menetelmään kasvien tai eläinten jalostamiseksi. Patentti voidaan kuitenkin myöntää mikrobiologiseen menetelmään ja sellaisella menetelmällä aikaansaatuihin tuotteisiin (1 §:n 2 momentin 2 kohta).

Vanhan lain mukaan patenttia ei voitu myöntää kemiallisia yhdisteitä taikka ihmisten käytettäviksi tarkoitettuja ravinto- tai lääkeaineita koskeviin keksintöihin. Käytännössä tätä kieltoa voitiin kiertää hakemalla menetelmäkeksintö. Näistä määräyksistä on kansainvälistä kehitystä seuraten nyt luovuttu. Lain voimaantulo- ja siirtymäsäännösten mukaan evätään kuitenkin toistaiseksi, kunnes asetuksella toisin määrätään, patentin myöntäminen ravinto- ja lääkeaineita tarkoittaviin keksintöihin. Kiellon kumoamisen tulee tapahtua yhtä aikaa kaikissa Pohjoismaissa.

3. Patenttilaki ei tee erotusta siinä, onko patentin hakija kotimaan kansalainen vai muukalainen, joten muukalaisen tekemä keksintö voi saada patentin Suomessa, niin kuin luonnollista onkin. Tämä on nimenomaan lausuttu patenttilain 9 §:n 3 momentissa. Keksijän oikeussuojan tarve vaatii myös, että jossakin valtiossa myönnetty patentti voidaan suojata muuallakin samalla etuoikeudella. Patenttiasetuksen 9 §:n 1 momentin mukaan ulkomailla tehtyyn patenttihakemukseen perustuva etuoikeus voidaan Suomessa saattaa voimaan, jos ulkomailla patenttia, keksijäntodistusta tai hyödyllisyysmallisuoja on haettu sellaisessa vieraassa valtiossa, joka on liittynyt teollisoikeuden suojelemisesta vuonna 1883 tehtyyn Pariisin liittosopimukseen. Etuoikeus voidaan myös myöntää, milloin keksintö on esitetty sellaisessa valtakunnan ulkopuolella tehdyssä hakemuksessa, jonka patenttivirasto erityisistä syistä katsoo sopimusvaltiossa tehtyyn hakemukseen rinnastettavaksi. Viimeksi mainittu säännös tarkoittaa lähinnä liittomaiden ulkopuolella tehtyjä patenttihakemuksia.

Jos patenttia edellä mainituissa tapauksissa haetaan Suomessa kahdentoista kuukauden kuluessa hakemispäivästä, katsotaan, että

⁴⁴ Ks. Hallituksen esitys 101/66 s. 8.

hakemus on täällä tehty samanaikaisesti kuin vieraassa valtiossa. Tullakseen osalliseksi 9 §:n 1 momentissa tarkoitettusta etuoikeudesta, hakijan on kolmen kuukauden kuluessa hakemuksen tekemisestä Suomessa kirjallisesti pyydettävä etuoikeutta ja samalla ilmoitettava, missä ja milloin etuoikeuden perustaksi ilmoitettu hakemus on tehty sekä niin pian kuin mahdollista sen numero (Patenttiasetuksen 9 §:n 2 mom.). Jos tämä laiminlyödään, on etuoikeus menetetty.

4. Vaikka muukalaisella onkin oikeus hakea patenttia Suomessa, ei hän kuitenkaan hakemuksessaan saa käyttää omaa kieltään. Patenttilain 9 §:n 3 momentin mukaan ulkomaalaisen on laadittava keksinnön selitys suomeksi ja patenttivaatimukset sekä suomeksi että ruotsiksi. Jokaisella on kuitenkin oikeus laatia myös keksinnön selitys sekä suomeksi että ruotsiksi. Tällä säännöksellä on tahdottu suojata kotimaan kansalaisten etua. Keksijöillä ja patentinhaltijoilla ei ehkä aina ole riittävää vieraiden kielten taitoa.

5. Milloin patentinhakijalla tai -haltijalla ei ole kotipaikkaa Suomessa, saattaa hänen tavoittamisensa olla hankalaa, olipa hän Suomen kansalainen tai muukalainen. Kun patenttihakemusta koskevassa asiassa voidaan joutua hakijalta vaatimaan selityksiä ja vastaselityksiä, on säädetty, että patentinhakijalla, jolla ei ole kotipaikkaa Suomessa, tulee olla täällä asuva asiamies, jolla on oikeus edustaa häntä kaikissa hakemusta koskevista asioissa (Patenttilain 12 §).

Myös patentinhaltijalla, joka asuu Suomen ulkopuolella tulee täällä olla asiamies, jolla on oikeus hänen puolestaan ottaa vastaan haasteen tiedoksiantoja, kutsuja ja muita asiakirjoja patenttia koskevista asioista, paitsi rikosasioissa, joissa asianosainen on velvollinen saapumaan oikeuteen henkilökohtaisesti. Asiamies on ilmoitettava merkittäväksi patenttirekisteriin (Patenttilain 71 §:n 1 mom.).

Jos patentinhaltijalla ei ole asiamiestä, voidaan tiedoksi antaminen hänelle toimittaa postitse kirjatussa kirjeessä patenttirekisteriin merkityllä osoitteella. Jollei osoitetta ole tiedossa, tiedoksiantaminen voi tapahtua kuuluttamalla virallisessa lehdessä (Patenttilain 71 §:n 2 mom.).

Asetuksella voidaan vastavuoroisuuden ehdoin poiketa edellä esitetystä säännöksistä sellaisen patentinhaltijan osalta, jolla on kotipaikka tietyssä vieraassa valtiossa tai jolla on siinä valtiossa asuva ja Suomessa patenttirekisteriin merkitty asiamies, jolla on tarvittava toimivalta (Patenttilain 71 §:n 3 mom.).

6. Kansainvälisen yhdysliikenteen joustavan ja kitkattoman käynnissä pysymisen vuoksi on ollut pakko tehdä eräitä myönnytyksiä kulkuneuvoissa käytettäviin patentin saaneisiin keksintöihin nähden. Siten ei Suomessa voimassa oleva patentti ole esteenä sille, että patenttia käytetään hyväksi ulkomaisessa aluksessa, ilma-aluksessa tai muussa kulkuneuvossa sen tarpeisiin, kun sellainen kulku-neuvo tulee Suomeen tilapäisesti, säännöllisessä liikenteessä tai muutoin. Kun ilma-alusten kohdalta varaosahuolto on erityisen tärkeä, on lakiin lisäksi otettu valtuutussäännös, jonka mukaan asetuksella voidaan vastavuoroisuuden ehdoin säätää, että ilma-alusten varaosia ja tarvikkeita voidaan patentin estämättä tuoda maahan ja käyttää täällä ulkomaisen ilma-aluksen korjaamiseen (5 §).

7. Patenttirekisteriä pitää patenttiviranomainen (27 §), jona toimii tammikuun 4 päivänä 1968 annetun patenttiasetuksen (4/68) 1 §:n mukaan patentti- ja rekisterihallitus (patenttivirasto).

Laillisena tuomioistuimena niissä asioissa, jotka patenttilain mukaan kuuluvat oikeuden ratkaistaviin, on Helsingin raastuvanoikeus (65 §).

B. Pohjoismainen patentti

1. Pohjoismaissa on ajatus yhteistyöstä patenttiasioissa elänyt kauan. Ajatus herätettiin nimittäin jo vuonna 1881 Kööpenhaminassa pidetyssä lakimieskokouksessa. Vuonna 1922 aloitettiin asiasta viralliset neuvottelut. Niistä ei kuitenkaan ollut tulosta. Uusi yritys tehtiin vuonna 1938, mutta toinen maailmansota keskeytti yhteistyön.

Pohjoismaiden neuvoston otettua asian omakseen pantiin asia uudelleen vireille 1950-luvulla. Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa asetettiin komiteat asiaa valmistelemaan vuonna 1955. Suomessa asetettiin komitea vuotta myöhemmin, kun maamme oli tullut Pohjoismaiden neuvoston jäseneksi.

Komiteain yhteistyön tuloksena on saatu aikaan lait, jotka patenttioikeuden aineellisia säännöksiä koskevilta osiltaan ovat mitä suurimmassa määrin samanlaiset kaikissa pohjoismaissa. Patenttilain uudistusta valmisteltaessa on kiinteästi seurattu patenttialan kansainvälistä kehitystä, mistä johtuen uusi laki on varsin nykyaikainen.

2. Huomattava uutuus vanhaan lakiin verrattuna on pohjoismaista patenttihakemusta koskeva järjestelmä (3 luku). Hakija voi

saada kansallisen patentin niin kuin tähänkin asti, mutta hän voi halutessaan saada myös ns. pohjoismaisen patentin. Tähän riittää, että hän tekee pohjoismaista patenttia koskevan hakemuksen yhteen pohjoismaiden patenttiovirastoista, joka käsittelee asian pääasiallisesti kansallista patenttihakemusta koskevien sääntöjen mukaan.

Jos pohjoismainen patenttihakemus hyväksytään, hakijalle myönnetään kansallinen patentti kaikissa niissä pohjoismaissa, jotka mainitaan hakemuksessa. Pohjoismainen patenttihakemus voi käsittää joko kaikki neljä sopimukseen yhtynyttä Pohjoismaata tai ainoastaan kolme niistä. Sitä vastoin ei pohjoismaista patenttia voida hakea olemaan voimassa vain kahdessa valtiossa. Käytännössä päästään tähän tulokseen siten, että annetaan myönnetyn pohjoismaisen patentin raueta yhdessä tai kahdessa muussa valtiossa. Pohjoismainen patentti merkitsee siis yhtä hakemusmaksua entisten neljän tai kolmen asemesta.

Pohjoismaisen patenttihakemuksen nojalla Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa myönnetty Suomen patentti on tässä maassa voimassa niin kuin se olisi myönnetty täällä. Milloin pohjoismaista patenttia haetaan Norjassa, Ruotsissa tai Tanskassa, on keksinnön selitys ja patenttivaatimukset laadittava myös suomeksi. Tällöin saattaa käydä niin, etteivät skandinaavinen teksti ja suomenkielinen teksti täysin vastaa toisiaan. Suomenkielisten kansalaisten etu kuitenkin vaatii, että he voivat arvostella patenttisuojan laajuuden suomenkielisen tekstin pohjalla. Patenttisuoja käsittää tällöin Suomessa vain sen, mikä käy selville kummastakin tekstistä eli miltä osin tekstit ovat yhtäpitävät (29 §:n 4 mom.).

Lain 2 §:n 2 momentin toisen lauseen mukaan aikaisemmin tässä maassa vireille pannun patenttihakemuksen sisältö katsotaan tunnetuksi, mikäli vaatimus on 22 §:n säännösten mukaan tullut julkiseksi. Sanottua säännöstä on sovellettava myös pohjoismaisen patenttihakemuksen käsittämässä toisessa valtiossa aikaisemmin tehtyyn patenttihakemukseen. Se merkitsee, että jos Suomessa on tehty pohjoismainen patenttihakemus, on Suomen patenttioviranomaisen otettava huomioon toisessa pohjoismaassa tehdyt sekä pohjoismaiset että kansalliset patenttihakemukset, milloin Suomessa tehty hakemus käsittää tässä tarkoitetun pohjoismaan. Ja jos taas Suomessa on tehty kansallinen patenttihakemus, on otettava huomioon ne muissa

pohjoismaissa tehdyt patenttihakemukset, jotka käsittävät myös Suomen.

Suomen kansalainen voi hakea pohjoismaista patenttia joko suomeksi tai ruotsiksi, mutta milloin hakemuksen selitys ja patenttivaatimukset on laadittu vain jommallakummalla kielellä, on patenttivilanomaisen huolehdittava niiden kääntämisestä toiselle näistä kielistä. Hakijan on suoritettava vahvistettu käännösmaksu. Jos hakija on ulkomaalainen (pohjoismaalainen tai muu), keksinnön selitys ja patenttivaatimukset on alun alkaen laadittava suomeksi ja ruotsiksi (31 §). Tämä vaatimus saattaa ulkomaalaisista tuntua ankaralta, mutta meillä on tietenkin otettava huomioon myös, ja ennen kaikkea, omien kansalaisten etu.

Pohjoismaista patenttihakemusta koskevista painetuista julkaisuista, jotka sisältävät selityksen ja patenttivaatimukset (21 §:n 3 mom.) tulee käydä ilmi, mitkä valtiot hakemus käsittää. Kun hakemukset hyväksytään pantavaksi julkisesti nähtäviksi, on sanotut julkaisut lähetettävä hakemuksen tarkoittamien muiden valtioiden patenttivilanomaisille, jotta ne tehtäisiin siellä julkisiksi sen mukaan kuin asiasta on säädetty (32 §).

Milloin toisessa pohjoismaassa tehty pohjoismainen patenttihakemus, joka käsittää myös Suomen, pannaan siellä julkisesti nähtäväksi, on se patenttivilanomaisen toimesta samanaikaisesti pantava nähtäväksi Suomessa. Yleisön saatavana tulee olla painettuja julkaisuja, jotka sisältävät selityksen ja patenttivaatimukset (33 §).

Väitteentekijällä on mahdollisuus tehdä väite pohjoismaista patenttihakemusta vastaan missä sopimusvaltiossa tahansa, jonka hakemus käsittää. Jos väitteentekijä haluaa tutustua itse hakemukseen sen kaikkine liitteineen, on hänen kuitenkin käännyttävä sen patenttivilanomaisten puoleen, minne, hakemus on jätetty (34 §).

Suomessa tehty pohjoismainen patenttihakemus, joka käsittää kaikki pohjoismaat, voidaan muuttaa sellaiseksi pohjoismaiseksi patenttihakemukseksi, että se käsittää Suomen ohella kaksi muuta pohjoismaata. Samoin voidaan pohjoismainen patenttihakemus muuttaa pelkästään Suomen käsittäväksi patenttihakemukseksi. Hakemus voidaan myös peruuttaa Suomen osalta, jolloin sitä voidaan jatkaa erityisenä hakemuksena muussa sen käsittämässä valtiossa. Hakemuksen muutoksesta tai peruutuksesta on ilmoitettava Suomen patenttivilanomaiselle (35 §).

Jos hakija on muuttanut toisessa valtiossa tehdyn ja myös Suomen käsittävän pohjoismaisen patenttihakemuksen kansalliseksi hakemukseksi tai peruuttanut hakemuksensa ja ilmoittanut halua- vansa jatkaa hakemustaan erityisenä Suomen käsittävänä patentti- hakemuksena, hakijalla on mahdollisuus säilyttää hakemuksen alku- peräinen tekemispäivä, jos hän ilmoittaa siitä Suomen patenttivilan- omaiselle kahden kuukauden kuluessa muutoksesta tai peruutuk- sesta (36 §).

Milloin hakijalle myönnetään pohjoismainen patentti, sen val- tion patenttivilanomaisen, missä hakemus on tehty, antaa hänelle patenttikirjan, josta niiden valtioiden, joita varten patentti on myön- netty, tulee käydä ilmi (37 §).

Kun on mahdollista, että pohjoismaisia patenttihakemuksia teh- täisiin jonkin Pohjoismaan patenttivilanomaiselle niin runsaasti, että tämä tulisi ylikuormitetuksi, on katsottu tarpeelliseksi lakiin sisäl- lyttää valtuutus, joka oikeuttaa sen jälkeen, kun asiasta on sovittu asianomaisten valtioiden kesken, asetuksella säätämään, että jossakin valtiossa tehty pohjoismainen patenttihakemus siirretään asetuksessa tarkemmin määritellyillä ehdoilla toisen valtion patenttivilanomaisen käsiteltäväksi. Täten toisessa Pohjoismaassa tehty Suomen käsittävä hakemus voitaisiin siirtää Suomen patenttivilanomaisen käsiteltä- väksi ja Suomessa tehty toisessa Pohjoismaassa käsiteltäväksi. Käy- tännössä tulee Suomen patenttivilanomaisessa tuskin esiintymään tällaista ruuhkaa. Huomattava on, että Suomessa asuvan hakijan anomusta ei kuitenkaan voida siirtää (38 §).

Patenttilain pohjoismaista patenttia koskevat säännökset eivät ole »itsestään vaikuttavia», vaan lain 28 §:n mukaan ne on saatettava noudatettaviksi asetuksella, sen jälkeen kun Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken on asiasta sovittu.

Pohjoismaista patenttia koskevat säännökset merkitsevät huo- mattavaa helpotusta sellaisille hakijoille, jotka tahtovat saada paten- tin voimaan kaikissa neljässä tai ainakin kolmessa Pohjoismaassa. On odotettavissa, että sitä erityisesti tulevat käyttämään hyväkseen ulkomaiset suuryhtiöt, jotka haluavat keksinnöilleen mahdollisimman laajaa suojaa.

3. Pohjoismaisen patentin käytäntöön ottaminen merkitsee peri- aatteellisesti sitä, että jätettiinpä sitä koskeva hakemus missä Poh- joismaassa tahansa, tuloksen tulee hakijan kannalta olla sama. Toisin

sanoen patenttiviranomaisten tulee kussakin sopimusvaltiossa pyrkiä ratkaisuihinsa mahdollisimman suureen yhdenmukaisuuteen. Tämän päämäärän saavuttaminen kuitenkin vaikeutuisi, jos jokaisessa valtiossa olisi oma ylin oikeusasteensa, jolla olisi mahdollisuus luoda ennakkotapauksia. Tämän vuoksi on päädytty ajatukseen yhteisen ylimmän muutoksenhakuasteen perustamisesta.⁴⁵ Tämän yhteiselimen nimeksi on ehdotettu Pohjoismaiden patenttineuvosto.⁴⁶

Patenttineuvosto tulisi toimimaan ylimpänä valitusasteena patenttihakemuksia koskevista asioista eikä ainoastaan silloin, kun hakemus koskee pohjoismaista patenttia, vaan myös kansallisen patenttihakemuksen ollessa kysymyksessä. Sitä vastoin esim. patentin loukkausta ja sen mitättömyyttä koskevat jutut ratkaistaisiin edelleen kansallisissa yleisissä tuomioistuimissa. Valitukset puolustukselle tärkeitä keksintöjä koskevista patenttihakemusasioista eivät myöskään kuuluisi Pohjoismaiden patenttineuvoston toimialaan.

Järjestelmään kuuluu vielä, että milloin kysymykseen tulee muutoksen hakeminen patenttineuvostossa, koskipa valituksenalainen päätös pohjoismaista tai kansallista patenttia, valituskirjan saa jättää minkä tahansa sopimusvaltion kansalliseen patenttivirastoon.

Täten on luotu varsin erikoislaatuinen järjestelmä, jossa sopimusvaltioiden kesken toiminnan kiinteys ja jatkuvuus ylittää ne rajat, mihin on totuttu naapurivaltioiden välisissä rajakomiteoissa, sovitte-lautakunnissa ja muissa yhteistyöelimissä.⁴⁷

⁴⁵ Neljässä Pohjoismaassa asetettiin v. 1965 komiteat laatimaan ehdotukset yhteistä pohjoismaista patenttivalitusastetta koskevaksi järjestelmäksi. Komiteat laativat luonnokset Suomen, Norjan Ruotsin ja Tanskan väliseksi sopimukseksi pohjoismaisesta patenttivalitusinstanssista sekä patenttivalitusneuvoston työjärjestykseksi, mitkä on kussakin valtiossa jätetty asianomaisille ministeriöille maaliskuun 11 päivänä 1968.

⁴⁶ Suomen oikeuden kannalta nimi ei tunnu onnistuneelta, mutta oli vaikea keksiä sellaista nimeä, joka olisi ollut helppo kääntää kaikille neljälle kielelle. Huomattava on myös, että Norja ja Tanska vastustivat tuomioistuintai oikeus-nimitystä, koska hallintotuomioistuimet ovat näiden valtioiden oikeusjärjestykselle vieraita.

⁴⁷ Pohjoismaiden patenttineuvoston kokoonpanosta mainittakoon, että siinä tulee toimimaan sekä lainoppineita että teknillisiä jäseniä. Patenttineuvosto on yleensä tuomionvoipa, kun paikalla on neljä lainoppinutta ja kolme teknillistä jäsentä. Neuvoston toiminta ei ole sidottu yhteen paikkaan, vaan neuvosto kokoontuu Helsingissä, Oslolla, Tukholmassa tai Kööpenhaminassa sen mukaan, missä valtiossa valituksenalainen päätös on tehty.

Mallisuojoikeus

Suomen voimassa oleva lainsäädäntö ei tunne sisäistä mallisuojoikeutta. Tämä on katsottava puutteeksi, koska erityisesti taideteollisuuden ja käsityön edistymisen ehtona on, etteivät muut voi heti käyttää hyväkseen yksityisten luomia muotoja.

Ulkomaalaiset hyödyllisyysmallit sitä vastoin voivat täällä saada suojaa ulkomailla tehtyyn patenttihakemukseen perustuvasta etuoikeudesta annettujen säännösten nojalla, niin kuin edellä on huomautettu.

Vallitsevan asiantilan korjaamiseksi on meillä ollut asetettuna komitea laatimaan ehdotusta mallisuojalainsäädännöksi. Komitea on julkaissut mietintönsä vuonna 1966, mutta hallituksen esitystä ei vielä ole annettu eduskunnalle.

Tavaramerkkioikeus

1. Jo vuoden 1734 lain kauppakaaren 1 luvun 11 §:ssä kiellettiin sakan uhalla merkitsemästä teosta toisen käsityöläisen merkillä. Tämän lainkohdan sisältämä kielto on edelleen voimassa

Varsinainen tavaramerkin suojeleminen järjestettiin ensi kerran helmikuun 11 päivänä 1889 annetulla asetuksella tavaraleiman suojelemisesta (3/1889). Sanotun asetuksen on kumonnut tammikuun 10 päivänä 1964 annettu tavaramerkkilaki (7/64).⁴⁸ Kun aikaisemman lain mukaan suojattiin vain tavarantoimittajan merkki, niin uuden lain mukaan se, mitä sanotaan tavaroista, on vastaavasti voimassa elinkeinonharjoittajan tarjoamista palveluksista (1 §:n 1 ja 3 mom.).

Tavaramerkki voi olla kuvio, yksi tai useampi sana, kirjaimia tai numeroita tahi tavarantoimittajan tai sen päällyksen erityislaatuinen asu (1 § 2 mom.). Tavaramerkki saattaa muodostua myös edellisten yhdistelmästä, niin kuin edellä on huomautettu. Yksinoikeus tavaramerkkiin voidaan saada myös vakiinnuttamisella,^{48a} samoin kuin elin-

⁴⁸ Ks. Hallituksen esitystä Eduskunnalle tavaramerkkilaki (128/62).

^{48a} Tunnusmerkki katsotaan meillä vakiintuneeksi, jos se on täällä asianomaisissa elinkeino- tai kuluttajapiireissä yleisesti tunnettu sen haltijan tavaroitten erityisenä merkinä (Tavaramerkkil. 2 §:n 3 mom.).

keinotoiminnassa käytettävään iskulauseeseen. Iskulausetta ei voidakaan merkitä tavaramerkkirekisteriin (2 §).

Vaikka tavaramerkki onkin lain 1 §:n mukaan muodostettu oikein, ei sitä kuitenkaan kaikissa tapauksissa rekisteröidä. Jos tavaramerkki on esim. lain, yleisen järjestyksen tai hyvän tavan vastainen, jos se on omiaan johtamaan yleisöä harhaan taikka jos se on sekoitettavissa toisen nimeen tai toiminimeen tahi toisen aikaisemmin rekisteröityyn tavaramerkkiin, ei tavaramerkkiä rekisteröidä (14 §).

Jos kielletty merkki on saatu rekisteröidyksi tavaramerkkinä, voidaan rekisteröinti yleensä julistaa mitättömäksi (25 §). Mikäli merkki rekisteröinnin jälkeen on menettänyt siltä vaadittavat rekisteröimisen edellytykset, voidaan merkki julistaa menetetyksi (26 §).

Rekisteröinnin mitättömäksi julistamista tai tavaramerkin menettämistä tarkoittavaa kannetta ajetaan tuomioistuimessa merkin haltijaa vastaan (27 §:n 1 mom.). Tällaista kannetta saa ajaa jokainen, joka kärsii haittaa rekisteröinnistä, siis muukalainenkin. Eräissä tapauksissa on virallisella syyttäjällä sekä asianomaisten elinkeinon- tai ammatinharjoittajan etua valvovalla yhteisöllä kannevalta (27 §:n 2 mom.). Kantajalla on mahdollisuus tehdä kanteen vireillepano julkiseksi pyytämällä siitä tehtäväksi merkintä tavaramerkkirekisteriin (27 §:n 3 mom.).

Tavaramerkkioikeus seuraa yleensä sitä liikettä, jota varten sitä käytetään. Jos liike, johon kuuluu tavaramerkki, luovutetaan toiselle, seuraa merkki liikettä, jollei ole nimenomaan sovittu, että merkki pysyy luovuttajalla tai että luovuttaja ja uusi omistaja käyttävät merkkiä eri tavaralajeihin (32 §). Tästä lainkohdasta käy ilmi, että tavaramerkki voidaan, toisin kuin vanhan lain ollessa voimassa, luovuttaa itsenäisestikin, mikä nykyisen vilkkaan vaihdannan aikana on katsottava huomattavaksi edistysaskeleeksi.

Tavaramerkkisäännösten edelleen kehittämistä merkitsee myös se, että rekisteröidyn tavaramerkin haltija voi luovuttamatta itse merkkipäätöstä, oikeuttaa yhden tai useamman muun elinkeinonharjoittajan elinkeinotoiminnassaan käyttämään tavaramerkkiä (34 §).

Rekisteröinnin tuottama oikeussuoja on voimassa siitä päivästä, jona hakemus on tehty, kunnes on kulunut kymmenen vuotta rekisteröintipäivästä. Rekisteröinti voidaan uudistaa kymmenvuotiskaudeksi. Uudistamista saadaan hakea aikaisintaan vuotta ennen rekis-

teröimiskauden päättymistä ja viimeistään kuuden kuukauden kuluessa sen päättymisen jälkeen (22 §).

Oikeus tavaran tunnusmerkkiin sisältää sen, että kukaan muu kuin merkin haltija ei saa elinkeinotoiminnassa tavaroittensa tunnukseksi käyttää siihen sekoitettavissa olevaa merkkiä tavarassa, sen päällyksessä, mainonnassa tai liikeasiakirjassa tahi millään muulla tavalla (4 §).

Tavaramerkin oikeussuoja sisältää ensiksikin sen, että tavaramerkin haltijalla on oikeus saada kieltotuomio sitä vastaan, joka on käyttämällä hänen tavaramerkkiään loukannut hänen yksinoikeuttaan (38 §:n 1 mom.). Milloin loukkaus on ollut tahallinen, voidaan loukkaaja tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi (39 §:n 1 mom.). Tällainen teko on asianomistajarikos (39 §:n 2 mom.). Loukatulla on myös yleinen oikeus saada loukkaajalta korvaus kaikesta kärsimästään vahingosta, olipa teko tahallinen tai tuottamuksellinen (38 §:n 2 mom.).

Tuomioistuin voi myös määrätä, että oikeudettomasti käytetty tunnusmerkki on poistettava tai niin muutettava, ettei sitä enää voida käyttää väärin. Jollei tällainen toimenpide käy päinsä, voidaan merkitty omaisuus määrätä hävitettäväksi tai tietyn tavoin muutettavaksi. Tuomioistuin voi myös määrätä omaisuuden korvauksetta luovutettavaksi loukatulle (41 §:n 1 mom.). Turvaamiskeinona voidaan käyttää takavarikkoa (41 §:n 2 mom.).

2. Tavaramerkkilaki sisältää erityisiä säännöksiä ulkomaalaisen ja ulkomaisten tavaramerkkien suojasta (10 luku). Uusi laki menee tässä kohden pidemmälle kuin vanha tavaraleima-asetus, jonka mukaan jokaisella, joka Suomessa valmisti tai myi tavaroita, oli oikeus rekisteröidä tavaraleima. Edellytyksenä oli siis, että elinkeinotoimintaa harjoitettiin Suomessa. Uusi laki on ottanut huomioon vilkastuneen kansainvälisen kaupan vaatimukset, joten esim. ulkomaalainen elinkeinonharjoittaja, joka myy tavaroita Suomeen, saa tavaramerkkinsä rekisteröidä tällä.

Milloin tavaramerkin rekisteröintiä hakee joku, joka ei harjoita elinkeinoa Suomessa, on hakemukseen liitettävä todistus siitä, että hakija on saanut rekisteröidä saman merkin samanlaisia tavaralaajeja varten siinä vieraassa valtiossa, jossa hakija harjoittaa elinkeinoa tai hänellä on kotipaikka taikka jonka kansalainen hän on. Edellä mainittua todistusta voidaan vastavuoroisesti olla vaatimatta,

nim. jos vastaavaa selitystä ei vaadita vieraassa valtiossa siltä, joka on Suomen kansalainen tai jolla on täällä kotipaikka tai joka harjoittaa täällä elinkeinoa (28 §).

Suomi on edellä mainitun säännöksen nojalla tehnyt tähän mennessä kaksi sopimusta. Syyskuun 9 päivänä 1964 on tehty Ruotsin kanssa sopimus vastavuoroisuudesta tavaramerkkiasioissa (SopS 45/1964). Sopimuksen mukaan se, joka harjoittaa elinkeinoa Ruotsissa tai jolla siellä on kotipaikka tai joka on Ruotsin kansalainen, voi vastavuoroisuuden edellytyksellä saada tavaramerkin rekisteröidyksi Suomessa, riippumatta siitä, onko tavaramerkki sitä ennen rekisteröity Ruotsissa. Sopimus ei kuitenkaan koske yhteismerkkiä.

Tammikuun 26 päivänä 1967 tehdyn Suomen ja Kiinan kansantasavallan välisen tavaramerkkien molemminpuolista ja vastavuoroista suojelua koskevan sopimuksen (SopS 22/1967) mukaan Suomen ja Kiinan kansantasavallan kansalaiset, yhtiöt ja osuuskunnat voivat saada vastavuoroisesti tavaramerkkinsä rekisteröidyksi toisessa sopimusvaltiossa sen lakien mukaisesti ja niille myönnetään siellä yksinomainen oikeus käyttää näitä tavaramerkkejä. Näille ei kuitenkaan myönnetä laajempaa tai pitempiäaikaisempaa suojaa kuin ensiksi mainitussa valtiossa.

Tavaramerkki, joka on rekisteröity vieraassa valtiossa, voidaan vastavuoroisuusehdoin yleensä rekisteröidä Suomessa sellaisena kuin se on rekisteröitynä vieraassa valtiossa (29 §:n 1 mom.). Ulkomaiseen tavaramerkkiin saadaan kuitenkin, vastavuoroisuusehdoin, tehdä sellaisia vähäisiä muutoksia, joiden johdosta merkki kokonaisuudessaan ei muutu (29 §:n 2 mom.).

Milloin joku hakee Suomessa rekisteröitäväksi tavaramerkin, jonka rekisteröintiä hän on aikaisemmin hakenut vieraassa valtiossa, on sellainen hakemus muihin hakemuksiin verrattuna, vastavuoroisuusehdoin, katsottava tehdyksi samaan aikaan kuin hakemus tehtiin vieraassa valtiossa, mikäli hakemus on täällä asianomaiselle viranomaiselle tehty kuuden kuukauden kuluessa siitä kuin hakemus jätettiin vieraassa valtiossa ja hakija on ennen kuuluttamista esittänyt rekisteriviranomaiselle etuoikeuden vaatimuksen (30 §).

Tavaramerkin rekisteröinnin hakijalla ja rekisteröidyn tavaramerkin haltijalla, jolla ei ole kotipaikkaa Suomessa, tulee olla täällä asuva asiamies, jonka velvollisuutena on edustaa päämiestään kaikessa, mikä koskee merkkiä. Tavaramerkin haltijan asiamiehestä

on tehtävä merkintä tavaramerkkirekisteriin. Jollei asianmukaisesti valtuutettua asiamiestä ole merkitty rekisteriin, on rekisteriviranomaisen merkin haltijan viimeksi ilmoitettua osoitetta käyttäen kehoitettava tekemään oikaisu määräajassa, uhalla, että merkki poistetaan rekisteristä (31 §).

3. Uusi laki tuntee myös yhteismerkin. Se on sellainen merkki, johon joku yhdistys, osuuskunta tai muu oikeuskelpoinen yhteisö, jonka tarkoituksena on valvoa elinkeinon- tai ammatinharjoittajien etuja, saa yksinoikeuden ja joka merkki on tarkoitettu käytettäväksi yhteisön jäsenten elinkeino- tai ammattitoiminnassa (52 §). Kun yhteismerkin rekisteröintiä tarkoittavaan hakemukseen lisäksi on liitettävä asianmukainen ote yhdistys- tai kaupparekisteristä, yhteisön säännöt sekä yhteisön vahvistama merkkisääntö (53 §), merkitsee se sitä, että vain kotimainen yhteisö voi hakea yhteismerkin rekisteröintiä. Muukalainen pääsee tällaisesta merkkisuojusta osalliseksi vain, mikäli muukalainen elinkeinonharjoittaja on hyväksytty tällaisen yhteisön jäseneksi tahi välillisesti jäsenyhteisön osakkaana tai jäsenenä.

4. Eräiden tunnusmerkkien osalta on voimassa nimenomainen kielto käyttää niitä elinkeinotoiminnassa. Eräiden muun muassa kansainvälisessä sairaanhoidossa käytettyjen tunnusmerkkien ja nimitysten suojelemisesta tammikuun 27 päivänä 1933 annetussa laissa (14/1933) on kokonaan kielletty käyttämästä kaupalliseen tarkoitukseen sellaista merkkiä, jossa on valkoisella pohjalla punainen risti, tahi nimitystä »Punainen Risti» tai »Genèven Risti» taikka niiden kaltaista merkkiä tai nimitystä. Samassa säädöksessä on kielletty Sveitsin valaliiton vaakunan, punaisella pohjalla olevan valkoisen ristin tai sen jäljitelmän käyttö tehtaamerkkinä tai kauppa-merkkinä tahi sellaisen merkin osana taikka muutoin ansiotarkoituksessa.

Yhdistyneiden Kansakuntien nimi (myös Förenta Nationer), nimen lyhennys (YK, FN) ja tunnuskuva on kesäkuun 14 päivänä 1958 annetulla lailla (272/1958) suojattu muun ohella kaupallisessa tarkoituksessa käyttämiseltä. Maailman ilmatieteellisen järjestön (WMO) nimi ja tunnuskuva on suojattu vastaavanlaiselta käyttämiseltä helmikuun 4 päivänä 1960 annetulla lailla (75/1960).

Muiden virallisten tunnusten, kuten valtion vaakunan, lipun tai muun tunnuskuvan rekisteröiminen tavaramerkkinä ilman asian-

omaista lupaa voidaan meillä yleensä estää tavaramerkkilain 14 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla. Kuitenkin on katsottu, ettei voimassa oleva lainsäädäntö suojaa riittävästi virallisia tunnuksia sopimatonta käyttämistä vastaan yksityisessä elinkeinotoiminnassa, minkä vuoksi on tehty aloite täydentävien säädösten antamiseksi.⁴⁹

Toiminimi

1. Suomen oikeudessa on toiminimi (firma) määritelty kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta toukokuun 2 päivänä 1895 annetun asetuksen (22/1895) 9 §:n 1 momentissa siksi nimeksi, jolla elinkeinonharjoittaja aikoo harjoittaa liikettään ja jota hän siinä tarvittavissa allekirjoituksissa käyttää. Jokainen, joka tahtoo harjoittaa kauppa-, tehdas-, käsityö- tai muuta liikettä, jonka tarkoituksena on välittömän aineellisen edun saavuttaminen, taikka vakuutusliikettä, on velvollinen ennen elinkeinon aloittamista ilmoittamaan toiminimensä merkittäväksi kaupparekisteriin.

Edellä mainittu lainkohta koskee sekä yksityisiä elinkeinonharjoittajia, että oikeushenkilöitä, jotka harjoittavat siinä tarkoitettua toimintaa. Ovatko vapaiden ammattien harjoittajat rekisteröimisvelvollisia on tutkittava in casu. Yleensä asianajaja, lääkäri, arkkitehti, säveltäjä tai tilintarkastaja ei harjoita rekisteröitävää liikettä, mutta milloin toimintaan liittyy kauppiaallinen vahingonvaara, on toiminimi ilmoitettava kaupparekisteriin.⁵⁰

Rekisteröimisvelvollisuuteen on kuitenkin eräitä poikkeuksia, joista on säädetty toiminimiasetuksen 9 §:n 2 momentissa. Ensimmäisen ei rekisteröimisvelvollisuus koske maanviljelystä sivuelinkeinoineen eikä kotiteollisuuteen kuuluvia elinkeinoja. Vapautettuja ovat edelleen ne, jotka elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain 5 §:n mukaan saavat ilman ilmoitusta tai lupaa harjoittaa elinkeinoa, samoin kuin käsityöläiset, jotka pääasiallisesti tilauksesta valmistavat tavaroita. Vielä on rekisteröimisvelvollisuudesta vapautettu ne, jotka käyttämättä muita kuin aviopuolisoaan ja omaa

⁴⁹ Lainvalmistelukunta on v. 1965 laatinut ehdotuksen laiksi vaakunain ja eräiden muiden virallisten tunnusten suojasta elinkeinotoiminnassa (Lvk:n julkaisuja 7/1965).

⁵⁰ Ks. Huttunen, A., s. 157.

talonväkeään apulaisina työssään valmistavat ruoka- tai juomatavaroita myytäviksi taikka niitä myyvät. Rekisteröimisvelvollisia eivät myöskään ole laivanisännät eivätkä ne laivanisännistöt, jotka eivät ole osakeyhtiöitä tai osuuskuntia. Viimeksi mainitut subjektit on heinäkuun 29 päivänä 1927 annetun alusrekisterilain (211/27) säännösten mukaan merkittävä alusrekisteriin. Niin kuin aikaisemmin on huomautettu, ei muukalainen saa olla laivanisäntänä yksinään eikä muiden kanssa.⁵¹

2. Yleisiä toiminimen kielellistä rakennetta koskevia määräyksiä ei ole annettu. Näin ollen toiminimi saattaa olla minkä kielinen tahansa.⁵² Toiminimi voi olla myös usealla kielellä laadittu.⁵³ Kuitenkin subjektin laatua osoittavan pakollisen lisäyksen tulee aina olla joko suomeksi tai ruotsiksi (esim. Oy, Ab). Toiminimenä voi myös olla pelkkiä kirjainmerkkejä.⁵⁴

Yllä esitetty kielellinen vapaus tekee ulkomaalaisen perustaman yrityksen toiminimen keksimisen ja käytäntöön ottamisen helpoksi.⁵⁵ Myös useat suomalaisten perustamat subjektit ovat turvautuneet vierasperäiseen nimeen, koska eräillä aloilla saattaa aikaisemmista toiminimistä eroavan nimen »löytäminen» tuottaa vaikeuksia. Kuitenkin on vieraskielisiä toiminimiä ilmeisesti otettu käyttöön myös siksi, että on arveltu niiden olevan »myyvämpiä».

3. Punaisen Ristin, Yhdistyneiden Kansakuntien ja Maailman ilmatieteellisen järjestön nimien suojaamisen osalta viitataan siihen, mitä tavaraleiman kohdalla on lausuttu.⁵⁶

Edellä mainittujen lisäksi on monia muita kansainvälisiä järjestöjä, joiden tunnusmerkkien suojaamisesta ei ainakaan Suomessa ole annettu säännöksiä. Ilmeistä on kuitenkin, ettei meillä hyväksyttäisi toiminimeksi tällaistenkaan järjestöjen nimiä (esim. EFTA, Euroopan neuvosto, lyhennettynä CE). Tällainen kiello voitaneen perustaa toiminimiasetuksen 11 §:n 1 momenttiin.

⁵¹ Merilaki 9.6.1939/167 1 §.

⁵² Esim. T:mi Salon de Mode; Oy International Business Machines Ab.

⁵³ Esim. Suomen General Motors Oy; ks. *Huttunen*, s. 165 s.

⁵⁴ Esim. S & N Oy.

⁵⁵ Ks. kuitenkin toiminimiasetuksen 10 §.

⁵⁶ Ks. s. 190.

4. Kauppayhtiötä kaupparekisteriin ilmoitettaessa on huomattava, että jos joku yhtiömiehistä on muukalainen,⁵⁷ on ilmoitukseen liitettävä selvitys siitä, että tämä on saanut valtioneuvostolta luvan ryhtyä yhtiömieheksi (15 §:n 2 mom.). Mikäli joku kommandiittiyhtiön henkilökohtaisesti vastuunalaisista yhtiömiehistä on ulkomaalainen, on hänestä esitettävä samanlainen selvitys (16 §:n 2 mom.).

Osakeyhtiön ilmoituksessa on mainittava, onko yhtiöjärjestyksessä ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita 28 päivänä heinäkuuta 1939 annetun lain 3 §:ssä mainittu ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeutta omistaa yhtiön osakkeita rajoittava määräys (17 §:n 1 mom. 10 k.) Tässä kohden on kuitenkin huomattava, että on myös osakeyhtiötä, joiden yhtiöjärjestykseen saattaa sisältyä rajoitusmääräys, mutta jotka eivät ole velvollisia sitä ilmoittamaan. Tällaisia ovat suomalaiset pankkiosakeyhtiöt, vakuutusosakeyhtiöt, asunto-osakeyhtiöt, yleishyödylliset asutusosakeyhtiöt ja osakeyhtiöt, joiden yksinomaisena toimialana on puhelinliikenteen harjoittaminen.⁵⁸ Jos osakeyhtiön hallituksen jäsenenä tai toiminimen kirjoittajana (tai prokuristina) on ulkomaalainen tai ulkomailla asuva Suomen kansalainen on ilmoitukseen liitettävä selvitys tarvittavasta valtioneuvoston luvasta (17 §:n 3 mom.).

5. Toiminimi nauttii oikeussuojaa siten, että jokainen, joka luulee toiminimestä kaupparekisteriin tehdyn merkinnän itselleen haitalliseksi, saa ajaa kannetta rekisteröimisen kumoamisesta sen paikkakunnan alioikeudessa, missä ilmoitus on rekisteriin tehty (7 §). Siinä tapauksessa, että se, jonka toiminimi on tuomioistuimen päätöksellä määrätty poistettavaksi kaupparekisteristä, ei kuitenkaan luovu sitä käyttämästä, on päätöksen katsottava vaikuttavan kieltotuomion tavoin.⁵⁹

Kun muukalainen on elinkeinolain nojalla saanut luvan elinkeinon harjoittamiseen Suomessa,⁶⁰ on hänen ennen liikkeen aloittamista tehtävä siitä kaupungissa maistraatille ja maalla lääninhalli-

⁵⁷ Ks. Huttunen, A., s. 276.

⁵⁸ L ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita 28. 7. 1939/219.

⁵⁹ Chydenius, Kontraktsrätt II, s. 225.

⁶⁰ Ks. s. 257.

tukselle ilmoitus, joka käsittää myös sen nimen, jolla liikettä tullaan harjoittamaan.

Kilpailuvapaus

1. Suomen oikeudessa sisältyvät kilpailuvapauden rajoittamista tarkoittavat säännökset lähinnä tammikuun 31 päivänä 1930 annettuun lakiin vilpillisen kilpailun ehkäisemisestä (34/30). Tämä laki sisältää ensiksikin yleislausekkeen, jonka nojalla hyvän tavan vastaiset kilpailuteot on kielletty (1 §). Hyvän tavan vastainen on teko, »jota kaikkien oikein ja kohtuullisesti ajattelevien henkilöiden käsityksen mukaan on pidettävä hyvään moraaliseen tilaan soveltumattomana».⁶¹ Onko jokin teko luonteeltaan tällainen, on tutkittava yksitapaustapauksittain.⁶²

Toisaalta on vain hyvän tavan vastaisia tekoja törkeämmät teot kielletty edellä mainitun lain nojalla rangaistusseuraamuksen ja vahingonkorvausvelvollisuuden uhalla. Tällaisia tekoja ovat yleisön harhaanjohtaminen (2 §), yleisön suosiminen sattumanvaraisilla lahjoilla ja ostajien kytkeminen ketjukauppaan (9 §), toisen elinkeinotoiminnan halventaminen (10 §), elinkeinonharjoittajan luottamuksen väärinkäyttäminen (11 §), ja toisen elinkeinonharjoittajan henkilöstön lahjominen (13 §).

Jos elinkeinonharjoittajaa kohtaan on ryhdytty edellä mainittuun tekoon, on hänellä, olipa teko vain hyvän tavan vastainen tai sitten rangaistava, oikeus saada kieltotuomio teon jatkamista tai toistamista vastaan (1 ja 14 §). Tuomioistuim voi myös kantajan vaatiessa ja asettaessa vakuuden kiellon noudattamisen aiheuttamasta vahingosta, antaa kiellon oikeudenkäynnin kestäessä tai ennen kuin päätös on saanut lainvoiman. Kieltotuomiota voi aina hakea välittömästi loukattu elinkeinonharjoittaja, toisinaan myös muu samankaltaisella alalla toimiva elinkeinonharjoittaja tai kannekelpoinen yhteisö, joka toimii elinkeinonharjoittajien ammattitietojen edistämiseksi (16 §:n 1 mom.). Vahingonkorvausta voi hakea vain se, joka on vahingon kärsinyt (16 §:n 2 mom.). Milloin rikollisesta kilpailuteosta tuomitaan rangaistukseen tai jutussa annetaan kieltotuomio, voi tuomio-

⁶¹ Kivimäki—Ylöstalo, s. 99.

⁶² Kivimäki—Ylöstalo, ib.

istuin, olipa sitä vaadittu tai ei, määrätä, milloin se harkitaan kohtuulliseksi, että päätös on vastaajan kustannuksella julkaistava yhdessä tai useammassa sanomalehdessä (19 §).

Edellä selostetuissa säännöksissä ei ole tehty mitään eroa kotimaan kansalaisen ja muukalaisen kesken, joten suoja koituu myös muukalaisen elinkeinonharjoittajan hyväksi. Toisaalta häneen voidaan kohdistaa myös kielto- ja rangaistusvaatimuksia.

2. Samaan suuntaan kuin vilpillisen kilpailun ehkäisemistä koskevat säännökset vaikuttavat helmikuun 8 päivänä 1924 annettu laki kiellosta käyttää tavaroissa väärää alkuperää tai lajia osoittavia merkintöjä (40/24) sekä tammikuun 10 päivänä 1934 annettu laki tuontitavaroiden pakollisesta alkuperämerkinnästä (13/34) ja kesäkuun 28 päivänä 1958 annettu asetus tuontitavaroiden pakollisesta alkuperämerkinnästä (313/58). Suomen liittyminen ulkojäsenenä Euroopan vapaakauppaliittoon (European Free Trade Association) on aiheuttanut eräitä lisäsäännöksiä liiton alueelta tulevien tavarain alkuperän selvittämiseksi. Kesäkuun 29 päivänä 1961 on annettu asetus tavarain alkuperän selvittämisestä Suomen ja Euroopan vapaakauppaliiton välisessä sopimussuhteessa (347/61) ja laki eräiden Euroopan vapaakauppaliittoon kuuluvien valtioiden vastaan tehtyjen rikosten rankaisemisesta (338/61).

3. Suomessa säädettiin ensimmäinen kartellilaki, laki talouselämässä esiintyvien kilpailurajoitusten valvonnasta tammikuun 18 päivänä 1957 (47/57). Sen on kumonnut tammikuun 3 päivänä 1964 annettu laki taloudellisen kilpailun edistämisestä (1/64). Suomen laki etenee varsin varovasti säätäen lähinnä ilmoitusvelvollisuuden. Elinkeinonharjoittajan yhdistyksen tai muun yhteisön taikka yhteiselimen on ilmoitettava kilpailurajoituksista elinkeinovapausvirastolle, jona toimii patentti- ja rekisterihallituksen elinkeinovapaus-toimisto.⁶³ Yksityinen elinkeinonharjoittaja on velvollinen kehotuksesta antamaan tietoja ja selvityksiä. Määrä- ja ohjehintaa ei saa asettaa eikä tarjouskartellia perustaa ilman elinkeinovapausneuvoston lupaa (18—20 §). Selvitykset talouselämässä esiintyvistä kilpailurajoituksista merkitään rekisteriin ja julkaistaan (8 §). Se osa kertyneestä aineistosta, jota ei ole määrätty julkiseksi, on pidettävä salassa 20 vuotta selostuksen julkaisemisesta, jollei se, jota asiakirja

⁶³ Ks. A taloudellisen kilpailun edistämisestä 18.6.1964/339 1 §.

koskee, sitä ennen anna suostumustaan sen tiedoksi antamiseen. Lain määräysten rikkomisesta tuomitaan sakkoon tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen, jollei rikoksesta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta (30 §). Virallisella syyttäjällä ei ole syyteoikeutta, ellei elinkeinovapausneuvosto ole ilmoittanut rikosta hänelle syytteeseen pantavaksi (31 §).

VIII l u k u

ELINKEINO-OIKEUDET

Yleistä

1. Aikaisemmin on todettu, että ne tarkoituserät, joiden takia muukalaiset saapuvat tiettyyn valtioon, saattavat olla varsin erilaiset. Kuka on vain kauttakulkumatalla, kuka saapuu oleskellakseen maassa pitempään, esim. opiskelutarkoituksessa, ja kuka aikoo asettua maahan enemmän tai vähemmän pysyvästi.

Muukalaisten viipyessä maassa pitempään saattaa tulla päivänpolttavaksi kysymys siitä, miten he saavat toimeentulonsa. Valtiot eivät yleensä ryhdy huoltamaan taloudellisiin vaikeuksiin joutuneita muukalaisia eikä yleinen kansainvälinen oikeus niitä siihen velvoitakaan. Yhteiskunnan apuun turvautumista käytetään päinvastoin usein karkotusperusteena.¹ Näin ollen muukalaisen itsensä on hankittava toimeentulonsa, jos hän aikoo jatkuvasti oleskella maassa.

Historiallisessa katsauksessa on todettu, että teknikoiden ja muiden ammattimiesten maahantuloa on kautta aikojen yleensä suosittu ja näiden on sallittu harjoittaa elinkeinoaan tai ammattiaan.^{1a} Kuitenkin sekaantuvat valtio ja kunta elinkeinoelämään monin tavoin. Osaksi ne kilpailevat yksityisten kanssa, osaksi niillä, erityisesti valtiolla, on monopoleja tietyillä aloilla, joilla kaikki yksityisyritteliäisyys on siten ehkäisty. Lisäksi aiheuttavat turvallisuussyyt, kotimaisen teollisuuden suojeleminen, ordre public ynnä muutkin tekijät sen, että tietyt elinkeinot ja ammatit on kielletty muukalaisilta. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus selvittää, millä aloilla ja missä laajuudessa syrjintää tapahtuu. Huomattava on, että yleinen kansainväli-

¹ Ks. Sainio, Lm 1957, s. 174.

^{1a} Sainio I, s. 7 alav. 33.

nen oikeus hyväksyy muukalaisten syrjinnän elinkeinotoiminnan alalla.² Eivät edes lukuisat ihmisoikeuksia koskevat sopimukset ole saaneet aikaan muutosta tässä kohden. Tämä johtuu siitä, että tällaisetkin sopimukset syntyvät eri katsantokantojen yhteensovittelun tuloksena.

2. Yleisen kansainvälisen oikeuden säännökset ovat elinkeinotoiminnan osalta niukat. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 23 artiklassa tavataan kuitenkin säännös, joka läheisesti koskee oikeutta ammatin harjoittamiseen. Sanotun artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella henkilöllä on oikeus työhön, työn vapaaseen valintaan, yhtäläisiin ja tyydyttäviin työehtoihin ja suojaan työttömyyttä vastaan. Kun verrataan puheena olevaa kohtaa artiklan muihin kohtiin,³ on selvä, että käsiteltävänä olevassa artiklassa tarkoitetaan ansio-työtä⁴ eikä vapaita ammatteja tai elinkeinotoimintaa varsinaisessa merkityksessä. Artiklan ala on siis varsin suppea. Lisäksi on muistettava, että ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen säännökset eivät ole oikeudellisesti valtioita sitovia.⁵

Niin kuin aikaisemmin on mainittu, on ihmisoikeuksien toteuttamiseksi sittemmin tehty eräitä yleissopimuksia. Niihin sisältyy usein muun ohella oikeus elatuksen hankkimiseen työllä.

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan yleissopimuksen 6 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat oikeuden työhön, joka sisältää itsekullekin oikeuden mahdollisuuteen hankkia elatuksensa työllä, jonka hän vapaasti valitsee tai hyväksyy, ja ryhtyvät asianmukaisiin toimenpiteisiin tämän oikeuden suojelemiseksi. Kun sopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot voivat asettaa yleissopimuksen hengessä myönnettyt oikeudet »vain sellaisten rajoitusten alaisiksi, jotka on määrätty lailla», merkitsee se, että kotimaan kansalaisia ja muukalaisia ei ole pakko yhtäläistää oikeuk-

² *Castrén*, Suomen kansainvälinen oikeus s. 182 s.; *Roth*, s. 156 s.

³ 23 artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella on oikeus ilman minkäänlaista syrjintää saada yhtäläisestä työstä yhtäläinen palkka; 3 kohdan mukaan jokaisella työtä tekevällä on oikeus kohtuulliseen ja riittävään palkkaan, joka turvaa hänelle ja hänen perheelleen ihmisarvon mukaisen toimeentulon; 4 kohdan mukaan jokaisella henkilöllä on oikeus toisten kanssa perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin.

⁴ Ks. s. 203 ss.

⁵ *Sainio I*, s. 75.

sien osalta. Vielä selvemmin tämä käy ilmi kaikenlaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen vastaavista kohdista. Sanotun sopimuksen 5 artiklan e 1) kohdan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan jokaiselle ilman syrjintää muun ohella oikeuden työhön, työn vapaaseen valintaan, oikeudenmukaisiin ja tyydyttäviin työehtoihin sekä suojaan työttömyyttä vastaan. Kuitenkin lausutaan 1 artiklan 2 kohdassa, ettei sopimus koske sitä erottelua, jonka sopimusvaltio tekee kansalaisten ja ei-kansalaisten kesken eikä niitä etuoikeuksia, jotka myönnetään edellisille, eikä niitä rajoituksia, jotka asetetaan jälkimmäisille.

Nimenomaisten muun sisältöisten säännösten puuttuessa on tuttava siihen tulokseen, että yleisen kansainvälisen oikeuden mukaan valtioilla ei ole velvollisuutta elinkeinolainsäädännön alalla myöntää muukalaisille kotimaiskohtelua. Valtiot saavat siis noudattaa mieleistään talouspolitiikkaa ja sen toteuttamiseksi varata tietyn toiminnan omille kansalaisilleen sulkien muukalaiset kokonaan pois tai sitten asettaa muukalaisille eräitä lisäehtoja toiminnan harjoittamisluvan saamiseksi. Sitä vastoin on kaikkia muukalaisia tiettyssä valtiossa kohdeltava samalla tavoin.⁶

3. Edellisestä johtuen on eri valtioissa annettu lukuisia säännöksiä, jotka kieltävät muukalaisilta tiettyjen ammattien ja elinkeinotoimien harjoittamisen tai rajoittavat sitä. Muukalaisella on tietenkin yleensä mahdollisuus hakea oleskeluvaltion kansalaisuutta ja yrittää sitä tietä saavuttaa tasa-arvo kotimaan kansalaisten kanssa. Tätä keinoa on aikaisemmin käytetty,⁷ mutta nykyisenä aikana se tullee harvemmin kysymykseen.

Aikaisemmin on jo todettu, että muukalaiset on suljettu pois sellaisista viroista ja toimista, jotka edellyttävät julkisen vallan käyttöä.⁸ Mutta myös puhtaasti taloudellisen toiminnan harjoittamiseen nähden on asetettu rajoituksia. Sisäisen oikeuden mukaan syrjitään

⁶ Roth, s. 160.

⁷ Esim. Ruotsissa kansalaisuuden hakeminen oli vielä viime vuosisadan alkupuoliskolla tärkein keino elinkeino-oikeuksien saavuttamiseksi. Tosin tämä tapahtui välillisesti siten, että edellytyksenä elinkeino-oikeuksien hankkimiselle oli porvarioikeuden hankkiminen, mikä taas edellytti omasta kansalaisuudesta luopumista ja Ruotsin kansalaisuuden saamista. Ks. Lindström, s. 363.

⁸ Sainio I, s. 170 ss.

muukalaisia sillä perusteella, että se on oikeutettua ja välttämätöntä valtion turvallisuuden, kotimaisen työn suojelemisen, yleisen järjestyksen tai muun sellaisen seikan kannalta.⁹ Elinkeino-oikeuden alalla on näin ollen vaikeata osoittaa kansainvälisen mittapuun vaatimuksia.

Valtiot ovat toisinaan järjestäneet asian kaksipuolisin sopimuksin. Kauppa- ja merenkulkusopimuksissa esiintyy myös toisinaan elinkeino-oikeutta koskevia säännöksiä. Useimmissa tapauksissa sopimukset kuitenkin vaikenivat asiasta ja silloin ei syrjinnälle yleensä ole kansainvälisen oikeuden asettamia esteitä.

Helposti käytettävä ja tehokas järjestelmä yksityisten muukalaisten estämiseksi osallistumasta talous- ja elinkeinoelämään, on rekisteröimisjärjestelmä, johon useat valtiot ovat turvautuneet.¹⁰ Jokaisen muukalaisen on hankittava todistus tai työlupa. Tämän myöntäminen saattaa riippua useista tekijöistä, kuten työllisyystilanteesta asianomaisella alalla, muukalaisten lukumäärästä, työn luonteesta, muukalaisten kotivaltion tarjoamista vastavuoroisista mahdollisuuksista jne.

Muukalaisen työvoiman käyttämisen ehdoksi on toisinaan pantu, että työnantaja saa erityisluvan muukalaisten työntekijäin ottamiseen. Usein sallitaan muukalaisten osallistua vapaiden ammattien harjoittamiseen siinä tapauksessa, että he ovat suorittaneet vaaditun tutkinnon oleskeluvaltiossa. Tiettyjen elinkeinohaarojen tai muun toiminnan harjoittamiseen on tehty riippuvaksi luvasta, jonka myöntämiseen vaikuttavat muun ohella turvallisuusnäkökohdat ja tarve suojella kotimaan luonnonvaroja ym.

Kauppaan (commerce) nähden on huomattava, että kansainvälinen tavanomainen oikeus asettaa valtioille velvollisuuden suoda muukalaisille yhtäläisen kohtelun ja heidän kotivaltioilleen oikeuden vaatia tällaista kohtelua. Mutta tämä ei suinkaan merkitse kansallista kohtelua, vaan syrjinnän kieltämistä muukalaisten kesken.¹¹ Tavalisesti rajoitetaan muukalaisten oikeutta kuulua kauppayhtiöiden tai muiden yhteisöjen johtoon.

⁹ Roth, s. 157; Hackworth III, s. 617.

¹⁰ Roth, s. 158 s.

¹¹ Roth, s. 159.

Lopuksi saattaa muukalaisten oikeus hankkia kaivosomaisuutta tai muuta kiinteää omaisuutta tahi osakkeita tietynlaisissa yhtiöissä olla rajoitettu.

Voidaan myös todeta, että muukalaisille asetettavien rajoitusten tiukkuus tai väljyys riippuu siitä, onko valtiossa ns. kapitalistinen tai sosialistinen talousjärjestelmä. Edellisessä on yksityiselle yritteliäisyydelle yleensä taattu suuri vapaus, jälkimmäisessä valtio itse harjoittaa taloudellista toimintaa monella alalla, joten yksityisen elinkeinotoimintaa voi esiintyä vain rajoitetusti.

Lopuksi on huomattava, että valtioiden suhtautumisessa muukalaisten oikeuteen harjoittaa elinkeinoa on eroavuutta myös sen mukaan, onko kysymyksessä valtio, joka ottaa vastaan siirtolaisia vai valtio, josta niitä lähtee. Edellisessä on muukalaisten olot, erityisesti työmahdollisuudet, järjestettävä mahdollisimman vapaiksi, jälkimmäisessä on taas tapana asettaa siinä suhteessa tiukkoja rajoituksia. Kuitenkin on sellaisia ammatteja ja toimia, joihin muukalaisten pääsy on kaikkialla tehokkaasti rajoitettu. Tällaisia ovat eräät teollisuuden alat ja tietyt vapaat ammatit, joiden harjoittamislupa on oleskeluvaltiossa korkeakoulututkinnon suorittamisesta riippuva.

Yleensä on asiasta päättävillä viranomaisille myönnetty laaja harkintavalta, mistä johtuen olosuhteiden vaihtelut, esim. työllisyystilanne, kuvastuvat herkästi suhtautumisessa muukalaisiin työntekijöihin ja ammatinharjoittajiin.

4. Kun tarkastellaan muukalaisen oikeutta elinkeinon harjoittamiseen, tarkoitetaan toimintaa taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi. Muukalainen voi, niin kuin kotimaan kansalainenkin, harrasteenaan harjoittaa toimintaa, esim. kalastusta tai puutarhanhoitoa, joka laajassa mitassa tai jatkuvasti harjoitettuna on katsottava elinkeinoksi.

Elinkeinon käsitettä käytetään laajemmassa ja suppeammassa merkityksessä. Laajimmassa merkityksessä elinkeinolla tarkoitetaan kaikkea itsenäistä jatkuvaa ja luvallista toimintaa taloudellisen tuloksen saavuttamiseksi.¹²

Suppeimmassa merkityksessä elinkeinolla tarkoitetaan aineen jalostukseen kohdistuvaa toimintaa, siihen luettuna myös hyödykkeiden säilyttäminen ja parantaminen.¹³ Elinkeinon ulkopuolelle jää-

¹² Ks. *HiiTONEN*, s. 59; vrt. *UOTILA*, s. 35.

¹³ Ks. *HiiTONEN*, s. 60.

vät tämän käsityksen mukaan toisaalta alkutuotanto, toisaalta vaihdanta ja liikenne.

Välittävän kannan mukaan, johon suomalaiset oikeusoppineet yleensä ovat yhtyneet, kuuluvat elinkeinon käsitteeseen niin sanotut jalostus- ja vaihdantaelinkeinot eli varsinaiset elinkeinot, joita koskevat säännökset siis muodostavat elinkeino-oikeuden. Sen ulkopuolelle jäävät vapaat ammatit sekä alkutuotanto.¹⁴

5. Erilaisia käsityksiä on esitetty siitä, mihin elinkeino-oikeus objektiivisessa merkityksessä sijoitetaan oikeuden alojen jaoittelussa. Siihen aikaan, jolloin valtiovalta katsoi erityistehtäväkseen elinkeinolainsäädännöllään edistää valtion parasta, oli luonnollista, että elinkeino-oikeus luettiin julkisen oikeuden osaksi. Kun valtiovalta hölensi ohjaksia ja vallitsevaksi tuli se käsityskanta, että yksityisellä oli subjektiivinen oikeus elinkeinon harjoittamiseen, luettiin elinkeino-oikeus kuuluvaksi (erityiseen) yksityisoikeuteen.

Myöhemmin on taas huomautettu, ettei elinkeino-oikeus suinkaan sääntele yksityisten henkilöiden suhteita toisiinsa, vaan se määrittelee elinkeinotoiminnan harjoittamisen yleiset edellytykset sekä tiettyjä elinkeinoryhmiä koskevat rajoitukset.¹⁵ Elinkeino-oikeudella voi täten sanoa olevan paikkansa julkisen oikeuden ja yksityisoikeuden välisen vedenjakajan kummallakin puolen. Toisaalta elinkeinolainsäädäntö sisältää säännöksiä, jotka eivät niinkään pyri suojelemaan yksityistä elinkeinonharjoittajaa kuin hänen ympäristöään. Ajateltakoon esim. räjähdysaineiden tai palavien nesteiden valmistusta ja luovuttamista koskevaa lainsäädäntöä. Sen tarkoituksena on nimenomaan yleisön suojeleminen ja sen turvallisuuden takaaminen. Myös kiistattomasti yksityisoikeuteen kuuluvilla oikeuden aloilla tavataan kuitenkin rajoittavia säännöksiä, joilla on yleinen merkitys. Esim. eräiden laissa säädettyjen avioesteiden ensi sijaisena tarkoituksena on rotuhygienian ja kansanterveyden vaaliminen. Kun elinkeino-oikeudessa toisaalta yksilön ja hänen intressinsä voidaan monessa suhteessa katsoa olevan etualalla, saatetaan elinkeino-oikeutta hyvällä syyllä käsitellä varsinaisen yksityisoikeuden yhteydessä.¹⁶

¹⁴ Ståhlberg II, s. 718; Willgren, s. 15.

¹⁵ Hult, Näringsrätt, s. 1 s.

¹⁶ Ks. Andersson, s. 23, joka hylkää elinkeino-oikeuden käsitteen.

6. Vaikkakin elinkeinon käsite voidaan esittää laajempaan tai suppeampaan, on tämän tutkimuksen kannalta yhdenmukaista, mikä näistä käsitteistä omaksutaan, sillä seuraavassa esityksessä on tarkoituksena tarkastella kaikkea taloudellista toimintaa, myös ansiotyötä, siltä kannalta, onko muukalaisella oikeus harjoittaa sitä vai ei.

Taloudellisen toiminnan eri muotoja käsitellään seuraavassa järjestyksessä: ansiotyö, vapaat ammatit, alkutuotanto ja varsinaiset elinkeinot.

ANSIOTYÖ

1. Yksinkertaisin tapa hankkia elatuksensa nykyajan oloissa on tehdä ansiotyötä eli pestautua toisen työhön. Ansiotyö ei edellytä kiinteän omaisuuden tai kalliiden koneiden omistamista. Monissa tapauksissa riittää, että työntekijä omistaa yksinkertaiset työkalut eikä hän aina tarvitse niitäkään omasta takaa. Usein ei tarvita oppiaikaakaan kielitaidosta puhumattakaan. Toisinaan riittävät pelkästään vahvat käsivarret.

Ansiotyö eroaa alkutuotannosta, niin kuin edellä esitetystä havaitaan, siinä, ettei se edellytä alkutuotannon perustana olevan kiinteän omaisuuden omistamista tai hallintaa. Vapaista ammateista se eroaa siinä kohden, että sen yleensä edellytetään tapahtuvan toisen johdon ja valvonnan alaisena, kun vapaan ammatin harjoittaja yleensä toimii täysin itsenäisesti. Sama arvosteluperuste erottaa ansiotyön varsinaisesta elinkeinotoiminnasta. Usein ansiotyöllä elatuksensa hankkiva onkin jonkin liikkeen tai yrityksen palveluksessa.¹

2. Yleensä valtion omat kansalaiset saavat vapaasti hakeutua ansiotyöhön. Eräiden valtioiden valtiosäännössä tämä lausutaan siten, että kansalaisilla on oikeus tehdä työtä.^{1a} Toisaalta on selvä, että vaikka perustuslaissa ei olisikaan tällaista ohjelmallista sään-

¹ Työsuhte on olemassa liikkeen tai yrityksen haltijana tai omistajana toimivan luonnollisen tai oikeushenkilön ja työntekijän välillä. Ks. Sipilä, Suomen työoikeuden pääasiat, s. 14.

^{1a} Ks. esim. Puolan kansantasavallan v. 1952 valtiosäännön 58 §, Romanian kansantasavallan v. 1952 valtiosäännön 77 § ja Unkarin v. 1949 valtiosäännön 45 §.

nöstä, täytyy kansalaisilla olla oikeus hankkia toimeentulonsa laillisin keinoin, joista mutkattomin on työ omaksi elatukseksi eli ansiotyö.

Muukalaisten oikeuteen päästä ansiotyöhön on eri aikoina ja eri valtioissa suhtauduttu eri tavoin. Niin kuin historiallisesta katsauksesta käy ilmi, suhtauduttiin muukalaiseen työntekijään pitkään melko suopeasti, mutta ensimmäisen maailmansodan jälkeisinä vuosina tapahtui tässä kohden muutos.²

Kansainliiton piirissä laadittiin aikoinaan ehdotus muukalaisten kohtelua koskeväksi yleissopimukseksi.³ Tässä ehdotuksessa esitettiin muun ohella, että muukalaisille turvattaisiin kansallinen kohtelu sekä vapaiden elinkeinojen että säännöstelyjen elinkeinojen harjoittamisen osalta vastavuoroisuuden pohjalla, mikäli oli tarpeellista (7 art. 1 kohta). Tästä muodostivat poikkeuksen vain tietyt vapaat ammatit. Sopimusehdotuksessa ei lausuttu mitään oikeudesta tehdä työtä omaksi elatukseksi, mutta kun säännöstelyjenkin elinkeinojen osalta oli tarkoitus päästä kansalliseen kohteluun, voi olettaa, että sama oli tarkoituksena ansiotyöhön nähden. Huomattava on, että kauppa- ja merenkulkusopimukset, jotka usein sisältävät säännöksiä sopimusvaltioiden kansalaisten ja erityisesti kauppiaiden kohtelusta, eivät yleensä säännöstä ansiotyöhön pyrkivien muukalaisten asemaa. Kuitenkin on eräissä kaksipuolisissa sopimuksissa myös työoikeudellisia säännöksiä.⁴

3. Nimenomaisten sopimusten puuttuessa on vaikea osoittaa, miten kansainvälinen mittapuu vaatii valtioita suhtautumaan tarjolla olevaan muukalaiseen työvoimaan. Ilmeisesti on tässä kohden kysynnän ja tarjonnan laki suurin piirtein määräävänä. Niissä valtioissa, missä kotimaista työvoimaa on riittämiin, ehkä liikaakin, syrjitään muukalaisia. Missä taas on työvoimasta puutetta, suhtaudutaan muukalaisiin myötämielisesti. Eräissä valtioissa on erityisesti puutetta sellaisilla aloilla, joissa tekijältä ei vaadita mitään tai varsin vähäistä ammattitaitoa ja ne houkuttelevat silloin työvoimaa muista valtioista tarjoamalla yleensä samapalkkaisuutta ja samoja sosiaalisia etuja.⁵

² Ks. *Sainio I*, s. 6 s.

³ Ks. League of Nations proceedings, C. 17 M 23.1930. II.

⁴ Ks. s. 252 ss.

⁵ Tällainen valtio on esim. Ruotsi. Siellä eivät Pohjoismaiden eivätkä eräiden muidenkaan valtioiden kansalaiset tarvitse työlupaa. Jälkimmäisillä

Tällaisilla aloillahan ei puutteellinen kielitaitokaan ole mikään suuri haitta.

Näin ollen on kunkin valtion oma asia, miten se suhtautuu muukalasiin työntekijöihin. Se voi järjestää kysymyksen hallinnollisilla määräyksillä, lainsäädännöllä tai kaksipuolisilla tai monenkeskisillä alueellisilla sopimuksilla. Ilman sopimusmääräyksiä ei työsopimus-suhteella yleensä ole liittymäkohtia muuhun kuin siihen valtioon, jonka alueella työ suoritetaan. Siten työoikeuden alalla vallitsee alueperiaate.^{5a}

4. Muukalaisten yleinen kohtelu vaikuttaa myös turvapaikka-oikeutta nauttivien kohteluun. Pakolaisten oikeusasemaä koskevan yleissopimuksen 17, 18 ja 19 artiklan mukaan sopimusvaltiot myöntävät alueellaan laillisesti oleskeleville pakolaisille ansiotyön saannin sekä elinkeinon ja ammatin harjoittamisen osalta suopeimman kohtelun, mikä ulkomaalaisille yleensä myönnetään samoissa olosuhteissa. Palkkatyötä koskevien oikeuksien osalta sopimusvaltioiden on 17 artiklan 3 kohdan mukaan harkittava muukalaisten yhtäläistämistä omien kansalaisten kanssa ja erityisesti niiden pakolaisten kohdalta, jotka ovat tulleet maahan työvoiman hankkimista tarkoittavien ohjelmien tai siirtolaissuunnitelmien nojalla.

Valtiottomien henkilöiden asemaa koskevan yleissopimuksen 17, 18 ja 19 artiklan mukaan sopimusvaltiot myöntävät alueellaan laillisesti oleskeleville valtiottomille henkilöille ansiotyön saannin, elinkeinon ja vapaan ammatin harjoittamisen osalta vastaavasti samat oikeudet kuin pakolaisille.

Suomen oikeus

1. Hallitusmuodon 6 §:n 2 momentin mukaan kansalaisten työvoima on valtakunnan erityisessä suojeluksessa. Tämän säännöksen on tulkittu merkitsevän sitä, että lainsäätäjällä on velvollinen säätämään työn ja työväen suojelua tarkoittavia lakeja sekä että valtiolta on velvollinen huolehtimaan työrauhasta.⁶ Kun valtiovallalle

tulee kuitenkin yleensä olla passi ja viisumi. Ks. KM:s utlänningskungörelse 4.7.1954 20 §.

^{5a} Ks. *Suviranta*, Lm 1964, s. 807 s.

⁶ *Erich I*, s. 252.

edellisen nojalla katsotaan kuuluvan työllisyyden ylläpitäminen, on selvä, että sillä myös on valta määrätä, päästetäänkö muukalaista työvoimaa maahan, ja jos päästetään, millä edellytyksin.

Siten on Suomessakin voimassa, että muukalaisella tulee täällä olla työlupa päästäkseen ansiotyöhön. Tästä on säädetty huhtikuun 25 päivänä 1958 annetussa ulkomaalaisasetuksessa (187/58). Muukalaisen, joka aikoo tulla Suomeen ansiotyöhön, tulee ennen tänne tuloaan hankkia työlupa. Myös muukalaisen, joka saapumisensa jälkeen aikoo Suomessa ryhtyä ansiotyöhön, tulee ennen työhön ryhtymistä hankkia työlupa, joka kuitenkin voidaan myöntää vain, milloin siihen on erityistä syytä (28 §). Tällä säännöksellä on ilmeisesti tahdottu estää sellainen menettely, että muukalainen, jonka tarkoituksena alun perin onkin ollut hakeutua täällä työhön, tulee tänne ensin tavallisena turistina ja tekee työsopimuksen jonkun työnantajan kanssa. Jotta tällainen henkilö saisi työluvan, täytyy olla erityisiä syitä, joihin kuuluneeksi, että hän on jollakin alalla korvaamaton tai ainakin erityisen taitava ammattimies. Kotimainen työmarkkinatilanne on tietenkin myös otettava huomioon.

Samoin tulee maassa vakinaisesti asuvalla muukalaisella, joka ei aikaisemmin ole ollut velvollinen hankkimaan työlupaa, ennen työhön ryhtymistä olla sanottu lupa. Ja lopuksi tulee muukalaisella, joka Suomessa otetaan palvelukseen suomalaisen alukseen, vaikka alus heti lähtisikin purjehtimaan ulkomaan vesille tai vaikka se olisi aikarahdattu muukalaisille, olla työlupa, ellei sisäasiainministeriön ulkomaalaistoimisto erityisten olosuhteiden niin vaatiessa toisin määrää (28 § 3 mom.).

Työlupaa ei muukalaiselle myönnetä yleisessä muodossa, vaan ainoastaan määrätynlaiseen työhön tai tietylle luvassa mainitulle työnantajalle suoritettavaan työhön. Jos harkitaan tarpeelliseksi, voidaan työlupaa rajoittaa kummassakin edellä mainitussa suhteessa. Edellä lausutusta seuraa, että jos työluvan saanut muukalainen haluaa siirtyä muuhun ansiotyöhön kuin mihin työlupa on myönnetty, on hänen haettava uusi työlupa (32 § 1 mom.).

Muukalaiselle, joka aikaisemmin on ollut Suomen kansalainen tai joka on asunut maassa vähintään kymmenen vuotta, voidaan työlupa kuitenkin antaa ilman edellä selostettuja rajoituksia (32 § 2 mom.).

Työlupa voidaan peruuttaa, milloin syytä siihen on, esim. jos ilmaantuu aihetta maasta passittamiseen tai karkottamiseen (33 §).

Työluvan hakemisesta sisältää ulkomaalaisasetus yksityiskohtaiset säännökset (30 ja 31 §). Työlupaa haettaessa on käytettävä vahvistettua lomaketta. Milloin työlupaa haetaan ennen maahan saapumista, myöntää luvan Suomen diplomaattinen tai kaupallinen edustusto tahi lähetetyn konsulin virasto taikka muukin konsulinvirasto, milloin ulkoasiainministeriö on antanut tällaisessa konsulinvirastossa konsulina tai sihteerinä työskentelevälle Suomen kansalaiselle oikeuden viisumin antamiseen (ks. 18 §). Anomus on silloin myös jätettävä luvan myöntävälle viranomaiselle. Maassa olevalle muukalaiselle myöntää työluvan sisäasiainministeriön ulkomaalaistoimisto. Ennen työluvan myöntämistä on tiedusteltava sen ministeriön mielihoidettua, jolle työvoima-asiain hoitaminen kuuluu.⁷ Työlupahakemus jätetään passin kera oleskelupaikkakunnan poliisiviranomaiselle, joka lähettää sen lausuntoineen ulkomaalaistoimistolle. Jos muukalaisella ei aikaisemmin ole ollut täällä työlupaa, voidaan hakemus jättää suoraan ulkomaalaistoimistolle.

On luonnollista, että työlupa voidaan antaa muukalaiselle enintään siksi ajaksi kuin hänelle myönnetty viisumi tai oleskelulupa on voimassa. Jos muukalainen haluaa saada työlupansa uudistetuksi, on hänen haettava sitä hyvissä ajoin ennen luvan voimassaoloajan päättymistä (31 § 4 mom.).

2. Ansiotyön käsitettä ei ole määritelty laissa.⁸ Siihen katsotaan sisältyvän sekä itsenäisen tai oman yrityksen puitteissa suoritettu työ että työ- tai oppisopimuslain alainen työnteko.⁹ Muukalaisen työluvan ulkopuolelle jää kuitenkin elinkeinoluvan alainen toiminta.¹⁰

Sopimus itsenäisen työn suorittamisesta pohjautuu Suomessa

⁷ Työvoima-asioiden hoitaminen kuuluu kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriölle (A kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöstä 15.1.1965/14 1, 9 ja 16 §).

⁸ Sipilä, Työoikeuden käsite, s. 88 s., huomauttaa, ettei työn käsite ole positiivisen oikeuden, vaan elävän elämän luoma. Työlle on ominaista, että se tehdään toisen lukuun; tekijän siitä saama hyöty on vastikkeen luontoista.

⁹ Hiitonen, s. 144.

¹⁰ Hiitonen, s. 145.

kokonaan tavallisiin velvoiteoikeudellisiin säännöksiin.¹¹ Tällainen sopimus on esim. työurakka.¹²

Kesäkuun 1 päivänä 1922 annetun työsopimuslain (41/22) sovel-lutusala on varsin laaja, sillä työsopimus voidaan tehdä kaikenlai-sesta työstä. Työsopimuslain säännökset koskevat kaikkia sopimuk-sia, »joissa toinen sopimuskumppani, työntekijä, sitoutuu tekemään toiselle, työnantajalle, työtä tämän johdon ja valvonnan alaisena kor-vausta vastaan» (1 §).

Huhtikuun 28 päivänä 1923 annettua oppisopimuslakia (125/23) on sovellettava »käsiyö- ja tehdasliikkeisiin sekä muihin teollisiin yrityksiin ja ammatteihin niillä paikkakunnilla, missä on ammatti-oppilaslautakunta (1 §).

Erityisiä työsuhteita säännöstävät kesäkuun 30 päivänä 1955 annettu merimieslaki (341/55) ja tammikuun 7 päivänä 1949 annettu kotiapulaislaki (1/49). Näille on ominaista, että ne sisältävät run-saasti pakottavia säännöksiä, joista ei saa sopimuksin poiketa.

3. Edellä esitetystä havaitaan, että Suomen työvoimaviranomai-silla on varsin hyvä mahdollisuus vaikuttaa siihen, päästetäänkö muu-kalaista työvoimaa maahan, olipa kysymys millaisesta ansiotyöstä tahansa. Ilmeistä on, että luvan myöntävät viranomaiset, erityisesti diplomaatti- ja konsuliedustajat, tekevät ratkaisunsa kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön työvoimaosaston lausunnon mukaisesti. Kuitenkin esiintyy eräitä tapauksia, joissa muukalaiselta ei vaadita täällä työlupaa, vaikka hän harjoittaakin ansiotoimintaa. Näissä tapauksissa ei kuitenkaan yleensä ole kysymys ansiotyöstä, vaan esim. varsinaisesta elinkeinotoiminnasta tai alkutuotannosta. Näille tapauksille on ominaista, että muukalaisen taloudellista toimintaa kyetään valvomaan muilla perusteilla. Työlupaa ei siten tarvita seu-raavissa tapauksissa (Ulkomaalaisasetuksen 29 §):

a. Sen elinkeinon harjoittamiseen, johon muukalainen on saanut elinkeinolain mukaisen luvan (Laki elinkeinon harjoittamisen oikeu-desta 27. 9. 1919/122 2 §).¹³

b. Maanviljelyksen harjoittamiseen sellaisella tilalla, jonka omis-

¹¹ Willgren, s. 57.

¹² Erma, s. 303 ss.

¹³ Tähän kysymykseen palataan jäljempänä.

tamiseen ja hallitsemiseen muukalainen on laillisessa järjestyksessä saanut oikeuden.¹⁴

c. Siihen, että hän ulkomaisen liikkeen kauppamatkustajaksi valtuutettuna kerää tilauksia edustamansa liikkeen kaupan pitämille tavaroille noudattamalla, mitä kauppamatkustajien verottamisesta on erikseen säädetty.¹⁵ Tästä voidaan tehdä se *e contrario* -päätelmä, että milloin muukalainen kauppamatkustaja täällä kerää tilauksia suomalaisen liikkeen lukuun, hän tarvitsee luvan.

d. Sellaiseen työhön, jota varten ulkoasiainministeriö on ulkomaalaisasetuksen 25 §:n 3 momentin nojalla antanut oleskeluluvan. Tällaisen luvan ulkoasiainministeriö antaa vieraan valtion Suomessa olevan diplomaattisen tai kaupallisen edustuston tai lähetetyn konsulinviraston virkamiehelle ja muulle henkilökunnalle sekä virkamiesten perheen ja palveluskunnan jäsenille.¹⁶ Varsinaiset diplomaattit ja lähetetyt konsulit eivät työlupaa tarvitse, mutta niin kuin edellä esitetystä ilmenee, kylläkin virastojen virkamies- ja palveluskunta. Vaikkakin esim. lähetystöissä on eräitä toimia, joita asemavaltion kansalainenkin pystyisi hoitamaan, niin ilmeistä on, että ulkoasiainministeriö aina suhtautuu myönteisesti diplomaattisten edustustojen ja konsulinvirastojen työlupapyyntöihin.

4. Erityisasemassa on sellainen muukalainen, jolle täällä on myönnetty poliittinen turvapaikkaoikeus (Ulkomaalaisasetuksen 24 §). Kun tällaiselle henkilölle myönnetään oleskelulupa toistaiseksi ja oleskelu maassa saattaa kestää pitkänkin aikaa, on hänen toimeentulonsa turvattava. Ulkomaalaisasetus ei mainitse mitään tällaisen henkilön työluvasta, mutta selvää on, että hänen on täällä saatava hankkia elatuksensa kaikin laillisin keinoin, joihin kykenee. Jos kysymyksessä on ohjesääntöinen elinkeino, on hänen haettava tavanmukainen lupa, ja lupa tavallisen ansiotyön harjoittamiseen lienee annettava toistaiseksi.¹⁷ Tuleehan yhteiskunnallekin halvemmaksi sallia pakolaisen tehdä työtä, kuin kieltää työ ja maksaa hänelle huoltoapua. Toisaalta on katsottava, että muukalaisen työnantajan

¹⁴ Muukalaisen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ks. s. 128.

¹⁵ Ks. leimaverolain 6.8.1943/662 66 ja 67 §.

¹⁶ Ks. Ulkomaalaisasetuksen 20 § 2 mom ja 25 § 3 mom.

¹⁷ Willgren, s. 537 s.

on tehtävä hänestä asianmukaiset ilmoitukset (Ulkomaalaisasetuksen 30 §).¹⁸

5. Eräässä tapauksessa on kaksipuolisella sopimuksella myönnetty tietyn valtion kansalaisille etuoikeutettu kohtelu työoikeuden alalla vastavuoroisuusehdoin. Tällainen määräys on Suomen ja Puolan välisessä marraskuun 10 päivänä 1923 tehdyssä kauppa- ja merenkulkusopimuksessa (SopS 26/24). Sopimuksen 21 artiklan mukaan Puolan kansalaisille, jotka ovat työssä Suomessa, taataan vastavuoroisuusehdoin täysin sama kohtelu kuin omille kansalaisille, mitä tulee heidän ammattinsa harjoittamiseen, mikäli tämän ammatin harjoittamista ei ole lainsäädännöllä pidetty omille kansalaisille.

Puheena oleva artikla ei merkitse sitä, niin kuin on oikein huomautettu, että Suomella olisi erityinen velvollisuus päästää Puolan kansalaisia maahamme työn hakuun.¹⁹ Voidaan myös esittää kysymys, pääsevätkö muiden valtioiden kansalaiset suosituimmuusehdon nojalla osallisiksi sanotusta edusta. On kuitenkin huomattava, että kysymys on vastavuoroisuusehdoin myönnetystä edusta, joka takaa sopimuspuolten kansalaisille kansainvälistä mittapuuta paremman kohtelun. Toisaalta ei Suomen tekemissä muissa kauppa- ja merenkulkusopimuksissa ole tehty poikkeusehtoa suosituimmuudesta puheena olevan Puolan kansalaisten hyväksi tehdyn ehdon varalta. Kuitenkin on katsottava, että kysymyksessä olevan lausekkeen sisällyttäminen sopimukseen johtui erityisistä suhteista, jota olivat olemassa nimenomaan Suomen ja Puolan, mutta ei Suomen ja kolmannen valtion kesken. On näet otettava huomioon, että Suomi ja Puola ovat molemmat Itämeren valtioita, joiden kesken on »kohtalon-yhteyttä» siinä, että ne kumpikin saavuttivat itsenäisyytensä ensimmäisen maailmansodan seurauksena. Näin ollen edellä mainittu etu koskee vain Puolan kansalaisia. Kun otetaan huomioon Suomen työ- ja sosiaalilainsäädännön myöhempi kehitys, on kuitenkin todettava, ettei Suomen-Puolan sopimuksella ole erityistä merkitystä puolalais-ten työntekijäin asemalle Suomessa.

6. Puolan sopimusta tärkeämpi on toukokuun 22 päivänä 1954

¹⁸ Kun Suomi lähiaikoina liittyy 28.7.1951 tehtyyn pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen ja 28.9.1954 tehtyyn valtiottomien henkilöiden asemaa koskevaan yleissopimukseen, on meillä tietenkin otettava huomioon näiden sopimusten määräykset. Ks. s. 2 s.

¹⁹ Hiitonen, s. 146.

Kööpenhaminassa tehty sopimus Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan yhteisistä työmarkkinoista (SopS 22/54).²⁰ Sopimuksen ydin on siinä, että sopimusvaltioissa ei vaadita työlupaa minkään muun sopimusvaltion kansalaisilta (1 art.). Sopimukseen liittyvän pöytäkirjan mukaan vapauttaminen työluvasta koskee vain työntekijöitä eikä itsenäisiä elinkeinonharjoittajia.

Pohjoismainen sopimus ei myöskään estä sitä, että

— kussakin sopimusvaltiossa on voimassa määräyksiä ulkomaa-laisten työskentelystä liikeyrityksessä tai toiminnassa, johon tarvitaan toimilupa, taikka ammatissa, jonka harjoittamiseen vaaditaan viranomaisen antama lupa,

— työ, joka pannaan käyntiin yleisillä varoilla työllisyyden ylläpitämiseksi, varataan valtion omille kansalaisille,

— annetaan erityisiä määräyksiä työskentelystä sellaisilla alueilla tai sellaisissa liikeyrityksissä, joiden kohdalla erityiset turvallisuus- tai maanpuolustusnäkökohdat sitä vaativat.

Sopimusvaltiot asettavat yhteisen toimikunnan, jonka tehtävänä on muun ohella seurata työmarkkinain kehitystä kussakin sopimusvaltiossa sekä työvoiman siirtymistä maasta toiseen sekä pohtia sopimusvaltioiden työmarkkinoiden yhteisiä etuja koskevia toimenpiteitä ja tehdä niistä ehdotuksia (5 ja 6 art.).

Syrjinnän välttämiseksi on määrätty, että jos jonkin sopimusvaltion kansalainen työskentelee toisessa sopimusvaltiossa sellaisilla ehdoilla, jotka ovat epäedullisempia kuin ne, joilla viimeksi mainitun valtion omat kansalaiset tavanmukaisesti työskentelevät, voi tämän valtion hallitus, sen jälkeen kun asiasta on neuvoteltu edellä mainitussa toimikunnassa, määrätä, että ensiksi mainitun valtion kansalaiset voivat saada työtä kysymyksessä olevalla alalla vain erikoisluvalla (7 art.). Lisäksi voi kussakin sopimusvaltiossa olla voimassa määräyksiä, jotka koskevat

— työmarkkinoita, mikäli nämä määräykset eivät aseta muiden

²⁰ Sopimuksen johdannossa lausutaan, että sopimusvaltioiden hallitusten tarkoituksena on ylläpitää maissaan täystyöllisyyttä, että ne katsovat mahdollisuuden työvoiman vapaalle siirtymiselle Pohjoismaissa olevan hyödyksi näiden valtioiden sosiaaliselle ja taloudelliselle kehitykselle sekä että ne haluavat vahvistaa tarkemmat ohjeet valtioiden väliselle yhteistyölle kysymyksissä, joilla on merkitystä yhteisille pohjoismaisille työmarkkinoille.

sopimusvaltioiden kansalaisia valtion omia kansalaisia epäedullisempaan asemaan;

— muista pohjoismaista olevien työntekijäin ilmoittautumisvelvollisuutta (8 art.).

7. Todettakoon lopuksi, että Suomi on tehnyt eräiden valtioiden kanssa kaksipuolisia harjoittelijain vaihtoa koskevia sopimuksia, jotka lisäävät sopimusvaltioiden kansalaisten mahdollisuuksia päästä ansio-työhön Suomeen. Näitä sopimuksia on tehty Ranskan kanssa huhtikuun 15 päivänä 1950 (SopS 22/50), Belgian kanssa maaliskuun 20 päivänä 1951 (SopS 19/51), Hollannin (Alankomaiden) kanssa heinäkuun 11 päivänä 1951 (SopS 21/51), Sveitsin kanssa joulukuun 7 päivänä 1951 (SopS 1/52), Itävallan kanssa helmikuun 1 päivänä 1962 (SopS 11/62), Italian kanssa helmikuun 18 päivänä 1961 (SopS 16/62) ja Puolan kanssa joulukuun 18 päivänä 1963 (SopS 46/63).²¹

Sopimuksia sovelletaan »harjoittelijoihin» eli sopimusvaltioiden kansalaisiin, jotka matkustavat toisen valtion alueelle täydentääkseen kieli- tai ammattitaitoaan olemalla työssä jollakin työnantajalla. Harjoittelijat voivat olla kumpaa sukupuolta tahansa. Itävallan sopimuksessa tätä ei tosin mainita nimenomaan. Ylimpänä ikärajana on yleensä 30 vuotta. Puolan sopimuksessa ei mainita ylärajaa, vaan sen sijaan alin ikäraja, joka on 18 vuotta. Näin on myös Italian sopimuksessa. Harjoitteluaika on yleensä vuosi (Puolan sopimuksessa 3—12 kuukautta), jota voidaan pidentää kuudella kuukaudella. Harjoittelijain luku kalenterivuoden aikana on enintään 50. Harjoittelijoille on maksettava palkkaa ottaen huomioon heidän työkykynsä joko normaalin palkkatason tai heidän palvelusten arvon mukaan. Työturvallisuuden ja sosiaalisen turvallisuuden alalla on harjoittelijoille taattu kotimaiskohtelu Belgian, Hollannin, Itävallan ja Italian sopimuksissa. On kuitenkin muistettava, että Suomessa yleensä myönnetään kaikille muukalaisille samat sosiaaliset edut ja oikeudet. Työturvallisuusmääräykset koskevat luonnollisesti samalla tavoin sekä kotimaan kansalaisia että muukalaisia.

²¹ Mainittakoon, että Ranskan ja Itävallan sopimukset on tehty noottien-vaihdolla, kun taas Belgian ja Italian sopimukset on tehty peräti ratifioimis-ehdoin.

V A P A A T A M M A T I T

1. Vapaalla ammatilla tarkoitetaan tavallista ammattiopetusta korkeampaa tieteellistä tai taiteellista koulutusta vaativaa itsenäistä työtä.¹ Itse asiassa ei tällainen toiminta eroa muusta elinkeinotoiminnasta kovin jyrkästi, koska senkin tarkoituksena on taloudellisen ansion saavuttaminen. Vapaisiin ammatteihin luetaan varsin erilaisia ammattialoja, joista useimmat voidaan yhdistää eräisiin pääryhmiin. Tällaisia ovat taiteellinen ja tieteellinen toiminta, terveydenhoito, asianajotoiminta sekä teknillisen alan palvelukset.

2. Vapaiden ammattien harjoittamisoikeuden rajoittamisessa muukalaisten osalta on havaittavissa valtion poliisivallan (police power) käyttöä.² Moniin tällaisiin ammatteihin liittyy jossakin määrin julkisen vallan käyttöä. Ajateltakoon esim. asianajajan tai lääkärin ammattia. Asianajajan tehtävä oikeudenkäyntikoneistossa aineellisen totuuden selvittämiseksi katsotaan useissa valtioissa varsin tärkeäksi. Lääkärit taas ovat useasti valtion tai kuntien sairaaloiden palveluksessa ja sellaisina virkamiehinä. Mutta silloinkin, kun lääkärit, hammaslääkärit, sairaanhoitajat yms. harjoittavat yksityistä toimintaa, on kysymyksessä tärkeä julkinen etu, joten on varsin luonnollista, että valtiot ovat halunneet pidättää itselleen määräysvallan siihen nähden, kuka tällaista toimintaa harjoittaa.

Kun kysymys on muukalaisen oikeudesta vapaan ammatin harjoittamiseen, tehdään tavallisesti ero sillä perusteella, onko hän suorittanut opintonsa kotimaassaan vai siinä valtiossa, jossa hän aikoo ryhtyä toimimaan. Jos muukalainen on suorittanut opintonsa alkuperäisessä kotimaassaan, vaaditaan häneltä oleskeluvaltiossa usein tutkinto pätevyytensä osoittamiseksi. Kielitaidottomuuskin saattaa tällöin muodostaa hänelle tosiasiallisen esteen. Jos taas muukalaisen on sallittu opiskella oleskeluvaltiossa, saavuttaa hän yleensä kelpoisuuden samoin edellytyksin kuin kotimaan kansalainen. Tämä on varsin kohtuullista, koska hänellä yleensä on silloin tarvittava kieli-taitokin.³ Huomattava on kuitenkin, ettei muukalaisen ehkä kui-

¹ *Hiitonen*, s. 64, 140. Taiteellisesta työstä puheen ollen on kuitenkin huomattava, että työn tulos merkitsee verrattoman paljon enemmän kuin ammattiin valmistautumiseen käytetty aika.

² *Roth*, s. 157.

³ *Hambro*, s. 124.

tenkaan sallita harjoittaa kaikkia ammatteja, jotka ovat avoimna oleskeluvaltion omille kansalaisille.

3. Kansainliiton toimesta vuonna 1930 pidetyssä muukalaisten kohtelua käsittelevässä konferenssissa oli sopimusehdotuksen 7 artiklan 2 b kohdassa kansallisen kohtelun piiristä suljettu pois muun ohella asianajajan ja notaarin ammatit sekä sellaiset ammatit, jotka kansallisen lain mukaan tietävät erityistä vastuuta julkisen edun nimessä. Ilmeisesti tähän ryhmään kuului muun ohella lääkärin ammatti.

Valtiot ovat toisinaan kaksipuolisissa sopimuksissaan antaneet säännöksiä sopimuspuolen kansalaisten oikeudesta vapaiden ammattien harjoittamiseen. Yhdysvaltain ja Japanin kesken huhtikuun 2 päivänä 1953 tehdyn ystävyys-, kauppa- ja merenkulkusopimuksen VIII artiklan 2 kohdan mukaan kummankaan sopimuspuolen kansalaisia ei saa estää harjoittamasta ammattia tai tointa toisen sopimuspuolen alueella pelkästään muukalaisuuden vuoksi, vaan heidän tulee sallia harjoittaa ammattitoimintaa ottamalla huomioon ne henkilökohdaisia ominaisuuksia, asuinpaikkaa ja pätevyyttä koskevat vaatimukset, joita sovelletaan sopimuspuolen omiin kansalaisiin.

Sopimuspuolet ovat kuitenkin tehneet varaumia edellä mainittuun sopimuksen kohtaan. Yhdysvaltain syyskuun 30 päivänä 1953 tekemän varauman mukaan ei VIII artiklan 2 kohta käsitä sellaisia toimia, jotka, koska ne sisältävät tehtävien suorittamista julkisessa ominaisuudessa tai yleisen terveyden tahi turvallisuuden hyväksi, ovat valtion luvasta riippuvia ja lain tai perustuslain nojalla yksinomaan valtion omille kansalaisille pidätettyjä. Suosituuksilauseke sanotussa sopimuksessa ei sovellu sellaisiin toimiin.

Toisinaan kaksipuolisissa sopimuksissa on säännöstelty tietty erikoisala. Siten on esim. Italian ja Belgian kesken kesäkuun 6 päivänä 1939 tehty sopimus lääkärin ja kirurgin ammatin harjoittamisesta. Tämä koskee Belgian ja Italian kansalaisia, jotka ovat saavuttaneet lääketieteen ja kirurgian tohtorin arvon toisen sopimuspuolen yliopistossa. Heillä on silloin oikeus ammattinsa harjoittamiseen samoilla ehdoilla kuin oleskeluvaltion omilla kansalaisilla. Tämä sopimus sisältää siis itse asiassa hyvin suppean myönnytyksen, mikä eräissä valtioissa on järjestetty sisäisen lainsäädännön pohjalla.⁴

⁴ Niin kuin esim. Suomessa: ks. s. 218 s.

Valtioiden sisäinen lainsäädäntö sisältää usein säännöksiä siitä, millä edellytyksin muukalaiset saavat harjoittaa vapaita ammatteja. Ranskan lainsäädäntö esim. rakentuu tässä suhteessa vastavuoroisuuden periaatteelle. Vieraiden valtioiden kansalaiset saavat sen mukaan harjoittaa eräitä ammatteja vastavuoroisuuden ehdolla ja eräitä muodollisuuksia noudattamalla. Joulukuun 31 päivänä 1940 annetun lain mukaan vieraiden valtioiden kansalaiset oikeutetaan harjoittamaan Ranskassa arkkitehdin tointa vastavuoroisuuden ehdolla, niin kuin sopimuksin on sovittu ja suoritettuaan hyväksytyn ranskalaista arkkitehdin tutkintoa vastaavat opinnäytteet. Ranskan arkkitehtijärjestön ylimmältä neuvostolta on hankittava asiasta lausunto. Lääkäriin, hammaslääkäriin ja kättilön ammatista kesäkuun 9 päivänä 1949 annetun lain mukaan luvan ulkomaalaiselle mainittujen ammattien harjoittamiseen antaa terveydenhoito- ja väestöministeriö ja ehtona on, että opetusministeriö on hyväksynyt ulkomaisen tutkinnon.

Englannin vuoden 1878 Dentists' Actin mukaan ei-brittiläinen alamainen, jolla on vieraassa maassa annettu hyväksytty lupakirja ja »hyvä luonne», eikä ole menettänyt lupaansa sellaisesta syystä, joka on esteenä rekisteröimiselle puheena olevan lain mukaan, saa rekisteröimismaksun suoritettuaan ilman tutkintoa tulla ulkomaalaisena hammaslääkäriin merkityksi hammaslääkäriluetteloon. Vuoden 1881 Veterinary Surgeons Actin mukaan ei-brittiläinen alamainen saadaan vastaavin ehdoin merkitä ulkomaalaisena eläinlääkäriin eläinlääkäriluetteloon.

Englannin vuoden 1947 Medical Practitioners and Pharmacists Actin 8 §:n mukaan henkilö, joka näyttää, että hän on tai aikoo olla Englannissa jonkin aikaa harjoittaakseen lääkärintointa sairaalassa tai muussa laitoksessa sekä on suorittanut tutkinnon jossakin kansainyhteisön maassa tai ulkomailla, voidaan merkitä lääkäriluetteloon tämän pykälän mukaan ilman, että hän suorittaa tutkinnon Englannissa.

Norjan lainsäädännön mukaan ei vaadita, että asianomaisen tulee olla Norjan kansalainen harjoittaakseen maassa arkkitehdin, insinöörin tai rakennusmestarin ammattia.⁵ Lääkäreiden kohdalla tämä on lausuttu suorastaan perustuslaissa (92 §).

⁵ Ks. Hambro, s. 128.

Eräs sellainen ammatti, joka usein on pidätetty yksinomaan omille kansalaisille, on asianajajan ammatti. Tämä johtuu ilmeisesti tähän ammattiin liittyvästä julkisesta edusta, koska asianajajan tehtävänä on myötävaikuttaa oikeudenkäynnissä aineellisen totuuden selville saamiseen.⁶ Kielto on voimassa siinäkin tapauksessa, että asianosaisina oikeudenkäynnissä esiintyy muukalaisia. Esim. Ranskassa on asianajajan ammatti kielletty muukalaisilta syyskuun 10 päivänä 1940 ja kesäkuun 26 päivänä 1941 annettujen lakien mukaan, samoin Norjassa elokuun 13 päivänä 1915 annetun lain perusteella ja Ruotsissa uuden oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 2 §:n nojalla. Kuitenkin voi Ruotsissa tuomioistuimien sallia muukalaisenkin esiintyä oikeudenkäyntiasiamiehenä (Oikeudenkäymiskaaren 12:2 mom. 2).

Suomen oikeus

Yleisiä näkökohtia

Edellä on todettu, että vapaiden ammattien ja varsinaisen elinkeinotoiminnan raja saattaa olla varsin häilyvä. *Ståhlbergin* mukaan niiden kesken tehdään kuitenkin selvä periaatteellinen ero siinä suhteessa, että vapaat ammatit eivät milloinkaan ole yleisen elinkeinolain alaisia elinkeinoja.⁷ Tämä merkitsee sitä, että vapaan ammatin harjoittajan, jos hän on Suomen kansalainen, ei milloinkaan tarvitsisi tehdä elinkeinoilmoitusta tai hakea elinkeinolain mukaista lupaa. Jos hän on muukalainen, hänen ei tarvitsisi hakea elinkeinolupaa. Nytemmin on esitetty käsitys, jonka mukaan varsinainen tieteellinen ja taiteellinen toiminta jäävät elinkeinokäsitteen ulkopuolelle, mutta esim. itsenäisesti harjoitettu arkkitehtin, asianajajan ja insinöörin toiminta on periaatteellisesti luettava elinkeinotoiminnaksi.^{7a} Ilmeisesti kehitys tulee kulkemaan tähän suuntaan.

Muukalaisen vapaan ammatin harjoittajan on yleensä haettava ulkomaalaisasetuksen 4 luvussa edellytetty työlupa. Asetuksen 28 §:n sanamuodon mukaan näyttää tosin työlupa olevan tarpeen vain

⁶ *Borchard*, s. 63.

⁷ *Ståhlberg II*, s. 438.

^{7a} *Uotila*, s. 36.

ansiotyöhön, mutta sanottu käsite on tässä yhteydessä ilmeisesti tulkittava laajasti, niin että se käsittää muunkin toiminnan taloudellisen ansion saavuttamiseksi kuin varsinaisen ansiotyön eli työn toisen johdon ja valvonnan alaisena. Näin säännöstä on myös käytännössä tulkittu.

Tieteellinen ja taiteellinen toiminta

Mitä ensiksikin tulee puhtaasti kirjalliseen, taiteelliseen tai tieteelliseen toimintaan, ei Suomen oikeus sisällä niiden harjoittamiseen nähden mitään rajoittavia säännöksiä. Itsenäisesti esiintyvät muukalaiset soitto- ja laulutaiteilijat ym. saavat siis täällä vapaasti esiintyä, samoin tiedemiehet harjoittaa tutkimuksiaan, jos he katsovat Suomen olosuhteet siihen sopiviksi. Kummassakin tapauksessa on tietenkin edellytyksenä, että muukalainen täyttää ne edellytykset, jotka vaaditaan maahantuloluvan myöntämiseen.

Eri asia on, jos ulkomaalainen taiteenharjoittaja jää maahan oleskelemaan pitkäksi aikaa esiintyäkseen kiinnitettynä jonkin yhteisön tai laitoksen palvelukseen. Tunnettuahan on, että maassamme esiintyy lukuisia ulkolaisia tasoltaan varsin erilaisia tanssi- ja soitto-yhtyeitä. Tavallisesti nämä esiintyvät jossakin ravintolassa ja niiden toiminta on silloin rinnastettava ansiotyöhön, johon vaaditaan asianomainen työ lupa.

Työ lupa vaaditaan myös milloin muukalainen tiedemies on jonkin laitoksen palveluksessa. Aikaisemmin on huomautettu, ettei muukalainen voi maassamme yleensä toimia virkamiehenä eikä siis opettajanakaan. Kuitenkin voidaan teknillisiin virkoihin sekä korkeakouluihin ja muiden oppilaitosten opettajanvirkoihin nimittää myös muukalaisia. Tällöin ei kuitenkaan ole kysymys vapaasta ammatista, vaan työ luvan saamisesta riippuvasta ansiotoiminnasta.

Terveysten- ja sairaanhoito

1. Terveysten- ja sairaanhoitohenkilöstö laajassa merkityksessä voidaan jakaa kahteen pääryhmään, joista ensimmäiseen kuuluu varsinainen lääkärihenkilökunta: lääkärit ja hammaslääkärit sekä toiseen alempi henkilökunta: terveyssisaret, kättilöt, sairaanhoitajat,

mielisairaanhoitajat yms.⁸ Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvat esiintyvät harvemmin itsenäisen (vapaan) ammatin harjoittajina, mutta yhtenäisyyden vuoksi heidät mainitaan tässä. Oman ryhmänsä muodostavat eläinlääkärit.

2. Lääkärintoimen harjoittamisesta on voimassa tammikuun 23 päivänä 1925 annettu laki (20/25). Sen muukalaisia koskevat säännökset ovat seuraavat. Lain 1 §:n 2 kohdan mukaan on Suomessa oikeutettu lääkärintointa harjoittamaan vieraan maan kansalainen, joka suoritettuaan lääketieteen lisensiaattitutkinnon Suomen yliopistossa on saanut siihen luvan. Kun tässä lainkohdassa puhutaan »vieraan maan kansalaisesta», on ilmeisesti taas kysymys epätäsmällisyydestä, joita esiintyy Suomen lainsäädännössä kaikkialla, missä kotimaan kansalaiset ja ei-kansalaiset asetetaan toistensa vastakohdaksi. Kun ei ole mitään syytä jättää kansalaisuudetonta henkilöä, joka kenties on syntynytkin Suomessa, puheena olevan lainkohdan vaikutuspiiriin ulkopuolelle, on katsottava, että se koskee kaikkia muukalaisia.

Lääkärintoimen harjoittamisesta annetun lain 1 §:n 5 kohdan mukaan on täällä oikeutettu lääkärintointa harjoittamaan se, joka suoritettuaan ulkomaan yliopistossa tai korkeakoulussa lääkärintutkinnon sekä Suomessa lääkintöhallituksen ehkä tarpeellisiksi katsomat sairaalapalvelun ja lisäopinnot, on siihen saanut laillistuksen tai luvan. Tässä kohdassa ei siis tehdä erotusta Suomen kansalaisen ja muukalaisen kesken, joskin voi olettaa lainsäätäjän tässä kohden alun perin pitäneen silmällä erityisesti muukalaisia, koska Suomen kansalaiset lain säätämisaikaan harvemmin suorittivat lääkärintutkintoja ulkomailla. Nykyäänhan se on melko tavallista. Joka tapauksessa Suomen kansalaiset ja muukalaiset ovat puheena olevan lainkohdan mukaisessa tilanteessa samassa asemassa.

Laillistuksen ja luvan myöntää kirjallisesta hakemuksesta lääkintöhallitus. Jos hakemukseen suostutaan ja hakija on Suomen kansalainen, hänet julistetaan laillistetuksi lääkäriksi, mutta muukalainen julistetaan »oikeutetuksi lääkärintointa harjoittamaan». Tästä annetaan hakijalle todistus. Sitä ennen on annettava lääkärinvakuutus lääkintöhallituksen edessä (2 § 1 mom.).⁹

⁸ Ks. Ståhlberg, m.t., s. 437.

⁹ Lääkärinvakuutuksen sanamuoto sisältyy lääkärintoimen harjoittamisesta annetun lain 3 §:ään.

Laillistusta ei yleensä evätä, mutta 1 §:n 5 kohdassa mainitussa tapauksessa se saadaan antaa vain, milloin siihen on erityisiä syitä (2 § 2 mom.). Lupa harjoittaa lääkärintointia annetaan muukalaiselle vapaan harkinnan mukaan. Lain 1 §:n 5 kohdassa mainittu lupa annetaan kuitenkin ainoastaan, milloin siihen on erityisiä syitä sekä siksi ajaksi, niin laajalti ja niillä ehdoilla kuin lääkintöhallitus määrittää (2 § 3 mom.).

Todettakoon, että Suomen lain ulkomailla lääkäriksi valmistuneelle muukalaiselle asettamat ehdot olivat alun perin tarpeettoman ankarat. Vaikka muukalainen olikin suorittanut lääkärintutkimuksen jossakin valtiossa, jossa koulutustaso oli tunnetusti korkea, esim. jossakin Skandinavian maassa, hänen oli suoritettava tutkinto Helsingin yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa, jos hän aikoi toimia Suomessa. Puheena oleva lainkohta eli lääkärintoimen harjoittamisesta annetun lain 1 §:n 5 kohta sai 31 päivänä toukokuuta 1963 annetulla lailla (268/63) nykyisen sisältönsä.

3. Skandinavian maiden lääkärit ovat meillä nykyään erityis-asemassa. Pohjoismaiden neuvoston aloitteesta on 18 päivänä kesäkuuta 1965 tehty Norjan, Ruotsin, Suomen ja Tanskan välinen sopimus lääkärien yhteispohjoismaisista markkinoista, mikä on saatettu voimaan 15 päivänä heinäkuuta 1966 perustuslainsäädäntöjärjestyksessä annetulla sekamuotoisella lailla (SopS 25—26/66).

Sopimuksen 1 artiklassa säädetään, että sopimusvaltion kansalainen, joka on suorittanut jossakin pohjoismaassa vaaditun lääkärintutkimuksen ja joka sen johdosta on saanut ja jolla edelleen on rajoittamaton oikeus lääkärintoimen harjoittamiseen siinä maassa, missä tutkinto on suoritettu, voi sopimuksessa määrätyin ehdoin saada laillistetun lääkärin oikeudet muissa sopimusvaltioissa. Sama oikeus on myös sopimusvaltion kansalaisella, joka on suorittanut lääkärintutkimuksen muualla kuin Pohjoismaissa ja joka on saanut ja jolla edelleen on rajoittamaton oikeus harjoittaa lääkärintointia jossakin Pohjoismaassa. Niin kuin edellä on mainittu, vieraan valtion kansalaisesta ei Suomessa julisteta laillistetuksi lääkäriksi, vaan hänelle myönnetään oikeus lääkärintoimen harjoittamiseen. Sopimusvaltio voi 2 artiklan mukaan panna edellisessä artiklassa mainitun laillistuksen ehdoksi, että lääkäri osoittaa saavuttaneensa tarpeelliset tiedot siinä maassa voimassa olevasta lääkintöalan lainsäädännöstä. Lääkintöhallitus ei siis voi asettaa pohjoismaalaiselle muita lisäehtoja

niin kuin muulle muukalaiselle lääkärintoimen harjoittamisesta annetun lain 1 §:n 5 kohdan mukaan. Pohjoismainen sopimus koskee sekä sellaisia lääkäreitä, jotka harjoittavat yksityisesti lääkärintointia että ns. virkalääkäreitä. Tunnettuahan on, että sairaalalääkärit tavallisesti harjoittavat myös yksityisesti lääkärinammattia.

Kun hallitusmuodon 84 §:n mukaan vain Suomen kansalainen voidaan meillä nimittää sellaiseen virkaan, johon sisältyy julkisen vallan käyttöä, on lääkärien yhteispohjoismaisia työmarkkinoita koskevan sopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä sopimuksen soveltamisesta annetussa laissa säädetty, että toisen sopimusvaltion lääkäri, joka on laillistettu lääkäriksi Suomessa, voidaan täällä nimittää lääkärinvirkaan sen estämättä, ettei hän ole Suomen kansalainen (2 §). Tämä säännös juuri aiheutti sen, että laki oli säädettyävä perustuslainsäädäntöjärjestyksessä.^{9a} Kun muiden Pohjoismaiden kansalaisille suomen kieli ilmeisesti tuottaa vaikeuksia, on myös säädetty, että tasavallan presidentti voi antaa erivapautta tai lievennystä valtion virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta kesäkuun 1 päivänä 1922 annetun lain (149/22) vaatimista kelpoisuusehdoista sopimusvaltion kansalaiselle, joka hakee lääkärinvirkaa Suomessa (4 §).

4. **H a m m a s l ä ä k ä r i n t o i m e n** harjoittamisesta on annettu laki toukokuun 18 päivänä 1934 (219/34). Muukalainen voi saada täällä oikeuden hammaslääkärintoimen harjoittamiseen seuraavissa tapauksissa: a) Jos hän suoritettuaan hammaslääketieteen lisensiaatitutkinnon Suomen yliopistossa on saanut siihen luvan (1 §:n 1 mom. 2 kohta). Lakiteksti puhuu kyllä taaskin »vieraan maan kansalaisesta», mutta samoin perustein kuin lääkärinammatin osalta voidaan edellyttää, että lainsäätäjällä on tässäkin tarkoittanut kaikkia muukalaisia. b) Jos hän suoritettuaan vieraan maan yliopistossa tai korkeakoulussa hammaslääkärintutkinnon ja Suomessa lääkintöhallituksen ehkä tarpeelliseksi katsomat lisäopinnot on saanut siihen luvan (1 § 1 mom. 3 kohta).

Kun Suomen kansalainen julistetaan laillistetuksi hammaslääkäriksi, niin muukalainen julistetaan oikeutetuksi hammaslääkärintointia harjoittamaan. Sitä ennen on annettava hammaslääkärinvakuutus (2 § 1 mom.).¹⁰ Laillistusta ei yleensä saa evätä, mutta

^{9a} Ks. Sainio, Lm 1967 s. 367 s.

¹⁰ Hammaslääkärinvakuutuksen sanamuoto sisältyy hammaslääkärintoimen harjoittamisesta annetun lain 2 a §:n 1 momenttiin. Sen, joka on

muukalaisen lupa harjoittaa hammaslääkärintointia on taas harkinnasta riippuva ja se annetaan siksi ajaksi, niin laajalti ja niillä ehdoilla kuin lääkintöhallitus määrää.

Edellä esitetystä havaitaan, että muukalaisen mahdollisuudet hammaslääkärintoimen harjoittamiseen Suomessa ovat samanlaiset kuin edellä on lääkärintoimesta todettu, Skandinavian maiden kansalaisia lukuunottamatta. Kuitenkaan ei hammaslääkärintoimen harjoittamisoikeuden jyrkälle rajoittamiselle voitane esittää yhtä päteviä syitä.

5. Skandinavian maiden hammaslääkärit ovat kuitenkin erityis-asemassa. Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken on joulukuun 16 päivänä 1966 tehty sopimus hammaslääkärien yhteispohjoismaisista työmarkkinoista. Tämän sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset on saatettu voimaan toukokuun 5 päivänä 1967 perustuslainsäädäntöjärjestyksessä annetulla sekamuotoisella lailla ja muilta osin sopimus sekä siihen liittyvä pöytäkirja on saatettu voimaan marraskuun 17 päivänä 1967 annetulla asetuksella (SopS 59—60/67).

Sopimuksen 1 artiklassa säädetään, että sopimusvaltion kansalainen, joka on suorittanut jossakin Pohjoismaassa vaaditun hammaslääkärintutkinnon ja joka sen johdosta on saanut rajoittamattoman oikeuden hammaslääkärintoimen harjoittamiseen ja jolla sanottu oikeus on edelleen voi sopimuksessa määrätyin edellytyksin saada laillistuksen hammaslääkärintoimen harjoittamiseen muissa sopimusvaltioissa. Sama oikeus on myös sopimusvaltion kansalaisella, joka on suorittanut hammaslääkärintutkinnon muualla kuin Pohjoismaassa ja joka on saanut rajoittamattoman laillistuksen jossakin Pohjoismaassa. Sopimusvaltion hammaslääkäri, joka on laillistettu hammaslääkäriksi Suomessa, on oikeutettu hakemaan hammaslääkärinvirkaa ja saamaan sen täällä, vaikkei hän olekaan Suomen kansalainen (lain 2 § verr. sopimuksen 5 artiklaan).

Virkamiehiltä vaadittavan suomen kielen taidon osalta voidaan sopimusvaltion kansalaiselle, joka hakee hammaslääkärinvirkaa Suomessa, myöntää erivapautta ja lievennystä (lain 4 §).

6. Sairaanhoidajan toimen harjoittamista koskevat säännökset

antanut lääkärinvakuutuksen, ei tarvitse antaa hammaslääkärinvakuutusta (2 a §:n 2 mom.).

sisältyvät lokakuun 31 päivänä 1962 annettuun lakiin sairaanhoito-toimen harjoittamisesta (554/62). Lain 1 §:n 1 momentin mukaan oikeus sairaanhoitotoimen harjoittamiseen sairaanhoitajana ynnä muuna joko valtion tai kunnan tahi muun julkisen yhdyskunnan palveluksessa taikka yksityisen tai yhteisön omistamassa laitoksessa tahi yksityisenä ammatinharjoittajana on henkilöllä, jonka lääkintöhallitus, hänen suoritettuaan säädetyt opinnäytteet, sellaisena on hyväksynyt merkittäväksi sairaanhoitotoimen harjoittajista pidettyyn luetteloon. Talousvaliokunnan hallituksen esityksen johdosta antamasta mietinnöstä käy ilmi, että käsite sairaanhoitaja on puheena olevassa laissa sisällykseltään laaja, joten se käsittää sekä perus- että erikois- ja jatkokoulutuksen saaneet sairaanhoitajat.¹¹

Hallituksen esityksen perusteluista ja lain 1 §:n 1 momentin säännöksestä käy ilmi, ettei sairaanhoitotoimen harjoittajalta vaadita, että hän on Suomen kansalainen. Lain 1 §:n 3 momentin mukaan lääkintöhallitus voi hakemuksesta merkitä sairaanhoitotoimen harjoittajien luetteloon myös muualla kuin Suomessa koulutuksen saaneen henkilön, joka lääkintöhallituksen hyväksymän sairaanhoitopilaitoksen antamalla todistuksella osoittaa pätevyytensä harjoittamaan koulutustaan vastaavaa sairaanhoitotoimintaa. Hallitusmuodon 84 § estää muukalaisen sairaanhoitajan pääsemästä ainakaan joutavaan virkaan valtion tai kunnan sairaalassa. Sitä vastoin ei ole estettä sille, että vieraan valtion kansalaisuuden omaava hyväksytty sairaanhoitaja meillä otetaan yksityisoikeudellisen yhteisön palvelukseen tai että hän toimii yksityisenä ammatinharjoittajana.

Pohjoismaissa sairaanhoitokoulutuksen saaneiden henkilöiden toimeenottamismahdollisuuksia on pyritty helpottamaan sairaanhoitotoimen harjoittamisesta annetun lain 1 §:n 4 momentin säännöksellä, jonka mukaan tällaisen henkilön oikeudesta harjoittaa sairaanhoitotoimintaa Suomessa voidaan säätää asetuksella. Tämä säännös ei avaa paljon mahdollisuuksia, koska se ei ole voinut muuttaa hallitusmuodon 84 §:ää.

Pohjoismaiden kesken on kuitenkin tekeillä sopimus sairaanhoitajien yhteispohjoismaisista työmarkkinoista. Tällä tulee olemaan

¹¹ Erityis- ja jatkokoulutusta saaneita sairaanhoitajia ovat meillä lääkintävoimistelijat, terveyssisarret (L kunnallisista terveyssisarista 31.3.1944/220) ja kättilöt (L kunnan kättilöistä 31.3.1944/223).

pääpiirteissään samanlainen sisältö kuin lääkärien ja hammaslääkäreiden yhteispohjoismaisista työmarkkinoista tehdyillä sopimuksilla. Sopimusluonnoksen 5 artiklan mukaan toisen sopimusvaltion kansalainen, joka on saanut asianmukaisen koulutuksen, voitaisiin meillä nimittää myös valtion, kunnan tai muun julkisen yhdyskunnan toimeen. Lisäksi tarvitaan meillä riittävä Suomen kielen taito.

7. Yksityisen sairaanhoito- ja tutkimuslaitoksen perustamiseen ei ulkomaalainen eikä ulkomainen yhteisö voi saada lupaa. Tämä kieltö on nimenomaan lausuttu heinäkuun 24 päivänä 1964 yksityisistä sairaanhoito- ja tutkimuslaitoksista annetun lain (426/64) 2 §:n 2 momentissa. Kun muukalainen kuitenkin voi tietyn edellytyksin olla osakkaana tai jäsenenä suomalaisessa osakeyhtiössä, osuuskunnassa, yhdistyksessä tai muussa yhteisössä, hän voi olla osakkaana tai jäsenenä yhteisössä, joka perustaa yksityisen sairaanhoitolaitoksen.

8. Hammasteknikon toimen harjoittaminen on säännötetty huhtikuun 30 päivänä 1964 annetulla lailla (220/64). Lain 1 §:stä käy ilmi, että vain Suomen kansalaisella, joka on suorittanut säädetyn tutkinnon ja on merkitty lääkintöhallituksessa laillistetuista hammasteknikoista pidettävään luetteloon, on oikeus toimia täällä hammasteknikkona. Pyrkimys kotimaisen työvoiman suojelemiseen on ilmeisesti vaikuttanut siihen, että muukalaiset on suljettu pois hammasteknikon toimesta. Ennen vuoden 1964 lakia sisältyi hammasteknikon toimen harjoittamisesta säännös hammaslääkärintoimen harjoittamisesta syyskuun 27 päivänä 1935 annetun asetuksen (285/35) 3 §:ään, jossa Suomen kansalaisuutta ei ollut asetettu luetteloon merkitsemisen ehdoksi.

Hammasteknikon tointa voitaisiin hyvällä syyllä pitää myös varsinaisena elinkeinona.¹² Kun uuden lain mukaan hammasteknikko saa suorittaa myös »hammaslääkärimäistä» toimintaa, suorittaa irtohampaiden korjauksia ja itsenäisesti valmistaa kokoproteseesejakin, on toiminta tässä luettu vapaihin ammatteihin kuuluvaksi.

9. Eläinlääkärintoimen harjoittaminen on laissa pidätetty yksinomaan Suomen kansalaisille (Laki eläinlääkärintoimen harjoittamisesta annettu kesäkuun 13 päivänä 1941/423 1 ja 2 §). On huomattava, että lain säätämisen aikaan ei eläinlääkäriopintoja voitu har-

¹² Tähän viittaa myös lain sijoitus »Suomen lain» II osassa (Ta 68 b).

joittaa Suomessa, joten Suomen kansalaistenkin oli suoritettava tutkintonsa ulkomailla. Tältä kannalta ei ehkä olisi ollut syytä näin jyrkän eron tekemiseen kotimaan kansalaisten ja muukalaisten kesken.

Lakimiehen ammatti

Oikeudenkäyntiasiamiehenä toimiminen on Suomessa vanhastaan kuulunut niihin ammatteihin, joissa kelpoisuusvaatimukset, toisin kuin yleensä muualla maailmassa, ovat varsin pienet. Tämä on johdunut historiallisista syistä. Vielä nytkin saa oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n mukaan¹³ oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana toimia asianajajan ohella muu hyvämaineinen, rehellinen ja siihen toimeen kykenevä henkilö, joka hallitsee itseään ja omaisuuttaan. Aikaisemmin olivat vaatimukset vielä pienemmät. Riitti, että asiamies oli hyvämaineinen ja rehellinen eikä ollut holhottava.¹⁴ Nyt tuomioistuimissa voi harkita, kenet se pitää kykenevänä toisen asiaa ajamaan, ja voi siis estää kelvottoman henkilön esiintymästä toisen asiamiehenä.

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 § ei periaatteellisesti estä muukalaista toimimasta oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana.¹⁵ Kuitenkin aiheuttanee tarpeellisen kielitaidon puuttuminen sen, että muukalaista ei voida katsoa toimeen kykeneväksi. Toisen rajoituksen saattaa muodostaa perehtymättömyys Suomen lainsäädäntöön ja yleensä oikeusjärjestykseen. Mutta jos muukalainen on saanut lakimieskoulutuksensa Suomessa ja hallitsee kielen riittävästi, ei laki estä häntä harjoittamasta lakimiehen ammattia Suomessa siihen luetuna tuomioistuimissa asiamiehenä ja oikeudenkäyntiavustajana esiintyminen. Kuitenkin on huomattava, ettei muukalaista voida hyväksyä jäseneksi asianajajayhdistykseen eikä hän siis saa käyttää asianajajan ammattinimitystä (L asianajajista 12. 12. 1958/496 3 §:n 1 mom.).

¹³ Mainittu lainkohta on muutettu lailla 12. 12. 1958/497.

¹⁴ Virkamiesten osalta on asetettu rajoituksia oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 3 §:ssä.

¹⁵ Ks. *Tirkkonen*, Rikosprosessioikeus I, s. 400 alav. 40.

Kielenkääntäjät

Kielenkääntäjät ovat sellainen ammattikunta, johon kuuluville usein on hyödyksi, että he eivät ole oleskeluvaltion kansalaisia. Näin on laita erityisesti silloin, kun heille annetaan tehtäväksi suorittaa käännöksiä oleskeluvaltion kielestä kielenkääntäjän omalle äidinkielelle.

Tavallisten kielenkääntäjien toimintaa ei meillä ole katsottu tarpeelliseksi säännellä valtiovaltan toimenpitein. Sitä vastoin on meillä vanhastaan esiintynyt valantehneitä kielenkääntäjiä, joiden toiminta perustuu vanhoihin säännöksiin. Valantehneeksi kielenkääntäjäksi pyrkivän on ollut esitettävä maistraatille kielitodistuksensa ja vannottava kielenkääntäjävala, minkä jälkeen hänet on merkitty maistraatissa valantehneistä kielenkääntäjistä pidettävään luetteloon.

Kansainvälisen kanssakäymisen vilkastuminen ja yksityisenkin elämänpiirin kansainvälistyminen ovat korostaneet valantehneiden kielenkääntäjien merkitystä. Tämän vuoksi on katsottu tarpeelliseksi määritellä valantehneiden kielenkääntäjien asema erityisellä heitä koskevalla lailla, joka on annettu huhtikuun 28 päivänä 1967 (191/67). Lain 6 §:n mukaan valantehneen kielenkääntäjän tekemä käännös katsotaan laillisesti päteväksi, jollei sitä näytetä virheelliseksi. Lain 2 §:ssä mainituista pätevyysvaatimuksista käy ilmi, ettei valantehneen kielenkääntäjän tarvitse olla Suomen kansalainen, mutta hänen tulee olla »maassa asuva», mikä merkitsee pitkäaikaista oleskelua Suomessa. Kielitaito on osoitettava suomalaisessa kieli-instituutissa suoritettulla tutkinnolla.¹⁶ Ennen kuin hakijalle annetaan oikeus toimia valantehneenä kielenkääntäjänä, hänen on alioikeudessa tehtävä säädetty vala tai annettava vastaava vakuutus (4 §). Oikeusministeriö antaa valantehneelle kielenkääntäjälle todistuksen, josta käy selville, mistä kielestä mihin kieleen hänellä valantehneenä kielenkääntäjänä on oikeus suorittaa käännöksiä.

Kaikki kielenkääntäjät eivät ole vapaan ammatin harjoittajia, vaan heitä on myös työsuhhteessa kieliopistoissa ja yksityisillä työnantajilla.

¹⁶ Ks. L kieli-instituuttien valtioneuvoston päätös 30.12.1965/756.

ALKUTUOTANTO

1. Maatalous ja sen sivuelinkeinot

1. Edellytyksenä maatalouden ja sen sivuelinkeinojen harjoittamiselle on, että asianomaisella elinkeinonharjoittajalla on hallintaoikeus maahan esim. joko omistajana tai vuokraajana. Maanomistus on yleensä kaikkialla alun perin esiintynyt yhteisomistuksena.¹ Maa on kuulunut suvulle tai heimolle tahi muutoin samassa yhdyskunnassa eläville henkilöille. Tällaisen yhteisomistuksen vallitessa ei muukalaisella ollut mahdollisuutta päästä kiinni maahan. Yleensä maassa oleskelevat muukalaiset esiintyivätkin niihin aikoihin kauppiaina.

Asutuksen vakiintuessa syntyi yksityinen omistusoikeus kiinteistöihin, jolloin niiden merkitys myös kasvoi. Maanomistusolot ovat kautta aikojen vaikuttaneet väestö- ja yhteiskuntapoliittiseen kehitykseen. Sen vuoksi vallanpitäjät ovat katsoneet asiakseen valvoa ja säännöstellä kiinteistöjen omistusoikeutta.

Alun perin on tärkein näkökohta muukalaisten maanomistusoikeuden rajoittamiseksi ollut valtion turvallisuus.² Valtion ulkoinen turvallisuus vaatii erityisesti, ettei muukalaisille anneta lupaa hankkia kiinteistöjä rajaseudulta tai muilta strategisesti tärkeiltä paikoilta. Myös sisäinen turvallisuus vaatii, että erityisesti maatalouskiinteistöt ovat pysyvästi kotimaan kansalaisten käsissä, koska kokemus on osoittanut, että maahan sidottu väestö on yleensä vakiintuneempaa ja vähemmän altista kumouksellisille aatteille kuin esim. suurkaupunkien asukkaat.

Muukalaisten maanomistuksen rajoituksia saattavat aiheuttaa myös puhtaasti taloudelliset seikat. Halutaan varmistautua siitä, että kiinteistöillä todella harjoitetaan maataloutta antamalla maata vain maanviljelijäväestölle.

2. Kysymykseen muukalaisten oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta yritettiin saada selvyyttä Kansainliiton aikaan. Järjestön toimesta vuonna 1929 laaditun muukalaisten kohtelua kos-

¹ Ks. Hiitonen, s. 66 s.; Willgren, s. 67 s.

² Ks. Hiitonen, s. 69.

kevan sopimusluonnoksen³ 10 artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolten tuli taata toistensa kansalaisille kansallinen kohtelu mikäli koski oikeutta hankkia, omistaa tai vuokrata kiinteätä omaisuutta ja oikeus määrätä siitä samalla tavoin kuin kotimaan kansalaiset.

Kuitenkin tehtiin edellä mainittuun säännökseen artiklan seuraavissa kohdissa tärkeitä poikkeuksia, jotka itse asiassa tekivät sen merkityksettömäksi. Siten oli sopimuspuolella 3 kohdan mukaan oikeus estää muukalaisilta kiinteän omaisuuden hankinta, omistus ja nautinta tai tehdä se luvasta riippuvaksi. Toisen poikkeuksen saattoi aiheuttaa se, että muukalaiset saivat liiallisen määräysvallan valtion elintärkeisiin voimavaroihin tai vaaransivat sellaisia voimavaroja poikkeuksellisissa tapauksissa (4 kohta). Lopuksi oli yleisen edun nimessä saatava tehdä kaivoksien ja muun sellaisen kiinteän omaisuuden hankinta muukalaisten osalta luvasta riippuvaksi, edellyttäen, että ne ehdot, joilla lupia myönnettiin, oli määritelty valtion sisäisissä säädöksissä.

Yleensä on muukalaisten oikeus omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta kaksipuolisten kauppa- ja merenkulkusopimusten määräysten tai valtioiden sisäisen lainsäädännön varassa. On huomattava, että taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleis-sopimus sekä kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskeva yleissopimus eivät kumpikaan sisällä määräyksiä omaisuuden suojasta. Tämä ei tietenkään merkitse sitä, että omaisuus ja omistusoikeus olisivat täysin vailla kansainvälisoikeudellista suojaa. Varma on kuitenkin että kansainvälisen oikeusyhteisön jäsenmäärän kasvu on aiheuttanut omaisuuden oikeussuojan inflation.

Mielenkiintoinen sopimus on Yhdysvaltain ja Japanin huhtikuun 2 päivänä 1953 tekemä sopimus, jonka IV artiklan 1:a kohdan mukaan sopimuspuolet myöntävät kansalaisilleen kansallisen kohtelun maan, rakennusten ja muun kiinteän omaisuuden vuokraamisen osalta, mikäli tämä on sopusoinnussa sopimuksen mukaan sallittujen elinkeinojen ja toimien sekä asumistarkoitusten ynnä sellaisen omaisuuden hallinnan ja käytön samoin kuin muiden kiinteään omaisuuteen kohdistuvien oikeuksien kanssa, jotka toisen sopimuspuolen laki tuntee.

³ Ks. League of Nations Proceedings; sopimusta ei saatu aikaan, niin kuin on tunnettu.

Kuitenkin ovat useimmat Yhdysvaltojen osavaltiot joko perustuslaissa tai tavallisessa laissa myöntäneet pysyvästi maassa asuville muukalaisille samat oikeudet kuin omille kansalaisille kiinteän omaisuuden omistukseen ja hallintaan nähden.^{4, 5}

Ranskan lain mukaan muukalaisilla on oikeus periä, hallita ja vastaanottaa kiinteätä omaisuutta koko valtakunnan alueella samoin edellytyksin kuin Ranskan kansalaisilla.⁶

Englannin oikeuden mukaan muukalainen saa hankkia, pitää ja hallita kiinteätä omaisuutta kuten brittiläinen alamainen; muukalainen voi myös periä tällaista omaisuutta. Kiinteän omaisuuden omistaminen tai hallinta ei kuitenkaan tee muukalaista kelpoiseksi omaisuuden hallintaan perustuvaan virkaan eikä tuota valtiollista, kunnallista tai muuta äänioikeutta. Se ei myöskään tuota mitään muuta oikeutta tai etuoikeutta, ellei sitä ole nimenomaan myönnetty hänelle.⁷

Ruotsissa on muukalaisen oikeus kiinteän omaisuuden ja kaivosomaisuuden hankkimiseen tehty luvasta riippuvaksi.⁸

Jo edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että vaikka valtiolla on täysi valta määrätä kiinteän omaisuuden omistamisesta ja hallinnasta, ne eivät yleensä kuitenkaan ole kokonaan evänneet muukalaisilta oikeutta kiinteän omaisuuden hankkimiseen. Usein tällaisen omaisuuden omistaminen ja hallinta on muukalaisten osalta kuitenkin tehty luvasta riippuvaksi. Ellei valtion laissa ole nimenomaista säännöstä tai asiaa ole järjestetty valtiosopimuksin, ei muukalainen voi vaatia itselleen minkäänlaista oikeutta kiinteään omaisuuteen.

3. Maatalouden sivuelinkeinojen, karjatalouden ja metsätalouden, harjoittaminen on niin läheisesti kytkeytynyt kiinteän omaisuuden

⁴ Kalifornian valtiossa on sattunut eräitä mielenkiintoisia oikeustapauksia, joissa alituomioistuin on Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan ihmis-oikeuksia koskevien säännösten nojalla katsonut lain, joka kieltää muukalaisia hankkimasta maaomaisuutta, pätemättömäksi. Ylempi aste on kuitenkin kumonnut päätökset sillä perusteella, etteivät YK:n peruskirjan säännökset ole Yhdysvalloissa »itsestään vaikuttavia». Ks. *Schwartz*, s. 317 s.

⁵ Ks. *McKenzie* s. 336.

⁶ Laki 14/7 1819 1 art.

⁷ Kansalaisuus- ja muukalaislaki v. 1914/17 §, sellaisena kuin se on muutettuna v. 1948.

⁸ Laki 30/5 1916 1 §.

hallintaan, ettei niitä voida ajatella siitä erotettuna. Metsätaloutta voidaan tietenkin harjoittaa myös itsenäisesti maataloudesta riippumatta. Sitä vastoin metsästysoikeus ja kalastusoikeus, jotka nekin ovat kiinteään omaisuuteen kohdistuvia oikeuksia, eivät välttämättä edellytä kiinteään omaisuuden hallintaa, vaan ovat siitä irroitettavissa ja luovutettavissa. Kuitenkin voidaan niidenkin epäämiseksi muukalaisilta esittää samoja näkökohtia kuin kiinteän omaisuuden omistamisen ja hallitsemisen osalta, kuten valtion turvallisuus ja kotimaisten elinkeinojen suojelu. Metsästyshän edellyttää aseentolupaa ja myös kalastus rajavesistöissä tai ulkosaaristossa saattaa aiheuttaa vaaraa valtion turvallisuudelle.

Maatalouden ja sen sivuelinkeinojen merkitys on yleensä kaikilla vähenemässä. Tämä on luonnollista maaomaisuuden pirstoutuessa yhä pienempiin osiin väestön kasvun vuoksi ja teollisuuden merkityksen kasvaessa. Voidaanpa puhua elinkeinoelämän murroskaudesta. Tämä on johtanut siihen, että maatalous tarvitsee selviytyäkseen vaikeuksistaan melkoisia tukipalkkioita, joita valtio kuitenkin on vastahakoinen maksamaan muille kuin omille kansalaisilleen.⁹

2. Kaivos- ja louhostoiminta

1. Erinäisten kivennäisten irrottaminen maaperästä ja niiden saattaminen teollisuudessa tai suorastaan kulutusta varten käytettäviksi on vanhastaan määritelty vuoriteollisuudeksi tai vuoritoimeksi.¹⁰ Tämä määritelmä on kuitenkin liian suppea, sillä se jättää muun ohella kivenlouhinnan sekä turvepehkun, saven ja hiekanoton vuoritoimen alan ulkopuolelle katsoen niitä maatalouden sivuelinkeinoiksi. Niin kuin tämän johdosta on oikein huomautettu,¹¹ on kivenlouhinta esim. graniittilouhoksissa siksi etäällä maataloudesta, siinä kun tarvitaan erikoiskoneita ja -laitteita, ettei kivenlouhintaa voida katsoa maatalouden sivuelinkeinoksi. Tämän vuoksi on paikallaan puhua kaivos- ja louhostoiminnasta. Sitä vastoin saattaa turvepehkun, saven ja hiekanotto toisinaan olla sivuelinkeinon luontoista. Jos näet tällaisen toiminnan pääasiallisin tehtävä on palvella maatalou-

⁹ Ks. Kleppe, s. 8.

¹⁰ Willgren, s. 312.

¹¹ Ks. Hiitonen, s. 83.

den tarkoituksia, edistää sitä ja korottaa sen tuotantoa, ollaan tekemisissä sivuelinkeinon kanssa, mutta jos yrityksellä on itsenäinen taloudellinen, maataloudesta riippumaton tarkoitus, on kysymys itsestä elinkeinosta.¹²

Kun alussa mainitussa määritelmässä on kaivos- ja louhostoiminnan käsitettä rajoitettu siten, että kivennäisten maasta ottamisen tulee tapahtua teollisuutta tai suorastaan kulutusta varten, on huomautettu, että kivennäisten ja muiden kivikunnan tuotteiden maasta irrottamista tuskin tapahtuukaan muussa tarkoituksessa.¹³ Kun kivenlouhintaa ja hiekanottoa kuitenkin saattaa tapahtua myös sotilaallisessa tarkoituksessa tai väestönsuojelulaitteiden rakentamiseksi saattaa rajoitus olla paikallaan. Kaivos- ja louhostoiminta voidaan näin ollen määritellä kivennäisten ja eräiden muiden kivikunnan tuotteiden irrottamiseksi maasta niiden saattamiseksi teollisuudessa tai suorastaan kulutusta varten käytettäviksi.

2. Läänityslaitoksen perustalla syntyi aikoinaan Keski-Euroopassa käsitys hallitsijan yliomistuksesta kiinteään omaisuuteen muun ohella vuorikaivoksiin ja kivennäislöydöksiin.¹⁴ Tästä kehittyi konsessio- eli lupajärjestelmä, jonka mukaan valtiovalta saattoi luovuttaa oikeuden kivennäislöydöksen käyttämiseen sille, jonka se yksittäistapauksittain katsoi sopivimmaksi. Vapaamielisten kansantaloudellisten virtausten vaikutuksesta siirryttiin 17:n neljällä vuosisadalla niin sanotun valtausjärjestelmän kannalle. Sen mukaan oli löytäjä tietyn edellytyksin ja rajoituksin oikeutettu saamaan yksinoikeuden löydöksen käyttämiseen. Niissä valtioissa, missä valtio on julistanut omistavansa kaiken maaomaisuuden, ei valtausjärjestelmä tule kysymykseen.

»Vuoriteollisuuden» merkitys tietyn valtion talouselämälle on riippuvainen valtion luonnonrikkauksien runsaudesta. Voidaan kuitenkin sanoa, että kaikkien valtioiden alueella tavataan kivennäisiä ja muita kivikunnan tuotteita ainakin jossakin määrin. Yleisenä toteamuksena voidaan lausua, että valtiot haluavat pidättää kaivos- ja louhostoiminnan omien kansalaistensa ja kotimaan yhteisöjen käsissä. Kuitenkin on huomattava, että vaikka eräiden valtioiden alueella

¹² Vrt. *Rekola*, s. 132 s.

¹³ *Hiitonen*, ib.

¹⁴ *Ks. Willgren*, s. 314.

tavataankin runsaasti luonnonrikkauksia, niiltä puuttuu pääomia vuoriteollisuuden alkuunpanemiseksi. Tämä koskee tietysti lähinnä niin sanottuja kehitysmaita, erityisesti Aasian ja Afrikan äskettäin itsenäistyneitä valtioita. Niiden on suorastaan pakko, elleivät ne saa ulkomaisia pääomia lainaksi, myöntää toimilupia ulkomaisille yhtiöille.¹⁵

3. Yleinen kansainvälinen oikeus ei anna johtoa tutkittaessa, mitä oikeuksia muukalaisilla on päästä harjoittamaan vuoriteollisuutta. Kansainliiton toimesta laaditun muukalaisten kohtelua koskevan sopimusluonnoksen 7 artiklan 2 h-kohdan mukaan ei kansallinen kohtelu soveltunut kivennäisten hyväksi käyttämiseen. Kuitenkaan ei mitään yleissopimusta tällä alalla ole saatu aikaan.

Tältäkin osin on siis syvennyttävä tarkastelemaan kaksipuolisia kaupp- ja merenkulkusopimuksia tai muita niihin verrattavia sopimuksia. Näiden perusteella voidaan kuitenkin todeta se, mitä edellä on sanottu, nimittäin että kivennäislöydösten hyväksi käyttö on yleensä varattu kotimaan kansalaisille ja kotimaisille yhteisöille. Esimerkiksi Yhdysvaltain ja Japanin välisen vuonna 1953 tehdyn ystävyys-, kaupp- ja merenkulkusopimuksen VII artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolet myöntävät toistensa kansalaisille kansallisen kohtelun kaupp-, teollisuus- ynnä muuhun toimintaan toistensa alueella. Puheena olevan artiklan 2 kohdan mukaan sopimuspuolet kuitenkin pidättävät itselleen oikeuden tehdä rajoituksia muun ohella maan ja muiden luonnonvarojen hyväksi käyttöön.

Suomen oikeus

Yleistä

1. Suomessa kuten muuallakin on muukalaisen oikeus päästä omistamaan ja hallitsemaan kiinteätä omaisuutta alun perin ollut kytkettynä perintöoikeuteen. Tästä sisältyivät säännökset perintökaaren 15 lukuun. Jos perillinen asui ulkomailla sellaisella paikkakunnalla, missä Suomen miehellä ei ollut perintöoikeutta, ei edelli-

¹⁵ Asiaan on kiinnitetty huomiota myös Yhdistyneiden Kansakuntien elimissä, mm. 16. yleiskokouksessa.

selläkään ollut täällä perintöoikeutta, ellei hän ollut rintaperillinen ja ollut halukas asettumaan tänne asumaan (1 §). Jos ulkomaalainen perillinen asui sellaisella paikkakunnalla, missä Suomen miehellä oli perintöoikeus, oli perillisellä sama oikeus Suomessa. Jos hän tahtoi viedä perinnön pois valtakunnasta, meni kuudennes valtiolle, ellei valtiosopimuksin ollut toisin sovittu (2 §).¹⁶

2. Niin kuin edellä on huomautettu, »ulkomaalainen» tai ulkomainen yhteisö ei saa valtioneuvoston luvatta täällä hankkia tai viittä vuotta kauemmin vuokran tai muun sopimuksen nojalla hallita kiinteätä omaisuutta (1 § 1 mom.).¹⁷ Kiinteän omaisuuden hankkimisen ja hallinnan rajoitus ei kuitenkaan koske yksinomaan muukalaisia eikä ulkomaalaisia yhteisöjä. Kielto koskee ilmeisesti myös ulkomaisia julkisia viranomaisia ja laitoksia.¹⁸ Kielto on nimenomaan ulotettu myös eräisiin suomalaisiin yhteisöihin, joissa on muukalaisia osakkaina tai jäseninä. Rajoitus koskee siten suomalaista kauppayhtiötä, ja suomalaista kommandiittiyhtiötä, joissa on yhtiömiehenä tai henkilökohtaisesti vastuunalaisena yhtiömiehenä muukalainen (2 §:n 1 mom. 1 kohta), samoin kuin suomalaista taloudellista yhdistystä, jonka säännöissä ei ole kielletty ottamasta yhdistyksen jäseniksi muukalaisia tai ulkomaalaisia yhteisöjä yms. (2 §:n 2 kohta), sekä suomalaista osakeyhtiötä, jonka yhtiöjärjestykseen ei ole sisällytetty määräystä, että »ulkomaalaiset» ja ulkomaiset yhteisöt sekä 2 §:ssä mainitut suomalaiset yhteisöt saavat omistaa enintään viidennen osan yhtiön osakkeista ja että näiden osakkeiden nojalla voidaan yhtiökokouksessa äänestää enintään viidenneksellä kokouksessa edustettujen osakkeiden yhteenlasketusta äänimäärästä ja että ainakin neljään viidesosaan osakkeista on merkitty kielto luovuttaa niitä muukalaisille tai äsken mainituille yhtiöille (2 §:n 1 mom. 3 kohta verrattuna 3 §:ään).

¹⁶ Perintökaaren 15 luvun 1 ja 2 § on muutettu lailla 18.4.1952/168. Muukalaisella on Suomessa yleensä yhtäläinen oikeus perinnön saamiseen kuin Suomen kansalaisella, mutta sellaisen valtion kansalaisen osalta, missä Suomen kansalaisella ei ole perintöoikeutta tai missä hän on perinnön saajana huonommassa asemassa, kuin kotimaan kansalainen, voidaan asetuksella säätää vastaava rajoitus. Ks. s. 126 (uusi perintökaari 1:3).

¹⁷ Ks. s. 128. Mainittakoon, että aikaisemmin voimassa olleiden maanvuokraa koskevien säädösten 19.6.1902/19, 12.3.1909/12 ja 17.3.1939/75, tilalle on tullut 29.4.1966 annettu maanvuokralaki (258/66).

¹⁸ Ks. *Ollinen*, DL 1963, s. 264.

Muukalaisten ja ulkomaalaisten yhteisöjen oikeutta omistaa osuuksia suomalaisessa yhtiössä voidaan rajoittaa jyrkemmin kuin edellä on selostettu tai kokonaan kieltääkin. Valtioneuvosto näet voi, kun yleisen edun katsotaan vaativan, asettaa yhtiöjärjestyksen tai yhtiön tarkoitusta tai osakepääoman korotusta koskevan muutoksen vahvistamisen ehdoksi, ettei muukalainen eikä ulkomainen yhteisö eikä 2 §:ssä tarkoitettu suomalainen yhteisö saa omistaa yhtiön osakkeita tai että ne saavat omistaa niitä vain määrätyn osan ja että siitä otetaan määräys yhtiöjärjestykseen (3 §:n 2 mom.). Tämän säännöksen soveltaminen tulee kysymykseen esim. silloin, kun on kysymys osakeyhtiöstä, joka harjoittaa kaivostoimintaa tai jonka tuotanto on tärkeä maanpuolustuksen kannalta.¹⁹

Suomalaisen osakeyhtiön, joka lain voimaan tullessa omisti yli 500 hehtaaria maata tai tietyn suuruisen vesiputouksen, oli varustettava Suomen kansalaisille ja kotimaisille yhteisöille kuuluvat osakkeet 3 §:n 1 momentissa säädetyin kieltomerkinnöin.

3. Edellä selostetut rajoitukset eivät kuitenkaan koske ennen lain voimaan tuloa hankittua eikä perinnön, avio-oikeuden tai testamentin nojalla saatua omaisuutta (6 §). Jos kiinteistöä koskeva vuokrasuhde on huoneenvuokralain alainen, hallinta saa jatkua viittä vuotta pitemmänkin ajan (9 §). Helmikuun 10 päivänä 1961 annetun huoneenvuokralain (82/61) 2 §:ssä määrätään, että milloin huoneenvuokrasopimuksella samalla luovutetaan maa-alue huoneiston yhteydessä käytettäväksi, sovelletaan sopimukseen huoneenvuokralakia, jos maa on tarkoitettu käytettäväksi muuhun kuin maatalouteen tai laajahkoon puutarhaviljelykseen. Tällöin maa-aluekin palvelee lähinnä asumistarkoitusta ja sellaisen luovuttamiseen muukalaiselle suhtaudutaan kaikkialla myönteisemmin kuin muunlaiseen kiinteistön käyttöön. Huomattava on myös, että vaikka voimassa olevan maankäyttölainsäädännön mukaiset toimenpiteet väestön toimeentulomahdollisuuksien ja asunto-olojen parantamiseksi on tarkoitettu vain Suomen kansalaisten hyväksi, niin muukalaisellekin voidaan myöntää asuntolaina asuinrakennuksen rakentamista varten, jos valtioneuvosto on antanut siihen luvan.²⁰

¹⁹ Lain säätämiseen on johtanut pelko taloudellisesta riippuvuudesta, joka saattaisi johtaa poliittiseen riippuvuuteen. Ks. *Drockila*, s. 198.

²⁰ Maankäyttölaki 16. 8. 1958/353 1 §.

4. Ahvenanmaan maakunnassa on kiinteistön hankkimisoikeudesta voimassa erityissäännöksiä. Nämä johtuvat joulukuun 28 päivänä 1951 annetulla Ahvenanmaan itsehallintolailla (Ask 670/51) maakunnalle suodusta itsehallinnosta ja autonomiasta. Jos Ahvenanmaan maakunnassa sijaitseva kiinteistö siirtyy muulla saannolla kuin perintönä tai pakkolunastuksen nojalla henkilölle, jolla ei ole Ahvenanmaan kotiseutuoikeutta tahi yhteisölle tai säätiölle, jonka kotipaikka ei ole vähintään viiden vuoden aikana ollut maakunnassa taikka jonka hallituksen kaikilla jäsenillä ei ole Ahvenanmaan kotiseutuoikeutta, on itsehallintolain 5 §:n 1 momentin mukaan maakunnalla tai sillä kunnalla, missä kiinteistö sijaitsee, tahi yksityisellä henkilöllä, jolla on Ahvenanmaan kotiseutuoikeus, valta lunastaa kiinteistö. Jollei hinnasta sovita, on tuomioistuimen vahvistettava se saannon tapahtuessa vallitsevan hintatasaon mukaan.²¹ Maakunnanhallitus voi kuitenkin, milloin syytä on, yksittäistapauksissa harkintansa mukaan myöntää luvan kiinteistön hankkimiseen Ahvenanmaalla. Tällöin ei kenelläkään ole lunastusoikeutta (5 §:n 2 mom.). — Ahvenanmaan kotiseutuoikeus saavutetaan yleensä sillä perusteella, että henkilö on keskeytymättä viisi vuotta asunut maakunnassa. Vaimo saa kotiseutuoikeuden avioliiton perusteella sekä aviolapsi, mikäli sen isällä tai äidillä on Ahvenanmaan kotiseutuoikeus. Henkilö, joka tulee vieraan valtion kansalaiseksi, tai joka viisi vuotta asuu vakinaisesti maakunnan ulkopuolella, menettää kotiseutuoikeuden (3 §).

Maatalous ja karjanhoito

1. Kun muukalainen on laillisessa järjestyksessä saanut oikeuden omistaa ja hallita maalaiskiinteistöä, on hän oikeutettu ilman työlupaa harjoittamaan siellä maanviljelystä (Ulkomaalaisasetuksen 29 §:n 2 kohta). Vaikka puheena olevan lainkohdan sanamuoto viittaa vain maanviljelykseen, tuntuu ilmeiseltä, että maanviljelys on tässä käsitettävä laajassa merkityksessä. Sillä siis tarkoitetaan maata-

²¹ Tarkempia säännöksiä lunastusoikeuden käyttämisestä ja etuoikeudesta lunastukseen on annettu lailla lunastusoikeuden käyttämisestä Ahvenanmaan maakunnassa olevaa kiinteistöä luovutettaessa 28.12.1951/671.

loutta, johon varsinaisen maanviljelyksen lisäksi luetaan karjanhoito ja metsätalous sekä myös metsästys ja kalastus, jotka ovat olennaisia maatalouden sivuelinkeinoja.²²

Ellei ole kysymys aivan pienistä viljelyksistä, maatalous tuottaa ylijäämää, joka ei kulu viljelijän perheen eikä kotieläinten kulutukseen eikä siemeneksi. Viljelijän on silloin saatava luovuttaa ylijäämätuotto yleiseen kulutukseen. Tällaiseen ei kuitenkaan tarvita elinkeinolupaa, vaan elinkeinolain (122/19) 14 §:n mukaan maalaiskiinteistöjen omistajilla ja haltijoilla on oikeus ilman erityistä ilmoitusta itse tai muiden avulla sekä kaupungissa että maalla pitää kaupan kaikkea, mitä heidän tiloiltaan saadaan tai mitä he tai heidän kotiväkensä kotiteollisuutena valmistavat. Jos muukalaiselle on annettu lupa omistaa tai hallita maalaiskiinteistöä, hänelle kuuluu edellä selostettu oikeus, koska tilan tuotteiden myyminen kuuluu järkevään maatalouteen. Tällaista kauppaa ei pidetä liikkuvana kauppana, joka on sallittu vain Suomen kansalaiselle.²³

2. Suomessa karjanhoitoa ei yleensä harjoiteta täysin itsenäisenä elinkeinona, vaan se liittyy läheisesti maatalouteen tämän sivuelinkeinona. Siitä ei sen vuoksi ole annettu erityissäännöksiä. Kuitenkin on annettu eräitä säännöksiä, jotka välillisesti edistävät karjanhoitoa. Tällaisia ovat säännökset aitausvelvollisuuden helpottamisesta, rodun huonontumisen ehkäisemisestä sekä maataloustuotteiden menekin turvaamisesta.²⁴

3. Erityisasemassa on poronhoito, jota Lapissa harjoitetaan itsenäisenä elinkeinona. Kesäkuun 4 päivänä 1948 annetun poronhoitolain (444/48) 3 §:n 1 momentin mukaan ei muukalaiselle kuuluvia poroja saa ottaa hoitoon Suomen alueella. Vain luvallisella matkalla maassa liikkuva muukalainen saa antaa ajo- ja vetoporojen syödä valtion mailla, jos hänen kotimaansa raja on kauempana kuin kilometrin päässä siitä tiestä, millä hän liikkuu. Kuitenkaan ei hän saa samalla paikalla viipyä pitempään kuin vuorokauden, jollei epä-

²² Metsästys ampuma-asein edellyttää aseenkantolupaa.

²³ Laki liikkuvasta kaupasta 8.7.1961/389 27 §; vrt. 28 §.

²⁴ Ks. L tilusten rauhoittamisesta kotieläinten vahingonteolta 18.2.1921/47; A siitä, mitä oriidien laskemisessa laitumelle on noudatettava 17.12.1888/44; A sonnien laitumelle laskemisesta 28.10.1915/72; margariinivalmistelaki 19.8.1932/240.

edullinen sää tai muut erityiset syyt pakota häntä viipymään pitempään. Sellainen oikeus ei taas kuulu niille naapurivaltioiden asukkailla, jotka siirtäessään poroja paikasta toiseen kulkevat Suomen alueen poikki muita kuin valtioiden yhteisiä teitä pitkin (3 §:n 2 mom.). Jos toisenlaisesta menettelystä tai Suomen alueen käyttämisestä on erityisesti sovittu toisen valtion kanssa, on sopimusta noudatettava (3 §:n 3 mom.).

Poronhoitoa harjoitetaan myös naapurimaissa Ruotsissa ja Norjassa, joiden kanssa on tehty erityisiä porosopimuksia. Ruotsin kanssa toukokuun 9 päivänä 1925 tehdyn porosopimuksen (SopS 1/26) mukaan on Ruotsin lappalaisille myönnetty lupa muuttaa poroineen Suomen alueen kautta vuosittain tiettyinä aikoina ja tiettyjä teitä pitkin Norjassa olevaan Tromssan lääniin samoin kuin palata sieltä käyttääkseen heille siellä myönnettyä laiduntamisoikeutta. Siirtyminen on suoritettava tarpeettomitta viivytyksittä ja yleensä mikäli mahdollista kolmen vuorokauden kuluessa. Tämä siis tietää Ruotsin lappalaisille myönnettyä lyhytaikaista laiduntamisoikeutta. Poron syötön ohella on poromiehillä oikeus matkan aikana ottaa tietynlaisia polttopuita. Ruotsin valtio suorittaa Suomen valtiolle vuosittain korvausta määräsunnan edellä mainituista eduista ja muuton valvonnasta aiheutuvista kuluista.

Suomen ja Norjan kesken on tehty maaliskuun 18 päivänä 1952 sopimus poroaitojen rakentamisesta ja kunnossapidosta sekä muista toimenpiteistä porojen estämiseksi ylittämästä Suomen ja Norjan valtakuntien rajaa (SopS 12 ja 19/52, 31/58), jonka sopimuksen tarkoituksena on ehkäistä porojen laiduntaminen toisen sopimuspuolen alueella. Se määrää poroaitojen rakentamisvelvollisuuden ja korvausvelvollisuuden rajan ylittäneiden porojen aiheuttamista vahingoista. Myös Suomen ja Neuvostoliiton kesken on kesäkuun 4 päivänä 1965 tehty porosopimus (SopS 5/66), jonka mukaan porotokkien valvonta raja-alueilla on järjestettävä siten, että porojen pääseminen valtakunnanrajan yli mikäli mahdollista estyy.

Poronhoidon edistämiseksi on annettu eräitä säännöksiä.²⁵

²⁵ Ks. L petoeläinten tappamien porojen korvaamisesta 23.11.1956/656. ja maatalousministeriön päätös samasta asiasta 28.12.1966/656.

Metsätalous

Metsätalouden harjoittaminen on muukalaisille sallittua sikäli kuin heille on myönnetty oikeus omistaa tai hallita kiinteätä omaisuutta, johon sisältyy myös metsää.

Tarkasteltaessa muukalaisen oikeutta omistaa ja hallita metsäomaisuutta on huomattava, että Suomen metsät ovat omistukseltaan ja hallinnaltaan: a) valtion metsiä, b) kunnallisia metsiä, jotka kuuluvat maalais-, kauppala- tai kaupunkikunnille, c) yhteismetsiä, jotka kuuluvat useille maatiloille yhteisesti tai jotka on muuten asetettu yhteisen hallinnon alaisiksi, d) yksityisiä metsiä (syyskuun 3 päivänä 1886 annetun metsälain 29/86 1, 2 ja 3 luku).

Sen merkityksen vuoksi, mikä metsätaloudella on Suomen elinkeinoelämälle, on metsänkäytölle asetettu eräitä rajoituksia, joiden tarkoituksena on metsän hävittämisen estäminen ja metsän säilyttäminen metsärajan alenemisen ehkäisemiseksi sekä asutuksen ja viljelyn suojaamiseksi ynnä muista sellaisista syistä. Tätä tarkoitusta palvelee ensiksikin edellä jo mainittu laki ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (219/39). Tällaisia rajoituksia sisältävät muun ohella myös yksityismetsälaki (15. 9. 1967/412) ja laki suojametsistä (11. 8. 1922/196).

Metsästys

1. Metsästys määritellään tavallisesti kesyttömäin nisäkkäiden ja lintujen pyydystämiseksi, joko niiden aiheuttamien vahinkojen ehkäisemiseksi tai puhtaasti taloudellisessa tarkoituksessa, lähinnä kulu-tukseen luovuttamiseksi. Oikeudellisesti käsittää metsästys myös kesyttömien lintujen munien talteen ottamisen.²⁶

Metsästysoikeus on yleensä alueen omistusoikeuteen liittyvä oikeus (Metsästyslaki 13. 4. 1962/290, 1 §). Kiinteistöön kuuluu maa- ja vesialueen ohella yläpuolella oleva ilmatila.^{26a} Kun maa annetaan vuokralle, siirtyy metsästysoikeus vuokramiehelle vain, jos siitä on vuokrasopimuksessa nimenomaan sovittu (2 §).

²⁶ Willgren, s. 270.

^{26a} Kytömaa, s. 15.

Metsästysoikeus voidaan antaa vuokralle myös erikseen. Sopimus on silloin tehtävä määräajaksi, vähintään viideksi ja enintään 25 vuodeksi sekä laadittava kirjallisesti ja todistajain allekirjoitettava (6 §). Laki ei määrää, että metsästysoikeus voitaisiin vuokrata vain Suomen kansalaiselle. Tähän tapaukseen ei myöskään voida soveltaa edellä selostettua lakia ulkomaalaisten ja eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (219/39), sillä tässähän ei ole kysymys kiinteän omaisuuden vaan oikeuden vuokraamisesta. Muukalaisellakin on siis mahdollisuus vuokrata itselleen metsästysoikeus ja harjoittaa metsästystä Suomessa. Mikäli metsästys tapahtuu ampuma-asetta käyttäen, niin kuin yleensä on laita, tulee muukalaisella myös olla lupa ampuma-aseen ja ampumatarvikkeiden hallussapitoon, joka metsästysaseenkin ollessa kysymyksessä myönnetään vain luotettavalle ja huolelliselle henkilölle (A ampuma-aseista ja ampumatarpeista 27.1.1933/34 5 luku).

2. Metsästyslain 4 §:n 1 momentin mukaan on jokaisella Suomen kansalaisella metsästysoikeus merellä kylänrajan ulkopuolella sekä niillä merenrantavesillä ja niillä saarilla ja luodoilla, jotka kuuluvat valtiolle, mutta eivät ole minkään tilan omia eivätkä erityisillä ehdoilla kenenkään hallussa, mikäli ei toisin ole säädetty tai vastedes säädetä. Säännöksen mukaan on nyt selvä, ettei muukalaisella ole sanotuilla paikoilla metsästysoikeutta. Vuoden 1898 metsästyksestä annetun asetuksen (45/98) 6 §:n mukaan »jokainen Suomenmaan asukas» oli oikeutettu metsästäämään edellä mainituilla paikoilla ja tämä säännös tulkittiin niin, että se tarkoitti jokaista maassa asuvaa kansalaisuuteen katsomatta.²⁷

Oikeus metsästää valtion viranomaisten hallinnassa ja hoidossa olevilla valtion mailla voidaan antaa luvan nojalla käytettäväksi tai vuokrata, jolloin lähinnä on otettava huomioon paikallisen sekä metsästyksmaata vaille olevan väestön etu. Eräissä Pohjois-Suomen kihlakunnissa ja kunnissa on paikallisilla asukkailla oikeus metsästää edellä tarkoitetuilla valtion mailla, mikäli niiden käytöstä ei laissa ole toisin säädetty tai vastedes säädetä (3 §). Metsästysoikeus isolla

²⁷ Hiitonen, s. 74. — Ståhlberg II, s. 711, huomauttaa, että v. 1898 asetuksen 6 §:n säännös merkitsisi poikkeusta maanomistajan metsästysoikeudesta, millä hän nähtävästi on tarkoittanut, että metsästysoikeus ei tällöin ollut sidottu maanomistukseen.

järvenselällä kylänrajan ulkopuolella sekä siellä olevilla valtiolle kuuluvilla saarilla ja luodoilla on järvenselkään rajoittuvissa kunnissa asuvilla (4 § 2 mom.). Jos muukalainen asuu tällaisessa kunnassa, voidaan esittää kysymys kuuluuko hänellekin puheena olevissa lainkohdissa mainittu metsästys oikeus. Kun 4 pykälän 1 momentissa puhutaan nimenomaan Suomen kansalaisesta, mutta sanotun pykälän 2 momentissa ja 3 §:ssä ei ole mainittu kansalaisuusehtoa, seuraa siitä, että muukalaisenkin on katsottava saavan harjoittaa metsästystä viimeksi mainittujen lainkohtien tarkoittamissa tapauksissa. Edellytyksenä on tietenkin, että muukalainen todella asuu kunnassa eikä vain oleskele siellä tilapäisesti sekä että hänellä on ne ominaisuudet, jotka vaaditaan aseenkantoluvan myöntämiseen. Esitettyä käsitystä puoltaa sekin, että milloin on kysymys metsästämisestä Suomea ympäröivällä merialueella, ovat metsästys oikeuden pidättämiseen omille kansalaisille ilmeisesti olleet vaikuttamassa maanpuolustuskohdat, joille ei ole tarvinnut panna erityistä painoa, silloin kun on kysymys metsästyksestä sisämaassa.

3. Metsästys oikeuden laajennusta, myös muukalaisen kohdalla, tietää se, että jokaisella on oikeus mennä pyydystämään karhua, sutta ja ahmaa sellaisellakin alueella, jolla hänellä ei ole oikeutta metsästää tai jolla metsästystä ei saa harjoittaa. Tällöin ei kuitenkaan saa metsästys oikeuden haltijan ja maanomistajan tai haltijan luvatta käyttää rautoja tai muita pyyntilaitteita taikka myrkytettyä syöttiä (12 § 1 mom.). Edellä lausuttu koskee myös hyljettä meren rannikolla ja merialueella (12 § 2 mom.). Ja jos sellainen riistaeläin, joka ei minään aikana vuodesta ole rauhoitettu, tulee pihaan puutarhaan, kylvöpellolle, kasvussa olevalle viljelykselle tai kalanviljelyslammikolle, on tämän haltijalla oikeus vahingon estämiseksi siellä tappaa eläin ja pitää se, vaikkakin metsästys oikeus kuuluu toiselle tai metsästystä ei alueella saa harjoittaa (14 §). Vastaavanlainen »metsästys oikeus» vahinkojen estämiseksi on myös jänikseen, oravaan, kärppään, hilleriin, vesilintuihin, saukkoon, vesikkoon ja piisamiin nähden näiden rauhoitusajanakin (15 §). Muualla kuin omistajan pihamaalla tai puutarhassa irrallaan tavatun kissan saa kuka tahansa tappaa. Irrallaan olevan tai villiintyneen minkin saa maan tai veden omistaja tai haltija ja metsästys- tai kalastus oikeuden haltija alueellaan tappaa ja pitää (16 §).

4. Metsästyksen harjoittamiseen on yleensä oikeutettu vain se, joka on suorittanut säädetyn riistanhoitomaksun. Riistanhoitomaksun suorittamista ei kuitenkaan vaadita silloin, kun kysymyksessä on vain vahinkoeläinten hävittäminen (49 §:n 1 mom.). Metsästä-mässä oltaessa on riistanhoitomaksun suorittamisesta annettu kuitti pidettävä mukana ja vaadittaessa näytettävä muun ohella metsästyksenvarhijalle, maan omistajalle ja haltijalle sekä metsästysoikeuden haltijalle (50 §:n 2 mom.).

Riistanhoitomaksu, joka menee valtiolle, on kaikilta sama kahdeksan nykymarkkaa vuodessa, mutta valtioneuvostolla on oikeus korottaa se muuttuneiden olosuhteiden vaatiessa kahteenkymmeneen nykymarkkaan (49 §:n 2 mom.). Vuoden 1934 metsästyslain mukaan oli muukalaisten suoritettavaksi määrätty korkeampi riistanhoitomaksu kuin kotimaan kansalaisten. Tällainen menettely oli esimerkki siitä, että muukalaisia voidaan syrjiä tietyillä aloilla, kuten juuri maksujen osalta.²⁸

Kalastus

1. Kalastuksella ymmärretään kalojen ja niitä alempien vesieläinten pyyntiä. Varsinaisesta kalastuselinkeinosta voidaan puhua silloin, kun kalastussaaalis saatetaan käyttö- tai säilytys- tahi myyntikuntoon.²⁹ Kalastus voidaan sen harjoittamispaikan mukaan jakaa merikalastukseen ja sisävesikalastukseen.³⁰ Toisinaan käytetään kolmijakoa: ulkomerikalastus, rannikkokalastus ja sisävesikalastus.³¹ Oikeudelliselta kannalta on kalastuksesta erotettava kalakauppa itsenäisenä elinkeinona.³²

2. Kalastusoikeus on järjestetty pääpiirteissään samaan tapaan kuin metsästysoikeus. Syyskuun 28 päivänä 1951 annetun kalastuslain (503/51) 1 §:n mukaan kuuluu kalastusoikeus tietyin poikkeuksin alueen omistajalle, siis muukalaisellekin. Kalastusta voidaan siis harjoittaa maatalouden sivuelinkeinona, mutta myös itsenäisesti (kalastustiloilla).

²⁸ Ks. *Sainio I*, s. 66.

²⁹ Ks. *Willgren*, s. 262.

³⁰ *Willgren*, ib.

³¹ *Hiitonen*, s. 75.

³² *Willgren*, s. 262.

Meressä kylän rajain ulkopuolella sekä niissä merenrantavesissä samoin kuin niiden meren saarien ja luotojen luona, jotka kuuluvat valtiolle, mutta eivät ole minkään tilan omia eivätkä erityisillä ehdoilla kenenkään hallussa, on jokaisella Suomen kansalaisella oikeus harjoittaa kalastusta, mikäli ei toisin ole määrätty tai vastedes määrätä. Kotitarve- ja virkistyskalastukseen on Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kansalaisilla sama oikeus (2 § 1 mom.). Kun muilla muukalaisilla ei siis ole puheena olevaa kalastusoikeutta, on Pohjoismaiden kansalaiset asetettu etuoikeutettuun asemaan muihin muukalaisiin nähden.

Eräissä tapauksissa on kuitenkin muukalaisillekin yleensä myönnetty kalastusoikeus, joka on vesialueen omistuksesta tai hallinnasta riippumaton. Järven selällä kylärajain ulkopuolella on siihen ulottuvassa kunnassa asuvalla oikeus harjoittaa onkimista ja muuta koukkukalastusta. Kuntien on yhteisesti päätettävä, saadaanko sanotussa järvenosassa harjoittaa muutakin kalastusta (3 §).

Kunnassa olevalla vesialueella on jokaisella kunnassa asuvalla oikeus harjoittaa onkimista paitsi lohi- ja siikapitoisten vesistöjen koskissa ja virtapaikoissa, rauhoituspiireissä ynnä muissa sellaisissa paikoissa (4 § 1 mom.).³³

Meren ulkosaaristossa ja aavaa selkää vastassa olevalla kylään kuuluvalla vesialueella on jokaisella kylässä asuvalla oikeus harjoittaa onkimista ja muuta koukkukalastusta, ei kuitenkaan eräillä luetelluilla pyyntivälineillä. Kuitenkin saa jokainen kunnassa asuva harjoittaa verkoilla muikun, silakan ja kilohailin pyyntiä (4 § 2 mom). Maatalousministeriö on erityisen syiden vaatiessa oikeutettu määrättyllä alueella rajoittamaan 1 ja 2 momentissa tarkoitettua kalastusta tai sen kokonaan kieltämään. »Kunnassa asuva» tarkoittaa ilmeisesti myös muukalaista, joka pysyvästi asuu kunnassa joko kiinteistön omistajana tai muuten. Tätä käsitystä tukee sekin, että 2 §:ssä puhutaan nimenomaan »Suomen kansalaisesta», mutta 3 ja 4 §:ssä ei mainita kansalaisuutta kalastusoikeuden edellytyksenä.

Kalastusoikeus voidaan vesialueen omistus- tai hallinto-oikeudesta irrotettuna antaa vuokralle. Jos vuokraoikeus ei rajoitu kotitarvetai virkistyskalastukseen, on vuokrasopimus tehtävä määräajaksi, viidestä kahteenkymmeneenviiteen vuoteen, sekä laadittava kirjallisesti

³³ Ranta-alueen omistajalle tai haltijalle ei kuitenkaan saa tuottaa haittaa.

ja todistajain allekirjoitettava (8 § 1 mom.). Laki ei aseta estettä sille, että vuokraoikeus luovutetaan muukalaiselle.

Kalastusoikeuden rajoitusta tietää 53 §:n määräys, jonka mukaan kalastusoikeuden haltijan on järjestettävä kalavetensä hoito ja kalastus siten, että kala- ja rapukannan säilyminen on turvattu. Määräys koskee sekä kotimaan kansalaisia että muukalaisia samalla tavoin.

Huomattava on vielä, ettei kukaan 16 vuotta täyttänyt henkilö saa harjoittaa muuta kalastusta kuin onkimista siihen kuntaan kuuluvalla vesialueella, jossa hän asuu, ellei hän tai joku hänen ruokakuntaansa kuuluva ole suorittanut kalastuksenhoitomaksua ja hänellä ole todisteena mukanaan maksusta annettua kuittia. Saman ruokakunnan puolesta riittää yksi kalastuksenhoitomaksu (83 § 1 mom.).

Kalastuksenhoitomaksun kohdallakaan ei muukalaisia ole syrjitty, sillä maksu on kaikille sama (83 § 2 mom.).³⁴

Vieraiden valtioiden lähetystöjen ja palkattujen konsulivirastojen ulkomaalainen henkilökunta sekä hallituksen vieraat voidaan vapauttaa kalastuksenhoitomaksun suorittamisesta (83 § 3 mom.).

Erityisin sopimuksin on säännöstetty kalastus Suomen ja Ruotsin sekä Suomen ja Norjan välisissä rajavesissä.³⁵

³⁴ Maksu on 2 nykymarkkaa. Valtioneuvostolla on valta muuttuneiden olosuhteiden vaatiessa korottaa maksu enintään 10 nykymarkkaan vuodessa.

³⁵ Suomen ja Ruotsin kesken on 10.5.1927 tehty sopimus yhteisen lohenkalastuksen järjestämisestä Tornion ja Muonionjoessa (SopS 30/27). Sopimusta on muutettu v. 1933 (SopS 3/33 ja 11/33). Sopimuksen mukaan lohenkalastusta harjoitetaan molempien sopimuspuolten yhteiseen laskuun ja kummallekin sopimusvaltiolle kuuluu puolet kalastuksesta. Kun Ruotsin puolella valtion oikeus lohenkalastukseen on saatettu riitaiseksi, on Suomen ja Ruotsin kesken 8.9.1966 tehty Selityskirja sopimuksen soveltamisesta (SopS 34/66). Norjan kanssa on 20.5.1953 tehty Tenojoen kalastuspiirin kalastussääntöä koskeva sopimus (SopS 11/53). Sopimuksen mukaan tulee jokaisen, joka haluaa kalastaa vavalla tai uistimella siinä kalastuspiirin osassa, missä valtakuntien raja kulkee, lunastaa itselleen kalastuskortti, joka oikeuttaa kalastamaan myös toisen sopimuspuolen alueella. Kuitenkaan ei kalastuskortti vapauta noudattamasta voimassa olevia maahantuloa ym. koskevia määräyksiä. Kalastuskorteista saadut tulot jaetaan tasan sopimuspuolten kesken.

Kotiteollisuus

Maatalouden yhteydessä harjoitetaan usein muutakin työtä kuin sen varsinaisia sivuelinkeinoja. Milloin tämä saa sellaisia muotoja, että tavaroita valmistetaan muun kotityöskentelyn ohella käyttämättä siinä apuna muuta kuin kotiväkeä eli vaimoa ja lapsia tai sellaista kotiväkeä, joka on varsinaisesti palkattu muuta tarkoitusta kuin tuota valmistusta varten, puhutaan kotiteollisuudesta.³⁶ Näin saatetaan valmistaa esim. rekiä, mattoja, ryijyjä ym.

Toisinaan erotetaan kotiteollisuus (ruots. *hemslöjd*) ja »puhdetyöt» (*hemflit*).³⁷ Edellisen luonteeseen kuuluu, että sillä saatetaan hankkia pääasiallinen elatus. Sille on tunnusomaista, että sitä jollakinseudulla harjoitetaan yleisenä kansanammattina taikka että sen tuotteet noudattavat kansanomaista makua. Puhdetöille on ominaista se, että niitä tehdään vapaa-aikana.

Maassa oleskeleva muukalainen saa esteettä harjoittaa kotiteollisuutta, mutta tuotteiden kaupittelu saattaa vaatia erityisjärjestelyjä, joista tarkemmin jäljempänä.³⁸

Kaivos- ja louhostoiminta

1. Suomessa esiintyy pyrkimys lukea kaivos- ja louhostoiminta (vuoritoimi) varsinaisiin elinkeinoihin kuuluvaksi. Elinkeinon harjoittamisen oikeudesta annetun lain (122/19) 3 §:n 1 -kohdassa^{38a} mainitaan säännöstettyjen elinkeinojen joukossa kaivosten ja malmisuonten käyttämistä varten perustetut laitokset.

On myös huomautettu vuoritoimen ja teollisuuden välisestä yhtäläisyydestä siinä, että kummassakin on pääoman ja konevoiman käytöllä erittäin suuri merkitys, minkä vuoksi vuoritoimi on katsottu »kiinteistöoikeuden» ja elinkeino-oikeuden välimuodoksi.³⁹

Kun eräät tutkijat toisaalta ovat lukeneet vuoritoimen alkutuo-
tantaan kuuluvaksi sillä perusteella, että se taloustieteellisesti on

³⁶ *Ståhlberg*, m.t., s. 718; ks. myös *Hiitonen*, s. 82.

³⁷ Ks. *Berglund*, s. 138.

³⁸ Ks. s. 263.

^{38a} Sellaisena kuin sanottu lainkohta on muutettuna lailla 12.12.1941/858.

³⁹ *Willgren*, s. 313.

luonteeltaan alkutuotantoa,⁴⁰ ei tässä ole katsottu aiheelliseksi poiketa heidän esittämästään elinkeinojen jaoittelusta.

2. Suomen oikeus ei sisällä varsinaisia hiekan, saven ja turpeen ynnä muiden sellaisten maalajien ottamista koskevia säännöksiä.⁴¹ Selvää on, että milloin muukalainen on laillisesti saanut omistus-oikeuden maalaiskiinteistöön, hän on oikeutettu harjoittamaan kaikkia maatalouden sivuelinkeinoja, niin kuin edellä on huomautettu. Mutta voidaan kysyä, onko hän oikeutettu harjoittamaan edellä mainittujen maalajien ottoa siinä laajuudessa, että se on katsottava itsenäiseksi, maataloudesta erilliseksi yritykseksi, milloin hän käyttää siihen omaa kiinteistöään, joka sijaitsee alueella, missä tällainen toiminta yleensä on sallittu.⁴² Ja voiko muukalainen ostaa tai vuokrata pelkän hiekan-, saven- tai turpeenottopaikan harjoittaakseen sillä ansiotoimintaa? Kun lain määräyksellä »kiinteistöstä» selvästi tarkoitetaan myös määräälaa kiinteistöstä, on katsottava, että valtioneuvoston lupa on tarpeen, jos muukalainen ostaa tai vuokraa viittä vuotta pitemmäksi ajaksi edellä mainitunlaisen kiinteistön osan. Mutta jotta muukalainen olisi oikeutettu harjoittamaan itsenäistä elinkeinoa, hänen on hankittava vielä elinkeinolain 2 §:ssä tarkoitettu lupa. Tätä käsityskantaa tukee myös elinkeinolain 14 §. Hiekkaa, savea ja turvetta ei voida katsoa maalaistuotteeksi, jota saadaan pitää kaupan kaupungissa tai maalla.

3. Mitä tulee varsinaiseen kaivostoimintaan, luetaan se niin kuin edellä jo on huomautettu, säännöstelyihin elinkeinoihin (Elinkeinolain 3 §:n 1 kohta). Tarkemmat säännökset kaivostoiminnan aloittamisen ja harjoittamisen ehdoista sisältyvät maaliskuun 24 päivänä 1943 annettuun kaivoslakiin (273/43). Kaivoslain 1 §:n 2 momentin mukaan saa »ulkomaan kansalainen sekä ulkomainen yhtiö, osuuskunta, yhdistys, tai muu yhteisö» ainoastaan valtioneuvoston yksittäistapauksittain antamalla luvalla ja valtioneuvoston tarpeelliseksi katsomilla ehdoilla vallata kivennäislöydöksiä Suomessa sekä hankkia ja käyttää jo vallattuja löydöksiä. Sama koskee maan tai rakennuksen omistajan oikeutta luovuttaa toiselle oikeus vallata löydös alueella, missä sitä ei saa vallata ilman maanomistajan suostumusta

⁴⁰ Huitonen, s. 84; Ståhlberg II, s. 714.

⁴¹ Vero-oikeus kuitenkin sisältää säännöksiä tällaisista etuuksista. Ks. Rekola, s. 147.

⁴² Esteitä saattaa asettaa esim. laki suojametsistä 11.8.1922/196.

taikka maanomistajan oikeutta osuuteensa valtauksesta, joista oikeuksista säädetään 91 §:n 2 momentissa. Huomattava, on, että kaivoslain edellä selostettu kohta käyttää sanontaa »ulkomaan kansalainen», kun Suomen laeissa yleensä puhutaan »ulkomaalaisesta», milloin tarkoitetaan muukalaista. Puheena olevan lainkohdan sanonnalla tarkoitetaan ilmeisesti, että ulkomaalaisen tässä yksittäistapauksessa tulee nimenomaan olla jonkin tietyn valtion kansalainen, joten kansalaisuudeton henkilö ei tulle kysymykseen. Sanontaa ei voitane tässä katsoa vain lainsäätäjän tavanomaiseksi epätasällisyydeksi muukalaisista puhuttaessa. Vaikea on kuitenkin käsittää, miksi ei esim. Suomessa syntynyt, vain suomea puhuva ja täällä ehkä asevelvolliseksi määrätty kansalaisuudeton henkilö voisi saada kaivoslain 1 §:n 2 momentissa tarkoitettua lupaa. Lainkohdan sanamuoto määrää kuitenkin toisin. Kaivoslain 1 §:n 2 momentti koskee myös suomalaista yhtiötä, joka vain erityisellä luvalla saa hankkia kiinteätä omaisuutta Suomessa.

Sen, joka tahtoo vallata kivennäislöydöksen, tulee hakea valtauskirja siihen alueeseen, jolla löydös on (5 §).⁴³ Valtaaja voi ennakolta varata itselleen etuoikeuden löydökseen tekemällä siitä ilmoituksen sijaintipaikan nimismiehelle. Valtauskirjaa on sitten haettava 60 päivän kuluessa siitä kuin ilmoitus tehtiin (7 §). Ellei hakijalla ole oikeutta valtaukseseen Suomessa tai kysymyksessä olevalla paikkakunnalla tahi jos hakemus on muun ohella vastoin 1 §:n säännöksiä, on hakemus hylättävä.

Jos valtausalueella on vallattavissa olevaa teknilliseen käyttöön soveltuvaa kivennäistä niin runsaasti, että löydöstä todennäköisesti voidaan käyttää kaivostyöhön, on valtaaja tai se, jolle hänen oikeutensa on siirtynyt, samoin maanomistaja, jos hän on ilmoittautunut käyttämään osuuttaan, oikeutettu eri hakemuksesta saamaan kaivospiirin määräksi löydöksen hyväksi käyttämistä varten (20 § 1 mom.).⁴⁴

Jos siis muukalainen on saanut luvan vallata löydöksen, ei hän tarvitse uutta valtioneuvoston lupaa, vaan riittää kauppa- ja teollisuusministeriölle osoitettu hakemus. Mutta jos hän myöhemmin hankkii tai käyttää jo vallattuja löydöksiä tai maanomistajalle kuu-

⁴³ Valtauskirjaa haetaan kirjallisesti kauppa- ja teollisuusministeriöstä.

⁴⁴ Hakemus tehdään kauppa- ja teollisuusministeriöön (21 §).

luvia oikeuksia, on hänen haettava lupa valtioneuvostolta, niin kuin 1 §:n 2 momentissa säädetään.

Maanomistaja on oikeutettu ottamaan valtaajan kanssa puoleksi osaa kaivostyöhön kalliissa ja irtonaisissa maakerroksissa sekä siitä tulevaan tulokseen. Maanomistaja voi käyttää osuutensa kokonaan tai osaksi (55 §).⁴⁵ Jos muukalainen omistaa maan, jolla löydös tehdään ja kaivostoimintaa ryhdytään harjoittamaan, ei hän kuitenkaan ilman asianomaista lupaa pääse osalliseksi kaivostoimintaan, eikä myöskään saa luovuttaa osuuttaan vastoin 1 §:n 2 momentin määräyksiä.

Jos kaksi tai useampia on osallisina samassa kaivosyhtymässä, on kaivostoiminnan johtoa varten määrääjäksi valittava kaivospäällikkö, jolle kaivoksen hallinto kuuluu. Tämän henkilön on aina oltava, siis silloinkin kun kaivostoimintaa harjoittaa muukalainen tai ulkomainen yhteisö, tässä maassa asuva hyvämaineinen Suomen kansalainen, joka hallitsee itseään ja omaisuuttaan (60 §).

Kaivoslain säännöksiä on soveltuvien osin noudatettava myös järvimalmivaltauksiin, mikäli sanotussa laissa ei toisin säädetä (74 § 1 mom.). Vaikka rautamalmi voi esiintyä myös suomalmiin muodossa on huomattava, että kaivoslain piiristä on nimenomaan suljettu pois suomalmiesiintymän etsiminen ja valtaaminen (1 § 1 mom.). Tähän lienee vaikuttanut se, että suomalmiesiintymisillä on järvimalmin rinnalla vähäisempi kansantaloudellinen merkitys, joten ei ole syytä sallia vieraiden henkilöiden tutkia soita siten ehkä aiheuttaen haittaa maanomistajille.

Valtausalueen ja kaivospiirin puolustusmaksuun nähden ei muukalaista ole syrjitty kotimaan kansalaisen rinnalla, vaan maksu on kummaltakin sama.⁴⁶

Siltä varalta, että muukalaiset ja ulkomaalaiset yhteisöt yrittäisivät turvautua välikäsiin hankkiakseen itselleen jo vallatun löydöksen tai maanomistajan valtausoikeuden tahi maanomistajan osuuden, on säädetty, että tuomioistuimen on tällaisessa tapauksessa virallisen syyttäjän vaatimuksesta tuomittava valtaus tai kaivos tahi oikeus

⁴⁵ Maanomistajan on kaivoslain 56 ja 57 §:n mukaan viimeistään kaivospiiriä määrättäessä ilmoitettava käyttämäänsä osuuttaan, muutoin hän menettää sen valtaajalle.

⁴⁶ Asetus kaivoslain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta 24.3.1943/276 12 § (muutettuna lailla 15.12.1950/619).

menetetyksi sekä julistettava saatu hyöty oikeuden vapaan harkinnan mukaan valtiolle menetetyksi. Kun edellä mainittu vaatimus on tehty tai sitä tarkoittava haaste otettu, tulee ulosotonhaltijan virallisen syyttäjän hakemuksesta kieltää työt valtausalueella tai kaivospiirissä. Kielto on voimassa, kunnes tuomioistuin on toisin määrännyt tai asia on lainvoimaisesti ratkaistu (90 §).

VARSINAISET ELINKEINOT

1. Elinkeino voidaan määritellä itsenäiseksi hyvän tavan mukaisesti ja lain sallimaksi jatkuvaksi toiminnaksi, joka laadultaan on sellaista, että sitä voidaan pitää yleensä taloudellista ansiota tai ainakin kannattavuutta tarkoittavana.¹ Laajassa merkityksessä käsittynä elinkeinotoimintaan kuuluu myös alkutuotanto, mutta kun maatalous ja vuoriteollisuus käyttävät hyväkseen välittömästi maan kasvuvoimaa ja luonnonrikkauksia, on tapana erottaa ne eri ryhmäksi niin kuin edellä on todettu. Ansiotyön taas erottaa elinkeinotoiminnasta edellisen epäitsenäinen luonne.

Elinkeinot voidaan ryhmitellä eri tavoin. Jako jalostuselinkeinoin ja vaihdantaelinkeinoin pitää silmällä sitä, onko tarkoituksena jalostaa ja valmistaa tarveaineita soveliaiksi ihmistarpeiden tyydyttämiseksi vai vaihtaa tavaroita ja palveluksia.² Jalostuselinkeinot voidaan jakaa useihin alaryhmiin. Käsityö on näiden alkumuoto. Sillä tarkoitetaan sellaista aineenjalostustoimintaa, jota suoritetaan pääasiallisesti käsin ja käsin pidettävillä työkaluilla sekä paikallisena pikkuliikkeenä välittömästi kuluttajia varten. Tähän kuuluvat esim. räätälit, suutarit ja sepät.³ Käsityö on kehittynyt varsinaisesta käsityöstä ja liittyy läheisesti siihen. Koneiden hyväksikäyttö on huomattavasti laajempaa kuin käsityössä. Tähän voitaneen lukea esim. peltisepänliikkeet. Pienteollisuus on käsityön ja suurteolli-

¹ Willgren, s. 322.

² Ståhlberg II, s. 718 s. Hult, s. 42, esittää seuraavan jaoittelun: 1) jalostus, 2) kauppa eli hyödykkeiden ja kiinteistöjen vaihdanta, 3) kuljetusliike.

³ Tanskassa on laskettu, että jalkinekorjaamot ja pikku räätälinliikkeet muodostavat suurimmat ryhmät käsityöläisistä. Ks. Nørregaard—Rasmussen, s. 51.

suuden välimuoto. Sitä harjoitetaan usein niin sanottuna yhden miehen yrityksenä sen johtajan osallistuessa usein myös tuotteiden valmistustyöhön. Esimerkkinä voidaan mainita muovia ja lasikuitua raaka-aineena käyttävät pikkutehtaat. Suurteollisuus on laajassa mittakaavassa, toisinaan todellisena jättiläisyriksenä tapahtuvaa aineenjalostusta.

2. Oikeudelliselta kannalta tärkeä on jako vapaisiin ja ohjesääntöisiin elinkeinoihin. Vapaan elinkeinon harjoittamiseen vaaditaan yleensä vain, että asianomainen henkilö on hyvämaineinen ja täysikäinen.⁴ Ohjesääntöistä elinkeinoa saa harjoittaa vain valtion viranomaisen antamalla luvalla. Tällöin pidetään tiukasti kiinni hyvämaineisuuden vaatimuksesta, usein vaaditaan lisäksi tutkinnoin osoitettua lisäpätevyyttä. Tarkoituksena on täten estää valtion turvallisuutta, hyvää järjestystä tai siveellisyyttä joutumasta vaaranalaiseksi.⁵

3. Elinkeino-oikeuden alalla ei ole saatu aikaan kansainvälisiä yleissopimuksia, joskin yrityksiä siihen suuntaan on tehty.

Kansainliiton toimesta vuonna 1930 laaditun muukalaisten kohtelua koskevan sopimusluonnoksen 7 artiklan 1 kohdan mukaan sopimuspuolten kansalaisilla tuli olla oikeus harjoittaa kauppa-, teollisuus- ja finanssitoimintaa ja yleensä kaikkea taloudellista toimintaa, erottelematta sellaisia yrityksiä, jotka toimivat itsenäisesti, sellaisista, jotka toimivat haaraliikkeinä, alayrityksinä tai yritysten edustajina sopimuspuolten alueella. Tasa-arvon tuli olla täydellinen *de jure* ja *de facto*.

Edellä selostettu koski myös sellaisten ammattien harjoittamista, joita sopimuspuolten sisäinen oikeus salli kansalaistensa harjoittaa vapaasti tai siinä tapauksessa, että ammatin harjoittajalta vaadittiin erityisiä tutkintoja tai muita edellytyksiä, ehdolla, että sopimuspuolten kansalaiset, joko suorittivat samat tutkinnot tai täyttivät samat edellytykset, joita vaadittiin omilta kansalaisilta tahi että heidän suorittamansa tutkinnot ja edellytykset tunnustettiin jälkimmäisten kanssa samanarvoisiksi. Jos oli välttämätöntä, voitiin käyttää vastavuoroisuusehtoa. Puheena olevan artiklan 2 kohdassa lueteltiin

⁴ Willgren, s. 335 s. Hyvämaineisuuden vaatimuksesta voidaan kuitenkin poiketa, ks. s. 256.

⁵ Sodan jälkeen laajat toimialat ovat saaneet tehtäviä, jotka ovat vaikuttaneet moniin elinkeinoelämän sektoreihin tai talouspolitiikkaan yleensä. Ks. Moren, s. 7.

muukalaisilta kielletyt toimet ja ammatit. Näihin kuuluivat muun ohella elinkeinot, joissa valtiolla oli monopoli, kulkukauppa, sota-aseiden ja ampuma-tarvikkeiden valmistus, palvelu kansallisissa aluksissa ja ilma-aluksissa sekä vakuutustoiminta.

Yleissopimusten puutteessa ovat muukalaisten elinkeino-oikeudet lähinnä kaksipuolisten, erityisesti kauppa- ja merenkulkusopimusten, säännöstmää. Esimerkkinä mainittakoon Yhdysvaltain ja Japanin välinen vuoden 1953 ystävyys-, kauppa- ja merenkulkusopimus, joka rakentuu elinkeino-oikeuksien osalta kansallisen kohtelun periaatteelle. Näitä koskevat säännökset sisältyvät sopimuksen VII artiklaan. Artiklan 1 kohdan mukaan myönnetään sopimuspuolten kansalaisille kansallinen kohtelu kaikenlaisessa kauppa-, teollisuus-, finanssi- ja muussa toiminnassa toisen sopimuspuolen alueella. Nämä saavat siis, a) perustaa ja ylläpitää haaraliikkeitä, agentuureja, toimistoja, tehtaita ynnä muita laitoksia, b) perustaa yhtiöitä toisen valtion yhtiölainsäädännön mukaan ja hankkia osake-enemmistön toisen sopimuspuolen yhtiöissä, c) valvoa ja johtaa perustamiaan ja hankkimiaan yrityksiä.

Edellä selostettuja oikeuksia voidaan kuitenkin supistaa säättämällä rajoituksia tietyillä aloilla tai asettamalla muotomääräyksiä. Siten 2 kohdan mukaan sopimuspuolet pidättävät oikeuden tehdä rajoituksia laivanrakennuksen, ilma- tai vesikuljetusten ja pankkiliikkeen alalla. Maan ja luonnonvarojen hyväksi käytön osalta tehdyistä rajoituksista on jo ollut puhe.⁶ Lopuksi voidaan 3 kohdan mukaan muukalaisten valvomia yrityksiä perustettaessa määrätä erityisiä muodollisuuksia. Mainittua sopimusta tarkasteltaessa on otettava huomioon, että poliittiset näkökohdat ovat huomattavasti vaikuttaneet sen sisältämiin määräyksiin.

4. Valtioiden sisäisissä säädöksissä on yleensä lueteltu muukalaisille sallitut ja heiltä kielletyt virat ja ammatit. Näin on menetelty esim. Ranskan oikeudessa, joka rakentuu muukalaisten kohtelun ollessa kysymyksessä yleensä vastavuoroisuuden periaatteelle. Kokonaan kiellettyjä ovat esim. kauppalaivaston meriupseerien toimet (Laki 21. 9. 1793 2 art.), pörssimeklarin toimi (Asetus 1. 10. 1892 2 art.) ja siviililentohenkilöstön toimet (Laki 25. 3. 1936 2 ja 3 art.).

Englannissa on vanhastaan suosittu muukalaisia kauppiaita. Siten

⁶ Ks. s. 227.

on »kauppiailla lupa tulla Englantiin, ostaa ja myydä siellä ja poistua, paitsi sodan aikana, vanhojen ja lainmukaisten tapojen mukaan» (Magna Carta 1297). Muukalainen ei saa olla brittiläisen kauppalaivan päällikkönä, ensimmäisenä upseerina eikä ylikoneenkäyttäjänä, paitsi aluksessa, joka säännöllisesti tekee matkoja Englannin ulkopuolella oleviin satamiin (Laki muukalaisten toiminnan rajoittamisesta 1919 5 §).

Ruotsissa muukalaisella on oikeus toimia laivanisäntänä, mutta hänen osuutensa ei saa ylittää kolmannesta aluksen kantavuudesta. Muukalaista ei myöskään saa valita pääisännäksi. Kauppa- ja teollisuusliikkeen, käsityön ja muun sellaisen toiminnan harjoittamiseen muukalaisen on haettava asianomainen lupa, mutta kulkukaupan harjoittamiseen ei lupaa anneta (Laki laajennetusta elinkeinovapaudesta 18. 6. 1864 25—27 §).

5. Lopuksi sisältyy eräisiin yleissopimuksiin tiettyjen muukalaisryhmien elinkeinon harjoittamista koskevia määräyksiä. Heinäkuun 28 päivänä 1951 tehdyn pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen 18 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on myönnettävä alueellaan laillisesti oleskeleville pakolaisille niin edullinen kohtelu kuin mahdollista ja joka tapauksessa yhtä edullinen kuin samojen olosuhteiden vallitessa yleensä myönnetään ulkomaalaisille. Sopimuksen 19 artiklan mukaan sopimusvaltion on myönnettävä alueellaan laillisesti oleskeleville pakolaisille, joilla on tämän valtion asianomaisten viranomaisten hyväksymä todistus (diplomi) ja jotka haluavat harjoittaa vapaata ammattia, mahdollisimman suopea kohtelu ja joka tapauksessa yhtä suopea kuin ulkomaalaisille yleensä myönnetään samoissa olosuhteissa. Syyskuun 28 päivänä 1954 tehdyn valtiottomien henkilöiden asemaa koskevan yleissopimuksen 18 ja 19 artiklaan sisältyvät vastaavat määräykset.

Suomen oikeus

Yleisiä säännöksiä

1. Suomen kansalaisilla on periaatteellisesti elinkeinovapaus. Tämä voidaan välillisesti johtaa hallitusmuodon 6 §:stä, jonka mukaan Suomen kansalaiset ovat lain mukaan turvattuja henkilökohtaisen

vapauden ja omaisuuden puolesta.⁷ Tarkemmin säädetään asiasta syyskuun 27 päivänä 1919 annetun elinkeinolain (122/19) 1 §:ssä. Sen mukaan on jokainen Suomen kansalainen oikeutettu elinkeinolaissa säädettyillä ehdoilla Suomessa harjoittamaan kauppa-, tehdas- ja käsityöliikettä sekä muuta ansionsaantia tai elatusta tarkoittavaa ja hyviin tapoihin soveltuvaa liikettä tai elinkeinoa kaupungissa ja maalla. Tällaisen elinkeinon harjoittamiseen ei tarvita viranomaisen lupaa, opinnäytteitä tai oppivuotia eikä toiminta ole sidottu määrättyyn paikkaan. Samoin on elinkeinon harjoittamistapa hänen vapaasti määrättävissään.⁸ Kuitenkin ovat eräät niin sanotut ohjesääntöiset elinkeinot erityisissä laeissa ja asetuksissa annettujen tai vastedes annettavien ehtojen ja määräysten alaisia (3 §). Vapaana on pidettävä kaikkea elinkeinotoimintaa, jota ei nimenomaisella säännöksellä ole säännöstetty. Vapaat elinkeinot jaetaan kahteen ryhmään: 1) elinkeinon itsensä elättämiseksi (5 §) ja 2) avoimiin eli ilmoitusvelvollisiin elinkeinoin (6, 7 §).

Elinkeinolakiin sisältyy myös rangaistussäännös. Elinkeinon harjoittamisesta ilmoitusta tekemättä tai lupaa hankkimatta sekä elinkeino-oikeuden ylittämisestä rangaistaan sakolla (27 §). Rangaistusmääräyksiä sisältyy myös ohjesääntöisiä elinkeinoja koskeviin lakeihin.

2. Ahvenanmaan maakunnassa on elinkeinon harjoittamisesta voimassa erityissäännöksiä, joiden tarkoituksena on pitää elinkeinot maakunnan asujamiston käsissä. Joulukuun 28 päivänä 1951 annetun Ahvenanmaan itsehallintolain (670/51) 5 §:n 2 momentin mukaan oikeus sekä ilmoitusvelvollisen että ohjesääntöisen elinkeinon harjoittamiseen on vain sillä, jolla Ahvenanmaan kotiseutuoikeus^{8a} sekä sillä, jolla on keskeytymättä viiden vuoden ajan ollut varsinainen asuntonsa ja kotinsa maakunnassa, vaikkei hänellä olekaan siellä kotiseutuoikeutta. Myös yhteisö ja säätiö, jolla on laillinen kotipaikka maakunnassa ja jonka kaikki hallituksen jäsenet ovat edellä tarkoitettuja henkilöitä, saa harjoittaa ilmoitusvelvollista ja ohjesääntöistä elinkeinoa maakunnassa (5 §:n 3 mom.). Maakunnanhallitus voi harkintansa mukaan myöntää poikkeuksia edellä mainituista vaatimuksista (5 §:n 5 mom.).

⁷ Willgren, s. 331.

⁸ Ståhlberg m.t., s. 722; Willgren, ib.

^{8a} Ks. s. 234.

Suomen sopimukset

Muukalaisten oikeudesta elinkeinon harjoittamiseen Suomessa säädetään elinkeinolain 2 §:ssä. Sen lisäksi sisältyy asiaa koskevia säännöksiä useihin kaksipuolisiin kaupp- ja merenkulkusopimuksiin. Huomattava on, että elinkeinolain 2 §:n 3 momentin mukaan valtiosopimuksissa voidaan poiketa lain määräyksistä.

Suomen-Islandin kaupp- ja merenkulkusopimuksen (SopS 13/1924) II artiklan mukaan sopimuspuolten kansalaiset, yhtiöt, osuuskunnat, taloudelliset yhdistykset ja yhtymät nauttivat toisen sopimuspuolen alueella suosituimmuutta mitä tulee oikeuteen omistaa ja hallita irtainta ja kiinteätä omaisuutta sekä harjoittaa elinkeinoa.

Suomen-Puolan kaupp- ja merenkulkusopimuksen (SopS 26/1926) 3 artiklan 2 momentin mukaan kummankin sopimuspuolen tunnustamat yhtiöt⁹ saavat, ellei toisen sopimuspuolen lainsäädäntö estä, ja jos ne alistuvat tämän sopimuspuolen lakeihin ja asetuksiin, ulottaa toimintansa sen alueelle, sinne perustaa haaraliikkeitä ja siellä harjoittaa elinkeinotoimintaansa. Poikkeuksena ovat ne kaupan ja teollisuuden haarat, finanssi- ja vakuutusyhtiöt mukaan luettuina, jotka yleishyödyllisen luonteensa vuoksi voivat olla kaikkiin valtioihin sovellettavien erityisrajoitusten alaisia. Sopimuksen 7 artiklan mukaan toisen sopimuspuolen kauppiaat, tehtailijat ja muut elinkeinonharjoittajat, jotka esittävät oman maansa viranomaisen todistuksen elinkeino-oikeudesta, ovat oikeutetut, noudattaen maassa voimassa olevia määräyksiä, henkilökohtaisesti tai palveluksessaan olevien matkustajien kautta tekemään toisen sopimuspuolen alueella tavaraostoja kauppiailta, tuottajilta tai julkisista myyntipaikoista. He voivat myös hankkia tilauksia kauppiailta ja muilta henkilöiltä, joiden elinkeinoliikkeessä tarjotunlaisia tavaroita käytetään.

Suomen-Italian kaupp- ja merenkulkusopimuksen (SopS 1/1925) 1 artiklan 2 momentin mukaan kummankin sopimuspuolen kansalaiset saavat noudattaen toisen valtion lakeja ja asetuksia vapaasti tulla toisen koko alueelle, matkustella ja oleskella siellä, asettua sinne

⁹ Sellaiset yhtiöt, jotka on asianmukaisesti perustettu toisen sopimuspuolen lainsäädännön mukaan ja joiden kotipaikka on sen alueella (3 art. 1 mom.).

asumaan ja siellä harjoittaa kauppaansa, teollisuuttaan ja ammattejaan, olematta verotukseen ja maksuihin nähden suurempien raskuuden alaisia kuin oman maan tai suosituimman valtion kansalaiset.

Suomen-Yhdysvaltain ystävyys-, kauppa- ja konsulisopimuksen (SopS 24/1934) I artiklan mukaan sopimuspuolten kansalaiset saavat toisen alueella ryhtyä muun ohella teolliseen ja kaupalliseen työhön, harjoittaa kaikenlaatuista kaupallista toimintaa, omistaa, rakentaa tai vuokrata ja hallita asianmukaisia rakennuksia sekä vuokrata maata teollisiin ja kaupallisiin tarkoituksiin, samoilla ehdoilla kuin oleskeluvaltion kansalaiset, mikäli paikallinen laki sallii.¹⁰ Missään tapauksessa he eivät saa joutua vähemmän suosituksen alaisiksi kuin suosituimman valtion kansalaiset.

Suomen-Japanin kauppa- ja merenkulkusopimuksen (SopS 32/1926) 1 artiklan 2 momentin mukaan kummankin sopimuspuolen kansalaisilla on sama oikeus kuin omilla kansalaisilla harjoittaa kauppaansa ja käsityötään sekä käydä kauppaa laillisessa kaupassa sallituilla tavaroilla. Saman artiklan 3 kohdan mukaan sopimuspuolten kansalaiset ovat kaikessa, mikä koskee heidän elinkeinonsa, toimensa ja ammattinsa harjoittamista samassa asemassa kuin suosituimman valtion kansalaiset.

Suomen-Kreikan kauppa- ja merenkulkusopimuksen (SopS 1/1928) 1 artiklan mukaan sopimuspuolten kansalaiset nauttivat suosituimmuutta maassa kulloinkin voimassa olevien lakien ja määräysten asettamissa puitteissa harjoittaessaan kauppaa, teollisuutta, käsityötä ja kaikkea muuta elinkeinoa sekä hankkiessaan muun ohella oston ja vaihdon kautta irtainta ja kiinteätä omaisuutta.

Suomen-Itävallan kauppa- ja merenkulkusopimuksen (SopS 2/1928) 2 artiklan 1 kohdan mukaan nauttivat sopimuspuolten kansalaiset toistensa alueella kaupan ja teollisuuden osalta suosituimmuutta, mikä saman artiklan 4 kohdan mukaan on ulotettu myös yhtiöihin, osuuskuntiin ja muihin yhtymiin.

Suomen-Turkin kauppa- ja merenkulkusopimuksen (SopS 3/1928) 3 artiklan mukaan sopimuspuolten kansalaisilla on toisen sopimuspuolen alueella samat oikeudet kuin suosituimman valtion kansalaisilla ja heillä on oikeus, noudattaen maassa voimassa olevia lakeja

¹⁰ Viimeksi mainittu ehto viittaa osavaltioiden lakeihin, joiden kesken on eroavuuksia.

ja määräyksiä, oikeus harjoittaa kaikenlaista teollisuutta ja kaupaa sekä antautua mihin sellaiseen toimeen ja ammattiin tahansa, joka ei ole varattu maan omille kansalaisille.

Suomen-Norjan kauppasopimuksen (SopS 5/1932) 1 artiklan mukaan sopimuspuolten kansalaiset nauttivat suosituimmuutta kaikissa suhteissa. Ehdolla, että kaikkia lain määrittämiä muodollisuuksia noudatetaan, on suosituimmuus 2 artiklan mukaan ulotettu koskemaan myös yhtiöitä, osuuskuntia ja muita taloudellisia yhtymiä.

Suomen-Saksan väliaikaisen kauppasopimuksen (SopS 13/1934) 1 artiklan 1 momentin mukaan sopimuspuolten kansalaiset nauttivat suosituimmuutta kauppaan ja elinkeinoihin nähden. Suosituimmuus on 3 artiklan nojalla voimassa olevien laillisten määräysten ja rajoitusten puitteissa ulotettu myös oikeushenkilöihin.

Suomen-Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton kauppasopimuksen (SopS 12/1948) 2 artikla myöntää ehdottoman ja rajoittamattoman suosituimmuuden kaikissa kauppa- ja merenkulkua koskeissa kysymyksissä sekä teollisuuden ja muiden taloudellisen toiminnan muotojen osalta kummankin sopimuspuolen alueella.

Jos tarkastellaan Suomen kauppa- ja merenkulkusopimuksia edellä esitetyn valossa, havaitaan, että useissa tapauksissa sopimuspuolten kansalaisille ja yhteisöille on myönnetty suosituimmuuskohdeltu elinkeinon harjoittamiseen.¹¹ Toisinaan on pantu lisäehdoksi, että toiminta tapahtuu maassa kulloinkin voimassa olevien lakien ja määräysten puitteissa¹² tai sisäisen oikeuden määrittämiä muodollisuuksia noudattaen,¹³ vaikka aluevaltion lakien ja määräysten noudattaminen on yleensä itsestään selvä asia. Toisinaan ei ole mainittu mitään suosituimmuudesta, vaan on yleisesti myönnetty oikeus elinkeinon tai tiettyjen elinkeinojen harjoittamiseen noudattaen oleskeluvaltion lakeja ja asetuksia.¹⁴ Ilmeisesti tällöin on tarkoitettu myöntää sopimuspuolten kansalaisille tai oikeushenkilöille kansallinen kohtelu. Viimeksi mainittu kohtelu on nimenomaan myönnetty Japanin sopimuksessa sopimuspuolten kansalaisille kaupan ja käsityön alalla. Kuitenkin lienee katsottava, ettei viimeksi mainituille valtioille myönnetty kansallinen kohtelu ole niin »valtiokohtainen»,

¹¹ Esim. Islannin ja Itävallan sopimuksia.

¹² Kreikan sopimus.

¹³ Norjan sopimus.

¹⁴ Italian ja Puolan sopimukset.

etteivät muut valtiot pääse siitä osalliseksi suosituimmuuslausekkeen nojalla.¹⁵

Edellä olevan sopimusten tarkastelun perusteella voidaan todeta, ettei mikään sopimussäännös velvoita Suomea myöntämään muukalaisille minkään elinkeinon harjoittamisen alalla suopeampaa kohtelua, kuin maassamme voimassa olevissa laeissa, lähinnä elinkeinolaissa, siitä säädetään. Tämä tietenkin on omiaan helpottamaan viranomaisten toimintaa elinkeinolupien myöntämisessä muukalaisille. Huomattava on kuitenkin, että niissä tapauksissa, missä lainsäädäntö ja sisäiset määräykset eivät aseta muukalaisen elinkeinotoiminnan harjoittamiselle rajoituksia, muukalaisen on silti aina hankittava oleskelulupa ja se tarjoaa oleskeluvaltion viranomaisille mahdollisuuden välillisesti määrätä muukalaisten elinkeinotoiminnasta.¹⁶

Elinkeino itsensä elättämiseksi

1. Omaksi elatukseksi saadaan ilman ilmoitusta tai lupaa harjoittaa elinkeinoa, kun siinä ei pidetä työapulaisina muita kuin avio puolisoa ja omia vajavaltaisia jälkeläisiä suoraan alenevassa polvessa eikä käytetä avointa puotia, konttoria tai erityistä myyntipaikkaa (5 §). Jos molemmat edellä mainitut edellytykset ovat olemassa yhtä aikaa, elinkeino on ilmoitusvelvollinen. Jos siis kauppaa harjoitetaan vierailla työapulaisilla omaa konttoria tai erityistä myyntipaikkaa käyttämättä tahi jos käsityötä harjoitetaan erityisessä myyntipaikassa ilman vierasta työvoimaa, on kysymyksessä elinkeino itsensä elättämiseksi.¹⁷ On selvä, että edellä lausuttu koskee Suomen kansalaista, mutta on kyseenalaista, voidaanko sitä soveltaa myös muukalaiseen. Huhtikuun 25 päivänä 1958 annetun ulkomaalaisasetuksen (187/58) 4 luvun säännösten mukaan muukalaisen on hankittava työlupa kaikkien ansiotyöhön. Edellä on kuitenkin todettu, että ansiotyö on erotettava varsinaisesta elinkeinotoiminnasta. Elinkeinolain 5 § ei tee erotusta kotimaan kansalaisten ja muukalaisten kesken, niin kuin edellä

¹⁵ Ks. *Michaeli*, s. 170.

¹⁶ Ks. *Michaeli*, ib.

¹⁷ *Ståhlberg*, m.t., s. 723 alav. 1.

olevat 1, 2 ja 4 pykälät. *Ståhlberg*¹⁸ näyttää olevan sitä mieltä, että oikeus harjoittaa elinkeinoa omaksi elatukseksi kuuluu vain Suomen kansalaisille, kun taas *Hiitonen*¹⁹ asettuu, joskin empien, päinvastaiselle kannalle. Elinkeinolain rakenne näyttää kuitenkin tukevan *Ståhlbergin* käsitystä. Lain 1 §:ssä todetaan, että Suomen kansalainen on oikeutettu jäljempänä sanotussa laissa säädetyillä ehdoilla harjoittamaan laissa määriteltäviä elinkeinoja. Lain 2 §:ssä on taas säädetty ehdot, joilla muukalainen saa harjoittaa kauppa- tai tehdasliikettä tai muuta siihen rinnastettavaa elinkeinoa. Voidaan myös katsoa, että kun muukalainen ei ilman lupaa ole oikeutettu edes harjoittamaan ansiotyötä itsensä elättämiseksi, joka yleensä tapahtuu toisen johdon ja valvonnan alaisena, niin vielä vähemmän hänellä on oikeus harjoittaa täysin itsenäistä elinkeinoa, johon myöskään ei vaadita hyvämaineisuutta eikä täysivaltaisuutta (Elinkeinolain 5 §:n loppu).

2. Muukalaiselle on siis elinkeinolupa tarpeen Suomessa, kun hänellä on täällä paitsi asuinpaikka, myös konttori tai yleensä kiinteä toimipaikka, joka on järjestetty kauppiastavan mukaan. Jos Suomessa oleskeleva muukalainen esim. ostelee turkiksia Norjassa viädäkseen ne sieltä suoraan Englantiin, ei hän täällä tarvitse elinkeinolupaa.²⁰ Kun kauppa elinkeinona edellyttää jatkuvaa toimintaa, niin tilapäisen kertakaupan, vaikka se koskisi suurehkoa tavaraerää, ei voida katsoa kuuluvan elinkeinolain mukaan säännöstettyyn toimintaan.²¹

On myös huomattava, että muukalainen saa ilman erityistä hake-
musta kaikkialla maassa ostella maalaistuotteita, sekä myöskin, noudattaen tullilakien ja satamajärjestysten ohjeita, kaupunkien satamissa aluksellaan myydä maahan tuomiaan ruokatavaroita. Asianomainen kaupunkikunta saa häneltä kantaa tällaisesta liikkeen harjoittamisesta soveliaan elinkeinomaksun (2 §:n 5 mom.).

¹⁸ *Ståhlberg*, s. 723.

¹⁹ *Hiitonen*, s. 93.

²⁰ Ks. *Michaeli*, s. 164 s.

²¹ Ks. *Michaeli*, s. 168.

Ilmoitusvelvolliset elinkeinot

1. Ilmoitusvelvollinen eli avoin elinkeino on sellainen, jota harjoitetaan avonaisessa puodissa, konttorissa tai muussa erityisessä myyntipaikassa, laivanisännysliike tai muu elinkeino, jossa työapulaisina käytetään muita kuin aviopuolisoa tai suoraan alenevaa polvea olevia vajavaltaisia jälkeläisiä. Tällaisen elinkeinon harjoittajalta vaaditaan yleensä, että hän nauttii kansalaisluottamusta sekä hallitsee itseään ja omaisuuttaan (Elinkeinolain 6 §:n 1 mom.).

Elinkeinolain 2 §:n mukaan vaaditaan muukalaiselta elinkeinon harjoittamiseen lupa sen läänin lääninhallitukselta, jossa hän aikoo liikettä harjoittaa. Kun edellä todettiin, että oikeus harjoittaa elinkeinoa itsensä elatukseksi kuuluu yksinomaan Suomen kansalaisille, tarkoittaa mainittu lupa sekä ilmoitusvelvollisia että ohjesääntöisiä elinkeinoja.

Muukalaisen on tietenkin myös täytettävä samat pätevyysvaatimukset kuin kotimaan kansalaisen. Muukalaisen on siis ensiksikin näytettävä, että hän on täysivaltainen ja hyvämaineinen. Suomen kansainvälinen yksityisoikeus on muukalaisen oikeustoimikelpoisuuteen nähden kansalaisuusperiaatteen kannalla, mikä merkitsee sitä, että muukalaisen täysivaltaisuus arvostellaan yleensä hänen kotivaltionsa lain mukaan. Poikkeuksia on vekseli- ja shekkioikeuden alalla sekä pohjoismaisissa suhteissa, joissa osaksi noudatetaan asuinmaaperiaatetta, samoin kuin kansalaisuudettomien henkilöiden osalta.²²

Hyvämainisuuden voi Suomessa kirjoissa oleva muukalainen todistaa virkatodistuksella, muilta vaaditaan käytännössä lähetystön tai konsuliviraston todistus.²³

Edelleen vaaditaan, että muukalainen asettaa »täysivaraisten» takauksen tai muun vakuuden valtiolle ja kunnalle kolmena vuotena menevistä veroista.

Lääninhallituksen on yksittäistapauksittain asianosaisia kuultuaan tutkittava, voidaanko hakemukseen suostua vai ei (2 §:n 3 mom.). Lupakysymyksen ratkaisu on tällöin oikeuskäytännössä omaksutun käsityksen mukaan vapaan harkinnan varassa.²⁴ Tämä merkitsee

²² Ks. s. 17.

²³ Hiitonen, s. 94.

²⁴ Merikoski, Vapaa harkinta hallinnossa, s. 197 s. Ks. myös esim. korkeimman hallinto-oikeuden päätös 1946 I 24.

sitä, että valitus lääninhallituksen päätöksestä joutuu valtioneuvoston käsiteltäväksi.²⁵

Jos muukalaiselle myönnetään elinkeino-oikeus, on siitä ennen liikkeen aloittamista tehtävä ilmoitus kaupungissa maistraatille ja maalla nimismiehelle. Samalla on ilmoitettava se henkilö, joka elinkeinonharjoittajan poissa ollessa johtaa liikettä sekä selvitettävä, että tällä on sekä oikeus että velvollisuus vastata Suomen tuomioistuimissa oikeusasioissa, jotka saattavat liikkeen johdosta syntyä (2 §:n 4 mom.).

2. Edellä on ollut puhe yksityisestä muukalaisesta elinkeinonharjoittajasta. Jos ulkomaalainen liike haluaa perustaa Suomeen haaraosaston, on lupa siihenkin haettava lääninhallitukselta ja on hakemukseen samoin liitettävä vakuus verojen maksamisesta (2 § 2 mom.). Sen jälkeen kun lupa on saatu, on asianomainen haaraliike merkittävä kaupparekisteriin.²⁶

Toinen mahdollisuus ulkomaalaisella »liikkeellä» harjoittaa toimintaa Suomessa on perustaa tänne suomalainen yhtiö. Tällöin ilmeisesti joudutaan punnitsemaan kumpi tapa on edullisempi, perustaa haaraliike vai suomalainen yhtiö. Niin kuin edellä on esitetty, ulkomaalaisen yhteisön oikeus omistaa tai vuokrata kiinteätä omaisuutta viittä vuotta pidemmäksi ajaksi on valtioneuvoston luvasta riippuva. Mutta sama koskee myös suomalaista yhtiötä, jonka yhtiöjärjestykseen ei ole sisällytetty määräystä, että ulkomaalaiset ja ulkomaiset yhtiöt sekä eräät kotimaiset yhteisöt saavat omistaa enintään viidennen osan yhtiön osakkeista. Rajoitus koskee edelleen suomalaista kauppayhtiötä, jossa on yhtiömiehenä muukalainen, ja suomalaista kommandiittiyhtiötä, jossa on henkilökohtaisesti vastuunalaisena yhtiömiehenä muukalainen. Muukalainen ei saa ilman valtioneuvoston lupaa perustaa avointa yhtiötä eikä olla vastuunalaisena yhtiömiehenä kommandiittiyhtiössä.^{26a} On myös huomattava, että osakeyhtiön ja osuuskunnan hallituksen jäsenistä saa valtioneuvoston luvalla enintään kolmannes olla muukalaisia tai ulkomailla asuvia Suomen kansalaisia. Verotuksen osalta kotimainen yhteisö on edullisemmassa asemassa. Ulkomaalaisen haaraliikkeen on asetettava

²⁵ Merikoski, Vapaa harkinta hallinnossa, s. 292; Uotila, s. 133.

²⁶ A kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2. 5. 1895/22 9 §:n 2 mom. Ks. myös Hiitonen, s. 95.

^{26a} L. 28. 7. 1939/220.

hyväksyttävä vakuus kolmen vuoden veroista. Teollisuuden harjoittamista varten perustettu kotimainen osakeyhtiö tai osuuskunta taas ei ole velvollinen suorittamaan veroa omaisuuden perusteella kolmelta ensimmäiseltä verovuodelta sen perustamisesta lukien, ellei sitä ole katsottava aikaisemman liikkeen jatkoksi.²⁷ Jollei Suomen ja sen valtion kesken, jossa pääliike sijaitsee, ole tehty sopimusta kaksinkertaisen verotuksen estämiseksi, on hyvin todennäköistä, että haaraliikettä verotetaan sekä täällä että pääliikkeen kotivaltiossa.

Vielä on huomattava, että milloin vieraiden valtioiden kanssa tehdyissä sopimuksissa on sovittu toisin kuin elinkeinolain säännöksissä on määrätty, on sopimusmääräyksiä noudatettava (2 §:n 6 mom.).

Lopuksi on otettava huomioon, että elinkeinolain määräysten lisäksi eräät muutkin säännökset saattavat asettaa rajoituksia elinkeinotoiminnalle. Tällaisia sisältyy erityisesti työväensuojelulainsäädäntöön ja ne koskevat sekä suomalaista että muukalaista elinkeinonharjoittajaa.²⁸

Ohjesääntöiset elinkeinot

Yleisiä näkökohtia

1. Tiettyjä elinkeinoja saa harjoittaa vain erityisen luvan tai hyväksymisen nojalla. Elinkeinon harjoittajan on noudatettava, mitä sellaisesta liikkeestä on laissa ja asetuksessa säädetty tai vastedes säädetään (Elinkeinolain 3 §). Tällaisia rajoituksia on säädetty erilaisista syistä, kuten oikeusjärjestyksen yleisten perusteiden (ordre public), siveellisyyden ja valtion sisäisen tai ulkonaisen turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä taloudellisten etujen suojaamiseksi.²⁹

²⁷ Tulo- ja omaisuusverolaki 19.11.1943/888 10 §:n 2 mom. 3 k.

²⁸ Ks. esim. Työaikalaki 2.8.1946/604; L kauppaliikkeiden ja toimistojen työoloista 2.8.1946/605; L kauppaliikkeiden ja liiketoimistojen aukioloajasta 2.8.1946/606; Leipomotyölaki 9.6.1961/302; Työturvallisuuslaki 28.6.1958/299; L nuorten työntekijäin suojelusta 29.12.1967/67; VNp hintojen ja maksujen valvonnasta ja säännöstelystä 14.8.1958/363; L eräiden tietojen antamisesta virallisia tilastoja varten 5.3.1954/96; L työntekijäin vuosilomasta 30.4.1960/199.

²⁹ Ks. *Hiitonen*, s. 97 ss.; *Ståhlberg*, m.t., s. 728.

Milloin lupa on tarpeen ohjesääntöisen elinkeinon harjoittamiseen, on sitä haettava kirjallisesti lääninhallitukselta, ministeriöltä tai valtioneuvostolta. Yleensä on lupa myönnettävä, jos säädetyt edellytykset ovat olemassa, mutta toisinaan on luvan myöntäminen viranomaisen vapaan harkinnan varassa. Myönteinen päätös saavuttaa yleensä sekä muodollisen että asiallisen lainvoiman.³⁰ Jos päätös on ylimmän oikeusasteen antama tai jos alemman päätöksestä on kielletty valittamasta, ei päätökseen voi säännöllistä valitustietä hakea muutosta. Asiallinen lainvoima merkitsee, etteivät viranomaiset voi lupaa peruuttaa tai muuttaa sen ehtoja hakijan vahingoksi; jos yleinen etu vaatii luvan peruuttamista, on siitä säädettävä laissa. Jos lupa taas on eväty, ei hakemuksen hylkääminen yleensä estä ottamasta uutta hakemusta tutkittavaksi.³¹

Elinkeinoluvan saaminen edellyttää ensiksikin, ettei hakijasta ole tiedossa tiettyjä epäedullisia seikkoja, jotka voisivat saattaa yleisen edun vaaranalaiseksi. Hakijalla tulee olla ne edellytykset, mitkä vaaditaan avoimen elinkeinon harjoittamiseen. Lisäksi vaaditaan toisinaan elinkeinonharjoittajalta itseltään tai hänen liikkeensä johtajalta erityisiä ominaisuuksia tai ammattitietoja taikka harjoittelulla saavutettu pätevyys.

Ohjesääntöisen elinkeinon harjoittamisoikeus saattaa olla subjektiivinen oikeus.³² Tällöin se saavutettuihin oikeuksiin kuuluvana nauttii hallitusmuodon 6 §:n mukaista suojaa. Se voidaan tällöin kumota vain siinä järjestyksessä kuin perustuslain säätämisestä on voimassa.³³ Muiden ohjesääntöisten elinkeinojen harjoittamisen edellytykset sitä vastoin ovat muutettavissa tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Eräät ohjesääntöiset elinkeino-oikeudet ovat puhtaasti henkilökohtaisia, niitä ei voi siirtää toiselle. Toiset taas ovat reaalisia, ne on sidottu johonkin liikkeeseen ja ovat luovutettavissa sen mukana. Edellytyksenä on kuitenkin, että uusi haltija täyttää säädetyt kelpoisuusvaatimukset.³⁴

Sen, joka on saanut luvan harjoittaa ohjesääntöistä elinkeinoa, on tehtävä myös tavallinen elinkeinoilmoitus (7 §). Oikeus ohje-

³⁰ *Ståhlberg*, m.t., s. 731; *Willgren*, s. 351.

³¹ *Ståhlberg*, ib.

³² *Ståhlberg*, m.t., s. 723.

³³ *Ståhlberg*, ib.

³⁴ *Willgren*, s. 352.

sääntöisen elinkeinon harjoittamiseen lakkaa yleensä silloin, kun sen harjoittaja menettää jonkin niistä edellytyksistä, jotka ovat luvan saannin ehtona. Lupa on voitu myöntää myöskin määräajaksi, jolloin se lakkaa tämän ajan umpeen kuluttua.

Jos valtio puuttuu ohjesääntöiseen elinkeinoon, herättää se kysymyksen, onko elinkeinonharjoittajalle suoritettava korvausta oikeutensa menettämisestä tai supistamisesta. Jos puuttuminen tapahtuu rahataloudellisista (fiskaalisista) syistä, toisin sanoen, jos se merkitsee tulojen siirtoa valtiolle tai yksityiselle henkilölle tahi yhteisölle, on katsottava, että korvausta on suoritettava. Jos taas tarkoituksena on estää vaaran aiheuttaminen yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle, terveydelle tai siveydelle, ei valtiolla yleensä ole korvausvelvollisuutta.³⁵

Jos ohjesääntöistä elinkeinoa ryhdytään harjoittamaan ilman lupaa, saa poliisiviranomainen estää sen.³⁶ On myös huomattava, että elinkeinolaki sisältää rangaistusmääräyksen siltä varalta, että joku harjoittaa elinkeinoa säädettyä ilmoitusta tekemättä tai lupaa hankkimatta (27 §).

2. Suomen ohjesääntöiset elinkeinot on lueteltu elinkeinolain 3 §:ssä, joka sisältää 24 ryhmää tällaisia elinkeinoja. Elinkeinotoiminnan tarkoituksiperän mukaan ryhmiä voidaan yhdistellä siten, että saadaan seuraavat viisi pääryhmää:³⁷ I. Liikkeet, jotka tarkoittavat hyödykkeiden valmistamista ja saattamista kuljetuksen sekä kaupan esineeksi. II. Vaihdannan välityksen alalla toimivat liikkeet. III. Luotto- ja vakuutuslaitokset. IV. Yleiset liikenne- ja tiedotusvälineet. V. Julkiset näytännöt.

Seuraavassa esityksessä tarkastellaan edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvia elinkeinoja yksityiskohtaisesti siltä kannalta, onko muuka-

³⁵ Sundberg, Statens ersättningsskyldighet, s. 217 s.

³⁶ Willgren, s. 353.

³⁷ Willgren jakaa ohjesääntöiset elinkeinot seuraaviin kuuteen pääryhmään: 1. liikkeet, jotka tarkoittavat hyödykkeiden valmistamista ja saattamista kuljetuksen sekä kaupan esineeksi, 2. eräät vaihdannan välityksen aloilla toimivat luetellut liikkeet, 3. erinäiset luotto- ja vakuutusliikkeet, 4. yleisön käytettävät liikennevälineet, 5. ravintolan-, yömajan-, kahvilan- ja biljaardinpito sekä muut senkaltaiset liikkeet, 6. julkiset huvit. Willgren, s. 353, 368, 369, 375, 382, 383.

lainen oikeutettu harjoittamaan niitä sekä, jos vastaus on myönteinen, mitä edellytyksiä ja ominaisuuksia häneltä silloin vaaditaan.

Kuitenkin on huomattava, että elinkeinolain 3 §:n 1 kohdassa mainitut kaivosten ja malmisuinten käyttämistä varten perustetut laitokset on käsitelty vuoriteollisuuden yhteydessä, jonne ne luonteensa mukaan paremmin kuuluvat.³⁸

Huomattava on myös, että elinkeinolain 3 §:ssä oikeastaan vain mainitaan, että sanotussa lainkohdassa luetellut elinkeinot ovat erityisissä laeissa ja asetuksissa mainittujen tai vastedes annettavien ehtojen ja määräysten alaisia. Siltä osin kuin tällaisia ehtoja ja määräyksiä ei ole annettu, ovat luettelossa mainitut elinkeinot vain ilmoitusvelvollisia.³⁹

I. Liikkeet, jotka tarkoittavat hyödykkeiden valmistamista ja saattamista kuljetuksen sekä kaupan esineeksi

Liikkuva kauppa

1. Kauppaliikkeen harjoittaminen tavallisilla, luvallisilla tavaroilla on yleensä vapaa elinkeino, niin kuin edellä on todettu. Eräissä tapauksissa on kuitenkin katsottu aiheelliseksi määrätä tavallistenkin tavarain kauppitteleminen ohjesääntöiseksi. Tämä koskee niin sanottua liikkuvaa kauppaa kaikissa muodoissaan. Sitä vastoin ei ns. puhelinmyyntiä ole asetettu erityissäännösten alaiseksi.

Liikkuva kauppa, jonka päämuodot ovat kulku-, kiertomyymälä- ja kiertokauppa, on elinkeinolain 3 §:n 22 kohdan mukaan säännöstelletty elinkeino. Aikaisemmin sitä koskevat yksityiskohtaiset säännökset sisältyivät itse elinkeinolakiin, mutta heinäkuun 8 päivänä 1961 annettiin erityinen laki liikkuvasta kaupasta (389/61). Viimeksi mainitun lain 1 §:n 1 momentin mukaan tarkoitetaan liikkuvalla kaupalla mukana kuljetettavien tavaroiden ansiotarkoituksessa tapahtuvaa vähittäismyyntiä. Kun tällainen paikkakunnalta paikkakun-

³⁸ Ks. s. 243 ss. Ks. myös elinkeinolain 3 §:n 1 kohta.

³⁹ Ks. Ståhlberg, m.t., s. 195 s. Luetteloon on 24. kohtana lisätty matkatoimistoliikkeet, mutta vastaavaa asetusta ei ole annettu (L 26.1.1968/87).

nalle tapahtuva liikkuminen tarjoaa muun ohella mainion tilaisuuden väestön mielialoihin tutustumiseen ja vaikkapa vihamielisen propagandan levittämiseen, ei ole ihme, että on katsottu parhaaksi evätä tällainen toiminta muukalaisilta.⁴⁰ Toisaalta »ovelta ovelle» kaupittelu on eräs nykyaikaisen ns. suoran myynnin muodoista, joten se lienee tulevaisuudessa sallittava muukalaisillekin, ainakin kaupungeissa.

2. Kulkukauppalupa mukana kuljetettavien tavaroiden myymiseen myönnetään vain erityisistä henkilökohtaisista syistä (2 §:n 1 kohta), joten sen harjoittaminen jo silläkin perusteella on ollut rajoitettava Suomen kansalaisiin. Kulkukauppaluvan saamisen edellytysten joukossa mainitaan lisäksi nimenomaan Suomen kansalaisuus (3 §).

Kiertomyymäläkaupalla tarkoitetaan tavaroiden myymistä myymäläksi sisustetusta kulkuneuvosta tiettyä myyntireittiä käyttäen (2 § 2 kohta). Lain nimenomaisen säännöksen nojalla on muukalaiselle kielletty antamasta lupaa siihen (10 § 3 mom.). Johdonmukaisuus vaatii, että lain sanonta »ulkomaalainen» käsittää myös ulkomaalaisen yhteisön.

Kiertokaupalla tarkoitetaan muuta mukana kuljetettavien tavaroiden myymistä (2 § 3 mom.). Kotimaassa valmistettujen koti-, käsi- ja siihen verrattavien pienteollisuuden tuotteiden, mutta ei elintarvikkeiden, kaupaksi pitämiseen koko maassa kiertokauppana voidaan antaa lupa näiden tuotteiden valmistajalle, valmistajien yhteisölle taikka valmistajan tai valmistajien yhteisön hyväksymälle välittäjälle, jolla on oikeus harjoittaa elinkeinoa Suomessa (22 § 1 mom.). Laki ei täten näytä asettavan estettä sille, että muukalainen, joka on saanut luvan elinkeinon harjoittamiseen Suomessa, voi saada luvan kiertokaupan harjoittamiseen.

Lupa tilapäisen kiertokaupan harjoittamiseen tiettyä tilaisuutta varten tai muutoin määräajaksi voidaan lain nimenomaisen säännöksen nojalla myöntää vain Suomen kansalaiselle tai suomalaiselle yhteisölle (23 §).

Vielä on huomattava, että vain Suomen kansalainen, joka nauttii kansalaisluottamusta, saa liikkuvasta kaupasta annetun lain sään-

⁴⁰ Myös Ruotsissa on kulkukaupan harjoittaminen kielletty muukalaisilta (L 18. 6. 1864 26 § 2 mom.).

nösten estämättä kuljettaa maalaiskunnassa kaupaksi kaloja sekä kasvi- ja puutarhatuotteita kotipaikkakuntansa poliisiviranomaisen luvalla (28 §). Sanottu säännös ei kuitenkaan rajoita sitä oikeutta, mikä maalaisväestöllä ja maatilain haltijoilla on elinkeinolain 14 §:n nojalla sekä kaupungissa että maalla pitää kaupan maatalous- ja kotiteollisuustuotteita (27 §).⁴¹

Kioski- ja automaattikauppa

Elokuun 12 päivänä 1966 tehdyllä lainmuutoksella (442/66) on elinkeinolain 3 §:ään lisätty ohjesääntöisenä elinkeinona »kioski- ja siihen verrattava sekä automaattikauppa».

Kioskikaupasta sisältyy vanhastaan määräyksiä erinäisiin säädöksiin. Majoitus- ja ravitsemisliikkeistä helmikuun 2 päivänä 1960 annetun asetuksen (108/60) 10 §:n 3 momentin mukaan kioskikauppa ei ole ohjesääntöinen elinkeino, mikäli sitä ei ole asetuksen 3 §:n 6 momentin nojalla pidettävä ravitsemisliikkeenä. »Tavallisesta» kioskista on ennen toiminnan aloittamista tehtävä ilmoitus poliisi- ja terveydenhoitoviranomaiselle.

Kosmeettisten aineiden myyntiin kioskista vaaditaan kunnallisvaltuuston lupa, joka voidaan, paikallisen poliisipäällikön annettua lausuntonsa, myöntää enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan (A denaturoiduista alkoholipitoisista aineista 21. 2. 1958/77 29 §:n 2 mom.). Kioskien rakentamisesta on myös annettu erinäisiä säännöksiä.⁴²

Kun tarkempia määräyksiä ei toistaiseksi ole annettu luvan hakeemisesta, näyttää siltä, että kioskikauppa on kosmeettisten valmisteiden osalta ja ravitsemisliikkeenä ohjesääntöinen elinkeino, mutta muilta osin se on ilmoitusvelvollinen. Automaattikauppa on ohjesääntöinen tai ilmoitusvelvollinen sen mukaan, mitä valmisteita automaattissa myydään. Muukalaisen kannalta ei erottelulla ole merkitystä, koska hänen joka tapauksessa on haettava lupa elinkeinon harjoittamiseen.

⁴¹ Ks. s. 235.

⁴² Ks. esim. A sisältävä maaseudun yleisen järjestyssäännön 1. 6. 1928/219 32 § ja rakennuslaki 16. 8. 1958/370 131 §.

*Kirjakauppa, kirjapaino ja aikakautisten painokirjoitusten
julkaiseminen ym.*

1. Kirjakaupat, kirjain kaupusteleminen, kirja- ja kivipainot, luku- ja lainakirjastot sekä aikakautisten painokirjoitusten julkaiseminen mainitaan elinkeinolain 3 §:n 2 kohdassa. Tammikuun 4 päivänä 1919 annetun painovapauslain (1/19) mukaan puheena olevat elinkeinot eivät yleensä olekaan ohjesääntöisiä, vaan pääasiallisesti vapaita ilmoitusvelvollisia elinkeinoja. Tässä on kuitenkin päähuomio kiinnitettävä siihen, saako muukalainen harjoittaa tällaista elinkeinoa vai ei.

2. Mitä ensiksikin tulee kirjakauppaan, on painovapauslain 15 §:n mukaan jokainen kansalaisluottamusta nauttiva henkilö oikeutettu sitä harjoittamaan noudattaen, mitä kauppaliikkeen harjoittamisen oikeudesta on säädetty. Henkilön tulee siis myös hallita itseään ja omaisuuttaan (Elinkeinolain 6 §). Sitä vastoin ei ehdoksi ole asetettu, niin kuin useissa muissa painovapauslain pykälissä, että kirjakaupan harjoittajan tulee olla Suomen kansalainen. Laki ei siis näytä asettavan muukalaiselle estettä kirjakaupan harjoittamiseen Suomessa. Tätä käsitystä tukee sekin seikka, että Suomessa saa vapaasti myydä ulkomailla painettuja kirjoja. Eri asia on sitten, miten kustantajat ja kirjakauppiasyhdistys suhtautuisivat muukalaiseen kirjakauppiaseen. Sama oikeus kuin yksityisellä henkilöllä on yhtiöllä, osuuskunnalla ja yhdistyksellä, jos liikkeen esimiehenä on lain mukaan pätevä henkilö.

Kirjain kauppittelemiseen maassa on oikeus vain Suomen kansalaisella (Painovapauslain 16 §). Tällainen rajoitus on ilmeisesti turvallisuuskäsitteiden sanelema. Kirjakauppiaseen kierteleminen soisi erinomaisen tilaisuuden maalle vihamielisen tai kumouksellisen propagandan levittämiseen. Jälkisensuurilla ei tässä tapauksessa olisi samaa tehoa kuin kirjakauppiaseen osalta.

3. Lukusalin ja lainakirjaston pitämiseen on jokainen kansalaisluottamusta nauttiva henkilö oikeutettu noudattaen, mitä kauppaliikkeen harjoittamisesta on säädetty (Painovapauslain 15 §). Suomen kansalaisuus ei siis ole ehtona. Lukusalin ja lainakirjaston pitämistä ei Suomessa yleensä harjoiteta elinkeinona, vaan tällaiset laitokset ovat julkisoikeudellisten yhdyskuntien omistamia. Samoin

on niitä yhtiöillä ja yhdistyksillä. On tuskin luultavaa, että muukalainen tai ulkomainen yhteisö olisi kiinnostunut lukusalin tai kirjaston perustamisesta Suomeen. Sitä vastoin on ulkomaiden lähetystöjen tiedotuskeskusten yhteyteen perustettu kirjastoja ja lukusaleja.

4. Kirja- ja kivipainoliikettä on painovapauslain 5 §:n mukaan oikeutettu harjoittamaan Suomen kansalainen sekä laillisesti perustettu yhtiö, osuuskunta tai yhdistys, kun liikkeen esimiehenä on sellainen henkilö, joka on oikeutettu kirjapainoliikettä harjoittamaan. Ilmeistä on, että kirja- ja kivipainoliikettä harjoittavan yhteisön tulee olla suomalainen. Tähän viittaa sanonta »laillisesti perustettu». Ratio on myös sama kuin yksityisen elinkeinonharjoittajan kohdalta.⁴³

5. Hallitusmuodon 10 §:n mukaan kuuluu painovapaus Suomen kansalaisen perusoikeuksiin. Se merkitsee, että jokaisella Suomen kansalaisella on oikeus, julkisen viranomaisen saamatta ennakolta asettaa mitään estettä, julkaista painokirjoituksia, niin kuin painovapauslaissa säädetään (Painovapauslain 1 §). Aikakautisilla painokirjoituksilla tarkoitetaan painovapauslaissa sanomalehtiä ja aikakauskirjoja, jotka on aiottu ilmestymään määrätyn nimisinä ja numerojärjestyksessä pitemmin tai lyhyemmin väliajoin kuitenkin vähintään neljä kertaa vuodessa (Painovapauslain 18 §). Aikakautisen painokirjoituksen julkaiseminen samoin kuin sen toimittaminen ei ole elinkeinolain tarkoittama elinkeino, vaan painovapauslaissa järjestetty vapaa ammatti.⁴⁴ Aikakautisen painokirjoituksen kustantaja saa olla Suomen kansalainen tai suomalainen yhtiö, osuuskunta tai yhdistys, joka täyttää kirjapainoliikkeen harjoittajalta vaaditut edellytykset (Painovapauslain 19 §:n 1 mom. verrattuna 5 §:n 1 momenttiin). Aikakauskirjan kustantajan on etukäteen tehtävä ilmoitus paikkakunnan viranomaiselle (Painovapauslain 19 § verr. 7 §:ään). Päätoimittajana, jonka on valvottava kirjoituksen julkaisemista ja määrättävä sen sisällöstä, voi olla vain luonnollinen henkilö. Hänen tulee olla Suomen kansalainen, joka nauttii kansalaisluottamusta, on henkilökohtaisesti vapaa eikä ole holhouksenalainen (Painovapauslain 21 §).

Kustannusliikettä sellaisenaan saa harjoittaa vapaana ilmoitus-

⁴³ Ks. mitä edellä on lausuttu kirjojen kaupittelemisesta.

⁴⁴ Ståhlberg, m.t., s. 195.

velvollisena elinkeinona elinkeinolain yleisten sääntöjen mukaan.⁴⁵ Laki ei siis näytä asettavan estettä sille, että muukalainenkin voisi harjoittaa kustannusliikettä, kunhan hän ei vaan ryhdy kustantamaan aikakausjulkaisuja.

Apteekki- ja rohdosliike sekä myrkkyyjen valmistus ja myynti ym.

1. Apteekki- ja myrkkyyliikkeet ovat elinkeinolain 3 §:n 2 kohdan mukaan säännöstettyjä elinkeinoja. Apteekkiliikettä saa tammikuun 4 päivänä 1928 apteekkilaitoksesta annetun lain (4/28) 2 §:n mukaan Suomessa yleensä harjoittaa se, joka on valtioneuvostolta saanut siihen luvan. Apteekkioikeus myönnetään liikkeen harjoittamiseen määrättyssä apteekissa ja harjoittajalta vaaditaan asianomaisten opinnäytteiden ja eräiden muiden edellytysten lisäksi, että hän on Suomen kansalainen (3 §). Näin ollen muukalainen ei voi saada oikeutta tämän elinkeinon harjoittamiseen. Huomattava on, että farmasian virkatutkinnoista tammikuun 27 päivänä 1961 annetun asetuksen (64/61) mukaan farmasian oppilaalta ei vaadita, että hän on Suomen kansalainen. Muodolliset pätevyysvaatimukset ovat hyvä maine ja ylioppilastutkinto (2 §), jolla tarkoitetaan Suomessa suoritettua tutkintoa. Muukalaisenkin on siis mahdollista suorittaa farmaseutin- ja proviisorintutkinto, mutta apteekkioikeutta ei hän silti saa.⁴⁶

Vain poikkeustapauksissa saa muukalainen tilapäisesti toimia Suomessa apteekkiliikkeen harjoittajana. Jos apteekkari kuolee, saa kuolinpesä jatkaa liikettä, kunnes uusi apteekkari on määrätty ja ottanut apteekin huostaansa, mutta tällöin on käytettävä apteekin hoidossa vastuunalaista hoitajaa (18 §:n 2 mom.). Jos perillinen tai perilliset ovat muukalaisia, on heillä siis mahdollisuus väliaikaisesti

⁴⁵ Ståhlberg, ib.

⁴⁶ Muukalainen voi myös suorittaa farmasian kandidaatin ja lisensiaatin tutkinnon sekä saada farmasian tohtorin arvon. Ks. A 27.1.1961/65. Mainittakoon myös, että Pohjoismaiden kesken on tekeillä farmaseuttien yhteis-pohjoismaisia työmarkkinoita koskeva sopimus, jonka mukaan »pohjoismaalainen» voitaisiin meillä ottaa proviisorin toimeen, mutta apteekkioikeutta hän ei saisi.

jatkaa apteekkiliikettä. He voivat myös heti luopua apteekkioikeudesta ilmoittamalla lääkintöhallitukselle, jonka asiana on silloin määrätä apteekin hoidosta.

Erityisasemassa ovat niin sanotut kanta-apteekit, joiden erityisluonne kuitenkin lakkaa tammikuun 1 päivänä 1969 (23 §). Nämä voivat käytännössä siirtyä toiselle muun ohella perinnön, testamentin, kaupan ja ulosoton kautta.⁴⁷ On selvää, että muukalainenkin voi olla perillisenä ja testamentinsaajana. Kuitenkin tulee apteekissa silloinkin olla vastuunalainen hoitaja, joka täyttää apteekkilaitoksesta annetun lain 19 §:ssä säädetyt edellytykset.

Mainittakoon, tässä yhteydessä, että eläinlääkäri tai eläinlääkärin tehtäviä hoitamaan määrätty eläinlääketieteen kandidaatti voi saada luvan luovuttaa hankkimiaan eläinten lääkeaineiksi tarkoitettuja lääkeaineita (A eläinlääkärin oikeudesta myydä lääkkeitä eläinlääkintää varten 21. 10. 1949/660 1 §). Tästä oikeudesta ei muukalainen kuitenkaan pääse osalliseksi, koska ainoastaan Suomen kansalaisella on oikeus harjoittaa täällä eläinlääkärin tointa (L eläinlääkärintöimen harjoittamisesta 13. 6. 1941/423 1 ja 2 §).

2. Apteekkilaitokseen oli läheisesti liittynyt rohdoskauppaliike, jonka säännösti tammikuun 24 päivänä 1888 annettu asetus. Rohdoskauppias oli joko tukkukauppias, joka myi tavaroitaan, yksinkertaisia kemikaliaita tai sellaisista sekoittamalla tai muuten valmistettuja tuotteita tukuttain apteekkareille ja teollisuudenharjoittajille, tai vähittäiskauppias, joka myi vähittäin suoraan yleisölle. Eräitä lääkeaineita ei rohdoskaupassa saanut lainkaan myydä.

Vuoden 1888 asetuksen on kumonnut joulukuun 5 päivänä 1935 annettu apteekkitavaralaki (374/35). Tämä laki on tehnyt lopun rohdoskaupoista. Apteekkitavarana pidetään lain 1 §:n 1 momentin mukaan sellaisia aineita ja valmisteita, joita käytetään yksinomaan tai pääasiallisesti lääkkeinä tai lääkkeiden valmistukseen, sekä sellaisia myrkyllisiä aineita, joita, sen mukaan kuin on erikseen säädetty, saadaan yleisölle myydä ainoastaan apteekeista.

3. Apteekkitavaroita saa tehdasmaisesti valmistaa ja apteekkitavarakauppaa apteekkiliikkeen ulkopuolella harjoittaa sellainen henkilö, jolla on tarvittava pätevyys ja jos hän itse johtaa liikettä, on Suomen kansalainen. Jos hän ei itse tule hoitamaan liikettä tai jos

⁴⁷ Ståhlberg, m.t., s. 481.

liikkeenharjoittajana on yhtiö tai osuuskunta, tulee johtajalla muiden pätevyysvaatimusten ohella olla Suomen kansalaisuus (Apteekkitavaralaki 3 ja 6 §, Apteekkitavara-asetus 27. 3. 1936/139 4 ja 5 §).⁴⁸ Siis muukalainenkin voi harjoittaa apteekkitavarateollisuutta tai -kauppaa, jos hän asettaa vastuunalaiseksi hoitajaksi pätevän Suomen kansalaisen, jolloin turvallisuusvaatimukset on katsottava täytetyiksi.

Kun apteekkitavaraliikkeen harjoittaja on kuollut, saa kuolinpesä jatkaa liikettä ilman eri lupaa enintään vuoden ajan kuolemantapauksesta, mutta silloinkin tulee johtajan tietenkin olla pätevä henkilö (Apteekkitavaralain 8 §:n 2 ja 3 mom.). Kuolinpesää ei ole asetettu erityiseen asemaan sellaisessa tapauksessa, että sen osakkaat ovat muukalaisia. Toisaalta laki ei aseta estettä sille, että perilliset jatkavat liikettä pitempäänkin, jos saavat eri luvan.

4. Myrkkujen valmistus, kauppa ja muu käsittely on säännötetty heinäkuun 12 päivänä 1946 annetussa myrkkyyasetuksessa (555/46).⁴⁹ Myrkyt ei asetuksessa ole määritelty, vaan tietyt luetteloidut aineet, rohdokkeet ja valmisteet katsotaan myrkyiksi (1 §).

Myrkyt on vaarallisuutensa mukaan jaettu I ja II luokan myrkyihin. I luokan myrkyä saa valmistaa, mikäli ei ole kysymys apteekkitavarain valmistuksesta, yleensä vain sisäasiainministeriön luvalla (12 §). Lupaa haettaessa ja annettaessa on noudatettava, mitä apteekkitavaralain 3 §:ssä mainitun luvan osalta on säädetty. Edellä on todettu, että muukalainenkin saa harjoittaa apteekkitavaraliikettä, jos vastuunalaisena johtajana toimii Suomen kansalainen.

Ensimmäisen luokan myrkyt myynti yleisölle saa tapahtua vain apteekista. Myynnistä, joka tapahtuu muualta kuin apteekista, on voimassa, mitä apteekkitavarakaupasta on säädetty. Tässä kohden viitataan edellä esitettyyn.

Toisen luokan myrkyt ammattimaiseen valmistukseen voi luvan saada yhteisö, jonka johtava henkilö on luotettava sekä hallitsee itseään ja omaisuuttaan tai henkilö, joka täyttää sanotut ehdot.

⁴⁸ Kun sisäasiainministeriöllä on apteekkitavaralain 3 §:n nojalla vapaa harkintavalta päättäessään luvan myöntämisestä, ministeriö voi aina sulkea pois muukalaisen, jota se ei pidä sopivana.

⁴⁹ Mainittakoon, että valtioneuvosto asetti v. 1961 komitean valmistamaan ehdotusta uudeksi myrkkylainsäädännöksi. Mietintö jätettiin sisäasiainministeriölle joulukuussa 1966.

Lupaa haetaan kirjallisesti lääninhallitukselta, joka noudattaa kauppaja- ja teollisuusministeriön antamia ohjeita (13 §). Toisen luokan myrkyn valmistusta johtavana henkilönä tulee olla tietyt teknilliset pätevyysvaatimukset täyttävä henkilö (14 §). Toisen luokan myrkyn myyntiin vaaditaan, jollei myyjänä ole valmistaja tai apteekkitavarakauppa, että myyjä, tai jos on kysymys yhteisöstä, liikettä johtava henkilö on luotettava sekä hallitsee itseään ja omaisuuttaan. Lupa haetaan lääninhallitukselta, joka päättää asiasta harkintansa mukaan ja voi asettaa tarpeellisiksi katsomiaan ehtoja (31 §).

Kun on kysymys II luokan myrkystä, ei asetus vaadi valmistajalta, myyjältä tai vastaavalta johtajalta Suomen kansalaisuutta, joten muukalaisen on helpompi saada lupa tällaisen liikkeen harjoittamiseen. Kuitenkin lienee katsottava, että yksityisen muukalaisen tulee olla jonkin aikaa oleskellut maassa, koska hän siten voinee parhaiten osoittaa luotettavuutensa.⁵⁰

Optikon toimi

Optikon toimi on säännöstetty varsin äskettäin. Sitä ei kuitenkaan nimenomaan mainita elinkeinolain 3 §:ssä ja vaikea sitä on sijoittaa mihinkään sanotussa pykälässä mainituista 23 ryhmästä. Tästä lienee tehtävä se johtopäätös, että lainsäätäjä ei ole katsonutkaan optikon tointa elinkeinoksi, vaan vapaaksi ammatiksi, niin kuin esim. lääkärin tai asianajajan ammatti.⁵¹ Kuitenkin on optikon toimi luonteensa puolesta lähinnä katsottava elinkeinoksi; siinä muun ohella tapahtuu tavarain, silmälasien ja sankojen, myyntiä, paitsi optikon oman myös lääkärin tutkimuksen ja määräyksen perusteella. Myynnissä onkin liikkeen pääpaino. Järjestelmän kannalta olisi ollut asianmukaista, että optikon toimi olisi nimenomaan mainittu elinkeinolain 3 §:ssä.

Optikon toimen harjoittamisesta marraskuun 11 päivänä 1960

⁵⁰ Myrkkylakikomitean käsityksen mukaan »myrkkyliekkeen» harjoittajalta vaaditaan aina Suomen kansalaisuus.

⁵¹ Uusia elinkeinoja säännöstettäessä on yleensä menetelty siten, että elinkeinolain 3 §:n asianomaista kohtaa on muutettu tai lisätty uusi kohta ja sen nojalla annettu asetus tai sitten lisätty 3 §:ään uusi kohta ja annettu asiaa koskeva laki saman aikaisesti.

annetun lain (429/60) 1 §:n mukaan on oikeus silmälasien määräämiseen näkökyvyn korjaamiseksi paitsi lääkärillä, tietyissä tapauksissa laillistetulla optikolla. Laillistetulla optikolla tarkoitetaan henkilöä, joka valtioneuvoston hyväksymässä oppilaitoksessa suorittamansa tutkinnon perusteella on saanut oikeuden harjoittaa optikon tointa (2 § 1 mom.). Suomen kansalaisuus ei siis ole laillistuksen saamisen ehtona, mutta oppilaitoksen tulee olla suomalainen, mikä käy ilmi verrattaessa 1 momenttia 3 momenttiin. Viimeksi mainitun momentin mukaan voi lääkintöhallitus hakemuksesta antaa laillistuksen Suomen kansalaiselle, joka on muussa valtiossa valmistunut optikoksi. Ulkomailla optikon tutkinnon suorittanut muukalainen ei siis koskaan voi pelkästään ulkomaisen tutkinnon nojalla tulla Suomessa hyväksytyksi laillistetuksi optikoksi.

*Alkoholipitoisten aineiden valmistus, maahantuonti
ja myynti ym.*

1. Alkoholipitoisen aineen valmistus ja myynti sekä mm. siihen liittyvä elinkeinotoiminta mainitaan elinkeinolain 3 §:n 4 kohdassa. Väkijuomista helmikuun 9 päivänä 1932 annetun lain (45/32) 2 §:n mukaan kuuluu väkijuomien valmistus, maahantuonti ja kauppa yksinoikeutena väkijuomayhtiölle.⁵² Väkijuomayhtiö voi kuitenkin luovuttaa väkijuomien valmistuksen ja myös anniskelun toisen toimittavaksi (4 § 2 mom.). Lupa väkijuomain tai jonkin väkijuomalajin valmistukseen voidaan antaa yksityiselle liikkeen harjoittajalle, osuuskunnalle tai yhtiölle, etupäässä sellaisille teollisuuslaitoksille, jotka valmistavat alkoholia varsinaisen teollisuutensa sivutuotteena (23 §). Jos se, jonka toimitettavaksi väkijuomain valmistus on annettu, ei itse johda ja valvo liikettä, tulee tehtaassa tai panimossa olla sosialiministeriön hyväksymä vastuunalainen johtaja (24 §). Laki ei siis vaadi, että yksityisen liikkeenharjoittajan tulee olla Suomen kansalainen, joten muukalainenkin voinee saada luvan alkoholin valmistukseen. Vastuunalaiseksi johtajaksi voidaan nimenomaisen säännöksen nojalla hyväksyä muukalainen, jonka tulee olla, paitsi hyvämaineinen, itseään ja omaisuuttaan hallitseva sekä rehellinen ja toimeensa kykenevä, myös oikeutettu Suomessa harjoittamaan elinkeinoa tai tekemään työtä (Asetus väkijuomista annetun lain täy-

täntöönpanosta 6. 6. 1958/238 2 §). Hänellä tulee siis olla joko elinkeinolupa tai työ lupa.

Väki juomayhtiölle kuuluu väki juomien vähittäismyynti yksin-oikeutena samoin anniskelu (Väki juomalaki 28 §). Kuitenkin voidaan lupa anniskella väki juomia myöntää paitsi rautateiden ravintolavau-nuissa, kotimaassa useampien kuntien välillä kulkevassa matkustaja-aluksessa sekä tärkeänä pidettävissä matkustajahotelleissa ja suurissa asutuskeskuksissa olevissa I luokan ravintoloissa. Huomattava on, että rannikkolaivaliikenteen harjoittaminen on yleensä kielletty muu-kalaisilta, mutta valtioneuvosto voi antaa näille luvan harjoittaa sitä Ahvenanmaan maakunnan ja muualla Suomessa olevan paikkakun-nan välillä (Elinkeinolain 4 §). Suomen ja ulkomaiden välillä kul-kevien suomalaisten alusten anniskeluoikeudesta on säädetty erikseen (Väki juomalaki 82 § 2 mom.). Oikeutta harjoittaa majoitus- ja ravit-semisliikettä tarkastellaan jäljempänä.⁵²

2. Väki juomiin liittyvät läheisesti denaturoidut alkoholipitoiset aineet, jotka ovat joko väki juomia tai muita valmisteita. Edellisiin on yleensä lisätty sellaisia aineita, että juoma tulee nautittavaksi kel-paamattomaksi. Jälkimmäisten valmistamiseen on yleensä käytetty denaturoitua väki juomaa (A denaturoiduista alkoholipitoisista aineista 21. 2. 1958/77 2 §). Asetus ei aseta Suomen kansalaisuutta ehdoksi denaturoitujen alkoholipitoisten aineiden valmistuksen ja kaupan harjoittamiselle (Ks. 17, 26, 29 ja 32 §). Jos muukalainen muuten täyttää säädetyt pätevyysvaatimukset, hänellä on siis katsot-tava olevan edellytykset puheena olevan elinkeinon harjoittamiseen.

3. Bensiinialkoholin ja moottorialkoholin valmistuksesta ja kau-pasta on annettu erityisiä säännöksiä toukokuun 16 päivänä 1941 annetussa asetuksessa bensiini- ja moottorialkoholista (334/41).

Bensiinialkoholia saavat myytäväksi valmistaa väki juomayhtiö sekä ne bensiinin ja muun siihen verrattavan nestemäisen poltto-aineen maahantuojat, jotka ovat siihen saaneet erityisen luvan sosiaaliministeriöltä (5 §). Moottorialkoholin valmistukseen ja maa-han tuontiin on vain väki juomayhtiöllä oikeus (10 §).

Bensiinialkoholia saa myydä paitsi se, joka on oikeutettu sitä

⁵² On huomattava, että tulossa on uusi alkoholilaki. Se ei kuitenkaan muuta muukalaisen elinkeinon harjoittamisen oikeutta.

⁵³ Ks. s. 274 s.

valmistamaan, myös jokainen, joka on oikeutettu pitämään kaupan nestemäisiä polttoaineita (8 §).

Moottorialkoholin vähittäiskauppaa saa harjoittaa ainoastaan se, joka on saanut siihen lääninhallituksen luvan. Lupa voidaan myöntää sille, joka pitää bensiiniä tai muita siihen verrattavia nestemäisiä polttoaineita kaupan (12 §).

Siitä kenelle voidaan myöntää lupa nestemäisten polttoaineiden myymiseen, säädetään palavista nesteistä elokuun 2 päivänä 1954 annetussa asetuksessa (335/54), josta tarkemmin jäljempänä.⁵⁴

4. Miedon mallasjuoman tehdasmainen valmistus ja myynti ei ole väkijuomalain säännösten alainen, vaan huhtikuun 24 päivänä 1931 on annettu erityinen laki miedon mallasjuoman tehdasmaisesta valmistuksesta ja myynnistä (142/31). Miedolla mallasjuomalla tarkoitetaan puheena olevassa laissa maltaista, humaloista ja vedestä käymisen avulla valmistettua tislaamatonta juomaa, jonka alkoholi-pitoisuus on enintään 2,25 painoprosenttia (1 § 1 mom.).

Mietoa mallasjuomaa saa tehdasmaisesti valmistaa jokainen, jolla tehtyään säädetyn elinkeinoilmoituksen on oikeus tässä maassa harjoittaa elinkeinoa (2 §). Kuitenkin on aloittamisesta samoin kuin lopettamisesta kolme viikkoa ennen tehtävä ilmoitus sosialiministeriölle (4 ja 6 §). Kun mallasjuomien valmistus ei ole muiden ehtojen tai määräysten alainen, on ilmeistä, että muukalainenkin voi saada luvan tämän elinkeinon harjoittamiseen.⁵⁵ Tämän oikeuden epäämiseen ei myöskään voida esittää mitään mielekkäitä syitä.

Mietoa mallasjuomaa saa pitää kaupan sen valmistaja sekä jokainen muu, jolla on oikeus tässä maassa harjoittaa elinkeinoa (10 §). Myyjän ei siis tarvitse tehdä mitään etukäteisilmoitusta. Selvää on, että jos muukalainen on saanut asianomaisen elinkeinoluvan, hänellä on oikeus myydä mietoja mallasjuomia.

Alkoholittomien juomain valmistus ja myynti

Keinotekoisten kivennäisvesien valmistukseen ja myyntiin ei tarvita viranomaisen lupaa, mutta tällaisen elinkeinon harjoittajan on kuitenkin tehtävä erinäisiä ilmoituksia tavallisen elinkeinoilmoituk-

⁵⁴ Ks. s. 279.

⁵⁵ Ks. *HiiTONEN*, s. 101.

sen lisäksi, minkä vuoksi se on mainittu elinkeinolain 3 §:n 5 kohdassa. Ensiksikin on sen, joka tahtoo perustaa tai ottaa haltuunsa kivennäisvesitehtaan, annettava lääkintöhallitukseen luettelo ja analyysi niistä kivennäisvesien lajeista, joita hän aikoo valmistaa (A keinotekoisien kivennäisvesien valmistuksesta ja myymisestä 17.11.1885/25 1 §). Tehtävään elinkeinoilmoitukseen on taas liitettävä todistus siitä, että hakija tai hänen työnjohtajansa omaa kivennäisvesien valmistamiseen tarvittavat tiedot. Tällaista todistusta ei kuitenkaan vaadita siinä tapauksessa, että oikeutettu apteekkari tai proviisori johtaa valmistusta (2 §).

Asetuksessa ei mainita mitään asianomaisen henkilön kansallisuudesta. Siitä, että 2 §:ssä puhutaan pelkästä ilmoitusvelvollisuudesta, on tehty se johtopäätös, että muukalainen ei tule kysymykseen puheena olevan elinkeinon harjoittajana.⁵⁶ Mutta jos muukalainen täyttää kivennäisvesien valmistajalta vaadittavat edellytykset, ei näytä olevan estettä sille, että hänelle myönnetään oikeus kivennäisvesien valmistukseen. On huomattava, että muukalaiset saavat Suomessa harjoittaa »vaarallisempiakin» elinkeinoja.

Luvallisesti maassa valmistettuja keinotekoisia kivennäisjuomia saa myydä jokainen, joka elinkeinolain mukaan on oikeutettu harjoittamaan kauppaa avonaisessa puodissa tai muussa erityisessä myyntipaikassa (4 §). Jos siis muukalainen on saanut asianomaisen luvan, saa hän harjoittaa kivennäisvesien myyntiä.

Ravintolan- ja kahvilanpito sekä muut senkaltaiset liikkeet

Elinkeinolain 3 §:n 6 kohdassa mainitaan ravintolan-, yömajan-, kahvilan- ja biljardinpito sekä muut senkaltaiset liikkeet. Tällaisen liikkeen harjoittamisesta on helmikuun 20 päivänä 1960 majoitus- ja ravitsemisliikkeistä annetussa asetuksessa (108/60) tarkemmat määräykset ja ehdot.

Majoitusliikkeen tarkoituksena on pitää kalustettuja huoneita vieraiden majoittamista varten joko ruoan tai virvokkeiden tarjoilemisen kera tai ilman sitä (2 § 1 mom.). Ravitsemisliikkeen tarkoituk-

⁵⁶ Hiltunen, ib.

sena on sitä varten varatussa huoneistossa tai paikassa tarjoilla yleisölle ruokaa tai virvokkeita (3 § 1 mom.).

Lupa majoitus- ja ravitsemisliikkeen harjoittamiseen, joka haetaan lääninhallituksesta, voidaan myöntää vain Suomen kansalaiselle, joka nauttii kansalaisluottamusta, hallitsee itseään ja omaisuuttaan ja on tunnettu rehelliseksi ja luotettavaksi, sekä suomalaiselle osakeyhtiölle, osuuskunnalle, yhdistykselle tai muulle rekisteröidylle yhteisölle, minkä hallituksen puheenjohtaja tai vastuunalaiset yhtiömiehet ja toimitusjohtaja täyttävät yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta vaaditut ominaisuudet. Myös valtio, kunnat, seurakunnat ja muut julkisoikeudelliset yhteisöt voivat saada luvan (14 §). Huomattava on, että osakeyhtiön, osuuskunnan ja yhdistyksen hallitukseen saattaa kuulua myös muukalaisia, niin kuin aikaisemmin on huomautettu.⁵⁷

Kun yhteisö harjoittaa majoitus- ja ravitsemisliikettä, tulee sen tapahtua hyväksytyn vastuunalaisen hoitajan johdolla. Myös yksityisen omistaman liikkeen hoitajaksi voidaan hyväksyä toinen henkilö kuin omistaja (24 §). Vastaavalta hoitajalta vaaditaan muiden ominaisuuksien kuten tarvittavan kokemuksen ja ammattitaidon ohella, että hän on Suomen kansalainen. Milloin erityistä syytä on, voi lääninhallitus hyväksyä vastaavaksi hoitajaksi muukalaisen, joka täyttää vaaditut edellytykset (27 §).⁵⁸

Mainittakoon, että julkisten ja niihin verrattavien tilaisuuksien toimeenpanosta majoitus- ja ravitsemisliikkeissä on noudatettava, mitä siitä on erikseen säädetty. Biljardin pitämiseen sellaisessa liikkeessä on saatava lääninhallituksen lupa (36 §).

*Margariinin sekä muun sentapaisen ihmisravinnoksi aiotun
tuotteen valmistus ja myynti*

Tässä mainittu toiminta on elinkeinolain 3 §:n 7 kohdan mukaan säännöstetty elinkeino. Elokuun 19 päivänä 1932 annetun margariinivalmistelain (240/32) mukaan vaaditaan siltä, joka aikoo myytäväksi valmistaa margariinia, että hän on hyvämaineinen ja oikeu-

⁵⁷ Ks. s. 258 sekä osakeyhtiölain (22/95) 34 §, osuuskuntalain (247/54) 69 § ja yhdistyslain (1/19) 17 § verr. 4 §:ään.

⁵⁸ *Hiitonen*, s. 101, huomauttaa, että perusteena on ollut huolenpito hyvistä tavoista ja siveellisyydestä.

tettu hallitsemaan itseään ja omaisuuttaan (4 §).⁵⁹ Suomen kansalaisuutta ei siis ole pantu ehdoksi. Sen, joka aikoo myytäväksi tuottaa tai myytävien tuotteiden valmistusta varten tuottaa maahan margariinivalmistetta, on tehtävä kirjallinen ilmoitus maitotaloustuotteiden tarkastuslaitokselle (9 §).

Mainituissa lainkohdissa ei mainita yhteisöjä, kuten osakeyhtiöitä ja osuuskuntia, margariinivalmistajien valmistajina ja maahan tuottajina. Tämä ilmeisesti johtuu lainsäätäjän huomaamattomuudesta, sillä todellisuudessa juuri yhteisöt toimivat margariinituotteiden valmistajina ja maahantuojina. Tehtaan vastaavan johtajan tulee ilmeisesti täyttää lain 4 §:ssä mainitut edellytykset.^{60, 61}

*Keinotekoisten lannoitusaineiden ja valmistettujen rehutavarain
sekä siementavarain kauppa*

1. Pelko eläin- ja kasvitautien sekä rikkaruohojen leviämisestä samoin kuin pyrkimys tuhoeläinten aiheuttamien vahinkojen ehkäisemiseen on ollut syynä elinkeinolain 3 §:n 8 kohdassa mainittujen elinkeinojen säännöstmiseen.

Rehujen ja lannoitteiden valmistuksesta, maahantuonnista ja kaupasta on annettu laki kesäkuun 4 päivänä 1955 (355/55). Lain 4 §:n 1 momentin mukaan se, joka aikoo ruveta myytäväksi valmistamaan tai tuomaan maahan rehuja tai lannoitteita, on velvollinen vähintään kuukautta ennen kuin maahan tuotua tavaraa lasketaan kauppaan tai, jos on kysymys uuden rehu- tai lannoitesekoittamon toiminnan aloittamisesta, kahta kuukautta ennen valmistuksen aloittamista ilmoittamaan maataloushallitukselle, minkä nimisiä ja laatuksia valmisteita on tarkoitus valmistaa tai tuoda maahan tai laskea erikoiskääreissä kauppaan.⁶² Laissa ei ole määrätty, että edellä selostetun

⁵⁹ Lupa haetaan maataloushallituksesta (Margariinivalmistelain 4 §).

⁶⁰ Puheena oleva elinkeino on tarkoin säännöstelty. Margariinivalmistelain säännösten ohella koskevat sitä valtioneuvoston päätös margariinivalmistelain soveltamisesta 19.8.1932/241 sekä elintarvikkeiden valmistusta ja kauppaa yleensä koskevat säännökset, kuten elintarvikelaki 3.7.1941/526 ja elintarvikeasetus 21.11.1952/408.

⁶¹ Margariinirasvoista on uusi laki tekeillä.

⁶² Jos seoksen koostumusta muutetaan tai jos sekoittamo on ollut pysäh-

liikkeen harjoittajan tulisi olla Suomen kansalainen. Lakiin ei muutenkaan ole sisällytetty mitään pätevyysvaatimuksia. Näin ollen näyttää siltä, että puheena olevan liikkeen harjoittajalta vaaditaan samat pätevyysedot kuin yleensä elinkeinoliikkeen harjoittajalta, joten muukalainenkin voi saada siihen luvan. Ottaen huomioon tarkan valvonnan, jonka alainen tämä elinkeino on, ei tässä lienekään mitään vaaraa.⁶³

2. Siementavarain maahantuonnin ja kaupan säännöstelyyn ovat vaikuttaneet samat näkökohdat kuin rehujen ja lannoitteiden osalta. Lisäksi on pelättävissä, ettei ulkomaisesta siemenestä kasvanut vilja menesty Suomessa. Siementavarain maahantuonnista, maasta viennistä ja kaupasta huhtikuun 9 päivänä 1937 annetun lain (148/37) 2 §:n 1 momentin mukaan on sen, joka harjoittaa siementavaroiden tukkukauppaa tai ammattimaista vähittäiskauppaa tahi maahan tuo tai maasta vie siementavaroita, velvollinen tekemään liikkeestään ilmoituksen maataloushallitukselle viimeistään kuukautta ennen kuin hän ryhtyy harjoittamaan siementavaroiden kauppaa tai välittämistä.

Laissa ei ole säädetty edellä selostetun liikkeenharjoittajan pätevyysvaatimuksia, joten sitäkin voinee harjoittaa jokainen, joka yleensä on oikeutettu harjoittamaan elinkeinoa. Muukalainenkin voi siis saada luvan tämän elinkeinon harjoittamiseen, koska lain säätämät valvontatoimenpiteet ovat varsin tehokkait.

Lopuksi on huomattava, ettei laki koske Suomessa viljeltyä siementavaraa, milloin viljelijä myy sen harjoittamatta avointa siementakauppaa (15 §). Jos muukalainen on oikeutettu viljelemään maata Suomessa, saa hänkin siis myydä siementavaraa mainitun lainkohdan nojalla.

*Räjähtävien sekä tulenarkojen aineiden valmistus, kuljetus,
varastossapito ja myynti*

1. Yleinen turvallisuus sekä hengen ja omaisuuden suojeleu vaativat, että tiettyjen aineiden valmistuksesta, hallussapidosta, luovu-

dyksissä enintään kolme kuukautta, on ilmoitus valmistuksen aloittamisesta tehtävä vähintään viikkoa ennen (4 § 2 mom.).

⁶³ Ks. A rehujen ja lannoitteiden valmistuksesta, maahantuonnista ja kaupasta annetun lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta 30.9.1955/409.

tuksesta, kuljetuksesta ja käytöstä sekä laadusta annetaan erityisiä määräyksiä elinkeinon harjoittamisesta annettujen säännösten lisäksi. Tällaisia aineita ovat räjähdysaineet, palavat nesteet ja kaasut sekä niihin verrattavat räjähdysvaaralliset tai itsestään syttyvät aineet ja tuotteet sekä sellaiset tuotteet, jotka määrätyissä olosuhteissa muodostavat räjähdysvaarallisia aineita (ks. L räjähdysvaarallisista aineista 19. 6. 1953/263 1 §:n 1 mom. verr. 16 §:ään).

Vaikka edellä mainittu elinkeinotoiminta on jo elinkeinolain 3 §:n 9 kohdassa julistettu säännöstellyksi, on se vielä räjähdysvaarallisista aineista annetun lain 2 §:n 1 momentissa määrätty luvasta riippuvaksi.

2. Räjähdysaineet jaetaan vaarallisiin ja vähemmän vaarallisiin. Sen, joka haluaa perustaa tehtaan vaarallisen räjähdysaineen valmistamista varten, on haettava siihen kirjallisesti lupa asianomaiselta lääninhallitukselta. Hakemukseen on liitettävä muun ohella selvitys hakijan oikeudesta harjoittaa elinkeinoa (A räjähdysaineista 7. 3. 1925/93 3 §). Vaarallisen räjähdysaineen valmistuksen tulee tapahtua lääninhallituksen hyväksymän johtajan johdolla ja valvonnan alaisena (10 §). Johtajana voi olla omistaja tai toinen hänen tähän toimeen ottamansa henkilö.

Myöskään vähemmän vaarallisen räjähdysaineen valmistusta ei saa ammattimaisesti harjoittaa ilman lääninhallituksen lupaa. Hakijan on samoin selvitettävä oikeutensa harjoittaa elinkeinoa (18 ja 19 §). Tällaisen tehtaan johtajan tulee myös olla lääninhallituksen toimeensa hyväksymä (20 §).

Joka on saanut luvan tehdasmaisesti valmistaa vaarallista räjähdysainetta, on myös yleensä oikeutettu sitä myymään (43 §). Jos joku muu tahtoo harjoittaa vaarallisen räjähdysaineen kauppaa, on hänen kirjallisesti haettava siihen lupa lääninhallitukselta. Tähänkin hakemukseen on liitettävä selvitys hakijan oikeudesta harjoittaa elinkeinoa (44 § 1 mom.). Vähemmän vaarallisen räjähdysaineen kauppaa on oikeutettu harjoittamaan se, jolla on lupa valmistaa sellaista ainetta ammattimaisesti ja se, jolla on oikeus myydä vaarallista räjähdysainetta (57 §). Muulle myöntää luvan lääninhallitus (58 §).

Vaarallisen räjähdysaineen kauppaan voidaan nimenomaisen säännöksen nojalla myöntää lupa myös laillisesti perustetulle yhtiölle tai osuuskunnalle (44 § 2 mom.). Tämä säännös ei kuitenkaan voine

tarkoittaa sitä, ettei yhtiö tai osuuskunta voisi saada lupaa räjähdysaineen valmistukseen tai vähemmän vaarallisen räjähdysaineen kauppaan, vaan johtuu siitä, että asetus on kirjoitettu niin kuin yleensä vain yksityinen henkilö harjoittaisi siinä tarkoitettua toimintaa.⁶⁴

Edellä selostetut säännökset eivät sisällä mitään määräystä hakijan kansalaisuudesta. Kun hakemukseen on kussakin tapauksessa liitettävä selvitys hakijan oikeudesta harjoittaa elinkeinoa, tarkoitetaan tällä ilmeisesti kotimaan kansalaisten osalta elinkeinolaissa säädettyjä edellytyksiä elinkeinon harjoittamiseen ilmoituksen nojalla. Kun muukalaisellekin voidaan elinkeinolain 2 §:n nojalla myöntää oikeus elinkeinon harjoittamiseen, ei lain mukaan näytä olevan estettä sille, että muukalainenkin voisi saada oikeuden räjähdysaineiden valmistamiseen ja myyntiin. Eri asia on, katsotaanko lähinnä yleisen turvallisuuden vuoksi tarkoituksenmukaiseksi myöntää muukalaiselle tällaista oikeutta.

3. Räjähdysvaarallisiin aineisiin sisältyvät myös palavat nesteet ja eräät nesteytetyt kaasut, joita koskee asetus palavista nesteistä elokuun 2 päivältä 1954 (335/54). Palavaa nestettä saa ammattimaisesti valmistaa, teknillisesti käyttää, myydä ja varastoida jokainen, jolla on Suomessa oikeus harjoittaa elinkeinoa ilmoituksen nojalla (4 §). Suomen kansalaisuutta ei siis tässääkään tapauksessa mainita luvan saamisen ehtona, joten tässä kohden voidaan viitata siihen, mitä edellä on sanottu luvan saamisesta räjähdysaineiden valmistukseen ja myyntiin.

Sitä vastoin palavaa nestettä valmistavan tehtaan vastaavalta johtajalta ja hänen varamieheltään vaaditaan muun ohella, että hän on Suomen kansalainen. Olkoonpa elinkeinonharjoittaja siis kotimaan kansalainen tai muukalainen, yksityinen tai yhteisö, on yrityksen vastaavaksi johtajaksi tai hänen varamiehekseen aina asetettava Suomen kansalainen.

4. Tulitikkujen valmistajalle ei ole asetettu erityisiä pätevyysvaatimuksia, mutta valmistusta saa harjoittaa vain tehtaassa (A phosphori- eli walkintulitikkujen tekemisestä ja myymisestä 21. 7. 1865/28 1 §). Tehtaan toiminnan tulee tapahtua asiantuntevan johtajan valvonnan alaisena (2 ja 5 §). Kansalaisuusehtoa ei ole asetettu valmistajalle eikä vastaavalle johtajalle, joten muukalainenkin tai ulkomai-

⁶⁴ Vrt. elinkeinolain 1 §:n 2 mom.

nen yhteisö voi toimia tulitikkujen valmistajana sekä muukalainen tulitikkutehtaan johtajana.^{64a}

5. Ampuma-aseiden valmistus ja kauppa liittyy läheisesti räjähdysvaarallisiin aineisiin. Kuitenkin on ampuma-aseiden ja ampumatarpeiden valmistuksesta, maahantuonnista ja kaupasta annettu omat säädöksensä (L ja A ampuma-aseista ja ampumatarpeista 27. 1. 1933/33 ja 34).^{65, 66} Tällaista elinkeinotoimintaa voidaan harjoittaa ainoastaan asianomaisella luvalla (lain 1 §). Lupa ampuma-aseiden tai niiden osien ammattimaiseen valmistamiseen voidaan myöntää vain Suomen kansalaiselle tai suomalaiselle toiminimelle (asetuksen 4 §:n 1 mom.). »Toiminimi» on tässä ilmeisesti tarkoitettu käsittämään yhteisöt yksityisen kansalaisen vastakohtana. Sama koskee lupaa ampumaseiden, niiden osien ja ampumatarpeiden kaupan harjoittamiseen (asetuksen 11 ja 12 §).⁶⁷

Kun lupa valmistamiseen ja myyntiin voidaan myöntää vain Suomen kansalaiselle sekä suomalaiselle yhteisölle ja lupa ampuma-aseiden, niiden osien ja ampumatarpeiden tuontiin vain myyjälle tai valmistajalle, eivät yksityiset muukalaiset saa harjoittaa niiden tuontiakaan (9 §).

Leimattavien jalojen metalliteosten sekä virallisten kunniamerkkien yms. valmistus, maahantuonti ja kauppa

1. Elinkeinolain 3 §:n 19 kohdassa tarkoitetun leimattavien jalojen metalliteosten valmistuksen ja myynnin säännöstää joulukuun 21 päivänä 1929 annettu asetus kulta- ja hopeateosten tarkastusleimauksesta ja kaupasta (433/29) ja helmikuun 6 päivänä 1930 annettu

^{64a} Mainittakoon, että asetus tulenaran selluloidin varastossapidosta, käsittelystä ja kuljetuksesta 23. 2. 1934 (93/34) sisältää pelkkiä järjestyssääntöjä

⁶⁵ Ampumatarpeisiin soveltuvien räjähdysaineiden suhteen onkin noudatettava, mitä räjähdysvaarallisista aineista on säädetty tai vastedes säädetään (L 1 § 3 mom.).

⁶⁶ Ampuma-aseet ja -tarvikkeet on määritelty asetuksen 1 ja 2 §:ssä.

⁶⁷ Sanonta »toiminimi» on epätäsmällinen; kun se asetuksen 12 §:ssä on asetettu yksityisen kansalaisen vastakohtaksi, tarkoitetaan sillä kaupparekisteriin merkittyä oikeushenkilöä; ks. A kaupparekisteristä sekä toiminimestä ja prokurasta 2. 5. 1895/22 9 § 3 ja 4 mom.

valtioneuvoston päätös, joka sisältää kulta- ja hopeateosten tarkastuksen ohjesäännön (60/30). Oikeus tarkastusleimauttaa kulta- ja hopeateoksia on hyvämaineisella Suomen kansalaisella, joka esittää todistuksen siitä, että hän on käynyt neljän vuoden oppiajan ja on tyydyttävästi suorittanut tarkastustutkinnon (3 §:n 1 mom.). Sama oikeus on kotimaisella yhtiöllä, osuuskunnalla ja yhdistyksellä, joka on oikeutettu harjoittamaan täällä elinkeinoa sekä yksityisellä henkilöllä, joka ei ole suorittanut säädettyä tutkintoa, ehdolla, että työpajan tai liikkeen johtajana on sellaisen tutkinnon suorittanut henkilö (3 §:n 2 mom.). Vaikka viimeksi mainitussa lainkohdassa ei puhutakaan johtajan kansalaisuudesta, on 1 momentin nojalla pääteltävä, että myös tällaisen johtajan tulee olla Suomen kansalainen.

Sen, joka tahtoo harjoittaa tällaisten teosten kauppaa erityisessä myyntipaikassa, on tehtävä tarkastuslaitokselle ilmoitus liikkeen aloittamisesta ja ilmoitettava osoitteensa (22 §). Kun myyjälle ei siis ole asetettu kansalaisuusvaatimusta, näyttää siltä, että muukalainen voi saada luvan kulta- ja hopeateosten kaupan harjoittamiseen.⁶⁸

2. Kunniamerkkien valmistuksen ja kaupan säännöstää helmikuun 13 päivänä 1942 annettu asetus kunniamerkkien valmistuksesta ja kaupasta (124/42). Asetuksessa tarkoitetaan kunniamerkeillä käytännössä olevia suomalaisia virallisia kunniamerkkejä, ansiomerkkejä ja -mitaleja sekä muistomitaleja (1 §). Lupa valmistukseen ja kauppaan voidaan myöntää vain sellaiselle hakijalle, jolla on oikeus harjoittaa ilmoitusvelvollisuuden alaista elinkeinoa (4 § 2 mom.). Kun muukalainenkin voi saada luvan ilmoitusvelvollisen elinkeinon harjoittamiseen, voi hän saada luvan myös tässä tarkoitettuun valmistukseen ja kauppaan.⁶⁹

Käytettyjen tavaroiden sekä romujen ja lumppujen kauppa

Tässä tarkoitettu elinkeinotoiminta on säännöstetty elinkeinolain 3 §:n 21 kohdassa. Tarkemmat säännökset käytettyjen tavarain, romujen ja lumppujen kauppaa harjoittavista kauppaliikkeistä sisäl-

⁶⁸ Toisin Hiitonen, s. 109.

⁶⁹ Toisin Hiitonen, ib.

tyvät maaliskuun 28 päivänä 1941 annettuun asetukseen (218/41). Sanotunlaisen kauppaliikkeen harjoittamiseen ja sivuliikkeen perustamiseen sekä liikkeen tai sen sivuliikkeen vastuunalaisena hoitajana toimimiseen tarvitaan asianomaisen lääninhallituksen lupa. Lupa-hakemukseen on liitettävä todistus siitä, että liikkeenharjoittaja tai, jos sellaisena on yhtiö, osuuskunta tai muu yhteisö, sen hallituksen jäsenet nauttivat kansalaisluottamusta sekä hallitsevat itseään ja omaisuuttaan. Vastuunalaisesta johtajasta vaaditaan sama selvitys (3 § 1 mom.).

Lupa myönnetään vain sellaiselle hakijalle, jolla on oikeus harjoittaa ilmoitusvelvollista elinkeinoa ja edellytyksellä, että hakijalla ja liikkeen vastuunalaiseksi johtajaksi tarkoitettulla henkilöllä on puheena olevaan liiketoimintaan tarvittava luotettavuus (4 § 2 mom.).

Vaikkakaan kansalaisuusvaatimusta ei siis ole asetettu, niin edellä mainitut säännökset näyttävät viittaavan siihen, että muukalaiselle tai ulkomaiselle yhteisölle voidaan lupa kysymyksessä olevan liiketoiminnan harjoittamiseen myöntää vain erittäin tarkan harkinnan jälkeen.^{69a} Tämä perustuu siihen, että tällaisen liiketoiminnan harjoittajilla saattaa olla suuri kiusaus ostaa tavaraa tutkimatta tarkemmin sen alkuperää, jolloin he joutuisivat auttamaan laittomalla tavalla hankitun omaisuuden kulutukseen saattamista, jopa suorastaan toimimaan varastetun tavaran kätkejinä.

Sähkölaitokset

Valon synnyttämistä ja voiman siirtoa varten perustetut sähkölaitokset kuuluvat elinkeinolain 3 §:n 10 kohdan mukaan säännöstelltyihin elinkeinoihin. Sähkölaitoksen rakentamiseen tarvitaan yleensä kauppa- ja teollisuusministeriön lupa sähkölaitoksista toukuun 11 päivänä 1928 annetun lain (167/28) 2 §:n mukaan. Poikkeustapauksissa riittää pelkkä ilmoitus. Hakijalta ei vaadita, että hän on Suomen kansalainen (A sähkölaitoksista 11 päivänä toukuuta 1928 annetun lain soveltamisesta 4. 1. 1929/5 2 §). Myös sähkölaitoksen hoitajalta vaaditaan vain tietty teknillinen pätevyys, mutta

^{69a} Reinikainen, s. 195, huomauttaa, että ulkomaalaista ei ole asetettu eri asemaan Suomen kansalaiseen verrattuna.

ei Suomen kansalaisuutta (15 §). Mikäli sähkön kehittämiseen käytetään vesivoimaa, on noudatettava myös, mitä jäljempänä sanotaan vesilaitoksesta.

Sähköenergian siirtämiseen maan rajojen yli voidaan myöntää lupa vain Suomen kansalaiselle tai kotimaiselle yhteisölle tai laitokselle (L sähköenergian siirtämisestä maan rajojen yli 12. 12. 1957/410 2 §). Luvan myöntää valtioneuvosto (1 §).

Vesilaitokset

1. Elinkeinolain 3 §:ssä ei mainita vesilaitostoiminnan harjoittamista säännösteltynä elinkeinona. Kuitenkin vaaditaan vesi- eli voimalaitoksen perustamiseen, käytettiinpä sitä millaisen elinkeinon harjoittamiseen tahansa, erityinen lupa.⁷⁰ Toukokuun 19 päivänä 1961 annetun vesilain (264/61) 3 luvun 2 §:n mukaan on lupa voimalaitoksen rakentamiseen hankittava vesioikeudelta. Saadakseen luvan voimalaitoksen rakentamiseen hakijalla tulee omistajana tai käyttöoikeuden haltijana olla oikeus yrityksessä käytettävään vesivoimaan tai tulee hänen luvan myöntämisen yhteydessä saada oikeus vesivoiman käyttämiseen (3:3). Aloitteen voimalaitoksen rakentamiseen voi tehdä se, jolla omistus- käyttöoikeuden perusteella kuuluu vähintään viidennes sellaisesta jonkin vesistön osan vesivoimasta, jota tarkoituksenmukaisesti voidaan käyttää samassa voimalaitoksessa. Aloitteen voivat tehdä myös sellaiset osakkaat, joiden jokaisen osuus on vähintään sadannes ja yhteensä vähintään viidennes vesivoimasta (3:9). Suomen kansalaisuutta ei hakijalta tai hakijoilta vaadita. Jos siis muukalainen omistaa tai hallitsee maaomaisuutta, hän voi olla aloitteentekijänä tai osallisena voimalaitosyrityksessä. Voimalaitoksen perustamisellahan ei aseteta maan turvallisuutta tai muita elintärkeitä etuja vaaranalaiseksi, vaan päin vastoin otetaan käyttöön luonnonvaroja yhteiseksi hyödyksi. Voimalaitosyritys on muodostettava osakeyhtiöksi, ellei toisin sovita (3:10).⁷¹

2. Uitto ei ole varsinaisesti elinkeino, vaikkakin se läheisesti liittyy puuteollisuuden harjoittamiseen. Uitto saattaa vaatia myös eri-

⁷⁰ Ks. Ståhlberg, s. 743 s.

⁷¹ Ks. L ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (219/39) 3, 4, 6 ja 7 §.

näisten laitteiden rakentamista. Vesilaki (5 luku) ei aseta uiton harjoittamiseen nähden kansalaisuusrajoituksia, mutta uittoyhdistyksen hallituksen jäsenenä saa olla vain maassa asuva Suomen kansalainen, joka ei ole vajavaltainen. Tämä ilmeisesti johtuu siitä, että uitto voi aiheuttaa suuria korvausvaatimuksia, jolloin on tärkeitä, että uittoyhdistyksen hallituksessa on sellaisia henkilöitä, jotka helposti tavataan ja saadaan vastaamaan mahdolliseen korvauskanteeseen. Kuitenkin voi valtioneuvosto erityisessä tapauksessa antaa luvan siihen, että hallituksen jäsenenä saa olla myös muukalainen tai ulkomailla asuva Suomen kansalainen. Hallituksessa ei kuitenkaan saa olla tällaisia henkilöitä enempää kuin kolmannes sen jäsenten luvusta (5: 53).

Ydinvoimalaitokset

Ydinenergian valmistaminen ja käyttö on verraten uusi elinkeino, joka on syntynyt toisen maailmansodan jälkeen. Laajasti ottaen siihen sisältyy myös ydinenergian aikaansaamiseen soveltuvien aineiden valmistus, kauppa ja muu luovutus.^{71a}

Suomessa on puheena oleva elinkeino säännötetty lokakuun 25 päivänä 1957 annetulla atomienergalailailla (356/57), mutta elinkeinolakiin ei asiasta sisälly määräystä. Lain mukaan ydinenergian aikaansaaminen soveltuvien aineiden valmistukseen, kauppaan ja muuhun luovutukseen, hallussapitoon ja käyttöön samoin kuin ydinenergian aikaansaamiseen soveltuvien aineiden valmistukseen tarkoitettujen laitoksen sekä ydinreaktorin rakentamiseen, hallussapitoon ja käyttöön on kirjallisesti haettava kauppa- ja teollisuusministeriön lupa (2 ja 3 §). Lupa voidaan myöntää Suomen kansalaiselle sekä kotimaiselle yhteisölle tai laitokselle.

Helmikuun 14 päivänä 1958 annetun atomienergia-asetuksen (75/58) 6 ja 11 §:n mukaan lupahakemukseen on liitettävä muun ohella selvitys siitä, että hakija on Suomen kansalainen tahi kotimainen yhteisö tai laitos, selvitys hakijan käytettävänä olevasta alan asiantuntemuksesta sekä »muu viranomaisen tarpeelliseksi katsoma sel-

^{71a} Jokapäiväisessä kielenkäytössä puhutaan atomienergiasta, vaikka oikeastaan olisi puhuttava ydinenergiasta. Tavallinenkin palaminen koskee atomeita, mutta ydinvoimaa kehitettäessä atomit halkaistaan.

vitys». Viimeksi mainittu tarkoittanee mm. hyvämaineisuutta, koska sitä ei ole asetuksessa erikseen mainittu. Reaktorin tai ydinaineiden valmistuslaitoksen vastaavan johtajan ja hänen varamiehensä tulee 16 §:n mukaan olla korkeakoulun loppututkinnon suorittanut, atomienergia-alaan perehtynyt ja tähän tehtävään sovelias henkilö. Suomen kansalaisuutta ei ole asetettu pätevyysvaatimukseksi, mikä tuntuu luonnolliselta, koska kysymyksessä on varsin kansainvälinen ala. Vastaavalle johtajalle ja hänen varamiehelleen on kirjallisesti haettava kauppa- ja teollisuusministeriön hyväksyminen.^{71b}

II. Vaihdamman välityksen alalla toimivat liikkeet

Kauppanvälittäjän, laivansuorijan ja huutokaupantoinittajan ammatti

1. Elinkeinolain 3 §:n 13 kohdassa mainitaan ensimmäisenä kauppanvälittäjän ammatti. Kauppanvälittäjän eli meklarin ammatti tarkoittaa kauppa- ynnä muiden sopimusten välittämistä.⁷² Kuitenkin on vain kiinteistönvälittäjän ammatista annettu yksityiskohtaiset säännökset. Helmikuun 29 päivänä 1968 annetun kiinteistönvälittäjäasetuksen (140/68) mukaan lupa kiinteistönvälittäjän ammatin harjoittamiseen voidaan myöntää 25 v. ikäiselle Suomen kansalaiselle, joka nauttii kansalaisluottamusta sekä hallitsee itseään ja omaisuuttaan sekä on tunnettu rehelliseksi ja kunnolliseksi henkilöksi, jolla on riittäväksi katsottava perehtyneisyys ammatin harjoittamiseen. Lupa puheena olevan ammatin harjoittamiseen voidaan myöntää myös suomalaiselle yhteisölle, jonka toimialaan sisältyy välitysliikkeen harjoittaminen. Tällöin tulee yhteisön hallituksen puheenjohtajan ja jäsenten, vastuunalaisten yhtiömiesten ja toimitusjohtajan

^{71b} Suomi on Kansainvälisen atomienergiajärjestön jäsen, joten toiminta meillä tapahtuu sanotun järjestön valvonnan alla. Ks. Kansainvälisen atomienergiajärjestön perussääntöä, SopS 2/1958.

⁷² Ståhlberg, m.t., s. 752.

olla Suomen kansalaisia. Samoin liikkeen ja sivuliikkeen hoitajan (5, 6 ja 7 §).⁷³

Ulkomaalaiselle ei siis voida myöntää oikeutta kiinteistönvälittäjän ammatin harjoittamiseen. Sitä vastoin ei näytä olevan estettä irtaimen omaisuuden välittäjän ammatin harjoittamiseen. Kun nimittäin elinkeinolain 3 §:n 13 kohdan säännöksestä huolimatta irtaimiston välitystä ei ole lainsäädäntöteitse järjestetty, on irtaimistonvälittäjän ammatti käytännössä katsottu vapaaksi elinkeinoksi.⁷⁴

2. Laivansuorijan ammatti kuuluu elinkeinolain 3 §:n 13 kohdan mukaan niin ikään ohjesääntöisiin elinkeinoihin. Vanhemman lainsäädännön mukaan kaupungin maistraatti oli oikeutettu ottamaan toimeen laivansuorijoita välittämään laivaliikenteeseen liittyvissä asioissa. Todellisuudessa laivansuorijat ovat yksityisiä välittäjiä ja heidän ammattiaan on katsottu voitavan harjoittaa vapaana elinkeinona, jollaisena se on sallittu muukalaisellekin elinkeinolain säättämien edellytyksin.⁷⁵

3. Huutokaupassa tavara tarjotaan kaupaksi julkisesti keskenään kilpaileville ostajille.⁷⁶ Kuka tahansa on oikeutettu itse toimittamaan tai toisella toimituttamaan vapaaehtoisen huutokaupan kiinteän tai irtaimen omaisuutensa myymiseksi, jos omaisuuden myyminen muuten on luvallista (A vapaaehtoisista huutokaupoista 22. 3. 1898/16). Ammattimainen huutokauppojen toimittaminen on kuitenkin ohjesääntöinen elinkeino elinkeinolain 3 §:n 13 kohdan mukaan. Sen harjoittamisen ehdot on määritelty maaliskuun 22 päivänä 1898 annetussa julistuksessa »sisältävä lähempiä määräyksiä huutokaupantoyrittäjän-ammatin harjoittamisesta kaupungissa» (16/98). Luvan antaa kaupungissa maistraatti Suomen kansalaiselle, joka hallitsee itseään ja omaisuuttaan sekä on tunnetusti tai todistetusti kunnollinen ja luotettava sekä jonka ominaisuudet tarjoavat riittävät takeet ammatin tunnollisesta hoitamisesta. Myös osakeyhtiö voi saada luvan huutokauppatoiminnan harjoittamiseen, jos sen hallitus sijaitsee kaupungissa, ja jos se asettaa johtajaksi henkilön, joka täyttää yksityi-

⁷³ Luvan myöntää se lääninhallitus, jonka alueella hakijan liike tulee sijaitsemaan (kiinteistönvälittäjäasetus 8 §:n 1 mom.). Asetuksen rikkomisesta on säädetty rangaistus (35 §).

⁷⁴ Ståhlberg, ib.

⁷⁵ Willgren, s. 368.

⁷⁶ Ks. Ståhlberg, m.t., s. 751.

selle huutokauppatoiminnan harjoittajalle asetetut vaatimukset. Johdonmukaisuus näyttää vaativan, että yhtiön tulee olla kotimainen. Samoin edellytyksin kuin yhtiö saa kuntakin ryhtyä harjoittamaan huutokauppatoimintaa (1 ja 2 §). Muukalaisella ei siis ole mahdollisuutta yksityisesti harjoittaa huutokaupantoimittajan ammattia eikä toimia sellaisen liikkeen johtajana.

Työnvälitys-, siirtolaisvälitys ja asunnonvälitys

1. Työnvälitys on ehkä tärkein elinkeinolain 3 §:n 15 kohdan mukaan säännöstellyistä elinkeinoista. Kesäkuun 2 päivänä 1959 annetun työnvälityslain (246/59) mukaan on työnvälitys lähinnä valtion asia. Kuitenkin voidaan yhdistykselle myöntää toimilupa työn tai työntekijöiden välittämiseen, milloin yhdistyksellä katsotaan olevan erityiset työhönsijoitusmahdollisuudet määrätyllä alalla tai milloin toimilupa tulisi koskemaan invalidien tai muiden vajaakykyisten työnvälitystä (2 §:n 1 mom.).^{76a}

Yhdistyksen, joka aikoo ryhtyä harjoittamaan työnvälitystä, on anottava toimilupa työvoima-asioita hoitavalta ministeriöltä.⁷⁷ Vain erityistapauksissa voi yhdistys saada luvan ottaa välityksestä määrätyn suuruisen maksun (12 §). Kun kysymyksessä on toiminta, jonka harjoittamiseen valtiolla on yksinoikeus, ei tule kysymykseen, että ulkomainen yhdistys saisi luvan meillä harjoittaa työnvälitystä.

Yhdistyksen harjoittamaa työnvälitystä johtavan henkilön tulee olla ministeriön tähän tehtävään hyväksymä. Asianomaisen henkilön tulee nauttia kansalaisluottamusta sekä hallita itseään ja omaisuuttaan; lisäksi tulee hänellä muutoin olla tarvittavat edellytykset ja ominaisuudet (13 §). Suomen kansalaisuus ei siis ole nimenomainen pätevyyden ehto, mutta ei voitane olettaa, että muukalainen hyväksyttäisiin työnvälitystoiminnan johtajaksi Suomessa. Kysymyksen hoitamiseen liittyy siksi monia kansallisia intressejä.

2. Elinkeinolain 3 §:n 15 kohdan mukaan on siirtolaisvälitys van-

^{76a} Tämä toiminta on sopusoinnussa Kansainvälisen työjärjestön 1949 hyväksymän maksullisia työnvälitystoimistoja koskevan sopimuksen kanssa (SopS 31/51).

⁷⁷ Tämä ministeriö on kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö (A kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöstä 15.1.1965/14 9 §).

hastaan kuulunut säännöstelyihin elinkeinoihin. Kun asiasta ei ollut annettu lakia tai asetusta, rinnastettiin se käytännössä vapaisiin elinkeinoihin.⁷⁸ Tammikuun 5 päivänä 1956 on kuitenkin annettu laki siirtolaisvälityksestä (11/56).⁷⁹ Lain 2 §:n mukaan voi työvoimasioita käsittelevä ministeriö määräämillään ehdoilla myöntää luvan harjoittaa siirtolaisvälitystä tai suorittaa joitakin siihen kuuluvia tehtäviä sopivaksi katsomalleen yksityiselle henkilölle, yhteisölle tai laitokselle. Suomen kansalaisuutta ei ole asetettu pätevyys ehdoksi. Ilmeisesti voi siten muukalainenkin saada luvan siirtolaisvälityksen harjoittamiseen.^{79a} Paikallisten olosuhteiden tuntijana hän saattaa olla sopivampikin kuin Suomen kansalainen. Toisaalta välitystoiminta on siksi tiukan valvonnan alainen, ettei asiakkaiden harhauttamista tai kiskomista päässe tapahtumaan.

3. Myös asunnonvälitys mainitaan elinkeinolain 3 §:n 15 kohdassa säännösteltynä elinkeinona. Itse asiassa sitä harjoitettiin varsin pitkään vapaana elinkeinona, jonka harjoittajista ei viimeisten sotien jälkeen ollut meillä puutetta. Asetus asunnonvälityслиikkeistä on annettu lokakuun 12 päivänä 1962 (534/62).⁸⁰ Lupa asunnonvälityслиikkeen harjoittamiseen voidaan myöntää ainoastaan Suomen kansalaiselle tahi kotimaiselle yhtiölle, yhdistykselle tai muulle yhteisölle. Milloin liikettä hoitaa erityinen johtaja, tulee hänenkin olla Suomen kansalainen (3 ja 3 §). Jos liikkeenharjoittaja kuolee, on kuolinpesällä oikeus pesän loppuselvittelyä varten entisen luvan nojalla jatkaa liikettä enintään puolen vuoden ajan kuolemasta lukien (6 §:n 1 mom.). Tämä oikeus on kuolinpesällä siinäkin tapauksessa, että sen osakkaina on muukalaisia. Jos liikkeenharjoittaja on itse johtanut liikettään, on kuolinpesän kahden viikon kuluessa kuolinpäivästä esitettävä lääninhallitukselle hyväksyttäväksi liikkeen väliaikainen johtaja (6 §:n 2 mom.).⁸¹

⁷⁸ Ks. *Hiitonen*, s. 102 s.

⁷⁹ Siirtolaisvälityksestä annetun lain soveltamisesta 5.1.1956/annetun asetuksen (12/56) 1 §:ssä selitetään, mitä siirtolaisvälityksellä tarkoitetaan.

^{79a} Samoin *Reinikainen*, s. 196.

⁸⁰ Asunnonvälityksellä tarkoitetaan asetuksen 2 §:n mukaan »palkkiota vastaan ammattimaisesti tai jatkuvasti joko yksinomaan tai muun elinkeinotai ansiotoiminnan yhteydessä tapahtuvaa välitystä asumistarkoitukseen käytettäviä huoneistoja koskevien vuokrasopimusten aikaansaamiseksi».

⁸¹ Kysymykseen tulee se lääninhallitus, jonka alueella liike sijaitsee (3 §).

Yksityisetsivän ammatti

Yksityisetsivän ammatti on tehty ohjesääntöiseksi elinkeinoksi elinkeinolain 3 §:n 13 kohtaan tammikuun 28 päivänä 1944 tehdyllä lainmuutoksella (72/44). Asetus yksityisetsivän ammatista on annettu helmikuun 1 päivänä 1944 (112/44).

Yksityisetsivän ammatilla tarkoitetaan sellaista jatkuvaa toimintaa ansion tai elatuksen hankkimiseksi, jossa ammatinharjoittaja asiakkaittensa toimeksiannosta suorittaa rikosten tutkimista ja selvittämistä poliisimiehen oikeuksista (1 § 2 mom.).

Lupa voidaan myöntää vain Suomen kansalaiselle, joka nauttii kansalaisluottamusta ja hallitsee itseään ja omaisuuttaan sekä jolla on ammatin harjoittamiseen tarvittava luotettavuus ja taito (3 § 2 mom.). Lupa voidaan myöntää myös suomalaiselle yhtiölle tai muulle yhteisölle, joka sääntöjensä mukaan on oikeutettu harjoittamaan elinkeinoa. Liikkeen johtajan tulee silloin täyttää samat ehdot, jotka yksityiseltä ammatinharjoittajalta vaaditaan (1 § 1 mom. ja 3 § 2 mom.).⁸² Muukalaisten poissulkemiseen ovat ilmeisesti vaikuttaneet turvallisuusnäkökohdat, koska toisten asioiden tutkiminen voisi tarjota hyvän tilaisuuden esim. vakoilun harjoittamiseen. Ainoastaan kuolinpesän osakkaana on muukalaisella oikeus väliaikaisesti harjoittaa kysymyksessä olevaa elinkeinoa (5 §).

Omaisisuuden tai hengen vartioimisliikkeet

Vartioimisliike ei varsinaisesti kuulu vaihdannan välityksen alalla toimiviin liikkeisiin. Se liittyy kuitenkin läheisesti yksityisetsivän ammattiin ja nämä elinkeinot on säännöstelty samalla kertaa, joskin vartioimisliike mainitaan erikseen elinkeinolain 3 §:n 20 kohdassa.

Vartioimisliikkeistä maaliskuun 3 päivänä 1944 annetun asetuksen (145/44) mukaan lupa omaisuuden tai hengen vartioimisliikkeen harjoittamiseen myöntää vain Suomen kansalaiselle, joka nauttii kansalaisluottamusta, hallitsee itseään ja omaisuuttaan ja omaa tarpeellisen ammattitaidon ja luotettavuuden. Ammatinharjoitta-

⁸² Lupaa haetaan siltä lääninhallitukselta, jonka alueella hakijan toimipaikka tai liike tulee sijaitsemaan (2 §:n 1 mom.).

jalta vaaditaan lisäksi, että hän omistaa tarvittavat varat liikkeen harjoittamiseen (1 §, 2 §:n 3 mom. ja 3 §:n 2 mom.). Myös suomalainen yhteisö saa harjoittaa vartioimisliikettä samoin edellytyksin kuin yksityisetsivän ammattia. Usein näitä ammatteja harjoitetaan-kin yhdessä.⁸³

III. Luotto- ja vakuutuslaitokset

Pankkiliike

1. Pankkiliike eri muodoissaan sekä panttilainauslaitokset kuuluvat elinkeinolain 3 §:n 11 kohdan mukaan säännösteltyihin elinkeinoihin.

Pankki on maaliskuun 17 päivänä 1933 annetun pankkilain (87/33) mukaan luottolaitos, joka harjoittaa ottolainausla yleisöltä pankkiliikkeessä yleisesti käytetyille tileille (1 §:n 1 mom.).⁸⁴

Pankki voidaan perustaa ja pankkiliikettä harjoittaa ainoastaan osakeyhtiönä (3 §). Pankin perustamissopimus on vähintään kymmenen Suomen kansalaisen tai vähintään viiden suomalaisen yhtymän allekirjoitettava (4 §:n 1 mom.). Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että sitten kun pankki on laillisesti perustettu, muukalaiset tai ulkomaiset yhtymät eivät pääsisi siihen osakkaiksi, mutta muukalaisten ja ulkomaisten yhteisöjen mahdollisuutta hankkia osakkeita rajoittavat ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita heinäkuun 28 päivänä 1939 annetun lain (219/39) säännökset. Huomiota kiinnittää puheena olevassa lainkohdassa käytetty hieman epäjuridinen sanonta »yhtymä». Mikä on suomalainen yhtymä? Yhtymää käytetään yleensä konsernin synonyymina. Sitä ei kuitenkaan tässä tarkoitettane, vaan yksinkertaisesti yhteisöjä eli erilaisia oikeushenkilöitä sekä laitoksia. Pankin hallintoneuvoston ja johtokunnan jäsenten sekä sivukonttorien esimiesten ja toimikuntain jäsenten tulee olla Suomen kansalaisia

⁸³ Kuolinpesän osakkaan oikeudesta vartioimisliikkeen harjoittamiseen ks. 5 §.

⁸⁴ Pankkilain 1 §:n 3 momentissa on lueteltu muut pankki- ja luotto-laitokset, joista on voimassa erityiset säännökset.

(8 §).⁸⁵ Samoin on laita pankin suoritusmiesten (26 § 3 mom.). Siihen, että muukalaiselta on eväty oikeus toimia pankissa johtavassa asemassa, on ilmeisesti ollut vaikuttamassa pyrkimys kotimaan valuutan viennin ehkäiseminen sekä kotimaisten tallettajien edun valvominen.

2. Kiinnitysluottopankki eroaa »tavallisesta» pankista siinä, että sen tarkoituksena on pääasiallisesti obligaatiolainoina hankituista pääomista myöntää pitkäaikaista kiinnitysluottoa sekä antaa kuole-tuslainoja kunnille ja seurakunnille (L kiinnitysluottopankeista 17. 3. 1933/88 1 §).

Myös kiinnitysluottopankki voidaan perustaa vain osakeyhtiönä (2 §) ja perustamissopimus on vähintään kymmenen Suomen kansalaisen tai vähintään kolmen suomalaisen »yhtymän» allekirjoitettava (3 §:n 1 mom.). Hallituksen jäsenten tulee olla Suomen kansalaisia 6 §, samoin suoritusmiesten (24 § 3 mom.). Muukalaisten ja ulkomaisten yhtymien mahdollisuudesta olla osakkaana kiinnitysluottopankissa viitataan siihen, mitä edellä on pankin osalta lausuttu.

3. Hypoteekkiyhdistys on sellainen yhdistys, jonka tarkoituksena on maatalouskiinteistöjen ja asuntokiinteistöjen omistajien luoton-tarpeen tyydyttäminen pitkäaikaisilla kiinnityslainoilla (L hypoteekkiyhdistyksistä 24. 2. 1925/25 1 §). Hypoteekkiyhdistyksen osakkaaksi pääsyn ehdoksi ei laissa ole asetettu Suomen kansalaisuutta. Säädetään vain, että hypoteekkiyhdistys perustetaan sopimuskirjalla, jossa vähintään kaksikymmentä henkilöä sitoutuu rupeamaan osakkaaksi yhdistykseen, hyväksyy sille säännöt ja asettaa sen ensimmäisen hallituksen (5 § 1 mom.). Hypoteekkiyhdistys perustetaan yhdistyksen osakkaiden keskinäiselle vastuulle; osakkaina ovat yhdistyksen lainanottajat (4 §). Kun muukalainenkin voi Suomessa saada oikeuden omistaa kiinteätä omaisuutta, näyttää siltä, että muukalaisetkin voivat olla hypoteekkiyhdistyksen osakkaina. Tämän selittää se, että hypoteekkiyhdistyksen tarkoituksena ei ole ansion tavoittelu. Se ei myöskään saa ottaa yleisöltä talletuksia (6 §).⁸⁶

⁸⁵ Valtioneuvostokaan ei tässä kohden voi myöntää helpotusta, niin kuin osakeyhtiölain 34 §:n 1 mom. mukaan.

⁸⁶ Ks. L asuntohypoteekkiyhdistyksistä 8. 1. 1927/1 sekä L hypoteekkiyhdistyksen ja asuntohypoteekkiyhdistyksen toiminnan keskeyttämisestä sekä niiden suoritusstilasta ja konkurssista 17. 3. 1933/90.

Lisäksi hypoteekkiyhdistyksen toimintaa ja hallintoa valvoo valtioneuvoston asettama asiamies (17 §).

Säästöpankit

1. Säästöpankin voi heinäkuun 17 päivänä 1931 annetun säästöpankkilain (235/31) 3 §:n 1 momentin mukaan perustaa kunta tai useammat kunnat yhdessä tahi vähintään kaksikymmentä hyvämaineista Suomen kansalaista. Muukalaiset eivät siis saa olla mukana säästöpankkia perustamassa, mutta tietenkin he voivat säästää varojaan sinne tai saada sieltä luottoa päteviä vakuuksia vastaan. Säästöpankin isäntien ja hallituksen jäsenten pätevyysvaatimukseksi ei ole nimenomaan asetettu Suomen kansalaisuutta. Kun säästöpankin perustajina saattavat olla vain kunnat ja Suomen kansalaiset, vaatii johdonmukaisuus, etteivät muukalaiset saa kuulua säästöpankin isännistöön tai hallitukseen. Ratio on myös sama kuin liikepankkien osalta.⁸⁷

2. Postisäästöpankki on kokonaan valtion vastuulla toimiva yleishyödyllinen rahalaitos (Postisäästöpankkilaki 2. 4. 1948/260 1 §), joten muukalaisella ei ole mahdollisuutta osallistua sen toimintaan.

Osuuskassat

Osuuskassat ovat lainausliikettä harjoittavia osuuskuntia (Osuuskuntalaki 28. 5. 1954/247 3 luku), joille valtioneuvosto voi määräämillään ehdoilla myöntää oikeuden ottaa talletuksia muiltakin kuin jäseniltään (L lainausliikettä harjoittavien osuuskuntain sekä niiden keskuskassojen oikeudesta erinäisillä ehdoilla ottaa vastaan talletuksia 4. 6. 1920/164). Nykyään suuret osuuskassat harjoittavat täydellistä pankkiliikettä.

Osuuskunnan jäsenenä voivat olla sekä yksityiset henkilöt että yhteisöt ja säätiöt (Osuuskuntalaki 2 §). Osuuskunnan perustajajäsenten ja muiden jäsenten pätevyysvaatimukseksi ei ole määrätty Suomen kansalaisuutta (4 ja 19 §). Muukalaisetkin voivat siis perus-

⁸⁷ Vrt. kuitenkin Hiitonen, s. 117.

taa osuuskassan. Sitä vastoin saa hallituksen jäsenenä olla vain maassa asuva Suomen kansalainen, joka ei ole vajavaltainen (69 § 1 mom.). Valtioneuvosto voi yksittäistapauksissa antaa luvan siihen, että hallituksessa saa olla jäseninä ulkomaalaisia tai ulkomailla asuvia Suomen kansalaisia, ei kuitenkaan enemmän kuin kolmannes hallituksen jäsenten koko luvusta (69 § 2 mom.). Osuuskassan toimitusjohtajan tulee säännönmukaisesti olla tässä maassa asuva Suomen kansalainen. Valtioneuvostolla on kuitenkin valta yksittäistapauksessa hakemuksesta myöntää ulkomaalaiselle (tai ulkomailla asuvalle Suomen kansalaiselle) oikeuden toimia toimitusjohtajana. Tilintarkastajien tulee aina olla tässä maassa asuvia Suomen kansalaisia (88 §).

Valuuttakauppa

Joulukuun 30 päivänä 1959 annetun valuuttakauppalain (539/59) 8 §:n mukaan on oikeus valuuttakaupan harjoittamiseen ja ulkomaisten maksujen välittämiseen ensi sijassa Suomen Pankilla.

Valtiovarainministeriö voi kuitenkin Suomen Pankin puoltamasta hakemuksesta oikeuttaa, valtion viraston tai laitoksen ohella, muitakin yhteisöjä, jopa yksityisiä henkilöitä harjoittamaan valuuttakauppaa eri muodoissa. Luvan tällaisen liikkeen harjoittamiseen voivat saada: 1) pankkiliikettä harjoittava tai muu osakeyhtiö, jonka hallituksen kaikki jäsenet ovat Suomessa asuvia Suomen kansalaisia, valuuttakaupan harjoittamiseen ja ulkomaisten maksujen välittämiseen; 2) matkatoimisto-, matkailu- tai siihen verrattavaa liikettä harjoittava yhteisö tai säätiö ulkomaisten maksuvälineiden ostamiseen ja myymiseen määrätyn valuuttakauppaa harjoittavan pankin lukuun; 3) säästöpankki ja osuuskassa ulkomaisten maksuvälineiden ostamiseen ja myymiseen oman keskusrahallituksensa lukuun; ja 4) yhteisö, säätiö tai henkilö ulkomaisten maksuvälineiden ostamiseen matkustajapalvelun edistämiseksi määrätyn valuuttakauppaa harjoittavan pankin lukuun (9 § 1 mom.). Laki ei siis aseta suoranaista estettä sille, että muukalainen ryhtyy täällä harjoittamaan valuuttakauppaa osakeyhtiön osakkaana, mutta ei myöskään edellä 2 ja 4 kohdassa mainituissa tapauksissa, mikäli jokin valuuttakauppaa harjoittava pankki ottaa hänet tai ulkomaisen yhteisön »alilittäjäkseen».

Panttilainausliike

Panttilainausliikettä saadaan ammattina harjoittaa ainoastaan kaupungissa ja hyväntekeväisyystarkoituksessa. Lupa voidaan myöntää vain kaupunkikunnalle ja sitä tarkoitusta varten perustetulle osakeyhtiölle (Asetus ammattimaisen panttilainausliikkeen harjoittamisoikeudesta 19. 4. 1898/17 1 §:n 1 mom.). Kun osakeyhtiössä voi olla muukalaisia osakkaina ja hallituksen jäsenenä, voi muukalainen siten osallistua panttilainausliikkeen harjoittamiseen. Panttilainausliikkeen johtajan tulee kuitenkin olla Suomen kansalainen (L § 2 mom.).^{87a}

Lainajyvästöt ja siemenrahastot

Lainajyvästön tarkoituksena on, perustajien tai heidän oikeudenomistajiensa saamatta itselleen liikkeestä voittoa, hankkia, säilyttää ja velaksi antaa siemen- tai syömäviljaa tai molempia. Jos tällaisen laitoksen pääasiallisena tarkoituksena on käyttää rahavarojaan siemenviljan hankinnan helpottamiseksi, on kysymyksessä siemenrahasto. Sama laitos voi harjoittaa kumpaakin toimintaa (L lainajyvästöistä ja siemenrahastoista 14. 4. 1934/164 1 § sellaisena kuin se on muutettuna lailla 13. 12. 1940/716). Voimassa olevan lain mukaan voidaan lainajyvästö ja siemenrahasto perustaa maalaiskuntaan kunnanvaltuuston tahi manttaaliin pannun maan omistajien ja haltijain kuntakokouksen päätöksellä (2 § 1 mom.). Kuitenkin saavat myös aikaisemmin muulla tavoin perustetut lainajyvästöt ja siemenrahastot edelleen toimia. Milloin laitos on manttaaliin pannun maan omistajien kuntakokouksen tai osakasten kokouksen päätäntävällän alainen, tuntuu ilmeiseltä, että myös muukalainen voi kiinteistön omistajana tai haltijana osallistua laitoksen toimintaan sekä aktiivisena että passiivisena jäsenenä. Kun lainajyvästön ja siemenrahaston hoitokunnan jäsenille ei ole asetettu pätevyysvaatimukseksi Suomen kansalaisuutta, lieenee muukalainen vaalikelpoinen yksityisten osakasten perustaman laitoksen hoitokunnan jäseneksi, jollei säännöissä

^{87a} Asetus ei koske sellaista lainausliikettä, jossa vakuudeksi ei oteta vastaan muuta irtainta omaisuutta kuin arvopapereita.

määrätä toisin.⁸⁸ Milloin lainajyvästö tai siemenrahasto taas on valtuuston perustama ja siis sen määräysvallan alainen, lienee kunnanvaltuuston asettama hoitokunnan jäsen katsottava ns. luottamushenkilöksi, joten muukalaista ei voida valita tällaiseen toimeen. Sama on voimassa manttaalikuntakokouksen valitseman hoitokunnan jäsenen osalta.

Yleiset talletusvarastot

Yleiset talletusvarastot eli warranttimakasiinit ovat laitoksia, joilla on oikeus antaa niissä säilytetyistä tavaroista talletustodistuksia ja panttauskirjoja eli warrantteja. Elinkeinolain 3 §:n 14 kohdan mukaan talletusvarastotoiminta on säännöstetty elinkeino. Siitä säädetään yksityiskohtaisesti syyskuun 30 päivänä 1892 annetussa asetuksessa yleisistä talletusmakasiineista, joilla on oikeus antaa warrantteja (35/92). Tällaisen talletusvaraston voi valtioneuvoston luvalla perustaa »kaupunki- tai maalaiskunta, laillisesti syntynyt kotimainen yhtiö tai yksityinen henkilö, joka on oikeutettu maassa elinkeinoa harjoittamaan» (1 §). Asetus ei siis nimenomaan vaadi, että yksityisen henkilön, joka haluaa ryhtyä tällaista elinkeinoa harjoittamaan tulee olla Suomen kansalainen. Muukalainenkin voinee siis perustaa talletusvaraston, mikäli hän on saanut elinkeinolain mukaisen oikeuden elinkeinon harjoittamiseen. Lisäksi vaaditaan, että laitos täyttää asetuksessa mainitut edellytykset. Omistajan on muun ohella näytettävä, että hänellä on maahan, jolla laitos sijaitsee, täysi omistusoikeus tai maanomistajan suostumuksella syntynyt hallintaoikeus, joka voidaan maanomistajaa kuulematta siirtää kolmannelle henkilölle (3 §). Lisäksi tulee laitokselle olla laadittuna ohjesääntö, jonka muutoksetkin on valtioneuvoston vahvistettava (2 §). Siihen, että yksityistä muukalaista ei ole ehdottomasti suljettu pois, niin kuin ulkomainen yhtiö, lienee perusteena se, että yksityinen elinkeinonharjoittaja voidaan helpommin saada vastuuseen toimistaan kuin ulkomainen yhtiö, jonka johto sijaitsee Suomen rajojen ulkopuolella.

⁸⁸ Ks. A lainajyvästöistä ja siemenrahastoista annetun lain toimeenpanosta 10.1.1941/23 2 ja 7 §.

Vakuutusliikkeet

1. Elinkeinolain 3 §:n 12 kohdassa mainitaan vakuutusliiketoiminta säännösteltynä elinkeinona. Vakuutusliikettä saa yleensä harjoittaa ainoastaan sellainen keskinäinen vakuutusyhtiö tai vakuutusosakeyhtiö, jolla on siihen toimilupa. Joulukuun 30 päivänä 1952 annettu vakuutusyhtiölaki (450/52) käyttää tällaisista yhtiöistä nimitystä vakuutusyhtiö. Vakuutusyhtiön perustamisesta on tehtävä kirjallinen sopimus, jonka allekirjoittajia on vähintään kolme. Muukalaiset eivät tule kysymykseen, sillä perustajina saa olla ainoastaan Suomen kansalaisia ja suomalaisia oikeushenkilöitä (7 §).

Vakuutusyhtiön hallituksen ja hallintoneuvoston jäsenten tulee olla maassa asuvia Suomen kansalaisia (17 § 1 mom. ja 24 § 2 mom.).

Vakuutustoimintaa voidaan harjoittaa myös vakuutusyhdistyksen muodossa. Keskinäisistä vahinkovakuutusyhdistyksistä kesäkuun 2 päivänä 1933 annetun lain (185/33) 2 §:n mukaan vakuutusyhdistys on perustettava sopimuskirjalla, jonka vähintään kolme osakkaaksi aikovaa allekirjoittaa ja joiden tulee olla Suomen kansalaisia tai kotimaisia yhtiöitä tai muita yhtymiä, säätiöitä tai laitoksia. Myös hallituksen jäsenten ja varajäsenten sekä hallintoneuvoston jäsenten tulee olla maassa asuvia Suomen kansalaisia (14 §:n 2 mom. ja 23 §:n 3 mom.).⁸⁹

2. Edellä selostettujen säännösten mukaan vain Suomen kansalaiset sekä kotimaiset yhteisöt ja laitokset saavat perustaa vakuutuslaitoksia Suomessa. Kuitenkin on myös ulkomaisille vakuutusyhtiöille tehty mahdolliseksi harjoittaa vakuutusliikettä täällä.

Toukokuun 27 päivänä 1933 annettu laki ulkomaisen vakuutusyhtiön oikeudesta harjoittaa vakuutusliikettä Suomessa (175/33) sisältää ne ehdot, joilla valtioneuvosto voi hakemuksesta myöntää ulkomaiselle vakuutuslaitokselle luvan harjoittaa täällä vakuutusliikettä.

Sanotun lain säännösten mukaan tulee ulkomaisella vakuutusyhtiöllä olla täällä valtuutettu pääasiamies, jonka on asuttava Suomessa. Jos hän ei ole Suomen kansalainen, on hänen hankittava

⁸⁹ Keskinäinen vahinkovakuutusyhdistys saattaa harjoittaa kalastusvälineiden vakuutusta. Milloin se sen tekee kalastusvakuutusyhdistyksistä 23. 7. 1958 annetun lain (331/58) mukaisesti, on yhdistyksellä oikeus saada avustusta valtion varoista (1 §).

itselleen oikeus elinkeinon harjoittamiseen Suomessa niin kuin »elinkeinolaissa» on säädetty (2 §:n 1 mom.).

Valtioneuvoston päätös, jolla lupa on myönnetty, on sosiaaliministeriön toimesta julkaistava virallisessa lehdessä, samoin tiedot pääasiamiehen nimestä ja asuinpaikasta sekä hänen valtakirjastaan (4 § 2 mom.). Muutoksista ulkomaisen vakuutuslaitoksen ohjesäännössä, vakuutusehdoissa ynnä muissa toiminnan perusteissa sekä lopettamisesta on tehtävä ilmoitus sosiaaliministeriölle, jonka on julkaistava se virallisessa lehdessä (5 ja 11 §).

Ulkomaisen vakuutusyhtiön tulee kaikissa yleisölle tarkoitetuissa painotuotteissaan ja ilmoituksissaan, siis erityisesti mainoksissaan, mainita kotimaansa sekä järjestysmuotonsa (10 §).

3. Huomattava on, että puheena oleva laki ei koske ulkomaista vakuutuslaitosta, joka harjoittaa yksinomaan jälleenvakuutusliikettä (19 §). Tällainen toiminta on tietenkin hyödyllistä ja suotavaa kotimaisten vakuutuslaitosten vastuuvaaran (riskin) vähentämiseksi. Tällaisen toiminnan lienee kuitenkin katsottava varsinaisesti tapahtuvan ulkomaisen vakuutuslaitoksen kotimaassa ja siis sen lain mukaan. Kotimaisten yhtiöiden, jotka asettuvat liikeyhteyteen ulkomaisten jälleenvakuutusyhtiöiden kanssa on siis otettava selvä näiden toimintaehdoista ja asianomaisen valtion lainsäädännöstä, jotteivät joudu kärsimään odottamattomia menetyksiä.

Avustuskassat

Kesäkuun 19 päivänä 1942 annetun avustuskassalain (471/42) mukaan avustuskassan voivat perustaa vain Suomen kansalaiset tai kotimainen yhtiö, osuuskunta, yhdistys tai muu yhteisö tahi säätiö taikka laitos (5 §). Hallituksen jäsenten tulee olla maassa asuvia Suomen kansalaisia (32 §). Kun avustuskassa on perustettu, sen jäseniksi voivat päästä ulkomaalaisetkin, jollei kassan säännöissä ole toisin määrätty. Laki ei aseta kansalaisuusvaatimusta.

D. Yleiset liikenne- ja tiedotusvälineet

Rautatieliikenne

Rautatieliikenteen harjoittaminen on elinkeinolain 3 §:n 16. kohdan mukaan ohjesääntöinen elinkeino. Käytännössä ei tällä säännöksellä ole suurta merkitystä, koska Suomessa rautatiet ovat melkein yksinomaan valtion omistuksessa. Kuitenkin voidaan maahan perustaa valtioneuvoston luvalla yksityisiä rautateitä yleistä liikennettä varten (Asetus yksityisistä rautateistä yleistä keskuusliikettä varten 15. 4. 1889 1 §). Lupa voidaan kuitenkin myöntää vain maassa asuvalle Suomen kansalaiselle, kunnalle tai suomalaiselle osakeyhtiölle (2 § 1 mom.). Suomalaisena pidetään osakeyhtiötä, joka on toukokuun 2 päivänä 1895 annetun osakeyhtiölain mukainen (2 § 2 mom.).⁹⁰

Raitiotiet

Raitiotien perustamisesta ei elinkeinolain 3 §:ssä ole nimenomaista säännöstä. Kuitenkin voitaneen, 17 kohdan, jossa mainitaan omin voimin kulkevain koneiden käyttäminen, katsoa koskevan raitiotietäkin.

Raitioteilla ei Suomessa ole suurta merkitystä, koska niitä on tällä hetkellä vain kahdessa kaupungissa, missä ne ovat kunnallisia laitoksia.⁹¹ Raitiotieliikenteestä annetaan kunnallissäännön antamisjärjestyksessä paikallisia sääntöjä ja määräyksiä (Tieliikenneasetus 4. 10. 1957, 331/57, 22 § 3 kohta).

⁹⁰ Mainittakoon tässä yhteydessä, että Neuvostoliiton kanssa on 19. 12. 1947 tehty sopimus rautatieyhdyshyönteestä, jota on myöhemmin muutettu ja täydennetty (SopS 1/1948, 3—4/1953 ja 31—32/1956) sekä 14. 9. 1956 sopimus Suomen rautateiden tavarajunien kauttakulusta Neuvostoliiton rautateiden rataosuudella (SopS 29/1956).

⁹¹ Raitiotieliikenne on katsottava vanhentuneeksi liikennemuodoksi eikä voitane olettaa, että uusia raitiotieyhtiöitä perustettaisiin maahan. Päinvastoin raitiotieliikenne on monissa suurkaupungeissa jäänyt autoliikenteen »jalkoihin» ja sitä on ollut pakko supistaa. Turussakin lienee tehty päätös raitiotieliikenteen lopettamisesta.

Autoliikenne

1. Edellä selostettuja maakulkuneuvoja tärkeämmäksi on nykyajan oloissa muodostunut autoliikenne, joka elinkeinolain 3 §:n 17 kohdassa on julistettu ohjesääntöiseksi elinkeinoksi. Maaliskuun 29 päivänä 1957 annetun tieliikennelain (143/57) 5 §:n mukaan kukaan ei saa ilman lupaa harjoittaa ammattimaista moottoriajoneuvoliikennettä. Lokakuun 4 päivänä 1957 annettuun moottoriajoneuvoasetukseen (330/57) sisältyvät säännökset siitä, millä edellytyksillä lupa ammattimaisen liikenteen harjoittamiseen voidaan saada.

2. Linjaliikenteen⁹² harjoittamiseen haetaan lupaa kaupungissa maistraatilta ja muualla kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöltä (Moottoriajoneuvoasetuksen 66 § 2 k. ja 73 § 1 k.). Ellei hakijana ole valtion laitos tai kunta, on hakemukseen liitettävä selvitys hakijan maineesta ja siitä, että hän hallitsee itseään ja omaisuuttaan tai, kun hakijana on yhtiö tai osuuskunta, kaupparekisteriote ja yhtiöjärjestys tai osuuskassan säännöt.

Linjaluvan myöntämistä harkitessaan viranomaisen on otettava huomioon muun ohella hakijan luotettavuus, vakavaraisuus ja kyky asianmukaisesti hoitaa liikennettä (66 § 4 k. ja 73 § 3 k.). Suomen kansalaisuutta ei hakijalta siis nimenomaan vaadita, joten muukalainen voinee Suomessa saada linjaliikenneluvan, jos hän täyttää vaaditut edellytykset. Sitä vastoin linjaluvan myöntämiseen ulkomaalaiselle oikeushenkilölle maan sisäistä liikennettä varten ei näytä olevan mahdollisuutta. Siihen viittaa jo puheena olevan lainkohdan sanamuotokin, jossa puhutaan kaupparekisteriotteen esittämisestä, mutta ennen kaikkea se seikka, että ulkomaisen yhtiön johdon sijaitessa vierassa valtiossa sen saattaminen vastuuseen liikennevahingosta tuottaisi hankaluutta. Kuitenkin tapahtuu, että valtiot keskinäisin sopimuksin myöntävät sopimusvaltioissa kotipaikan omaaville oikeushenkilöille luvan linjaliikenteen ulottamiseen rajan yli toisen sopimuspuolen alueelle.

3. Tilausliikennelupaa haetaan kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöltä, jos hakemus tarkoittaa linja-auton käyttämistä, muuten lääninhallitukselta, kaupungissa kuitenkin poliisilaitokselta (74 §

⁹² Linjaliikenteestä ks. moottoriajoneuvoasetuksen 65 §:n 2 k.

1 k. ja 76 § 2 k.). Hakemukseen on liitettävä samat selvitykset kuin linjaliikennelupaa haattaessa (74 § 3 k. ja 76 § 2 k.).

Tilausliikenneluvan myöntämistä harkittaessa on otettava huomioon muun ohella hakijan luotettavuus ja kyky asianmukaisesti hoitaa liikennettä (74 § 4 k.). Kaupungissa vaaditaan, että hakija on luotettava ja tilausliikenteen harjoittamiseen sopiva (76 § 3 k.).

Muukalaisen oikeudesta tilausliikenteen harjoittamiseen viitataan siihen, mitä edellä on lausuttu muukalaisen ja ulkomaisen oikeushenkilön oikeudesta linjaliikenteen harjoittamiseen.

4. Kansainvälisistä liikennesopimuksista, joihin Suomi on yhtynyt, on mainittava Genevessä v. 1949 tehty tieliikennettä koskeva yleissopimus (SopS 11/1959) sekä v. 1956 Ruotsin, Tanskan ja Norjan kanssa tehdyt sopimukset ajokorttien ja moottoriajoneuvojen rekisteröimisen ym. molemminpuolisesta hyväksymisestä tehdyt sopimukset lisäpöytäkirjoihin (SopS 25—28/56).

Autokoulun pitäminen

Luvan autokoulun pitämiseen antaa lääninhallitus sille, jolla harkitaan olevan tarpeelliset edellytykset koulun pitämiseen (29 § 1 mom.). Johtajalla ja opettajalla tulee olla voimassa oleva kuorma-auton ajokortti; opettajalla, joka antaa ajo-opetusta, lisäksi opettajakortti. Kansalaisuusvaatimusta ei ole asetettu, mutta hakija ei saa elintapojensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella olla toimeen sopimaton (Moottoriajoneuvoasetus 29 § 5 c ja d kohta). Jotta muukalainen voisi esittää vaaditun selvityksen siitä, ettei hän ole sopimaton toimimaan ajo-opettajana, tulisi hänen ilmeisesti olla melko pitkään pysyvästi oleskellut Suomessa. Häneltä on myös vaadittava täällä hyvä kotimaisten kielten taito, koska hän ei voi muuten selviytyä tehtävästään.

Laivaliikenne

1. Suomi on yhtynyt Barcelonan konferenssissa vuonna 1923 tehtyihin »sopimukseen ja sääntöihin kauttakulkuvapaudesta» sekä »sopimukseen kansainvälisesti tärkeistä vesiteistä ja sääntöihin niiden käyttämisestä» (SopS 12/23). Suomessa ei tosin ole viimeksi

mainitussa sopimuksen 1 artiklassa tarkoitettuja vesiteitä, mutta 2 artiklassa mainitusta meriliikenteestä pääsevät muut sopimuspuolet osallisiksi tavanmukaisin ehdoin ja edellytyksin.

Sitä vastoin on niin sanottu rannikkoliikenne eli kauppamerenkulku Suomen paikkakuntain välillä elinkeinolain 4 §:n 1 momentin mukaan pidätetty suomalaisille aluksille. Lainkohdan sanamuoto mainitsee vain kauppamerenkulun, mutta käytännössä sitä on tulkittu niin, että myös matkustajaliikenne on evätty ulkomaalaisilta aluksilta.⁹³ Valtioneuvostolla on kuitenkin valta antaa ulkomaalaiselle alukselle lupa merenkulun harjoittamiseen Ahvenanmaan maakunnan ja muualla Suomessa sijaitsevan paikkakunnan välillä (Elinkeinolain 4 § 2 mom.).

Kesäkuun 9 päivänä 1939 annetun merilain (167/39) 1 §:n mukaan alus on suomalainen, jos omistaja tai kun heitä on useampia, jokainen heistä on Suomen kansalainen tahi, milloin aluksen omistaa avoin tai kommandiittiyhtiö, kaikki henkilökohtaisesti vastuunalaiset yhtiömiehet ovat Suomen kansalaisia taikka jos alus kuuluu suomalaiselle osakeyhtiölle, osuuskunnalle tai yhdistykselle. Suomalainen alus, jota käytetään kauppamerenkulkuun ja jonka nettovetomäärä on vähintään yhdeksäntoista rekisteritonnia, on merkittävä alusrekisteriin (Merilain 2 §:n 1 mom. ja Alusrekisterilain 29.7.1927/211 1 §). Alusrekisteriin merkitään muun ohella jokaisen omistajan tai vastuunalaisen yhtiömiehen sekä osakeyhtiön, osuuskunnan tai yhdistyksen kunkin hallituksen jäsenen kansalaisuus (Alusrekisterilain 5 §:n 6 kohta). Milloin alus siirtyy muukalaisten omistukseen, on se poistettava rekisteristä; jos aluksen osuus siirtyy muukalaiselle, saa alus jäädä rekisteriin kuudeksi kuukaudeksi sekä senkin jälkeen, jos näytetään, että tuo osuus on mainitussa ajassa siirtynyt jälleen suomalaiselle (Alusrekisterilain 20 §:n 3 mom.).

2. Lisäksi on säädetty, että suomalaisen kauppa-aluksen päällikönä saa toimia vain Suomen kansalainen (Merilain 31 §:n 1 mom.).⁹⁴

⁹³ Hiitonen, s. 131. Merilain (167/39) 2 §:n 2 mom. mukaan kauppamerenkululla tarkoitetaan paitsi tavarankuljetusta myös hinausta ja pelastusta sekä muuta ansiotarkoituksessa tai korvauksesta harjoitettua toimintaa.

⁹⁴ Kauppa-alusten päällystön muista pätevyysvaatimuksista ks. A kauppa-alusten päällystöstä 25.2.1949/141 ja kauppa- ja teollisuusministeriön päätöstä sanotun asetuksen soveltamisesta 30.6.1949/502.

Poikkeuksen muodostaa sellainen tapaus, että päällikön on sairauden tai muun pakottavan syyn takia matkalla jätettävä palvelus. Tällöin vaatii meriturvallisuus, että perämiehelle tai muulle taitavalle ja luotettavalle miehelle voidaan uskoa toistaiseksi aluksen kuljettaminen (Merilain 47 §).

3. Ulkomaalaisten kauppa-alusten on Suomen vesialueella liikkuessaan noudatettava valtakunnan maa- ja vesialueen sekä ilmatilan valvonnasta huhtikuun 18 päivänä 1963 annetun asetuksen (185/63) määräyksiä. Ulkomaisella kauppa-aluksella on yleensä oikeus rauhanomaiseen kauttakulkuun Suomen aluemerellä linnoitettujen tai muiden valtioneuvoston sotilaallisesti tärkeiksi julistamien alueiden ulkopuolella. Valtioneuvosto voi kuitenkin määrätä, milloin valtakunnan turvallisuus vaatii, että alusten rauhanomainen kauttakulku kielletään väliaikaisesti aluemereren tietyillä osilla, mutta ei sellaisissa salmissa, joita yleisesti käytetään kansainvälisessä liikenteessä aavan meren eri osien tai aavan meren tietyn osan ja vieraan valtion aluemereren välillä (9 §).

Suomen sisäisillä aluevesillä ja sisävesillä on ulkomaisen kauppa-aluksen käytettävä yleisiä kulkuväyliä sekä Suomen valtion luotsia, niin kuin luotsauksesta on erikseen säädetty (10 §).

Syyskuun 9 päivänä 1939 annetussa tullilaissa (Ask 271/1939) on säännöksiä ulkomaanliikenteessä olevan aluksen saapumisesta Suomen tullialueelle. Tällaisen aluksen tulee pysyä tullitiellä ja käyttää valtionluotsia siitä erikseen annettujen säännösten mukaisesti (26 §:n 1 mom. 1 ja 2 kohta). Meriliikenteessä ovat tulliteitä kulkuväylät, jotka johtavat yleisiin liikennesatamiin (3 §:n 1 mom. 1 kohta).

Ruotsille on tammikuun 30 päivänä 1959 annetussa asetuksessa ruotsalaisten matkustaja-alusten vapauttamisesta luotsinkäyttövelvollisuudesta eräissä tapauksissa (Ask 29/1959) myönnetty helpotuksia luotsinottovelvollisuuden osalta.⁹⁵ Vapautus perustuu vastavuoroisuuteen.⁹⁶

⁹⁵ Ruotsille oli helpotuksia myönnetty jo 17. 8. 1872 annetussa julistuksessa ja ne oli pysytetty voimassa 21. 5. 1920 annetussa asetuksessa (148/20), jonka vuorostaan kumosi tekstissä mainittu vuoden 1959 asetus.

⁹⁶ Sanottuun etuoikeutettuun kohteluun, jota suosituimmuus ei koske, viitataan mm. Tanskan kanssa tehdyssä kauppa- ja merenkulkusopimuksessa (SopS 31/1923), Norjan kanssa tehdyssä merenkulkusopimuksessa (SopS 29/

Ulkomaisen kauppaluksen pääsystä linnoitetulle tai sotilaallisesti muutoin tärkeälle alueelle on asetuksessa valtakunnan maa- ja vesialueen sekä ilmatilan valvonnasta annettu erityisiä määräyksiä (11 §). Lisäksi valtioneuvosto voi muutenkin valtakunnan turvallisuuden vuoksi antaa puheena olevasta asetuksesta poikkeavia väliaikaisia määräyksiä (43 §). Milloin vieraan valtion kanssa on tehty tai vastedes tehdään sopimus, joka poikkeaa asetuksen säännöksistä, on sopimusta noudatettava (44 §).

3. Vielä on huomattava, että tammikuun 4 päivänä 1968 annettu laki toimenpiteistä syrjinnän ehkäisemiseksi kansainvälisessä merenkulussa (8/68) voi estää tekemästä sopimuksia rahtauksesta tai kuljetuksesta ulkomaisilla aluksilla tai rajoittaa oikeutta tehdä sellaisia sopimuksia. Tällaiset toimenpiteet voidaan kohdistaa sellaisessa valtiossa rekisteröityihin aluksiin, jossa suomalaisilla aluksilla vieraseen valtioon tai sieltä ulkomaille tapahtuviin kuljetuksiin kohdistetaan syrjintää verrattuna muilla aluksilla tapahtuviin kuljetuksiin. Monet valtiot ovat näet ryhtyneet harjoittamaan lippusyrjintää suojatakseen omaa kauppalaivastoaan tai edistääkseen puolustuksellisia etujaan.⁹⁷

Ilmailu

1. Elinkeinolain 3 §:n 17 kohdan mukaan on myös ilma-alusten käyttäminen ja lentopaikan pito ohjesääntöinen elinkeino. Ilmailuun Suomen alueella saa toukokuun 25 päivänä 1923 annetun ilmailulain (139/23) 2 §:n 1 momentin mukaan ensiksikin käyttää sellaista ilma-alusta, jolla on Suomen kansallisuus.

Suomen kansallisuus on ilma-aluksella, joka on merkitty julkiiseen Suomen ilma-alusten rekisteriin ja varustettu kansallisuus- ja rekisterimerkillä. Samoin on Suomen kansallisuus valtion omilla tai yksinomaan sen tarpeisiin luovutetuilla ilma-aluksilla (3 §). Rekis-

1926) ja Yhdysvaltain kanssa tehdyssä ystävyys-, kauppa- ja konsulisopimuksessa (SopS 25/1934).

⁹⁷ Ks. hallituksen esitystä n:o 133/1967.

⁹⁸ Ilmailulain 2 §:n 2 mom. mukaan ilma-aluksia ovat lentotasot, moottoripallot, ja vapaat ilmapallot, joita voidaan käyttää kulkuneuvoina. Kahdella viimeksi mainitulla ryhmällä ei nykyajan oloissa ole mitään käytännöllistä merkitystä. Sitä vastoin saattaisi olla syytä lisätä luetteloon rakettialukset.

teriin voidaan merkitä taas vain sellainen ilma-alus, jolla on suomalainen omistaja. Suomalaisena omistajana pidetään Suomen kansalaisia sekä kotimaisia yhtiöitä, yhdistyksiä, muita yhtymiä ja säätiöitä (4 §:n 1 mom.). Kun omistajana on oikeushenkilö, tulee sen hallituksen jäsenten olla Suomessa asuvia kotimaan kansalaisia, jotka ovat yhtiön osakkaita tai yhdistyksen tahi yhtymän jäseniä. Valtioneuvosto saattaa erityisissä tapauksissa myöntää helpotuksia viimeksi mainitusta määräyksestä, mutta vain hallituksen jäsenten kolmanneksen osalta eikä milloinkaan hallituksen puheenjohtajan suhteen (4 §:n 2 mom.).

Toiseksi saa Suomen alueella ilmailla sellaisella ilma-aluksella, jonka kansallisuus- ja rekisteröimistodistus tai sitä vastaava todistus on sellaisen vieraan valtion julkisen viranomaisen antama, jonka kanssa tehdyn sopimuksen mukaan sen valtion aluksilla on oikeus ilmailla Suomen alueella, tai kun alukselle on annettu erityinen ilmailulupa (5 §). Luvan antaa siviili-ilma-alukselle joko ilmailuviranomainen tai Suomen lähetystö taikka lähetetty konsuliedustaja (Ilmailuasetus 12. 3. 1937/127 9 § 1 mom.). Aluksen on lentokelpoisuuden puolesta täytettävä suomalaiselle ilma-alukselle asetettavat vaatimukset (Ilmailuasetus 9 § 3 mom.). Lupa annetaan enintään kahdeksi kuukaudeksi ja se voidaan uudistaa yhtä pitkäksi ajaksi kerrallaan sekä peruuttaa, milloin syytä on (Ilmailuasetus 9 § 2 mom.).

Vielä voi ilmailuviranomainen sallia Suomen alueella käyttää ilma-alusta, vaikkei se olekaan Suomen kansallisuutta eikä täytä ilmailuasetuksen 9 §:n ehtoja, jos tarkoituksena on koetella aluksen lentokelpoisuutta tai muita ominaisuuksia (10 §).

2. Maaliskuun 12 päivänä 1937 annetun ilmailuasetuksen (127/37) 18 §:n mukaan tulee sillä, joka on toimessa tai palvelee Suomen alueella käytettävässä ilma-aluksessa, olla Suomen ilmailuviranomaisen määrääjäksi antama lupakirja. Tällainen lupakirja voidaan antaa sille, joka »iältään, tiedoiltaan, kokemukseltaan ja taidoltaan sekä muutoinkin sopivaisuudeltaan» täyttää kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön erikseen vahvistamat pätevyysvaatimukset (17 §).⁹⁹ Suomen kansalaisuus ei siis ole lupakirjan saamisen ehtona.

⁹⁹ Lupakirjan haltijan kykeneväisyyttä toimeensa pidetään jatkuvasti silmällä. Hän on velvollinen ilmoittamaan kelpoisuuteensa vaikuttavat seikat ja alistumaan tarpeelliseksi katsottaviin tarkastuksiin ja kokeisiin.

Mikäli vieraan valtion kanssa on niin sovittu, tuottaa myös sopimusvaltion asianomaisen viranomaisen antama lupakirja pätevyyden.

Vielä voi ilmailuviranomainen antaa erityisen luvan palvelulla ilma-aluksessa luvassa mainitussa toimessa. Tällainen lupa annetaan enintään kuukaudeksi ja se voidaan uudistaa sanotuksi ajaksi kerrallaan. Lupakirja voidaan antaa vain sille, joka täyttää asetuksen 17 §:ssä mainitut pätevyysvaatimukset.

Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöllä on valta määrätä, ettei edellä mainittuja pätevyysvaatimuksia ole sovellettava johonkin miehistön osaan nähden. Tällaiseen määräykseen saattaa antaa aiheen ilma-aluksen tai toimen laatu. Onhan selvää, ettei esimerkiksi stuerttina palvelevalta vaadita samaa pätevyyttä kuin lentoperämieheltä.

3. Ulkomaisten ilma-alusten liikkeessa Suomen ilmatilassa ne ovat valtakunnan maa- ja vesialueen sekä ilmatilan valvonnasta huhtikuun 18 päivänä 1963 annetun asetuksen (185/63) määräysten alaisia. Asetuksen 26 §:n mukaan saa ulkomaista siviili-ilma-alusta tai liiketoimintaan tarkoitettua vieraan valtion ilma-alusta käyttää ilmailuun Suomen alueella siten kuin siitä on erikseen säädetty. Ilmailua koskevista alueellisista rajoituksista on myös voimassa, mitä niistä on erikseen säädetty. Niinpä joulukuun 7 päivänä 1944 kauttakulusta kansainvälisessä lentoliikenteessä tehdyn sopimuksen (SopS 5/57) I artiklan 4 kohdan mukaan jokainen sopimusvaltio voi ottaen huomioon sopimuksen määräykset määrätä reitin, jota kansainvälisen lentoliikenteen on sen alueella noudatettava sekä ne lentoasemat, joita tällaiseen liikenteeseen saadaan käyttää. Voimassa olevan tullilain (Ask 27/1939) 3 §:n mukaan on liikenne Suomen tullialueelle sallittu vain tullitietä myöten, jollei asetuksella ole myönnetty poikkeusta. Ilmaliikenteen osalta ovat tulliteitä ilmareitit, jotka johtavat yleisiksi tullilentopaikoiksi hyväksytyille lentoasemille. Tullihallitus voi kuitenkin hakemuksesta myöntää oikeuden laskeutua muuallekin (45 § 1 mom.).

4. Suomen voimassa olevan ilmailulain säännökset ovat melkoiselta osaltaan yli-ikäisiä. Asiantilaa on pyritty parantamaan osittaisilla lainmuutoksilla, joihin eräät lento-onnettomuudetkin lienevät antaneet aihetta. Pohjoismaisen yhteistyön merkeissä ryhdyttiin meillä myös ilmailulainsäädännön kokonaisuudistukseen. Vuonna 1963 saatettiin hallituksen esitys uudeksi ilmailulaiksi antaa edus-

kunnalle ja tasavallan presidentti vahvisti lain joulukuun 11 päivänä 1964 (Ask 595/64). Lakia ei kuitenkaan ole toistaiseksi saatettu voimaan, vaan tarvittavia täytäntöönpanoasetuksia ja -määräyksiä valmistellaan vielä.¹⁰⁰

Kansainvälistä liikennettä koskevilta osiltaan uuden lain säännökset ovat suurin piirtein samanlaiset kuin vanhan lain. Ilmailuun Suomen alueella saa käyttää, kotimaisten ilma-alusten lisäksi, vain sellaisen vieraan valtion kansallisuuden omaavia ilma-aluksia, jonka valtion kanssa on tehty sopimus oikeudesta ilmailuun Suomen alueella tai joilla aluksilla on erityinen ministeriön antama lupa.

Ilmailulain 8 §:n mukaan on edellytyksenä ilma-aluksen rekisteröimiselle Suomessa omistussuhteiden osalta, että aluksen omistaa Suomen valtio tahi muu suomalainen julkinen yhdyskunta tai laitos, Suomen kansalainen, Suomessa rekisteröity yhtiö, osuuskunta tai yhdistys tai sellainen muu suomalainen yhteisö tai Suomessa rekisteröity säätiö, jonka hallituksen jäsenet ovat tässä maassa asuvia Suomen kansalaisia. Valtioneuvosto voi kuitenkin mainitun edellytyksen puuttumisen estämättä erityisistä syistä myöntää luvan sellaisen ilma-aluksen rekisteröimiseen, jonka pääasiallinen lähtöpaikka on tässä maassa.

Lupaa matkustajien tai tavarankuljetukseen korvausta vastaan ainoastaan Suomen paikkakuntien välillä tai muuhun ansiotarkoituksessa harjoitettavaan lentotoimintaan Suomessa ei 43 §:n mukaan voida antaa muukalaiselle eikä ulkomaiselle oikeushenkilölle tai laitokselle, ellei vieraan valtion kanssa ole toisin sovittu. Myös kotimaisille oikeushenkilöille on asetettu eräitä rajoituksia. Siten lupaa ei saa antaa avoimelle yhtiölle tai kommandiittiyhtiölle, jos ulkomaalainen on siinä yhtiömiehenä, ei osakeyhtiölle, ellei sen osakekirjoja ole asetettu nimetyille henkilöille ja yhtiöjärjestykseen otettu »vaarallisista» yhtiöistä annetun lain (Ask 219/39) 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua määräystä,¹⁰¹ eikä osuuskunnalle, yhdistykselle, säätiölle tai muulle yhteisölle, ellei sen hallituksessa ole yksinomaan tässä maassa asuvia Suomen kansalaisia.

5. Suomi on luonnollisesti liittynyt eräisiin kansainvälistä lento-

¹⁰⁰ Muissa Pohjoismaissa on ilmailulainsäädäntö uudistettu seuraavasti: Ruotsissa 6. 6. 1957, Tanskassa 10. 6. 1960, ja Norjassa 16. 12. 1960.

¹⁰¹ Ks. s. 232.

liikennettä säännöstäviin yleissopimuksiin. Nämä ovat seuraavat: yleissopimus ilma-alusten takavarikkoa koskevien eräiden säännösten yhdenmukaistamisesta 29.5.1933 (SopS 23/1953), kansainvälinen siviili-ilmailun yleissopimus 7.12.1944 (SopS 11/149, muutokset 4 1957, 30/1959 ja 29/1962), sopimus kauttakulusta kansainvälisessä lentoliikenteessä 7.12.1944 (SopS 5/1957) ja ei-aikataulunmukaisen Euroopassa tapahtuvan lentoliikenteen kaupallisia oikeuksia koskeva monenkeskinen sopimus (SopS 15/1957).¹⁰²

Puhelinliikenne

Elinkeinolain 3 §:n 16 kohdan mukaan »tietoliikenne» kuuluu ohjesääntöisiin elinkeinoihin. Toimiluvan puhelinlaitteiden ja -johtojen rakentamiseen myöntää hakemuksesta posti- ja lennätinhallitus eikä lupaa saa ilman sanotun viranomaisen suostumusta toiselle siirtää (Julistus niistä ehdoista, joilla telefoonijohtoja saadaan maahan asettaa ja käyttää 23.12.1886 2 §). Valtion viranomainen ei tarvitse lupaa eikä myöskään se, joka omaa tarvettaan varten omassa hallinnassaan olevalla yhtenäisellä alueella haluaa vetää johdon, joka ei aiheuta haittaa toisen omaisuudelle, yhteiselle tielle tai rautatielle (1 §). Kaukopuhelinliikenne kuuluu valtion yksinoikeuden piiriin.

Puhelinlaitoksen perustajalle ei ole asetettu mitään erityisiä ehtoja, joten perustajana voi olla luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö.¹⁰³ Kansalaisuusvaatimusta ei ole asetettu, mutta kun otetaan huomioon tiedotusliikenteen merkitys erityisesti valtion turvallisuudelle, ei käytännössä tapahtune, että toimilupa myönnettäisiin yksi-

¹⁰² Mainittujen yleissopimusten lisäksi Suomi on joidenkin valtioiden kanssa tehnyt kaksipuolisia lentoliikennesopimuksia. Nämä valtiot ovat seuraavat: Hollanti (SopS 5/1949), Islanti (SopS 14/1960), Luxemburg (SopS 10/1962), Norja (SopS 26/1949 ja 13/1963), Puola (SopS 19/1964), Ranska (SopS 28 ja 31/1963), Ruotsi (SopS 13/1949, 34/1962 ja 12/1963 sekä 14/1964), Sosialististen Neuvostotasavaltain Liitto (SopS 32/1955, 8/1964 ja 38/1967), Sveitsi (SopS 9/1959), Tanska (SopS 27/1949), Tshekkoslovakia (SopS 2/1950), Unkari (SopS 23/1963) ja Yhdysvallat (SopS 12/1949).

¹⁰³ Käytännössä tavallisin muoto lienee osakeyhtiö tai osuuskunta. Kuitenkin on myös puhelinyhdistyksiä, joista on tekeillä erityinen laki.

tyiselle muukalaiselle tai ulkomaiselle yhteisölle.¹⁰⁴ Huomattava on, että lakia ulkomaalaisten sekä eräiden yhteisöjen oikeudesta omistaa ja hallita kiinteätä omaisuutta ja osakkeita (219/39) ei lain 24 §:n mukaan sovelleta muun ohella suomalaisiin taloudellisiin yhdistyksiin ja osakeyhtiöihin, joiden toimialana on yksinomaan puhelinliikenteen harjoittaminen.

Lennätinlaitos

Vaikka valtiolla on yksinoikeus valtakunnan alueella rakentaa ja käyttää lennätinlaitteita niihin tarvittavine johtoineen (L lennätinlaitteista 23. 12. 1919/150 1 §), voi yksityinenkin erityisestä hakemuksesta saada oikeuden rakentaa ja käyttää sanottuja laitteita johtoineen (2 §). »Yksityinen» tässä yhteydessä ilmeisesti tarkoittaa sekä luonnollista että oikeushenkilöä. Kansalaisuusvaatimusta ei laissa ole asetettu, mutta samat syyt, jotka voidaan esittää puhelinliikenteen osalta, näyttävät estävän muukalaista saamasta lupaa lennätinliikenteen harjoittamiseen. Huomattava on myös, että yksityinen, jolle on myönnetty toimilupa, on velvollinen sallimaan, että valtion johto yhdistetään yksityisen johtoon.¹⁰⁵

Radiolaitteet

1. Radiolaitteilla tarkoitetaan langatonta sähköttämistä, puhelemista, kuuntelemista tai näkemistä varten rakennettuja sähkölaitteita. Niitä ei saa rakentaa eikä käyttää ilman asianomaista lupaa (L radiolaitteista 17. 1. 1927/8 1 §). Lupa myönnetään määräajaksi, enintään kymmeneksi vuodeksi ja niillä ehdoilla, jotka katsotaan tarpeellisiksi (2 §).¹⁰⁶ Radiolaitteet ovat valtion silmälläpidon alaisia

¹⁰⁴ Kansainvälinen pikatiedotustoiminta on järjestetty sopimuksin, joista mainittakoon Montreuxissa 12. 11. 1965 allekirjoitettu kansainvälinen pikatiedotusyleissopimus, joka Suomessa on saatettu voimaan 14. 7. 1967 annetulla asetuksella (SopS 40/1967), Pohjoismaiden välinen pikatiedotussopimus (Ask 14. 3. 1958/491) sekä Suomen ja Neuvostoliiton välinen sopimus lennätin- ja puhelin yhteyksistä (SopS 14/1946).

¹⁰⁵ Kansainvälisten sopimusten osalta ks. edellistä alaviitettä.

¹⁰⁶ Luvan myöntää posti- ja lennätinhallitus (A radiolaitteista 17. 1. 1927/9 1 §).

(3 §). Laki ei ole tässäkään asettanut Suomen kansalaisuutta ehdoksi luvan saamiselle, mutta ottaen huomioon, mikä merkitys radiolaitteilla on joukkotiedotusvälineenä, ei voida ajatella, että muukalaiselle tai ulkomaalaiselle oikeushenkilölle myönnettäisiin lupa radioyhteyksien rakentamiseen ja käyttämiseen Suomessa.

2. Merenkulun ja ilmailun turvallisuus vaatii, että aluksissa ja ilma-aluksissa on radiolaitteet ja että niitä myös saadaan tarvittaessa käyttää. Tämä seikka on ollut otettava huomioon lainsäädännössä. Radiolaitteiden käyttöä ei ole voitu kokonaan kieltää, mutta ollessaan Suomen alueella on kauppa-alusten, sota-alusten ja ilma-alusten noudatettava muun ohella radiolaitteiden käyttöä koskevia Suomen viranomaisen antamia määräyksiä. Milloin vieraan valtion ilma-alus on hädässä joutunut Suomen alueelle, on sillä oikeus tiedottaa hätätilastaan kotivaltionsa lennonjohdolle (A valtakunnan maa- ja vesialueen sekä ilmatilan valvonnasta 18. 4. 1963/185 13, 25, 35, ja 37 §).¹⁰⁷

E. Julkiset näytännöt

Julkiset hovit

Elinkeinolain 3 §:n 18 kohdan mukaan ovat sirkus-, varietee- ja kinematografiaesitykset ynnä muut senkaltaiset julkiset näytännöt ohjesääntöisiin elinkeinoihin kuuluvia.

Huvitilaisuudet saattavat olla joko yksityisiä tai julkisia. Yksityisiä huvitilaisuuksia saa järjestää vapaasti. Järjestysvallalla ei ole oikeutta sekaantua niihin sen enempää kuin yksityiselämään muutenkaan.¹⁰⁸ Sitä vastoin julkiset hovit saattavat olla julkisen valvonnan ja rajoitusten alaisia siten, että niihin on hankittava viranomaisen lupa ja niistä suoritettava julkisia maksuja. Huveja ei tee yksityiseksi pelkästään se, että ne ovat maksuttomia, joskin pääsymaksun ottaminen viittaa siihen, että on kysymys julkisista huveista.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Radiolaitteiden käyttämisestä maamme alueella sisältää säännöksiä A radiolaitteiden käyttämisestä Suomen alueella liikkuvissa ulkomaalaisissa meri- ja ilma-aluksissa 17. 1. 1927/10. Ks. myös ilmailuasetuksen (127/37) 23 §.

¹⁰⁸ Ståhlberg, m.t., s. 220.

¹⁰⁹ Ståhlberg, ib.

Maaseudulla pidettäviä julkisia huveja koskee toukokuun 20 päivänä 1924 annettu asetus julkisista huveista maaseudulla (131/24). Lupa haetaan kirjallisesti nimismieheltä. Hakemuksessa, joka on tehtävä kaksin kappalein, on mainittava huvien aika, paikka, ohjelmanumerot ja niiden esittäjät sekä yleensä järjestysmiehiksi esitetävien henkilöiden nimet (2 §). Huvitilaisuuden järjestäjistä ei asetus sisällä mitään määräyksiä. Järjestäjänä voi siis olla yksityinen henkilö, oikeushenkilö tai muu yhteisö tahi laitos,¹¹⁰ Suomen kansalainen taikka muukalainen. Ei näet voida esittää mitään painavia syitä, minkä vuoksi huvien järjestäminen olisi muukalaisilta yleensä estettävä.¹¹¹

Julkisten huvien järjestämisestä muualla kuin maaseudulla säädetään tammikuun 23 päivänä 1931 annetussa asetuksessa julkisista huveista kaupungeissa ja kauppaloissa (33/31). Tämänkin asetuksen mukaan myöntää luvan poliisiviranomainen ja luvan saamisen edellytykset ovat samat kuin maaseudulla.

Luvan hankkimisesta julkisiin huveihin voidaan säätää myös paikallisella säännöksellä.^{112, 113}

Sirkus- ja tivoliesitykset

Sirkuksen, tivolin, karusellin, maaliinammunnan sekä muun sellaisen tilaisuuden järjestämiseen on haettava lupa poliisiviranomaiselta. Sama koskee revyy-, kabaree- ynnä muita esityksiä eri näytäntönä tai muun ohjelman yhteydessä, posetiivin soiton tahi muun katusoiton ynnä muun sellaisen esittämistä (A luvan hankkimisesta eräiden huvitusten järjestämiseen ja peliautomaattien pitämiseen 3. 12. 1937/400). Puheena olevan asetuksen mukaan poliisiviranomai-

¹¹⁰ Esim. rekisteröimätön yhdistys, kuten kansalaisopiston toverikunta.

¹¹¹ Lupa huvien järjestämiseen voidaan evätä asetuksen 2 §:n 4 momentissa mainitulla perusteella. Tällainen peruste on esim. että esitys tulisi loukkaamaan lakia tai hyviä tapoja tahi että se aiheuttaa kulkutaudin levinemisaar.

¹¹² Ståhlberg, m.t., s. 220 ja A poliisitoimesta Suomessa 14. 2. 1925/57:5 luku.

¹¹³ Ks. myös A sisältävä poikkeussäännöksiä eräänlaatuista huvitilaisuuksista 9. 7. 1943/570, joka koskee huvitilaisuuksia yleishyödyllisen ja hyväntekeväen tarkoituksen tukemiseksi.

silta haettaviin lupiin on soveltuvin osin noudatettava, mitä julkisista huveista on säädetty (7 §). Siten muukalaisellekin voidaan myöntää oikeus sanotunlaisen toiminnan harjoittamiseen, niin kuin käytännössä tapahtuukin.

Elokuvanäytännöt

Luvan hakemisesta julkisten elokuvanäytäntöjen esittämiseen on soveltuvilta osin voimassa, mitä luvan hakemisesta julkisten huvitilaisuuksien järjestämiseen on säädetty (A elokuvanäytännöistä 21. 12. 1956/620 47 § 1 mom.). Hakemukseen on liitettävä selvitys näytäntöajoista sekä ilmoitus koneenhoitajina ja vahtimestareina toimivista henkilöistä. Asetus sisältää erityisiä elokuvateatterihuoneistoja, konehuonetta ym. koskevia turvallisuusmääräyksiä (2—4 luku).¹¹⁴ Asetuksen säännökset eivät kuitenkaan koske elokuvanäytäntöjä, jotka annetaan rajoitetulle henkilöryhmälle yksityisessä asuinhuoneistossa (1 § 4 mom.).

¹¹⁴ Elokuvanäytäntö on julkinen, jos se annetaan ennakolta määräämättömille henkilöille (1 § 2 mom.). Suljetusta näytännöstä on tehtävä ilmoitus poliisiviranomaiselle.

LEGAL STATUS OF ALIENS

WITH ESPECIAL REFERENCE TO FINNISH LAW

II

SUMMARY

I. Introduction

In private law it is common that in legal relations with points of contact with some foreign state, the law of that foreign state is applied. Equality between own nationals and aliens has also been effected on a more extensive scale than in the field of public law.

In the sphere of the United Nations there have been passed numerous conventions, which complete the Universal Declaration of Human Rights and promote the assimilation between own nationals and aliens. Among these should be mentioned the two international covenants concluded on December 16, 1966, the one on economic, social and cultural rights and the other on civil and political rights.

II. Legal capacity and capacity for acts-in-the-law

Today all people are in principle legal subjects. Along with physical persons there is another important group of legal subjects: juridical persons.

Capacity to contract means that a person is capable of taking legally valid measures, i.e. he can establish, change or repeal rights and obligations.

Legal capacity and capacity to contract together with certain other legal questions closely connected with a person are solved according to personal statute. On the ground of the principle of nationality the legislation of the state the person concerned belongs to is regarded as personal statute. On the other hand in accordance with the principle of domicile the legal system of the state in which he is domiciliated is considered to be personal statute.

The capacity of tort is judged according to the law of the venue. Liability for damages can even be imposed on a person not capable of a crime. Also torts (*actes illicites*) are judged by the law of the venue.

International intercourse has made it necessary to grant capacity to contract on an extensive scale to juridical persons of foreign nationality. The capacity to contract of juridical persons is laid down by their national law. In Treaties of Commerce and Navigation alien juridical persons are often guaranteed minimum protection.

According to Finnish law a complete capacity for acts-in-the-law begins at the age of 21. By entering into marriage before this age limit the person concerned attains his or her majority. A limited capacity in certain cases begins already at the age of 15. A limited capability of crime begins at the age of 15 and a complete capability at 18. Only a Finnish citizen can be pronounced dead in Finland.

As regards an alien's capacity for acts-in-the-law it is the law of his native country that is decisive. There are exceptions to this which are based on Finland's international agreements.

An alien's capacity of tort is determined by Finnish law.

The birth and death as well as the capacity to contract of an alien juridical person is judged in Finland according to the law of the home country of the entity concerned.

III. Personal rights

Personal rights generally arise from man's person. Generally regulated personal rights are primarily those concerning life, inviolability of the person, physical freedom and honour as well as the secrecy of correspondence, telegraph and telephone and further that of vocation.

Alien's personal rights do not enjoy constitutional protection in Finland. In practice they are protected in the same way as the respective rights of Finnish citizens.

Only the right to name is ascribed to those personal rights in Finland that are protected by special rules. The stipulations issued with a view to the protection of family name are also applied to aliens.

IV. Family law

Ascribed to the family law in a restricted sense are: a. the law of marriage, b. the law of parenthood and c. the law of guardianship. The family rights are based on individual's position as a member of family and as such they are reflected in other members.

a. Marriage is the foundation of social order. Therefore, there are generally strict stipulations in the internal laws of the states on the conditions of entering into matrimony as well as on the form and legal effects of matrimony, very often also on the conditions of dissolution of marriage.

In Finland an alien's right of marrying is fixed in accordance with the law of his or her native country. However, the bars in Finnish law which are

based on relationship, affinity or an earlier prevailing marriage also concern an alien (*ordre public*).

When an alien wants to enter into matrimony before Finnish authorities, the banns of marriage shall be published in accordance with Finnish law. If there are special stipulations on this in the law of the alien's native country, they shall also generally be followed.

In Finnish law the so called choice-of-law rule is included, which means that the right of entering into matrimony of a citizen of a country adhering to the principle of the law of domicile is determined according to Finnish law.

As to the form of entering into matrimony, the principle of *lex loci celebrationis* is followed in Finland. However, a marriage entered into in a foreign country between nationals of another country, will be considered lawful, if the rules of form of both of the spouses' native countries have been followed respectively. Marriage is based on the principle of legal equality between the spouses. Mutual personal legal relations of the spouses are judged in accordance with the law of the state whose nationals they are. If the spouses are not nationals of the same country, the law of the country is decisive according to which a spouse's right is more limited. The principle of *ordre public* may cause exceptions here which are urged by Finnish law.

The husband is not authorized to act as his wife's next friend. Thus the wife needs her husband's consent neither for the signing of a contract of employment nor for the carrying on of a trade. The wife is also authorized to incur a debt independently.

According to the existing law in Finland the alien wife of a Finnish husband does not acquire Finnish citizenship simply by entering into matrimony.

The legal relations of the spouses concerning property ownership are determined in accordance with the law of the state which the husband when entering into marriage belonged to. Against a third party it is possible to appeal to foreign law only in the case that measures of pertinent publicity have been taken (a notice has been issued).

A betrothed person's and a spouse's right to make a marriage deed is determined according to the law of the domestic country. The law of the domestic country will also stipulate the form of the marriage deed. When the dissolution of marriage, judicial separation or divorce suit is being handled in a Finnish court, it is Finnish law that is generally applied. If neither of the spouses is a Finnish citizen, they cannot be sued separation from bed and board, unless it is based on the law of the native country of either party concerned. If either of the spouses has domiciled in Finland for two years, solely Finnish law will be followed.

When in a foreign state divorce has been granted to aliens by the authorities of their home country, the decision will be regarded valid in Finland. If at least the other spouse is a Finnish citizen, the decision must here be confirmed in the Helsinki Court of Appeal.

Considering that by virtue of anglo-american jurisprudence alien spouses can be granted divorce without taking into consideration the provisions of the law of their home country, even such a decision must be confirmed here by the Court of Appeal.

Finnish law is always applied here to a judicial separation suit. Whenever the decision resulting in a judicial separation has been pronounced by the authority of a foreign state, with a view to its recognition, it must be noted what above has been said about separation suit.

Marriage may not be judged dissolved here, unless it is based on both Finnish law and that of the state to which the spouse belonged who brought the case before the court when entering into that marriage.

A Finnish Court of Law is authorized to try a suit concerning the dissolution of marriage, judicial separation or divorce except in the case where both spouses are Finnish citizens, when the plaintiff is a Finnish citizen and he is or has been domiciled here, likewise if the plaintiff has for the preceding two years been domiciled here or the defendant is domiciled here. Furthermore there are certain special cases.

As has been stated above, a Finnish Court of Law may be obliged to apply foreign law when trying a case concerning an alien's marriage. Unless the Court of Law in this case does not know the contents of the foreign law and if the party concerned does not verify it, it falls to the Court of Law to look further into the matter. If an explanation cannot be found, Finnish law is to be applied.

Between Finland, Denmark, Iceland, Norway and Sweden an agreement has been made in 1931 on the conflict of laws as regards marriage, adoption and guardianship and which convention establishes the common Scandinavian law of marriage on the principle of the law of domicile. As regards this principle, however, certain exceptions have been found necessary especially in favour of the *lex fori* and the principle of nationality.

b. The law of parents regulates the mutual rights and obligations between the parents and children.

The child's legal status decisively depends on whether the child's parentage is legitimate or illegitimate. The question of marital origin will be settled in accordance with the statute of the family concerned. If the parents are of different nationalities the law of the man at the time of the birth of the child is decisive.

When the parents and children are nationals of the same country, their mutual relations are settled according to the statute of the family. If the parents are of different nationalities, it is generally the father's statute that will prove decisive.

In legal relationship of an illegitimate child and his mother their common law must be applied. If they are of different nationalities, the law of the child must often be applied. The legal relationship of an illegitimate child and his or her father will generally be determined in accordance with the

law chosen by the child. If one of the optional laws is the so called *lex fori*, it must, however, be observed.

The bringing of an action before a Court in the purpose of recovering of maintenance, or the execution abroad of the decisions concerning a maintenance allowance generally result in serious judicial and practical difficulties. In order to prevent these certain international conventions have been made, among which it is worth mentioning the New York Convention of 1956 on the recovery abroad of maintenance and the Hague Convention of 1958 on the recognition and execution of the decisions concerning alimentary obligations towards children.

In Finland the prevailing principle is that a child born within marriage will be considered a child born in wedlock, unless the husband establishes by the stipulations of the Legitimacy Act of 1957 that a child born to his wife is not his issue. A child born out of wedlock becomes a child of the marriage, if his or her parents enter into marriage with one another.

With respect to his or her mother and the relatives of the latter, a child born out of wedlock has a similar judicial status as a child born in wedlock. The relationship of mother and child is determined according to the law of the state which they belong to. If they are nationals of different countries, the law of the child must be observed.

In accordance with Finnish law it is possible to submit in the interest of a child born out of wedlock, a claim for maintenance against the child's father or against a man who had had intercourse with the child's mother at the time when the child could have been conceived. A claim will always be examined here in accordance with Finnish law.

In order to secure the fulfilment of the duty of maintenance several stipulations have been included in Finnish law. By virtue of the law issued in 1963 advances on public funds can be used for the maintenance of a child on the basis of a decision of a Court of Law or on the basis of a written agreement. As a connecting factor it is required that the child or at least one of the parents is a Finnish resident and that the child lives or has his habitual residence in Finland. According to the act issued in 1948 a person who has maintenance obligations and who at least during three months has neglected the payment of maintenance allowance and will not on demand settle it or give an acceptable security or present a lawful excuse for his negligence, can be ordered into a workhouse.

Finland has joined three international conventions in this field viz. the above mentioned agreements of New York and the Hague and the Nordic Convention made in 1962.

c. Adoption involves a breaking of the ties that bind the child to his natural parents and the substitution of new ties with the adoptive parents. Its purpose is to promote the child's interest. Adoption is generally everywhere a legal act tied to formalities. The forum of the establishment of adoption is the adopter's habitual residence. The legal effects of adoption order are generally determined according to the law of the adopter's home country.

In Finnish law the provisions concerning adoption have been adopted by the Adopted Children Act in 1925. For adoption taking place in Finland it is sufficient that the formalities provided by Finnish law are observed. An alien is entitled to adopt a child in Finland provided that the adoption will be recognized in his or her home country. As competent court is generally the adopter's personal forum. Adoption which has taken place in a foreign state is considered valid in Finland if it is recognized in the respective native countries of both the adopter and the adopted child. Legal effects are determined by the law of the adopter's home country. The conditions of dissolution of adoption order are judged likewise according to the law of the adopter's home country.

In mutual relations of the Nordic Countries the law of domicile will be observed as above has been remarked.

d. Guardianship means protection and representation based on law subject to which such persons are brought who are not able to take care of themselves and their affairs. In many a case the country of residence has to organize the guardianship of an alien. The effect of legal incapacity is determined according to the law by which the guardianship has been arranged.

If for an underage alien who has his habitual residence in Finland no guardian has been arranged on the ground of the law of the underage person's home country, it will fall to the Finnish authorities of guardianship to take the necessary measures in order to appoint guardians. The authorities proceed in the same way when an alien of age here must be submitted to guardianship.

If an alien residing in Finland has been pronounced to be under guardianship in his home country, the decision must on request be made known by a Finnish Court of Law so as to make it possible to invoke it in Finland.

A matter involving guardianship belongs to the Court of Law of the place where a person under guardianship has his habitual residence or if he does not have a permanent residence in Finland to the Municipal Court in Helsinki.

Between the Nordic Countries the law of domicile is observed.

V. The Law of Succession

An aliens right of succession is primarily based on customary international law and the internal law of the states. Some international agreements have also been made. Questions concerning estate left by a deceased person are generally solved according to the personal statute of the deceased person or of the testator.

To the administration and distribution of the estate the principle of a uniform handling or territory principle is applied.

In Finland an alien is generally granted the same right of succession as a Finnish citizen has without regard to his domicile or nationality. The principle of reciprocity may, however, cause exceptions to the rule. In certain Treaties of Commerce and Navigation concluded by Finland stipulations concerning inheritance and will have been included.

Whenever an alien inherits a Finnish citizen Finnish law is applied. When the deceased is an alien the right of succession after him is determined according to his personal statute. If the home state of the alien observes the law of the domicile the right of succession is settled by Finnish law.

The testator's capacity of validly making or revoking a will is judged according to his personal statute at the time of making or revoking the will. As to the form of making or revoking a will the rule »*locus regit actum*» and the personal statute of the testator at the time of making or revoking the will are valid alternatively. An alien has a similar right as a Finnish citizen of obtaining property by will. The capability of acquisition by will is determined in accordance with the personal statute of the heir by will but the Finnish rule of *ordre public* may cause exceptions to this principle.

As regards inheritance of real property there are no restrictions whatever in Finland with a view to aliens unless the principle of reciprocity causes any.

With respect to administration and distribution of inheritance the principle of a uniform settlement of the deceased person's estate is observed in Finland as a leading principle.

A Finnish Court of Law has jurisdiction over matters of inheritance and will provided that the deceased was a Finnish citizen or had his habitual residence in the country or if the case concerns a property which is located in Finland.

According to the convention of 1934 concluded between the Nordic Countries concerning inheritance, will and administration of estate the law of domicile is generally applied, if the deceased person had been domiciled for five years in another signatory state. Otherwise the law of nationality is observed.

VI. The Law of Property

The property rights constitute a field of jurisprudence in which economic factors and law work in a close interaction. International points of contact are also common.

From ancient times the real rights and legal obligations have been set apart depending on the fact whether the right of possession regarding an object or only the right of claim is concerned. In Finnish law the rule of *lex rei sitae* is observed as a leading principle when questions relating to real rights are being solved.

The right of pledge regarding a piece of movable property generally provides possession but regarding craft, air-craft and automobiles a hypothecary charge can be confirmed.

When determining the statute of obligation Finnish law recognizes the party autonomy. As principal rule is the choice of law. As subsidiary occurs the individualizing method.

In the field of the bills of exchange law the principles of *lex loci contractus* and *lex loci solutionis* are applied on the ground of express statutory provisions. The principle of *lex loci debitoris* occurs in the field of international trade.

Torts (*actes illicites*) are in Finland generally judged by the law of the venue.

VII. Incorporeal rights

a. By incorporeal rights such rights are meant which concern immaterial commodities. They include especially the products of intelligence, as the works of authors and artists as well as photographs (copyright). Legal rules concerning inventions, trade marks and firms as well as the protection of designs, marks of origin and the liberty of competition constitute the law of industrial property the purpose of which is to protect especially industrial and commercial activity.

b. According to the Finnish Copyright Act of 1961 the protection of law is granted to the aliens who are domiciled in Finland as well as stateless persons and refugees who's habitual residence is in Finland. Exceptionally certain other points of contact may be considered.

Finland has joined (in 1932) the renewed Convention of Bern made in 1928 and (in 1948) the Convention revised in Brussels in 1948 as well as (in 1963) the Universal Convention on authorship rights made in Geneva in 1952.

The points of contact concerning the legal protection of photograph are the same as those of authorship rights.

Finland's new Patent Act has entered into force on January 1, 1968. According to the Act there is no difference whether the applier of the patent is a citizen of the home country or an alien. A privilege based on the application of a patent made abroad can generally be brought into force in Finland within 12 months of the application. For an alien it is necessary to draft explication of the invention in Finland in the Finnish language and the patent claims both in Finnish and Swedish.

The holder of patent who resides abroad shall have a representative in Finland.

Between the Nordic Countries a so called Nordic Patent is being planned, which means that by one application which may be inserted in any of the Nordic Countries the patent will at the same time enter into force in Finland, Denmark, Norway and Sweden or in three of the above states depending on the comprehensiveness of the application. The system includes furthermore a common supreme (third) instance of the four states in matters concerning the application of patent (the Nordic Patent Council).

c. The Trademark Act of 1964 contains certain stipulations on the protection of aliens and foreign trade marks. Whenever the registration of a trade mark is applied to by someone who does not carry on a trade in Finland, the application must be furnished with a certificate showing that the applicant has had the same mark registered for similar brands of goods in the foreign state where the applicant carries on a trade or he is domiciled or whose citizen he is. The principle of reciprocity may cause reliefs to the procedure. An applicant for the registration of a trade mark and the holder of the trade mark who are not domiciled in Finland shall have a legal representative resident here.

Finland has concluded treaties based on reciprocity with Sweden in 1964 and the People's Republic of China in 1967.

d. Everyone who wants to carry on a commercial firm, a manufacturing business, an artisan's shop or any other business the purpose of which is the obtaining of direct material gain, or an insurance business, is obliged before starting a trade to notify about the entering of his firm in the commercial register. This concerns also juridical persons.

When one of the personally responsible stockholders of a partnership or a limited partnership is an alien it is necessary upon entering the entity in the commercial register to state that the alien concerned has obtained the permission of the Government to be such a partner. Likewise if an alien acts as member of the board of managers of a limited company or as signer of the firm.

e. Stipulations on the restriction of the freedom of competition are embodied e.g. in the Act of 1930 on preventing unfair competition and in the Act of 1934 on the compulsory designation of origin of import goods. The prevailing anti-trust law or the Promotion of Economic Competition Act dates back to 1964.

VIII. Right of Establishment

As regards trade activity the rules of the common international law are scarce. The discrimination of aliens in comparison with the own citizens is allowed. In treaties of commerce and navigation stipulations on business law sometimes occur.

Underneath the aliens' possibilities of carrying on a trade in Finland will be reviewed.

Wage-earning work

An alien needs a work permit in Finland which is granted only for a specific work or work done for a specified employer.

The Nordic Countries have concluded a convention on common labour market according to which in the states parties to the convention no labour

permit is required of a worker who is citizen of another signatory state. Finland has also concluded numerous bilateral treaties concerning the exchange of trainees.

Free professions

An alien carrying on a free profession has generally to obtain a work permit in Finland. The only free profession the practice of which has been reserved for Finnish citizens by virtue of law is that of veterinary's. A foreign lawyer may not become member of the Finnish Bar Association.

Original production

An alien's right of practising original production in a state depends on the fact, whether he is allowed to acquire and possess real property in the said state. As above has been proved an alien may acquire real estate upon intestacy or by will in Finland. Special legislation of 1939 concerns the right of foreigners and corporations to own real property (and shares) in Finland. By that legislation an alien or foreign entity is not allowed, except with government permission, to acquire or possess real estate in Finland for longer than five years on the basis of rent or other agreement. The prohibition concerns also certain Finnish entities in which aliens are stockholders or members exceeding a certain limit. In a limited (joint-stock) company the aliens may not hold more than 20 per cent of the shares of the company.

When an alien has been granted in a legal order the right of owning and possessing a landed estate he is entitled without labour permit to carry on farming and its subsidiary occupations within this area.

Under the Mining Act issued in 1943 a foreigner as well as a foreign company, co-operative society or any other entity may only by leave of the Government given separately in each particular instance and on conditions considered necessary by the Government lodge claims in respect of deposits of minerals in Finland as well as procure and utilize the located deposits. The person responsible for the administration of the mine (mine director) shall always be a Finnish citizen of good reputation who is resident in Finland and who is not under guardianship.

Ordinary industries

A. In order to earn his livelihood a Finnish citizen is generally entitled to carry on an industry without notice or authorization. For an alien residing in Finland the permission is necessary if he disposes of an office here or a permanent place of business which has been set up in pursuance of commercial interests. An alien is, however, entitled without a specified application to

buy farm products everywhere in the country and within the harbours of towns to sell aboard his craft foodstuffs which he has imported into the country.

B. Industries liable to notice. According to Finnish law the occupation is liable to be reported when it is practised in an open shop, office or in a special selling place and in which the assistants are other than the spouse or underage descendants next of kin. For carrying on this kind of occupation it is generally required that the applicant is of good reputation as well as that he is not under guardianship. The same qualifications are of course imposed on an alien. The authorization is to be obtained at the concerned Provincial (Administration) Board. An alien has to present a guarantee or any other pledge with a view to covering the state and municipal taxes for three consecutive years. Also the person must be reported who in the absence of the person engaged in a business enterprise is in charge of the business and is entitled to take responsibility in legal matters concerning the business. Also a foreign firm may obtain the permission of establishing a branch in Finland.

C. Regulated industries. Certain industries are allowed to be practised only on the basis of a special authorization or agreement. The person engaged in the business has to observe what in law and statutes has been stipulated or will be stipulated on such a business. If somebody begins practising a regulated business without authorization the police is entitled to prevent it. The existing Right of Establishment Act of 1919 includes a penal clause in the event that someone would practise a trade without giving the stipulated notice or without acquiring the authorization.

It is to be noted that whenever the right of establishment has been retained for Finnish citizens or Finnish juridical persons, aliens can establish a Finnish entity and thus acquire the permission of trade. There shall, however, be Finnish citizens in the direction of the business; in the board of directors of a limited company or a cooperative society at most one third may be aliens by leave of the Government. Above it has been remarked on the restrictions concerning the acquisition of real property.

a. Business activities which aim at the production of commodities and making them possible for transportation as well as object of trade.

An alien may not be granted the authorization of practising moving trade, i.e. peddling, ambulatory or circuitous trade in Finland.

For bookstore trade as well as for keeping a reading room or a public library an alien may be granted permission. Only Finnish citizens are entitled to peddle books in the country.

Only a Finnish citizen or a Finnish juridical person is entitled to make business of a printing and litographic printing plant. The same concerns also

the publishing of a periodical printed matter. Only Finnish citizen can act as editor of such writing.

The right of carrying on a pharmacy business can be granted only to Finnish citizens, when again an alien may obtain the permission of carrying on drugs industry and drugs trade. However, a Finnish citizen shall act as the responsible manager. The same applies also to poison industry.

The production, import and trade of spirits belongs as a monopoly to the government-led company of spirits. For the import, production and sale of methylated alcoholic liquid even an alien may be granted authorization. Similarly for the large-scale production and sale of mild malt drinks.

For the production of mineral waters and cooling drinks an alien may obtain permission.

Permission for maintenance of a restaurant, lodging house or pool table may be granted only to a Finnish citizen and a Finnish juridical person. The person in charge shall in general be a Finnish citizen, but the Provincial Board may for special reasons accept an alien to that post.

As regards the importer and producer of margarine and margarine cheese, no citizenship requirements have been set forth, neither are there any citizenship requirements as to the person of the importer and seller of artificial fertilizers, produced fodder stuffs nor as regards the producer of seeds.

For the production and trade of explosives permission may also be granted to an alien. The same applies even to burning liquids and matches. The responsible director of a firm producing burning liquids shall be a Finnish citizen.

For the production and trade of firearms and ammunition only a Finnish citizen or a Finnish firm may be given authorization.

For the production and sale of precious metal works to be marked with a brand and that of badges of honour authorization may be granted even to aliens.

For trade in second hand goods, junk and rags even aliens may obtain authorization.

For the establishment of an electric power plant it is not necessary that the applicant should be a Finnish citizen. Whereas for transfer of electric power beyond the boundaries of the country authorization may be granted only to a Finnish citizen or a Finnish juridical person.

No citizenship requirements have been imposed on the establisher of a waterworks. In order to obtain authorization the applicant shall in his capacity as owner or holder of the right of enjoyment be entitled to water power necessary for the enterprise, or he shall have to obtain the right of using water power at the time of granting of the authorization.

Permission for the construction of a nuclear reactor as well as for the production of materials necessary for bringing about nuclear power may be granted only to a Finnish citizen and a Finnish juridical person or institution.

b. Firms that act in the field of exchange transmission.

The occupation of real estate broker can be carried on only by a Finnish citizen or a Finnish juridical person. The occupation of auctioneer can be carried on by a Finnish citizen, a Finnish limited company or municipality. As shipbroker even an alien may be active.

Employment service is primarily the state's concern. However, a society may be granted the right of employment service. In the field of immigration service even an alien is allowed to act. Permission for the business of procurement of lodgings may be granted to a Finnish citizen or a Finnish entity.

The occupation of private detective may be practised by a Finnish citizen or a Finnish juridical person. The manager of the latter shall be a Finnish citizen. The above mentioned concerns also a guarding business.

c. Credit and Insurance Institutions

At least ten Finnish citizens or five Finnish juridical persons are entitled to establish a commercial bank. Members of the board of administration as well as the board of management of the bank shall be Finnish citizens. The afore-said citizenship requirement concerns also a mortgage credit bank. Likewise only Finnish citizens and municipalities have the right to establish a savings bank.

A cooperative credit society may be established even by aliens. However, only Finnish citizens may act as members of the board of managers. Even the managing director shall, according to the rule, be a Finnish citizen.

Trade in foreign exchange is practised by the Bank of Finland but an alien or alien entity may act as underaccountant.

A pawnbroker's shop may be established by a municipality or a limited company. The director of the business shall be a Finnish citizen.

As landowner the alien may participate in the establishment of a public grain storage (seed fund), but in general he cannot be appointed as member of the administrative committee.

A municipality, a Finnish entity and a private person are allowed to establish a public stocking ground (bonded warehouse). Thus the alien has not been excluded.

As establishers of insurance business only Finnish nationals and juridical persons can act. Members of the board of management and the board of administration shall be Finnish nationals permanently resident in the country.

However, on application the Government may grant a foreign insurance company permission for carrying on insurance business in Finland. The decision of the Government shall be published in the official gazette.

A relied fund can be established only by Finnish nationals or a Finnish juridical person. Members of the administrative board shall be Finnish citizens resident in the country.

d. Public means of travel and information

Railway service is a state monopoly in Finland. Permission for the establishment of a private railway may be granted to a municipality, a Finnish citizen or a Finnish entity.

Authorization for carrying on intercity and charter traffic by motor-vehicles can be granted to an alien. As regards the keeper of school for car drivers no citizenship requirement has been lodged.

Finland has joined the Barcelona conventions of the year 1923. Coastal traffic (cabotage) between Finnish ports has been reserved for Finnish vessels. A vessel has Finnish nationality, if all its owners or personally responsible stockholders are Finnish nationals or if the vessel belongs to a Finnish juridical person. As master of a Finnish trading vessel only a Finnish citizen is entitled to act.

For aviation within the Finnish territory in the first place a Finnish air-craft can be used, i.e. such a one that has been registered in the Finnish air-craft register and has been furnished with the signs of nationality and registration. Further it is allowed to aviate within the Finnish territory by an aircraft for which a certificate of nationality and registration has been issued by a public authority of a state with which a treaty has been concluded to the effect that the aircraft of that country has the right to aviate within the Finnish territory or if the craft has been granted a special authorization of aviation.

The state has a monopoly of carrying on the longdistance telephone service. Other kind of telephone traffic can be carried out even by aliens. Also the services of post, telegraph and radio fall within the realm of a state monopoly.

e. Public performances

Public amusements and cinema entertainments can also be arranged by an alien in Finland, likewise he can maintain a circus, an amusement park, a merry-go-round etc. after having obtained the necessary authorization.

ASIAHAKEMISTO

(Numerot viittaavat sivuihin)

- Ahvenanmaa 234, 251
- Alkoholipitoiset juomat 271
- Alkoholittomat juomat 273
- Alkutuotanto 226, 231
- Amerikkalainen ihmisoikeuksien julistus 30
- Ammatti 26
- Ampuma-aseet ja tarvikkeet 280
- Ansiotyö 203, 205
 - Pohjoismainen työmarkkinasopimus 211
- Anti-Trust lait 173
- Apteekki 267
- Apteekkitavaraliike 268
- Asianajajayhdistys 224
- Asuinmaaperiaate 9, 77
- Asumusero 50, 64
- Asunnonvälitys 288
- Autokoulun pitäminen 300
- Autoliikenne 299
- Automaattikauppa 264
- Avioehtosopimus 47, 61
- Avioliiton ulkopuolella syntynyt lapsi
 - suhde äitiin 79
 - suhde isään 81
 - elatusavun periminen 87
 - Suomen oikeus 89
- Avioliitto 29
 - Suostumusta avioliittoon ym. koskeva yleissopimus 30, 52, 55
 - Avioliiton edellytykset 32, 53
 - Avioesteet 33, 53
 - Avioliiton päättäminen 35, 54
 - Avioliiton henkilökohtaiset vaikutukset 37, 56
 - Avioliiton varallisuusoikeudelliset vaikutukset 46, 61
 - Avioliiton peruutuminen 65
 - Avioliiton purkaminen 48, 62
 - Laillinen tuomioistuin avioeroasioissa 66
 - Avioliittoa koskevat pohjoismaiset säännökset 67
- Bensiinialkoholi 272
- Bernin konventio 164
- Brysselin sopimus laivanisännän vastuun rajoittamisesta 157, 161
- Deliktikelpoisuus 12
- Denaturoitu alkoholi 272
- Domisiiliperiaate, ks. Asuinmaaperiaate
- Elinkeino itsensä elättämiseksi 255
- Elinkeino-oikeudet 197
- Elokuvanäytännöt 311
- Eläinlääkärintoimi 223
- Esineoikeudet, ks. Varallisuus-oikeus
- Haagin avioliittoa koskevat sopimukset 29
- Haagin kansalaisuuslakien ristiriitaisuutta koskeva sopimus 43
- Haagin sopimus elatusapupäätösten tunnustamisesta 88, 95
- Hammaslääkärintoimi 220
 - Skandinavian maiden hammaslääkärit 221
- Hammasteknikon toimi 223
- Harjoittelijain vaihto 212
- Henkilöllisyyden suoja 22
- Henkilöstatuutti 8
- Holhous 109, 112
 - Pohjoismainen sopimus 115
- Huutokauppa 286
- Hypoteekkiyhdistys 291
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 30, 198
- Ilmailu 303
- Ilmoitusvelvolliset elinkeinot 257
- Immateriaaliset oikeudet 162
 - Keksijänoikeus 165, 177
 - Kilpailuvapaus 172, 194
 - Mallisuoja 168, 186
 - Oikeus valokuvaan 165, 176
 - Tavaramerkki 169, 186

- Tekijänoikeus 162, 173
- Toiminimi 171, 191

Julkiset hovit 309

Kahvila 274

Kaivostoiminta 229, 243

Kaksoiskansalainen 11, 74

Kansainvälisluontoinen irtainten esineiden kauppa 148

Kansalaisoikeuksia ja valtiollisia oikeuksia koskeva yleissopimus 3, 4, 31, 72

Kansalaisuudeton 26, 74

Kansalaisuus

— aviovaimon 40, 57

— avioliitossa olevien naisten kansalaisuutta koskeva yleissopimus 45

— Montevideon sopimus naisten kansalaisuudesta 44

— Ranskan—Belgian sopimus avioliitossa olevien naisten kansalaisuudesta 43

— kansalaisuuden vaihtuminen 10

Kansalaisuusperiaate 8, 78

Kalastus 240

Kartellilaki 173, 195

Kauppanvälittäjä 285

Kauppaliike 262

Keinotekoinen lannoite 276

Keksijänoikeus, ks. Immateriaaliset oikeudet

Kielenkääntäjä 225

Kiertokauppa 263

Kiertomyymäläkauppa 263

Kihlaus 34

Kiinnitysluottopankki 291

Kiinteistönvälittäjä 285

Kiinteä omaisuus

— hankkimisen rajoitukset 127, 232

Kioskikauppa 264

Kirjakauppa 265

Kirja- ja kivipaino 266

Kivennäisjuoma 273

Kotiteollisuus 243

Kruununperintö 120, 129

Kunniamerkkikauppa 281

Käytetyt tavarat 281

Lainajyvästö 294

Lainakirjasto ja lukusali 265

Laivaliikenne 300

Laivansuorija 286

Lakimiehen ammatti 224

Lapseksiottaminen 96

— edellytykset 98

— oikeuspaikka ja sovellettava laki 100

— oikeusvaikutukset 101

— ottolapsisuhteen purkaminen 103

— Suomen oikeus 104

— Pohjoismaiden sopimus 108

Leimattavat metalliteokset 280

Lennätinlaitos 308

Lex loci celebrationis 35

— » — contractus 152, 159

— » — debitoris 153, 160

— » — solutionis 152, 160

Lex rei sitae 2, 140, 144

Liikennevälineet 143

Liikkuva kauppa 262

Lumput 281

Lääkärintoimi 218

— Skandinavian maiden lääkärit 219

Maaailman ilmatieteellisen järjestön tunnuskuva 190, 192

Maatalous 226, 234

Majoitusliike 274

Margariini 275

Metsästy 237

Metsätalous 237

Mieto mallasjuoma 273

Moottorialkoholi 273

Myrkkyläike 269

New Yorkin sopimus elatusavun perimisestä ulkomailla 87, 95

Nimioikeus 24

Ohjesääntöinen elinkeino 259

Oikeudellinen toimintakyky 6

Oikeushenkilö 13

— ulkomaalainen 18

Oikeuskelpoisuus 5

Oikeustoimikelpoisuus 6, 16

— muukalaisen 17

Opetus

— yleissopimus syrjinnän vastustamiseksi opetuksen alalla 3

Optikon toimi 270

Orjuus

— lisäsopimus orjuuden ja orjakaupan ym. tukahduttamiseksi 4

Osuuskassa 292

Ottolapsi, ks. Lapseksi ottaminen

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus 2, 205, 250

Palava neste 279

Pankkiliike 290

Panttilainausliike 294

Pariisin sopimus 166

Patentti 166

Perheoikeus 28

Perintöoikeus 117

- perintöoikeus varsinaisessa merkityksessä 120
- pesänselvitys ja perinnönjako 124, 132
- testamentin muoto 123, 130
- testamentintekokelpoisuus 122, 130
- testamentin tulkinta 122
- testamenttioikeus 121
- Suomen oikeus 125
- Pohjoismainen sopimus 135
- Persoonallisuus oikeudet 20
- yleisesti säännöstetyt 21
- Suomen oikeus 25
- Perusoikeudet 25
- Pohjoismaiden patenttineuvosto 185
- Pohjoismainen patentti 181
- Poissaolevaksi julistaminen 6
- Polygamia 31
- Poronhoito 235
- Puhelinliikenne 307
- Punaisen Ristin merkki 190, 192
- Radiolaitteet 308**
- Raitiotiet 298
- Rautatieliikenne 298
- Ravintola 274
- Rehu 276
- Res in transitu 143
- Rikkomusvelvoitteet 12, 156, 160
- Rohdoskauppa 268
- Romut 281
- Rotusyrjintä
- rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus 3, 199
- Räjähdysaineet 297
- Sairaanhoitajantoiimi 221**
- Seuraantostatuutti 119, 121
- Siemenrahasto 294
- Siementavara 277
- Siirtolaisvälitys 287
- Sirkusesitykset 310
- Sukunimi 26
- Suomen—Neuvostoliiton konsulisopimus 55, 113, 134
- Suomen—Yhdysvaltain ystävyys-, kauppa- ja konsulisopimus 126, 127
- Sähkölaitos 282
- Säästöpankki 292
- Tahdon autonomia 147, 158**
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus 3, 72, 198
- Tekijänoikeus, ks. Immateriaaliset oikeudet
- Terveystien ja sairaanhoito 217
- Testamenttioikeus, ks. Perintöoikeus
- Tieteellinen ja taiteellinen toiminta 217
- Tivoliesitykset 310
- Tulitikut 279
- Turvapaikkaoikeus 205, 209
- Työnvälitys 287
- Uitto 283**
- Ulkomaalainen haaraliike 258
- Ulkomaan laki
- soveltaminen avioeroasioissa 67
- Ulkomainen tuomio
- avioeroasiassa 50
- Ulkomainen vakuutuslaitos 296, 297
- Vakuutusliike 296**
- Valantehnyt kielenkääntäjä 225
- Valtiottomien henkilöiden asemaa koskeva yleissopimus 3, 205, 250
- Valuuttakauppa 293
- Vanhempainoikeus 72
- Vanhempien ja lasten suhteet 76
- Vapaat ammatit 213
- Suomen oikeus 216
- Varallisuus oikeus 139
- Esineoikeudet 139
- Suomen oikeus 144
- Velvoiteoikeudet 145
- Velvoitestatuutti 146
- Suomen oikeus 158
- aksiomaattiset toissijaiset liittymäperusteet 151
- in dubio -säännöt 154
- rikkomusvelvoitteet 156
- Varsinaiset elinkeinot 247
- Suomen oikeus 250
- Vartiomisliike 289
- Vesilaitos 283
- Vilpillinen kilpailu 194
- Ydinvoimalaitos 284**
- Yhdistyneiden Kansakuntien tunnus 190, 192
- Yksityisetsivä 289
- Yleinen talletusvarasto 295

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

1. **TAPIO TARJANNE**, Virkasuhteen lakkaaminen. 1934. Loppuunm.
2. **HUUGO RANINEN**, Fob-lauseke. 1934. Loppuunm.
3. **Y. J. HAKULINEN**, Kiinteistön luovutuksen muodosta. 1935. Loppuunm.
4. **V. MERIKOSKI**, Yhdistymisvapaudesta. 1935, nid. 21 mk (11 mk)
5. **URHO KEKKONEN**, Kunnallinen vaalioikeus. 1936, nid. 6 mk (3 mk)
6. **A. R. HEIKONEN**, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa I. 1936, nid. 25 mk (13 mk)
7. **V. MERIKOSKI**, Erivapauden käsite. 1936. Loppuunm.
8. **ARVO SIPILÄ**, Deliktiperustaisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne. 1936. Loppuunm.
9. **A. R. HEIKONEN**, Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa II. 1937. Loppuunm.
10. **HUUGO RANINEN**, Vahvistuskirje sopimuksen tekemisessä. 1937, nid. 3 mk (1,50 mk)
11. Kirjoitelmia 1937. Sisältää: 1. **BRYNOLF HONKASALO**: Nulla poena sine lege. 2. **V. MERIKOSKI**: Vaalilainsäädännön alkamääräykset. 3. **PAAVO ALKIO**: Tuomioistuinten velvollisuudesta lähettää ilmoituksia eräistä toimenpiteistään, nid. 3 mk (1,50 mk)
12. **TAUNO TIRKKONEN**, Tuomionpurku. 1937. Loppuunm.
13. **R. ERICH**, Suomen oikeusasema. 1938, nid. 3 mk (1,50 mk)
14. **OTTO BRUSIIN**, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. 1938, nid. 21 mk (11 mk)
15. **ERIK CASTRÉN**, Ilmasota I. 1938, nid. 5 mk (2,50 mk)
16. **ILMO OLLINEN**, Kiinteistön pakkohuutokaupasta I. 1938, nid. 21 mk (11 mk)
17. **V. MERIKOSKI**, Valtionapujärjestelmä. 1938, nid. 5,00 mk (2,50 mk)
18. **ERIK CASTRÉN**, Ilmasota II. 1939. Loppuunm.
19. **ILMO OLLINEN**, Kiinteistön pakkohuutokaupasta II. 1939. Loppuunm.
20. **ILMARI MELANDER**, Lapsen huollosta. Yksityisoikeudellinen tutkimus I. 1939, nid. 21 mk (11 mk)
21. **PAAVO KASTARI**, Eduskunnan hajottus. 1940. Loppuunm.
22. **ERIK CASTRÉN**, Valttioiden velvollisuus vastaanottaa kansalaisiaan ja kansalaisuudettomia. 1942. Loppuunm.
23. **TAPIO TARJANNE**, Kirjoituksia ja lausuntoja. 1943. Loppuunm.
24. **TAUNO SUONTAUSTA**, Valtion alueellisesta puolueettomuudesta. 1944, nid. 6 mk (3 mk)
25. **MARTTI RAUTIALA**, Puollisoiden velkasuhteet avioliittolain mukaan I. Avioliiton aikana. 1945, nid. 4 mk (2 mk)
26. **INKERI ANTTILA**, Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena. 1946, nid. 21 mk (11 mk)
27. **TAUNO ELLILÄ**, Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa, nid. 31 mk (16 mk)
28. **HARRY VENOJA**, Takavarikko. 1947, nid. 6 mk (3 mk)
29. **INKERI ANTTILA**, Varsinaisesta epärehellisyydestä. 1948, nid. 4,50 mk (2,25 mk)
30. **NIILO SALOVAARA**, Rikoksen yrityksestä, nid. 25 mk (13 mk)
31. **ANTTI HANNIKAINEN**, Pidätysolkeuden rakenteesta. 1948. Loppuunm.
32. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Valtion vakinaisten virkamiesten palkkaus- ja eläkeoikeus. 1948, nid. 7,50 mk (3,75 mk)
33. **J. N. LEHTINEN**, Mitä oikeus on? 1949, nid. 4 mk (2 mk)
34. **REINO ELLILÄ**, Tutkintavankeuden vähentämisestä RL 3:11 mukaan. 1949, nid. 9 mk (4,50 mk)
35. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia, Brynolf Honkasalolle 1. 4. 1949 omistanut Helsingin yliopiston lainopiillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. 1949, nid. 4 mk (2 mk)
36. **MIKAEL LIVSON**, Epävarsinainen laiminlyöntirikos. 1949, nid. 25 mk (13 mk)
37. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Julkisoikeudellinen sopimus. 1950. Loppuunm.
38. **ERIK CASTRÉN**, Kansainvälinen oikeusseuraanto. 1950, nid. 8 mk (4 mk)
39. **JOUKO HALILA**, Tunnustamisesta. 1950, nid. 25 mk (13 mk)
40. **JORMA UITTO**, Vankien ehdonalaaseen vapauteen päästäminen. 1950, nid. 6,50 mk (3,25 mk)
41. Rikosoikeudellisia kirjoitelmia II, Bruno A. Salmialalle 24. 8. 1950 omistanut Helsingin yliopiston lainopiillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. 1950, nid. 5 mk (2,50 mk)
42. **AARO AHTEE**, Hallinto-oikeudellinen vapaudenriisto. Asialliset edellytykset. 1950, nid. 25 mk (nid. 13 mk)
43. **SIMO ZITTING**, Omistajanvaihdoksesta silmälläpitäen erityisesti lainhuudatuksen vaikutuksia. 1951, nid. 31 mk (16 mk)

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja

A-SARJA

44. **PAAVO HILTUNEN**, Syyllisyyskäsite rikoksen uusimisessa. 1951, nid. 10 mk (5 mk)
45. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Kuntain yhteistoiminta. 1952. Loppuunm.
46. **E. J. MANNER**, Yleiskäyttö vesioikeudellisena käsitteenä. 1953, nid. 10 mk (5 mk)
47. **EINO NIKUPAAVOLA**, Yhteisklinnityksestä I. 1953, nid. 19 mk (9,50 mk)
48. **LASSI KILPI**, Harkintatakoitus. 1955, nid. 7 mk (3,50 mk)
49. **EINO PURHONEN**, Parliamtaarinen valtiontilintarkastus Suomen valtiontalouden valvontajärjestelmässä. 1955, sid. 12 mk (sid. 7 mk)
50. **INKERI ANTILA**, Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät. 1956, nid. 9 mk, sid. 11,50 mk (nid. 4,50 mk, sid. 7 mk)
51. **VEIKKO REINIKAINEN**, Jutun palauttamisesta. 1956, nid. 31 mk (16 mk)
52. **SIMO ZITTING**, Saantosuoja irtaimisto-oikeudessa. 1956, nid. 9 mk, sid. 11,50 mk (nid. 4,50 mk, sid. 7 mk)
53. **VÄINO VIHMA**, Suorituksen mahdottomuus varallisuus oikeudellisissa sopimussuhteissa. 1957, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)
54. **VEIKKO REINIKAINEN**, Prosessinedellytyksen puuttumisen oikeusseuraamuksista. 1958, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
55. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Kunnallisen jaoituksen muuttaminen. Sen luonne ja edellytykset. 1957, nid. 8 mk, sid. 9,50 mk (nid. 4 mk, sid. 5,50 mk)
56. **SIMO ZITTING**, Kaupunkimaan omistuksesta. 1960, nid. 9 mk, sid. 11 mk (nid. 4,50 mk, sid. 6,50 mk)
57. **PERTTI MUUKKONEN**, Muutosäännökset. Varallisuus oikeudellisia sopimuksia koskeva tutkimus. 1958, nid. 13 mk, sid. 15 mk (nid. 6,50 mk, sid. 8,50 mk)
58. **INKERI ANTILA**, Väiällinen tekeminen. 1958. Loppuunm.
59. **OLAVI RYTKÖLÄ**, Merenkulkumaksut. 1958, nid. 8 mk (nid. 4 mk)
60. **OLLI IKKALA**, Kunnan yleinen toimivalta. 1959, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
61. **TOIVO SAINIO**, Muukalaisen oikeusasemasta erityisesti Suomen oikeutta silmälläpitäen. 1959, nid. 15 mk, sid. 17 mk (nid. 7,50 mk, sid. 9,50 mk)
62. **PERTTI MUUKKONEN**, Esisopimus. 1960, nid. 11 mk, sid. 13 mk (nid. 5,50 mk, sid. 7,50 mk)
63. **K. A. TELARANTA**, Erehdys oikeustoimioin perusongelmana. 1960, nid. 24 mk, sid. 26 mk (nid. 12 mk, sid. 14 mk)
64. **JOUKO HALILA**, Saamisoikeuksien kulttauksesta. 1960, nid. 20 mk, sid. 22 mk (nid. 10 mk, sid. 12 mk)
65. **TAPIO NOUSIAINEN**, Rangaistuksen määräämisestä. 1961, nid. 35 mk (18 mk)
66. **EINO PURHONEN**, Eduskunnan budjettivalta. 1961, sid. 14 mk (sid. 8 mk)
67. **JAAKKO UOTILA**, Päätösvalian siirtäminen Suomen valtionhallinnossa. 1963, nid. 25 mk (13 mk)
68. **KAUKO SIPPONEN**, Lainsäädäntövalian delegoiminen. 1965, nid. 32 mk, sid. 35 mk (nid. 16 mk, sid. 19 mk)
69. **ERIK CASTRÉN**, Siviiliväestön oikeussuoja maa ja ilmasodassa. 1964, nid. 12 mk, sid. 14 mk (nid. 6 mk, sid. 8 mk)
70. **ERKKI AILIO**, Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa. 1964, nid. 25 mk (13 mk)
71. **KAARLO L. STAHLBERG**, Petoksesta. 1965. Loppuunm.
72. **TAUNO VESANEN**, Valtiontaloutta koskevat eduskunnan ratkaisut ja hallituksen toimivalta. 1965, nid. 23 mk, sid. 26 mk (nid. 11,50, sid. 14 mk)
73. **TENHO AUTERE**, Oikeus ilmatilan käyttöön siviililmailutarkoituksessa rauhan aikana. Erityisesti Suomen ilmailujurisoikeutta silmällä pitäen. 1965, nid. 22 mk, sid. 25 mk (nid. 11 mk, sid. 13 mk)
74. **JORMA S. AALTO**, Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista. 1965, nid. 24 mk, sid. 27 mk (nid. 14 mk, sid. 17 mk)
75. **ESKO HOPPU**, Rahdinottajan tavaraavastuusta. 1966 nid. 19 mk, sid. 22 mk (nid. 10 mk, sid. 13 mk)
76. **ANTERO JYRÄNKI**, Sotavoiman ylin päällikkyyys. 1967, nid. 27 mk, sid. 30 mk (nid. 15 mk, sid. 18 mk)
77. **ESKO HOPPU**, Valtion oikeudesta luopua saataavistaan. 1968, nid. 27 mk, sid. 30 mk (nid. 19 mk, sid. 22 mk)
78. **JORMA S. AALTO**, Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. 1968, nid. 26 mk, sid. 30 mk (nid. 18 mk, sid. 21 mk)
79. **KAARLE MAKKONEN**, Kunnallinen säädösvalta. 1968, nid. 16 mk, sid. 19 mk (nid. 12 mk, sid. 15 mk)

Julkaisut ovat Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen jäsenten myöhemmin tilattavissa sulkeissa mainittuun erityishintaan postivapaasti, jos tilaus tehdään maksan samalla teoksen hinta yhdistyksen postisiltoitille n:o 6800, os. Helsinki, Döbelninkatu 5 B. (Kirjakauppahinnat ovat ohjehintoja.)